

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (İSLAM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM SÜRECİ
(1798-1948)

Doktora Tezi

M. Hussain FAROOK

ANKARA-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (İSLAM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM SÜRECİ
(1798-1948)

Doktora Tezi

M. Hussain FAROOK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hasan KURT

ANKARA-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI (İSLAM TARİHİ)
ANABİLİM DALI

SRI LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM SÜRECİ (1798-1948)

Doktora Tezi
M. Hussain FAROOK

Tez Danışmanı
Pro. Dr. Hasan KURT

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1. Prof. Dr. Hasan KURT**
- 2. Prof. Dr. İrfan AYCAN**
- 3. Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN**
- 4. Doç. Dr. Cemil KUTLUTÜRK**
- 5. Doç. Dr. Cafer ACAR**

Tez Savunması Tarihi: 26.04.2021

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Hasan KURT'un danışmanlığında hazırladığım "Sri Lanka Müslümanlarının Reform Süreci (1798-1948)" adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

26/04/2021

M. Hussain FAROOK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE SINIRLARI	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
3. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI.....	4
4. REFORM SÜRECİNE KADAR SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	9
I. BÖLÜM	18
SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	18
1.1. İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN REFORM SÜRECİNE ETKİSİ	18
1.1.1. İngilizlerin Sri Lanka'yı İşgal Altına Alması	21
1.1.2. İngilizlerin Siyasi Alanda Yaptığı Düzenlemeler	31
1.1.3. İngilizlerin Ekonomik Alanda Yaptığı Düzenlemeler	34
1.1.4. İngilizlerin Eğitim Alanında Yaptığı Düzenlemeler	40
1.1.5. İngilizlerin Din Politikası.....	50
1.2. MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN ETKİSİ.....	53
1.2.1. İngiliz Sömürgeçiliğinin Bir Parçası Olarak Misyonerlik	54
1.2.2. Misyonerlik Okullarının Kurulması.....	60
1.3. BUDİST VE HİNDU TOPLULUKLARIN REFORM HAREKETLERİNİN ETKİSİ	63
1.3.1. Budist Reform Hareketleri	65
1.3.2. Hindu Reform Hareketleri.....	68

1.4. SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ İSLAM DÜNYASIYLA OLAN İLİŞKİLERİNİN ETKİLERİ	75
1.4.1. Sri Lanka Müslümanlarının Osmanlı Devletiyle Olan İlişkileri	76
1.4.2. Sri Lanka Müslümanlarının Hintli Müslümanlarla Olan İlişkileri.....	80
II. BÖLÜM.....	86
SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ KİMLİK SORUNU VE AYDINLARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	86
2.1. SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ KİMLİK SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI	87
2.1.1. Müslümanların Kimlik Sorununa Yol Açan Toplumsal Ayrışma	88
2.1.2. Müslüman Kimliğiyle İlgili Ponnambalam Ramanathan'ın İddiaları.....	94
2.1.3. Müslüman Kimliğinin Şekillendirilmesi.....	98
2.1.4. 1915 Etnik Çatışmanın Meydana Gelmesi	108
2.2. MÜSLÜMAN AYDINLARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	112
2.2.1. Müslümanların Manevi Lideri; Mappillay Lebbe Alim (1816-1898).....	115
2.2.2. Müslümanların Reform Hareketlerine Yön Veren Urabi Paşa (1841-1911).....	117
2.2.3. Müslümanların Reform Hareketlerinin Öncüsü; M.C. Siddi Lebbe (1838-1898).....	134
2.2.4. Müslümanların Entelektüel Lideri; İ.L.M Abdülaziz (1867-1913)	138
2.2.5. Müslümanların Siyasi Öncüsü; T.B. Jaya (1890-1960).....	141
III. BÖLÜM.....	146
SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM FAALİYETLERİ	146
3.1. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORM FAALİYETLERİ	147
3.1.1. Modern Eğitimin Yaygınlaşması	148
3.1.2. Müslümanlara Ait Okulların Kurulması	165

3.1.3. Müslümanlara Ait Okullarda Eğitim Diline İlişkin Görüşler	172
3.2. SİYASİ ALANDA YAPILAN REFORM FAALİYETLERİ	174
3.2.1. Siyasi Bilincin Ortaya Çıkışı.....	175
3.2.2. Siyasi Bilincin Sonuçları.....	177
3.2.3. Müslüman Siyasi Temsilcileri.....	182
3.3. EKONOMİK ALANDA YAPILAN REFORM FAALİYETLERİ	185
3.3.1. Müslümanlarının İç Ticaret Sektöründeki Faaliyetleri	188
3.3.2. Müslümanlarının Dış Ticaret Sektöründeki Faaliyetler.....	192
3.4. DİNİ HAYATTA YAŞANAN GELİŞMELER	196
3.4.1. Dini Eğitim Alandaki Gelişmeler.....	200
3.4.2. Dini Eğitimde Arabut Tamil	206
3.4.3. Müslümanların Bireysel Hukuki Sistemini Geliştirmesi	209
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA	218
ÖZET	238
ABSTRACT	239

ÖNSÖZ

Sri Lanka 1505 yılından 1946 yılına kadar Avrupalı sömürge devletlerinin işgaline maruz kalmıştır. 1505-1658 yılları arasında Sri Lanka, Portekizlerin hâkimiyeti altındaydı. Hollandalılar, 1658 yılında Kandy Krallığı'nın da yardımıyla Portekizlileri adadan atarak otoritelerini tesis ettiler. Hollandalılar ülkeyi 1658-1796 yılları arasında yönettiler. Daha sonra 1795'te adada ticari üstünlüğü elde eden İngilizler, 1802'de yönetimi Hollanda'dan devraldılar. 1815'te de Kandy Krallığı'nın merkezini ele geçirip bütün Sri Lanka'yı bir İngiliz sömürgesi haline getirdiler. İngilizler, ülkedeki hakimiyetlerini kalıcı bir hâle getirmek amacıyla uygun bir altyapıyla birlikte ülkenin eğitim, ekonomik ve siyasi alanlarını kendilerine göre sistematik olarak geliştirdiler. Ülke genelinde yapılan bu düzenden en çok faydalanan her ne kadar İngilizler olsa da yerli halk olan Budist, Hindu ve Müslümanların da her alanda gelişmesine ve modernleşmesine katkıda bulundular.

Bu süreçte Sri Lanka'da azınlık olarak yaşayan Müslüman toplumda önemli değişimler gerçekleşmiştir. Sri Lanka'da Müslümanların kimliği şekillenmiştir. Dolayısıyla bin yıl gibi uzun bir süre Sri Lanka'da yaşayan ve her zaman devlete sadık olarak devletin yükselmesi ve ilerlemesi için büyük katkıda bulunan Müslümanların üç asırdır gasp edilen hakları tekrar elde edilmiştir. Ayrıca bu süreçte zamanın getirdiği değişikliklere göre Sri Lanka Müslümanlarından aydınlar ortaya çıkmıştır. Bu aydınların çalışmaları sayesinde Müslüman toplumda eğitim, ekonomi, siyaset ve din alanlarında önemli çalışmalar yapılmıştır. Müslümanlara ait modern eğitim veren okullar kurulmuş ve Müslüman toplum ulusal ve uluslararası şirketlere sahip olmuştur. Dolayısıyla bu süreç Müslümanların tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Ayrıca bu çalışmada "Müslümanların Reform süreci" tabiri, Müslümanların sosyal hayatta yaşadıkları değişimleri ve gelişmeleri ifade etmek için kullanılmıştır.

Bu girizgâhtan sonra, tez çalışmamın olgunlaşmasında değerli zamanlarını bana ayırıp, sıkılmadan, bunalmadan çalışmamda bana yön veren ve samimiyetiyle beni destekleyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hasan KURT hocama şükran ve minnetlerimi sunarım. Aynı şekilde bu çalışmanın planlanmasıyla, yürütülmesinde bana yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. İrfan AYCAN ve Doç. Dr. Cemil KUTLUTÜRK hocalarıma teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca tezimin okunup düzeltilmesi noktasında desteklerini sunan Ar. Gör. Fatmanur İBRAHİMOĞLU hocam başta olmak üzere tüm katkı sağlayanlara saygılarımı sunarım. Son olarak Türkiye’de doktora yapma hayalimi gerçekleştirmeme vesile olan ve çalışma süresince desteklerini benden esirgemeyen YTB’ye sonsuz teşekkür ederim.

M. Hussain FAROOK

KISALTMALAR

BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BEO.	: Bâbîâli Evrak Odası
C.	: Cilt
Ed.	: Edited
H.	: Hicrî
İnst.	: İnstitution
No.	: Number
Pt.	: Part
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.L.N.A.	: Sri Lanka National Archives
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
Vol.	: Volume
yy.	: Yayın yeri yok
yyy.	: Yayın yılı yok
yey.	: Yayın evi yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE SINIRLARI

19. yüzyılın ortalarından itibaren Sri Lanka’da çoğunluk olarak yaşayan Budist ve Hindu topluluklarının modernleşmesi ve kalkınması için temel adımlar atılmış; sosyal, eğitim, siyasi, dini ve ekonomik alanda yenilenme hareketleri ve kaydedilmiş Bununla beraber Sri Lanka’da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar da bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenmiş ve 19. yüzyılın sonlarına doğru reform hareketlerini başlatmışlardır. Bazı tarihçiler Budist, Hindu ve Müslüman toplumlarının reformuna teşvik eden faktörün misyoner faaliyetleri olduğunu ifade ederlerken¹ bir kısım tarihçiler ise misyonerlik çalışmalarının, Budistleri ve Hinduuları etkilediği kadar Müslümanları etkilemediğini ileri sürmektedirler. Bu bakımdan Sri Lanka Müslümanlarının reformunun nedeninin, misyonerlik çalışmaları olmadığı söylenebilir.² Bu bağlamda araştırmanın temel problemleri Sri Lanka Müslümanlarının ilerlemesine ve yükselişine önemli katkı sağlayan reform faaliyetlerinin arkasındaki faktörler nelerdir? Sri Lanka’daki Müslüman aydınlar kimlerdir? Sri Lanka Müslümanlarının reform faaliyetleri nelerdir? sorular etrafında şekillenmektedir.

Fransızca olan “Reform” kelimesi, sözlük anlamı olarak “değiştirme”, “iyileştirme”, “düzeltme” anlamlarına gelmektedir.³ Dolayısıyla “Sri Lanka Müslümanlarının Reform Süreci (1798 - 1948)” ifadesi Portekizli ve Hollandalıların sömürge dönemi boyunca Sri Lanka Müslümanlarının maruz kaldıkları baskı ve zulümlerden kaynaklanan gerileme ve duraklama durumunu değiştirerek eğitim, ekonomik ve siyasi alanlarda toplumu iyileştirmek için yapılan çalışmaları ve dini hayatta

¹Vijaya Samaraweera, “Aspects of the Muslim Revivalist Movement in Late Nineteenth Century Sri Lanka”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemia Inst., Beruwala, s. 363.

²Ameen M.İ.M, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, Islamic Book House, Colombo, 2000, s. 118.

³<http://www.fransizcasozluk.gen.tr/sozluk.php?word=reform>, 2020.12.08.

yaşanan gelişmeleri anlatmak için kullanılmaktadır. Genel olarak Sri Lanka Müslümanlarının reform hareketleri 1880'li yıllardan sonra başlamıştır. Ancak reform hareketleri, her ne kadar 19. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamışsa da, reforma teşvik eden faktörler ve belirtiler İngilizlerin Sri Lanka'yı işgaline dayanmaktadır. Bu nedenle konunun bütünlüğünü sağlamak ve konuyu tam olarak anlaşılabilir hale getirmek için İngiliz sömürge döneminin tamamının (1798-1948) ele alınması gerekmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

19. yüzyıl ve 20.yüzyılın ortalarına kadar olan dönem Sri Lanka Müslümanlarının tarihinde önemli dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle bu süreç Sri Lanka Müslümanlarının reform süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı Sri Lanka Müslümanlarının toplumsal kalkınmasına ve yükselişine önemli katkı sağlayan reform faaliyetlerinin arkasındaki faktörleri ortaya koymaktır. Ayrıca Sri Lanka Müslümanları; Budist, Hindu ve Hristiyan topluluklarıyla bin yıldan daha fazla bir süredir huzur ve barış içinde birbirine yardım ederek yaşarlarken, reform süreci olarak adlandırılan bu dönemde toplumsal ayrışma ve etnik çatışmalar meydana gelmiştir. Dolayısıyla tarih boyunca barış zeminine oturan bu ilişkilerin reform sürecinde bozulmasına neden olan faktörlerin ortaya çıkarılması da bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Müslümanlar Sri Lanka'da bin yıldan fazla zamandır yaşamalarına rağmen tarih bilinçlerinin oluşması, reform sürecinin yaşandığı 19. Yüzyıla dayanmaktadır. Çünkü Sri Lanka'da Sinhalilerin tarihini anlatan "Mahavamsa" ve "Racavali", Tamillerin tarihini anlatan "Yalpana veyfava Malai" gibi tarihi kitaplar bulunurken, Müslümanların tarihini anlatan bir kaynak bulunmamaktadır. Bir toplumu millet yapan en önemli özelliklerden birisi tarih bilincidir, hatta tarihi olmayan bir toplumun geleceği de olmaz denilebilir.

Toplumlar, millet olarak varlıklarını devam ettirebilmek için tarihlerine dayanmak zorundadırlar. Bir milletin gelecekle ilgili tahmin ve ideallerinin varlığı da tarih bilinci ile mümkündür. Bu bakımdan günümüzde Sri Lanka topraklarında Müslümanların kökenlerinin dayanabileceği tarih kaynaklarının bulunmaması sebebiyle Müslümanlar millet olarak varlıklarını devam ettirebilmede ve kimliklerini korumada ciddi sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunlar onların geleceğini tehdit etmektedir.

Tarih boyunca Sri Lanka'da Müslümanlar devletin sadık dostları olarak yaşamışlardır. Müslümanlar Sri Lanka tarihinde böyle saygın bir yere sahip olmalarına rağmen dürüst ve sadık olmayan göçmen insanlar gibi sıfatlarla itham edilerek ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi olarak Sri Lanka Müslümanlarının tarihini ortaya koyacak kaynakların sınırlı olması gösterilebilir. Dolayısıyla bu çalışmada, Sri Lanka Müslümanlarının tarihini ve reform süreci ile ilgili önemli faaliyetlerinin incelenmesiyle, tarihi kaynak konusundaki bu büyük boşluğu da doldurmaya katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Son zamanlarda Sri Lanka Müslümanlarının tarihi üzerine bazı araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan, “Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity” (M.A.M. Shukri), “The Muslims of Sri Lanka One Thousand Years of Ethnic Harmony” (Lorna Dewaraja), “İlangez Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum 1870-1915” (M.İ.M Ameen) (Sri Lanka Müslümanlarının Tarihi ve Kültürü 1870-1915) ve “The Muslims of Sri Lanka Under the British Rule” (M.N.M Kamil Asad) önemli kaynaklardır. Bu araştırmalar ne kadar Sri Lanka Müslümanlarının tarihine dair önemli bilgiler sunmaktaysa da, “İlangez Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum 1870-1915” (Sri Lanka Müslümanlarının Tarihi ve Kültürü 1870-1915) ve “The Muslims of Sri Lanka Under the British Rule” adlı araştırmaların dışında diğer araştırmalarda Müslümanların reform sürecine ciddi bir şekilde değinilmemiştir.

“İlāngēy Müslimgalin Varalārum Kalāsāramum 1870-1915” ve “The Muslims of Sri Lanka Under the British Rule” adlı arařtırmalar ise reform dōnemini arařtırmıř olsa da yapılan çalıřma ve gayretleri reform olarak nitelendirmemiřtir. Sri Lanka Müslūmanlarının reform hareketleri; eēitim, ekonomik, siyasi ve dini açıdan pek çok yenilik ortaya çıkarmıřtır. Reformun getirdiēi bu yenilikler nedeniyle reform konusunda yapılan çalıřmalarda, genellikle reformun sonuçları üzerinde durulmuř, ortaya çıkıř sebepleri ve bařarılı olmasındaki etkenlere yeterince deēinilmemiřtir. Bu nedenle bu çalıřmanın Sri Lanka’da henüz gerekli ilgiyi gōrmemiř olan reform sūrecine iliřkin giriř niteliēinde bir çalıřma olarak Sri Lanka Müslūmanları tarihine katkı sunacaēı dūřūnūlmektedir.

Türkiye’de ise Sri Lanka Müslūmanlarıyla ilgili araştırmalar yok denecek kadar azdır. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslām Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında “Sri Lanka’da İslāmīyet’in Yayılışı” adlı bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. Bu alışmada Müslūmanların reform sūrecinin öncesine aēırlık verilmiş ve Müslūmanların tarihiyle ilgili bazı bilgiler verilmiştir.

Elinizdeki bu çalışma ise, Sri Lankalı bir araştırmacı tarafından yapılmış olmasından dolayı ayrı bir öneme sahip olup bu alandaki akademik bořluēu dolduracaēına inanılmaktadır.

3. ARAşTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

“Sri Lanka Müslūmanları’nın Reform Sūreci (1798-1948)” adlı bu alıřma; Sri Lanka Müslūmanlarının Reform Sūrecini Etkileyen Faktörler, Sri Lanka Müslūmanları’nın Kimlik Sorunu ve Aydınların Ortaya ıkıřı ve son olarak Sri Lanka Müslūmanlarının Reform Faaliyetleri olmak üzere birbirine baēlı ve biri diēerini tamamlayan üç bölümden oluřmaktadır. Çalıřmada İngilizlerin Sri Lanka’yı ele geçirmeye çalıřtıkları zamandan bařlayarak, incelenen sūrete geliřen olayları sebep-

sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirmeye gayret edilmiştir. Kaynaklarda geçen bir olay ile ilgili farklı bilgiler olayın gelişimi, kaynağın güvenilirlik derecesi gibi etkenler dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde; Sri Lanka Müslümanları'nın reform hareketlerine yol açan faktörler konusunda bilgi verilmiştir. Sri Lanka'nın sömürgecilik tarihinde İngiliz sömürgeciliği yerli toplulukların modernleşmesi ve reformu açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışma ilk olarak bu konunun incelenmesiyle başlamıştır. "İngiliz Sömürgeciliğinin Reform Sürecine Etkisi" başlığı altında; ilk olarak İngilizlerin Sri Lanka'yı nasıl işgal ettiklerini ve ülkenin tamamını ele geçirdikten sonra adada İngilizlerin kalıcı düzenini kurmak amacıyla yaptıkları düzenlemeler ele alınmıştır. Daha sonra İngilizlerin ülkeyi ele geçirmek ve kalıcı sömürgecilik düzenini kurmak için Sri Lanka Müslümanlarını nasıl alet etmeye çalıştıkları ve bu durumun Müslümanların reform faaliyetlerini nasıl etkilediğini belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber ilk bölümde ikinci başlık olarak misyonerlik faaliyetleri ele alınmıştır. Misyonerlik faaliyetleri için kullanılan araçları ortaya koymak ve bu durumu misyonerlik faaliyetlerinin Budist ve Hindu toplulukların üzerindeki etkileriyle kıyaslayarak, Müslümanların reform sürecinde nasıl ve ne kadar etkilendiği incelenmeye çalışılmıştır.

İlk bölümde ele alınan bir diğer konu ise, Budist ve Hindu topluluklarının reform faaliyetleridir. Bu başlık altında ilk olarak Budist ve Hindu topluluklarının reform faaliyetleri ve reformcularla ilgili bilgiler ortaya konulmuştur. Daha sonra ülkede beraber yaşayan bu toplulukların reform faaliyetleri Müslümanları hangi yönde ve nasıl etkilediği incelenmiştir. Yine çalışmanın ilk bölümünde yer alan son konu ise Sri Lanka Müslümanlarının İslam dünyasıyla olan ilişkileridir. Bu başlık ele alınırken, Sri Lanka Müslümanlarının İslam dünyasıyla olan tarihi ilişkilerini ortaya koyarak 19. yüzyılda yenilenen ilişkilerin Müslümanların reformunu nasıl etkilediği incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Sri Lanka Müslümanlarının kimlik sorunu ve Aydınlar ana hatları ile işlenmiştir. Sri Lanka'da Müslümanların kimlik sorununun ortaya çıkışı ülkede bin yıldır beraber yaşadığı topluluklar ile ayrışmalarına neden olmuş ve etnik çatışmalara yol açmıştır. Çalışmada bu durumu göz önünde bulundurularak, İngilizlerin kendi sömürgeci düzenini kurmak için uyguladığı ayrımcılık çalışmalarını, nüfus sayımları, Ponnambalam Ramanathan'ın Sri Lankalı Müslümanların kimliği hakkındaki iddiaları ve Müslümanların kendi öz kimliğini oluşturmak için gösterdikleri çabalar incelenmiştir. İkinci bölümün son başlığı olan Müslüman aydınların ortaya çıkışı başlığı altında Müslüman aydınların biyografisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle Urabi Paşa'nın hayatı mufassal olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Çünkü Urabi Paşa Sri Lanka Müslüman toplumunun reformlarına yön veren önemli bir zat olmuştur.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise; Sri Lanka Müslümanlarının Reform Faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Bu kısımda eğitim, ekonomi, siyaset ve din alanlarında yapılan faaliyetler ayrı ayrı ele alınmıştır. Öncelikle Müslüman aydınların görüşleri ve çabaları incelenmiş, daha sonra ise bu çalışmaların Müslümanların üzerindeki etkisi ve değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak, bu çalışmalar neticesinde toplumda gerçekleşen değişim ve gelişmeler incelenerek Sri Lanka Müslümanlarının reform faaliyetleri ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur.

1798-1948 yılları arasındaki Sri Lanka Müslümanları'nın reform sürecinin incelendiği bu çalışmanın hazırlanması için Tamilce, Sinhalice, İngilizce, Arapça ve Türkçe dillerinde yazılmış olan farklı kaynaklara başvurulmuştur. Çalışma için gerekli veriler ve bilgiler reform sürecinde ele alınan Sri Lanka tarihi ve Sri Lanka Müslüman tarihi kitaplarının, Müslüman aydınlar tarafından yayınlanan gazetelerinin, Sri Lanka ve Osmanlı arşiv belgelerinin ve reform süreciyle ilgili son dönemde yapılan araştırmaların incelenmesiyle elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi Sri Lanka Müslümanlarının tarihi ile ilgili kaynakların az olması nedeniyle başvuru ana

kaynakların çoğu yabancılar tarafından ele alınan kaynaklardır. Bu kaynakların büyük bir kısmı genellikle Sri Lanka Müslümanlarının özellikle çalışma konumuz ile alakalı rivayet ve olaylarını ya hiç ele almamıştır ya da ayrıntıya girmeden kısaca değinmekle yetinmiştir. Bu nedenle daha kapsamlı bilgi ve değerlendirmelere ulaşmak için modern kaynaklardan ve araştırmalardan yararlanılmıştır.

Araştırmanın önemli bir kısmı İngiliz sömürgeciliği ve ülkede sömürü düzeninin kurulması amacıyla İngilizler tarafından yapılan çalışmalar ve reformlar ile ilgili olduğundan dolayı bazı İngiliz tarihçilerinin kaynaklarından da yararlanılmıştır. Bu kaynaklar arasında G.C Mendis'nin kaleme alınmış olan "Ceylon Under The British" adlı kitabı, en çok başvurulan kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu kitapta, İngilizlerin Sri Lanka'nın sahil bölgeleri ele geçirmekle beraber daha sonra ülkenin tamamını ele geçirmek için yaptıkları faaliyetler kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Daha sonra ülkede İngiliz sömürge düzenini kurmak için eğitim, ekonomik, siyaset ve din alanlarında yaptıkları çalışmalar ve reformlar ortaya konulmaktadır. Yazarın İngilizler tarafından ülkede yapılan çalışmalar ve reformların yerli halk arasında özellikle Budist ve Hindu topluluklar üzerinde nasıl etkili olduğunu neredeyse her bölümde ayrı bir şekilde ele alması bu çalışmanın konusunun şekillenmesine katkı sağlamıştır. Bu kitapla beraber çalışmada, Lennox A, Mills'in "Ceylon Under the British Rule" K.D. De Silva'nın "A History of Sri Lanka" ve Vijayan Victoriya'nın "İlangai Sarittira Vilakkam 1500-1957" adlı kitaplardan da yararlanılmıştır. Bu kitaplarda İngilizlerin Sri Lanka'yı ele geçirmesi, İngilizler tarafından ülkede yapılan ekonomik ve siyasi çalışmalar ile ilgili bilgiler mevcuttur.

Çalışmada yararlanılan bir diğer önemli kaynak ise A.M.A Azeez tarafından kaleme alınan "İlangayil İslam" (Sri Lanka'da İslam) adlı kitaptır. 26 makaleden oluşan bu eser Hz. Muhammed'in kısa bir hayatıyla eğitime verdiği önemi, Sri Lanka Müslümanlarının tarihi, eğitimi, siyaseti, Urabi Paşa, İkbal gibi aydınların görüşleri ve

19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlarında Müslümanların genel durumu ile ilgili bilgi vermektedir. Aynı şekilde A.M.A Azeez'in "The West Re-Appraised" adlı kitaptan da yararlanılmıştır. Bu kitap genel olarak Sri Lanka'daki Müslüman, Budist ve Hindu reformcularıyla beraber Sir Seyyid Ahmet Han gibi Hindistanlı reformcuların hayatını ve düşüncelerini ortaya koymuştur. Ayrıca Pan-İslamizm ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Müracaat edilen diğer önemli bir kaynak; İ.L.M Abdul Azeez tarafından yazılan "A Criticism of Mr. Ramanathan's 'Ethnology of the Moors of Ceylon'" adlı kitaptır. Bu kitapta Sri Lanka Müslümanlarının tarihi ve kimlik sorunları ile ilgili tartışmalar ele alınmaktadır.

Yine başvuru olan diğer önemli kaynaklar arasında Siddi Lebbe'nin "Asrârul Âlam" (Âlemin Sırları) adlı eseri yer almaktadır. Müslüman aydınların öncüsü olan Siddi Lebbe Asrârul Âlam kitabında tasavvuf konusunu incelemekle beraber İslam felsefesi ve modern ilimin Kur'an'ı anlamadaki etkisi ele almıştır. Yazar bu kitap aracılığıyla Müslümanları refoma özellikle de eğitime teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Bu eserlerin yanı sıra reform sürecinde yayınlanan araştırma konusu ile ilgili gazeteler de geniş bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle Sidde Lebbe tarafından yayımlanan "Muslim Nesan", İ.L.M Abdülaziz tarafından yayınlanan "Al-Muslim" ve "Muslim Pazukavalan" adlı gazeteler çalışmanın bilhassa ikinci ve üçüncü bölümlerinde istifade edilen çok kıymetli gazetelerdir. Bununla beraber Sri Lanka ve Osmanlı arşivlerinde bulunan konumuzla alakalı belgeler de değerlendirilmiştir.

Zikredilen bu eserlerin yanı sıra araştırma konusuyla ilgili araştırma ve kitaplardan, makalelerden ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinden de yararlanılmıştır. "Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity" (M.A.M.Shukri), "İlangey Müslimgal Tonmeikkana Varalâtrup Pâzey" (M.A.M Shukty) "The Muslims of Sri Lanka One Thousand Years of Ethnic Harmony" (Lorna Dewaraja), "İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum 1870-1915" (M.İ.M Ameen) ve "The Muslims of Sri Lanka

Under the British Rule” (M.N.M Kamil Asad), “Sri Lankan Muslims Ethnic Identity Within Cultural Diversity” (M.A Nuhman), Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof (Edited by M.L.A Cader), “Nobodies to Somebodies the Rise of the Colonial Bourgeoisie in Sri Lanka” (Kumari Jayawardena) adlı araştırmalar çalışmada yoğun olarak yararlanılan diğer kaynaklar arasındadır.

4. REFORM SÜRECİNE KADAR SİR LANKA MÜSLÜMANLARININ TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Sri Lanka, Hindistan’ın güneydoğusunda Hint Okyanusu içerisinde yer alan bir adadır. Sri Lanka, doğal güzelliklere ve tropikal bir iklime sahip olduğu gibi tarihsel süreç içerisinde de her daim stratejik bir konuma sahip olmuştur. Zira bu konumu, İpek ve Baharat yolları güzergahında olması sebebiyle uluslararası ticaret açısından da oldukça önemlidir. Dolayısıyla uluslararası tüccarları ve sömürgecileri Sri Lanka'ya çeken önemli özellikleri şöyle özetleyebiliriz; birinci nedeni, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Batı Asya, Hindistan ve Uzak Doğu ölkelerini birbirine bağlayan bir deniz ticaret ağına sahip olması, Sri Lanka'nın bölgedeki merkezi konumu ve çok költürlü medeniyete sahip olması ülkenin bir ticaret merkezi olarak büyümesini kolaylaştırdı.⁴

İkinci nedeni; deniz yollarının, kara yollarının varlığı ve Mantay, Trincomalee gibi birçok doğal limanlarıyla beraber nehirlere sahip halilerinin bulunmasıdır. Üçüncü olarak; değerli taşlar, inciler, fil dişleri, kaplumbağa kabukları, kıymetli ağaç ve kumaş gibi Sri Lanka'da bulunan zengin doğal kaynaklarıyla birlikte karanfil, küçük hindistan cevizi, tarçın, biber, kakule gibi baharatların varlığıdır. Ayrıca; gemi onarımları için

⁴ Rohitha Dasanayaka, *Arabs in Serandib; Trade Relations between Sri Lanka and West Asia from Ancient time to 15th Century A. D. Historical and Archaeological Survey*, S. Godage & Brothers (Pvt) Ltd., Colombo, 2017, s. 42

uygun malzeme mevcudiyeti, temiz su ve diğer gereksinimler dünyanın çeşitli yerlerinden yabancı tüccarların ve sömürgecilerin ilgilerini çekti.⁵

Sri Lanka birçok din, etnik köken ve dillere ev sahipliği yapan bir ülkedir. Etnik gruplar; Sinhaliler: % 74.9 Sri Lankalı Tamil: % 11.2, Sri Lankalı Moors: % 9.2, Hint Tamil: % 4.2, Diğer: % 0.5'dir. Nüfusun % 74'ü Hint Ari dillerinden Sinhalice'yi, % 18'i de Dravidi dillerinden Tamilce'yi konuşmaktadır. Diğer dillerin yaygınlığı % 8'dir. Halk arasında dinlerin dağılışı yaygınlık sırasına göre Budizm (% 70.1), Hinduizm (% 12.6), İslamiyet (% 9.7) ve Hristiyanlık (% 6.2)'tir.⁶ Dolayısıyla halkın çoğunluğu Budist olan Sri Lanka'da Müslümanlar, nüfusun %9-10'unu kapsayan ve Tamil dilinde konuşan azınlık bir topluluk olarak yaşamlarının sürdürmektedir. Sri Lanka birçok dine sahip olmasına rağmen Budizme diğer dinlerden daha önem vermiş ve Budizmi korumak ve yaymak devletin görevi olarak tanınmıştır. Aynı zamanda ülkedeki tüm dinlere devlet tarafından güvence altına alınan haklar sağlanmıştır. Ancak bu durum azınlık dini mensuplarına karşı Budistlerin saldırılarına uğramalarına neden olmuştur. Fakat her toplum kendi dini vecibelerini rahatca yerine getirebilmekte ve kendi kültürünü yaşayabilmektedir.

Sri Lanka, İslami kaynaklarda Hz. Adem'in cennetten indirildiği yer⁷ olarak söylendiğinden, çok eskiden beri zikredilen ve Müslümanlar arasında bilinen bir ülke olmuştur. Tarihte ülke "Tabrobane" adıyla ve Müslümanlara ait ilk tarihi ve coğrafi eserlerde Serendib adıyla da anılmaktadır.⁸ Ada; "Ceziretü'l-Yakut", yani "Yakut Adası"

⁵ Dasanayaka, s. 43.

⁶ DoCaSS Lanka, *Census of Population and Housing Sri Lanka 2012*, Department of Census and Statistics, Sri Lanka, 2012.

⁷ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'r-rusul ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebul Fadlîbrahim, Dâru'l-Meârif, Mısır, C. I, 1967, s. 122.

⁸ Philalethes, A. M. O, *The history of Ceylon: From the Earliest Period to the Year MDCCCXV; with Characteristic Details of the Religion, Laws, & Manners of the People and a Collection of Their Moral Maxims & Ancient Proverbs*, Printed For Joseph Mawman, Ludgate Street, London, 1817, s. 2.

ismiyle de biliniyordu⁹. Uzun yıllar Portekiz, Hollanda ve İngiliz sömürgeleri altında kalan ülke 1948'te "Seylan" adıyla bağımsızlığını kazanmıştır. 1972 yılında adı "Sri Lanka Demokratik Sosyalist Cumhuriyeti" olarak çevrilmiştir.

Sri Lanka'da İslamın yayılması, Hint Okyanusu bölgesindeki Arapların ticarî faaliyetlerinin arka planıyla daha geniş bir şekilde incelenmektedir. İslam öncesi dönemde Sri Lanka adası'nın Basra Körfezi bölgesi ve Arap Yarımadası ile ticaret ve ekonomik ilişkilerinin yoğun bir şekilde olduğu bilinmektedir. Böylece İslam'ın doğuşundan önce tüccarlar olarak ülkeye gelen Araplar, daha sonra Müslüman olmuşlar ve bu ticari ilişkiler zamanla dini ve kültürel ilişkilere dönüşmüştür.¹⁰ Bu durum Sri Lanka dahil Hint altı kıtasında zaman içinde İslam'ın yayılmasına ve Müslüman yerleşimlerine neden olmuştur. Cemil Kutlutürk'un bu ifadeleri bunu ispat etmektedir:

"Araplar, İslam dininin ortaya çıkışından çok daha önce Hindistan ile temasa geçmişlerdir. Ticari düzeyde gelişen bu ilişkiler, İslamın ilk yıllarında da devam etmiştir. Hindistanın kuzeybatı yakasında bulunan Deybül limanı, güneybatı ucunda yer alan malabar kıyıları ve Serandib (Sri Lanka) adası, Arap tüccarların genelde takip ettikleri rota olmuştur. Onlardan bir kısmı ticari faaliyetlerini tamamladıktan sonra geri dönmüşken bir kısmı da Hindistanın kıyı bölgelerine yerleşmiştir. Bu durum Hint topraklarında yaşayan halkın İslam dini ile tanışmasına vesile olmuştur."¹¹

Tarih-i Farišta adlı eserin müellifi Muhammed Kasım Farišta'ya göre, Hint altı kıtası bölgesinde İslam dinini ve Müslümanları ilk tanıyan Serendip (Sri Lanka) kralıydı. Serendip kralı sahabeler döneminde İslam'ı kabul etmiştir.¹² Bu rivayete göre Hint altı kıtası bölgesinde İslam ilk olarak Sri Lanka topraklarında yayılmıştır. Yazar rivayetin alındığı kaynaklardan bahsetmese de İbn Şahriyar'ın "Acaibul Hind" adlı eserindeki rivayet bu durumu desteklemektedir. Hz. Muhammed döneminde de İslam'ın, Sri

⁹Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Futûhu'l-buldan*, Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, (Mektaba Şamila, 1431), 1988, s. 419.

¹⁰Shukry M.A.M, *İlangey Müslimgal Tonmeykkâna Varalâtrup Pâzey*, A.J. Printers, Colombo, 2010, s. 2.

¹¹Cemil Kutlutürk, *Hint Düşüncesinde İslam Algısı Bhakti Örneği*, Hermes Ofset, Ankara, 2018, s. 47.

¹²Sulaiman Nadvi, *El-Alâkât Beynel Arap vel Hint Fi Ağvârit Tarih*, Daru Vahyıl Kalem, Dimeşk, 2013, s. 260.

Lanka'ya ulaştığı belirtilmiştir. Yani Seylan halkı Hz. Peygamber hakkında duyduklarını ve onun Peygamberliği ile ilgili araştırma yapması için aralarından zeki bir adamı seçerek Arap Yarımadası'na göndermişler. Ancak bu adam Halife Ömer bin el-Hattab döneminde (633-634) Arap Yarımadası'na ulaşmıştır. Hz. Ömer onu karşılamış ve ona islami anlatmıştır. Hz. Ömerden ayrılan adam dönüşte yolda vefat etmiştir. Fakat onun daima yanında bulunan hizmetçisi adaya ulaşmayı başarmış ve gördüklerini, duyduklarını seylan halkına anlatmıştır.¹³

Belazuri Hindistan'ın fethini şöyle anlatmaktadır:

“Arap tüccarlar Seylan'a (Sri Lanka) ticaret için gidiyorlardı ve bazı Müslüman tüccarlar oraya aileleriyle yerleştiler. Onların bazılarının aile reisleri vefat edince ailelerinin hamisiz kaldıklarını gören Seylan kralı gemilerle onları yanlarında değerli hediyelerle deniz yoluyla Kufe emiri Haccac bin Yusuf'a gönderdi. Onları taşıyan gemi Sind'e geldiğinde korsanlar tarafından baskın yapıp hediyeler ele geçirildi. Haccac, bu acı haberi duyduğunda Hindistan kralından onları kurtmasını istemiştir. Ama Hindistan kralı onu kabul etmemesinden dolayı bu zalimlerden intikam almak için Muhammed bin Kasim Essakafinin komutanlığında bir ordu Hindistana gönderdi ve Hicri 92'de Hindistan feth edilmiştir. Bu feth Velid bin Abdulmelik döneminde (Hicri 86-96) gerçekleştirdi.”¹⁴

Öyleki Tikiri Abeyasinghe'ye göre “Seylan'ın ilk Müslümanları, Arapların Haşimi ailesinin bir kısmıydı.”¹⁵ Bu rivayetler Emeviler döneminde Hindistan fethedilmeden önce de Sri Lanka'da Müslümanların yaşadıklarını göstermektedir. Yine mezkûr rivayetten çıkarabileceğimiz diğer bir sonuç, Müslümanlar Sri Lanka'ya yerleştikten sonra yerli halk İslam'ı tanımış ve bu tarihlerden itibaren bölgede İslam yayılmaya başlamıştır.

Portekizlilerin 1505'te ülkeye gelip sömürgecilik faaliyetlerine başladıkları döneme kadar geçen süreç Sri Lanka Müslümanlarının “Gelişim ve İlerleme Dönemi”

¹³Büzürk b. Şahriyar, *Acaibul Hint Barruha ve Bahruha ve Cuzuruha*, Darul Kutup Al-Vataniyya, Abu Dabi, 2010, s. 177.

¹⁴Belâzürî, s. 420.

¹⁵Tikiri Abeyasinghe, *Portuguese Rule in Ceylon 1594-1612*, Lake House Investments Ltd., Colombo, 1966, s. 192.

olarak tanımlanmaktadır. Avrupalı sömürgeciler Sri Lanka'ya gelmeden önce Lona Deva Raja Sri Lankalı Müslümanların durumunu güzel bir şekilde şöyle özetlemiştir:

“Sri Lanka Müslümanları, sadece devletin sadık dostları olup diğer toplumlar ile barış içinde bir hayat yaşamakla kalmayıp devletin yükselmesi için de tıp, ticaret, tarım ve elçilik gibi alanlarda da büyük katkılar sağlamışlardır. Sinhaliler sadece tarım ve hayvancılıkla ilgilenirken diğer taraftan Müslümanlar, Sri Lanka'nın dış ilişkilerinde önemli bir rol oynayarak ülkeyi dünyada tanınır hale getirmişlerdir. İki ülke arasındaki ticari ilişkileri müzakere etmek için, Ebu Osman Sinhali Kralı tarafından Müslüman bir elçi olarak Mısır'a gönderilmiştir.”¹⁶

Bu dönemde Sri Lanka Müslümanları devletin iç ve dış işleriyle meşgul olarak ülkenin ekonomi ve siyasi kalkınmalarında büyük bir rol oynamışlardır. Müslümanlar elçilik yapabilmek için gerekli olan dil, siyaset ilmi, güven gibi yeterliliklere sahiplerdi. Örneğin; Sri Lanka Kralı Birinci Puvaneha Bahu (1273-1284) Mısır ve Sri Lanka arasındaki diplomatik ilişkileri ilerletmek amacıyla Müslüman olan Hacı Ebu Osman'ın idaresindeki bir ekibi Mısır'a elçi olarak göndermiştir.¹⁷ Bir Müslümanın elçi olarak gönderilmesinin sebebiyse hem Arapça bilmesi hem de Mısırlılarla aynı dine mensup olmasının sağlayacağı avantajların göz önünde bulundurulmasıdır. Ayrıca bu dönemde Sri Lankalı Müslümanlar tıp alanında da büyük başarılar göstermiştir. ‘Unani’ adıyla bilinen tıp anlayışını Müslümanlar geliştirmişlerdir. Silah kullanmakta çok meharetli olan Sri Lanka Müslümanları ülkeye askeri güç açısından da büyük katkı sağlamışlardır. Öyle ki dışarıdan herhangi bir tehdit olduğunda istisnasız her zaman devletin yanında savaşmışlardır.¹⁸

15. yüzyılın son dönemine kadar Sri Lanka Müslümanları her alanda büyük başarılar göstermiş, ülkenin hem devlet siyaseti hem de toplumsal ilerlemesine katkı sağlamışlardır. Fakat Portekiz ve Hollanda sömürgeleri döneminde büyük zorluklar

¹⁶Lorna Dewaraja, *The Muslims Of Sri Lanka One Thousand Years of Ethnic Harmony*, The Lanka Islamic Foundation, Colombo, 1994, s.7.

¹⁷Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka*, s. 7.

¹⁸Shukry M.A.M, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, Jamiah Naleemiah Inst., Beruwala, 1986, s. 23.

yaşamışlardır. Sömürgeciliğin tüm acımasızlığı ile Müslümanlara yönelik uygulanan politikalar, Müslümanları hemen her açıdan etkilemiştir. Neticesinde kendi ülkesinde göçebe haline gelmişler ve 16.17.ve 18. yüzyıllar Sri Lankalı Müslümanların “gerileme ve duraklama” dönem olarak görülmektedir.

Sri Lanka’ya Avrupalı sömürgeci olarak ilk gelen Portekizliler olmuştur. On altıncı yüzyılın başlarında Portekizli sömürgecileri Sri Lanka’ya çeken şey Sri Lanka’nın tarih boyunca uluslararası deniz ticaret yolu açısından çok önemli bir konumda bulunması olmuştur. On beşinci yüzyılın sonlarına doğru, Atlantik’te bir deniz gücü olarak hakimiyetini kurmuş olan Portekiz yeni suları araştırıyordu. Vasco da Gama, Ümit Burnu’nun etrafında dolaştı ve Avrupa’yı Hint’le birleştiren bir okyanus rotası keşfetti. Böylece Portekiz için yeni bir deniz üstünlüğü dönemi başlatmıştır. Portekizliler Sri Lankalı Müslümanlarını hem ticari sahada rakip olarak görmekte hem de inanç cihetinde düşman olarak addetmektedirler. Portekizlilerin Endülüs’teki Müslümanlara verdiği Barbar anlamına gelen ‘Moor’ lakabını Sri Lanka Müslümanlarına da vermesi bunun bir delilidir. Nitekim Portekizliler Endülüs’te Müslümanlara uyguladığı aynı politikayı Sri Lanka’daki Müslümanlara da uyguladılar.¹⁹

Portekizliler adaya geldiklerinde, ülkenin başkenti olan Kolombo’da ticaretle meşgul olan ve bölgedeki diğer etnik gruplarla huzur içerisinde yaşayan kalabalık bir Müslüman nüfusuyla karşılaştılar. Öncelikle Portekizliler ticari anlamda üstün duruma gelmek için donanma güçlerini kullanarak ulusal ve uluslararası ticareti elinde tutan Müslüman tüccarları durdurma yoluna gitmişlerdir. İkinci olarak bölgede din değiştirtme faaliyetlerine girişmeleridir. İlk olarak Sri Lanka Müslümanlarının oluşturduğu ulusal ve uluslararası ekonomik altyapıyı altüst ettiler. Müslümanları hem rakip hem de düşman

¹⁹ Blaze L.E, *The History of Sri Lanka, Asian Educational Services, New Delhi, 1995, s. 119.*

olarak gördükleri için 1526'da onları liman şehirlerinden atarak dış ticareti ellerine geçirdiler ve adada misyonerlik faaliyetlerine başladılar.²⁰

Sinhali krallarının, Sri Lanka'da ticaret alanında büyük başarı göstermeyi sağlayan Müslümanlara olan güvenini sarsarak ticaretin merkezi olan Kotte ve Sahil bölgelerinde yoğun olarak yaşayan Müslümanların göç etmesini sağladılar. Portekizlilerin talebiyle Sinhali kralı Povaneha Bahu 1526'da Müslümanların üç gün içerisinde topraklarını terk etmelerini emretmiştir.²¹ Yerlerinden sürülen Müslümanların bir kısmı Kandy Krallığı'na sığınırken diğerleri adanın doğu bölgelerine dağıldılar. Müslümanların ticaretteki maharetlerini ve öncülüğünü bilen Kandy Krallığı, Müslümanların desteğini kazanmak için yerlerinden edilen Müslümanları sahiplenmiştir.

Güney Hindistan'dan ticaret amacıyla gelen bazı Müslümanlar Sri Lanka'ya yerleşiyordu. Bu hareketi durdurmak için Portekizliler 1613'te Sri Lanka ekonomisinin merkezi olan Kolumbo'da Müslümanlar sadece iki mevsim kalabilir diye bir yasa çıkardı. 1642'de Müslümanlardan yaklaşık 300 kişiyi öldürüp onların kadınlarını ve çocuklarını esir aldılar. Mallarının da gasp ettiler. Dolayısıyla Portekizlilerin Müslümanlara karşı bu düşmanca tavırları, Müslümanların ticaret alanındaki faaliyetlerini engellemiştir.²² Öte yandan 1540 yılından itibaren Portekizliler tarafından Sri Lanka'lı yerli halkın din özgürlüğü ortadan kaldırılmıştır. Hristiyan dinini kabul edenlere bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. 1576 yılında Portekizler sömürge altındaki topraklarındaki camii ve mabedlerin yıkılmasını emretmişlerdir. Ezanlarında "Muhammed'ur Resulullah" ibaresinin kullanımı yasaklanmıştır. Kur'an başta olmak üzere diğer dini kitaplar toplatılarak yok edilmesi emredilmiştir.²³

²⁰Queyroz F.D, *The Temporal and Spiritual Conquest of Ceylon*, translated. SG Perera, A.C Richard Acting Government Printer, Colombo, 1930, s. 209.

²¹Queyroz, s. 210.

²²Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 47.

²³Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 54.

1658’de ülkeye sömürü amacıyla gelen Hollandalılar 1660 yılında Portekizlileri adadan atarak yerlerini aldılar.²⁴ Hollandalılar da Müslüman halka yönelik baskı ve zulümleri devam ettirdiler. Çünkü Hollandalıların Sri Lanka’ya gelmesin amacı Portekizlerin amaçlarından farkı değildi. Bu nedenle bölge ticaretini tekelleştirme çabası ve misyonerlik faaliyetleri, Müslümanlar için büyük zorluklar oluşturmuştur. Sinhali krallığında Müslümanların gördüğü iyi muameleye tanık olan Hollandalılar Müslümanlara karşı daha acımasız faaliyetlere geçme eğilimi göstermişti. 1659’ta Hollanda egemenliğindeki yerlerde Müslümanların gayrimenkul sahibi olmaları yasaklandı ve Müslümanların mallarına el konulup satılmıştı. Müslümanların ticaret için yurtdışından Sri Lanka’ya gelmeleri engellenmişti.²⁵

Sri Lankalı Müslümanların İslam dünyasıyla yıllardır sürdürdüğü dini ve ticari ilişkiler Portekiz ve Hollanda dönemlerinde tamamen kesilmiştir. Hollandalılar, Müslümanların kendi yaşadıkları bölgelerden dışarı çıkmalarını, ülke içinden veya dışından gelen tüccarlarla doğrudan veya dolaylı biçimde temas kurmalarını ve herhangi bir ticari faaliyete katılımını yasakladılar. Ayrıca Müslümanlar öz vatanlarında göçebe haline gelmişlerdir. Netice itibariyle Portekiz ve Hollanda dönemlerinde Müslümanlar ticari ve sosyal ilişkilerden izole edilmiş durumdaydılar. Bu durum Müslümanların her alanda geri kalmalarına neden olmuştur.

1796 yılında adaya gelip ticari bir üstünlük elde eden İngilizler, Sri Lanka’yı kısa bir süreliğine Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla yönetmiştir. Fredrick North’un 1802 yılında Sri Lanka’nın ilk valisi olarak tayin edilmesiyle birlikte ülke İngiliz sömürgesi haline gelmiştir. 1815 yılında Kandy Krallığı’nın merkezini ele geçirip bütün Sri Lanka’yı kendi hakimiyeti altına alan İngilizler, ülkeye Seylan adını vererek 1948 yılına

²⁴Philalethes, s. 117.

²⁵Kotelawele D.A., “Muslims under Dutch Rule in Sri Lanaka 1638-1796”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Nalemiah Inst., Beruwala, 1986, s. 176.

kadar kendi egemenlikleri altında tutmuşlardır.²⁶ İngilizler ada egemenliğini ele geçirdikten sonra Portekiz ve Hollandalılar tarafından uygulanan baskıcı politika 19. yüzyılın başlarında İngilizler tarafından kaldırılmıştır. Bu adımla birlikte Müslümanlar her alanda nispeten bir rahatlama yaşamaya başlamıştır. Bu rahatlama Müslümanların kendilerini yavaş yavaş toparlamalarına imkan sağlamıştır. Ayrıca Müslümanlar İslam dünyasıyla yeniden ilişki kurmaya başlamışlardır.

Sri Lanka'nın bu kadar uzun süre yabancı devletlerin işgali altında kalması ülkenin ilerlemesi ve ülkede bulunan toplumların kalkınması üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler bırakmıştır. Fakat sömürme amacıyla Sri Lanka'ya gelen Portekizli ve Hollandalı sömürgecilerden farklı olarak İngilizler, kendi sömürge düzenlerini baskıcı olmayan politikalarıyla kurmaya çalıştılar.²⁷ Lorna Dewaraja'ya göre İngilizlerin Sri Lanka Müslümanlarına yönelik uyguladığı politikanın amacı; Hindistan'da uygulandığı gibi Müslümanların gönüllerini kazanarak 'böl ve yönet' stratejisini hayata geçirmektir.²⁸ Kamil Asad'ın konu hakkındaki görüşü ise; 'İngilizlerin bu politikası; Sri Lanka Müslümanlarının İngilizlere gösterdikleri sadakatin bir sonucudur.²⁹ Ancak her iki görüş doğru olsa bile bu politika; Sri Lanka Müslümanlarının üç yüzyıldır çektiği zorluklardan kurtulmalarına, İslam dünyasıyla olan ilişkilerini yeniden canlandırarak tekrar hem ulusal hem de uluslararası ticaretlerini geliştirmelerine ve kalkınmalarına vesile olmuştur. Dolayısıyla Sri Lanka'da İngiliz sömürgeciliğinin yol açtığı pek çok zararla beraber Müslümanların reform hareketleri ve modernleşmesi açısından genellikle olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

²⁶De Silva C.R., *Ceylon under the British Occupation, 1795-1833*, Colombo Apothecaries Company, Colombo, Vol.1, 1953, s. 102.

²⁷Schrikker Alicia, *Dutch and British Colonial Intervention in Sri Lanka, 1780-1815: Expansion and Reform*, Brill, Leiden-Boston, 2007, s. 6.

²⁸Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka*, s. 140.

²⁹Kamil Asad M.N.M, *The Muslims of Sri Lanka Under The British Rule*, Windsor Publication, Colombo, 1996, s. 15.

I. BÖLÜM

SRI LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sri Lanka’da Müslüman toplumda reformun ortaya çıkışı, birbiriyle bağlantılı bazı önemli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bunlar; eğitim, ekonomik, siyasi ve dini faktörlerle beraber 19. yüzyılın ortalarından itibaren İslam dünyasıyla gerçekleşen ilişkilerdir. Özellikle Sri Lanka’da Müslüman toplumun diğer topluluklara göre her alanda geri kalmış durumda olması sonucu problemlili bir tarihi süreç yaşaması, reformu hazırlayan diğer faktörlerin de temelini oluşturmuş ve reform hareketinin Müslümanlarda ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla bu bölümün amacı, Sri Lanka’da İngilizlerin sömürge düzeni kurmak amacıyla giriştikleri çalışmalar ve uyguladıkları politikalar ile ülkede yaşayan diğer toplulukların reform faaliyetlerinin ve İslam dünyasıyla olan ilişkilerin Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecine olan etkilerinin ortaya konulmasıdır.

1.1. İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN REFORM SÜRECİNE ETKİSİ

1815’te Sri Lanka’nın tamamının İngilizler tarafından ele geçirilmesi, iki önemli nedenden dolayı Sri Lanka halkı üzerinde büyük bir etkiye sebep olmuştur. Birincisi; Sri Lanka tarihinde ilk defa ülkenin tamamının bir hükümet altında birleşmiş olmasıdır. Çünkü İngilizler, sömürgeci olarak geldiğinde Sri Lanka, üç ana krallığa bölünmüş durumdaydı. Bunlar; ülkenin çoğunluğunu oluşturan Sinhala Budistlerinin ana krallığı olan Kotte, Kandy Krallığı ve azınlık durumunda olan kuzey bölgesindeki Tamil Krallığıdır.³⁰ İkincisi; 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında İngiliz sömürgeciler

³⁰Russell R. R & Andrea M.S, *Sri Lanka: A Country Study*, Federal Research Division Library of Congress, Washington, 1990, s. 18.

tarafından Sri Lanka’da yapılan bazı faaliyetlerin birtakım toplumsal değişimlere yol açmış olmasıdır.³¹

Sri Lanka 1505 yılından 1948 yılına kadar Avrupalı sömürgeci güçlerin işğali altında kalmıştır. Sri Lanka’da sömürgecilik faaliyetlerine ilk başlayan ülke Portekiz (1505-1658) olmuştur. Hemen ardından Hollanda (1658-1796) daha sonra da İngiltere (1796-1948) gelmektedir. Sri Lanka’nın bu kadar uzun süre yabancı devletlerin işğali altında kalmasının, ülkenin ilerlemesi üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Ülkenin beş yüzyıla yakın sömürge tarihinde İngiliz sömürgeciliği (1796-1948) olarak adlandırılan dönem, yol açmış olduğu birçok olumsuz etkiyle beraber ülkenin kalkınması açısından diğer sömürgecilere kıyasla olumlu yönde etkiye sahiptir. Bu dönem; birçok din, dil ve etnik kökene ev sahipliği yapan adanın siyasi, sosyal, eğitimsel, kültürel ve ekonomik olarak gelişmesine ve kalkınmasına yol açmıştır.³²

Sri Lanka’daki İngiliz sömürgecilęi dönemi genel olarak üç bölüme ayrılır: Birinci bölüm; 1796–1837 yılları arasındadır. Bu bölümde İngilizler ülkede kalıcı bir egemenlik ve sömürge düzeni kurmak için çaba göstermişlerdir. Bu hedeflere yönelik birtakım siyasi ve idari politikalar benimsemişlerdir. İkinci bölüm; 1837–1913 yılları arasındadır. Bu dönemde Sri Lanka’da sosyal ve ekonomik alanda bazı değişiklikler yaşanmıştır. Ülkenin ekonomik sistemi tarım merkezli anlayıştan sanayi ve ticaret merkezli anlayışa doğru evrilmiştir. Üçüncü bölümdeyse adada sömürge düzeni kurmak için yapılmış olan bazı çalışmalar sonucunda toplumun orta sınıfı kalkınmış, yerli halkın uyanışıyla beraber milli mücadele ve bağımsızlık hareketleri ön plana çıkmaya başlamıştır.³³

³¹Mendis G.C, *Ceylon Under The British*, Educational Publishers, Colombo, 1944, s. 67.

³²Wimalaratne K.D.G, “Muslims under British Rule in Ceylon (Sri Lanka) 1796-1948”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. M.A.M Shukry, Jamiah Naleemiah Inst., Beruwala, 1986, s. 415.

³³Vijayan V.A, *İlangey Sarittira Vilakkam 1500-1957*, Vadalanga Puttahasalai, Parittiturai, 1957, s. 127.

Sri Lanka'da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar da bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenmiştir. Bu süreçte, Müslümanların çağdaşlaşması ve kalkınması için temel adımlar atılmış; sosyal, eğitimsel, siyasi ve ekonomik alanda reform hareketleri gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Sri Lanka tarihinde bin yıllık bir geçmişe sahip olan Müslümanlar için 19. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyıla kadar devam eden bu sürecin, dönüşümün temel dayanak noktası olduğu söylenebilir.³⁴

Sri Lanka'nın modern dönemi, ülkenin sahil bölgelerinin 1796 yılında İngilizler tarafından işgal edilmesiyle başlamıştır. Sri Lanka'ya gelen sömürgeci güçlerin amaçları aynı olsa bile bu amaçlara ulaşmak için İngilizlerin yürüttüğü politikalar Portekiz ve Hollandalıların yürüttüğü politikalarla farklıydı. Portekiz ve Hollandalı sömürgeciler Sri Lanka'da önemli değişikliklere yol açamamışlardır. Uygulamalarını ülkenin mevcut düzenine adapte edip bu düzeni kendi ticari çıkarları doğrultusunda istismar etmişlerdir. Hollandalılar, Portekizlilerden farklı olarak ülkenin sahil bölgelerinde ekonomik koşulları iyileştirmiş ve bölgede kanallar inşa ederek ulaşımı geliştirmişlerdir. Marangozluk gibi endüstriyel faaliyetleri teşvik etmişlerdir. Bu çalışmalar 19. yüzyılda atılacak olan büyük adımlar için altyapıyı oluşturmuştur.³⁵

1815 yılında İngilizler ülkeyi tamamen kontrol altına alıp hakimiyetlerini kurmayı başardıktan sonra, ülkedeki hakimiyetlerini kalıcı bir hâle getirmeye çalışmışlardır. Bu hakimiyeti tesis etmek için uygun bir altyapı da dahil olmak üzere ülke ekonomisini sistematik olarak geliştirdiler. Bu amaç doğrultusunda İngilizler, ülkeye yeni teknolojiler ve yeni ulaşım biçimleri getirmişlerdir. Dolayısıyla ülkenin gelişmesinin önündeki doğal engellerin ortadan kaldırılmasını sağlamışlardır. İngilizce'yi devletin resmi dili haline getirmişlerdir. Bu durumun dini ve kültürel olarak olumsuz etkileri olmasına rağmen Sri Lanka halkının modern bilim, edebiyat ve felsefe ile daha fazla temas etmelerine olanak

³⁴Wimalaratne, s. 451.

³⁵Mendis, *Ceylon Under The British*, s. 9.

sağlamıştır. Bununla beraber matbaaların kurulması ve kitapların basımı, bilgiyi kolay erişilebilir hale getirmiştir. 1831 yılında at arabasıyla posta hizmetleri başlamıştır. Bu dönemde Seylan Bankası da açılmıştır.³⁶

1800'lü yıllardan sonra oluşturulan fidanlama endüstrisi, ülkenin temel hizmet altyapısının gelişmesine yol açmıştır. Bu tarz endüstrileşmeler, ulaşım sahasında bir dönüm noktası oluşturmuştur. Zira bu dönemde çok sayıda karayolu inşa edilmiştir. Kolombo-Kandy arasındaki ilk karayolu 1831 yılında tamamlanmıştır. Kandy'den Kurunegala, Nuwara Eliya ve Matale gibi yerlere yollar yapılmıştır. Karayollarıyla beraber Keleniya Köprüsü, Hingula Köprüsü, Mawanelle Köprüsü gibi yapıların³⁷ ve demir yollarının inşa faaliyetleri de başlamıştır. Kandy-Kolombo arasındaki ilk demiryolu 1867 yılında tamamlanmıştır. Daha sonra Uva'dan Bandarawela'ya, Kandy'den Matale'ya, Jaffna'dan Matara'ya demir yolları yapılmıştır. Ayrıca eğitim alanında yapılan reformlar ülkenin sosyal açıdan kalkınmasında büyük rol oynamıştır.³⁸ Ülke genelinde yapılan bu reform faaliyetlerinden en çok faydalanan her ne kadar İngilizler olsa da yerli halkın da her alanda gelişmesi ve kalkınmasına yol açtığı yadsınamayacak bir gerçektir.

1.1.1. İngilizlerin Sri Lanka'yı İşgal Altına Alması

İngilizlerin adada kalıcı bir sömürge düzenini kurabilmek amacıyla atmış oldukları ilk adım, ülkeyi Hollandalıların elinden almak olmuştur. Bu amaca ulaşabilmek için Doğu Hindistan Şirketi üzerinden çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Doğu Hindistan Şirketi, Hindistan bölgesinde İngiltere'nin ticari faaliyetlerini geliştirmek amacıyla 1600 yılında resmi olarak Hindistan'da kurulmuştur. Şirket, bölgede dış ticaret faaliyetleri yürütmekle

³⁶Sivasundaram S, *Islanded: Britain, Sri Lanka, and the Bounds of an Indian Ocean Colony*, University of Chicago Press, Chicago, 2013, s. 255.

³⁷Kumari Jayawardena, *Nobodies to Somebodies the Rise of The Colonial Bourgeoisie in Sri Lanka*, The Social Scientists's Association, Colombo, 2000, s. 74.

³⁸Munasinghe I, *The Development and History of Transportation in Ceylon*, Unpublished PhD thesis, University of London, 1972, s. 95.

beraber İngiliz sömürge sisteminin kurulması noktasında etkili olmuştur.³⁹ Fakat yeniçağda yalnızca İngiltere değil başta Fransa olmak üzere diğer sömürgeci Avrupa ülkeleri de bölgeyi sömürmeye çalışmışlardır. İngiltere, bölgede diğer sömürge imparatorluklarına göre daha kalıcı etkiler bırakmıştır. Ancak İngiltere'nin Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla kazanmış olduğu hakimiyetini koruyabilmesi için bölgenin tamamını ele geçirmesi gerekmiştir.⁴⁰

Hint yarımadasında Avrupa güçleri arasında devam eden rekabetin temel hedefi Sri Lanka olmuştur. Çünkü Sri Lanka, doğal güzelliklere ve tropikal bir iklime sahip olduğu gibi tarihsel süreçte de her daim stratejik bir konuma sahip olmuştur. Konumu, ipek ve baharat yolları güzergahında olması sebebiyle uluslararası ticaret açısından da oldukça önemlidir.⁴¹ Ayrıca büyüleyici bir görünüme sahip olan doğal oluşumlu Trinkomale Limanı'nın ülkede bulunması bölgeye daha da değer katmaktadır. Trinkomale Limanı, okyanusun doğusundaki ticaret limanları arasında eşsiz bir konuma sahiptir. Limana sahip olan Batı ile Doğu arasındaki denizin de hakimidir. Trinkomale Limanı'nın önemi, Batı'nın bütün deniz kuvvetleri arasında bilinen bir gerçektir. Nitekim Sri Lanka çok eskiden beri bir çok ülkenin sömürge listesinin başlarında yer almıştır. Bu sömürgeci güçlerden birisi olan İngilizler için Trincomalee Limanı'na sahip olmak, İngiliz küresel deniz stratejisinde büyük bir endişe konusu haline gelmiştir. Çünkü bu Limana sahip olduğunda, Fransızların olası bir saldırısına karşı savunma gücünü ele geçirmiş olacaktı.⁴²

19. yüzyılda İngilizler, Sri Lanka'daki Hollanda egemenliğine son vermek ve Trinkomale hakimiyetiyle Hint Okyanusunda İngiliz deniz üstünlüğünü kurmak için

³⁹Chaudhuri K.N, *The English East India Company: The study of an early joint-stock company 1600-1640*, Taylor & Francis, London, Vol. 4, 1999, s. 3.

⁴⁰Azmi Özcan, "İngiliz Sömürgeciliği", *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, c. XXII, s. 300.

⁴¹Alicia, s. 13.

⁴²Vimalananda T, *The British Intrigue in the Kingdom of Ceylon*, M.D. Gunasena LTD., Colombo, 1973, s. 15.

Kandy Krallığıyla iş birliği yapmanın gerekliliğini fark etmişlerdir. Kandy Krallığıyla iyi ilişkiler kurmak amacıyla 1762 yılında Doğu Hindistan Şirketi tarafından Madras'tan John Pybus Sri Lanka'ya gönderilmiştir.⁴³

Kandy Kralı Keerti Sri Rajasinha da İngilizlerle iş birliği teklifine sıcak bakmıştır. Çünkü Rajasinha, Hollandalıları ülkeden çıkarmak ve tarçın ticaretini geliştirmek istiyordu. John Pybus, 5 Mayıs 1762'de Trinkomale'ye ulaşmış ve Muttur adlı bir köye uğramıştır. Muttur, Müslümanların yaşadığı bir köydür. Pybus bu köyde Müslüman bir hacı tarafından ağırlandı. Bu görüşme İngilizlerle Sri Lankalı Müslümanların ilk teması olmuştur. Müslümanlar Pybus'u misafirperver bir şekilde ağırlamıştır. Pybus Muttur'dan Kandy'e giderken güzergah üzerindeki Pangurana denilen başka bir köyde de konaklamıştır. Bu köyde de Müslümanlar yaşıyordu ve Pybus köylülerin görünüşü ve gelenekleriyle ilgileniyordu. Bu köy de diğer Kandyenler gibi hayvancılık ve tarımla ilgileniyordu.⁴⁴

John Pybus, Kandy'e yakın bir yerde bulunan Gannoruwa'ya geldiğinde, onu karşılayan Kandy kralının resmi temsilcisi Osman Lebbe adlı bir Müslümandı.⁴⁵ Bu durum, Pybus'un neden seyahatı boyunca istirahat edip ihtiyaçlarını gidermek için Sinhala ya da Tamil halkının olduğu bölgeleri değil de Müslümanların olduğu bölgeleri tercih ettiği sorusunu akla getirmektedir. Kandy Kralının Müslümanlara duyduğu güven, Pybus'un güzergahını doğrudan doğruya Kralın belirlediği ihtimalini güçlendirmektedir. Nitekim Pybus'un Gannoruwa'da karşılanması için Müslüman bir bürokratın görevlendirilmesi bunun en büyük delilidir. Pybus'un istihbarat amacıyla Müslüman

⁴³Deraniyagala P. E. P, *The Pybus Embassy to Kandy 1762*, Printed at Government Press Ceylon, Colombo, 1958, s. 3.

⁴⁴Deraniyagala, s. 4.

⁴⁵Kamil Asad, s.14.

köylerini seçmiş olması mantıklı değildir. Çünkü Pybus'un görüşmüş olduğu Müslümanlar hayvancılık ve tarımla ilgilenen sıradan köylülerdir.

1796'da adaya gelip ticari bir üstünlük elde eden İngilizler, 1798'de Hollanda yönetimindeki sömürgecilik faaliyetlerini devralmışlardır.⁴⁶ Sri Lanka'nın sahil bölgelerinin hakimiyetini ele geçiren İngilizler, bölgeyi ilk etapta Doğu Hindistan Şirketinin Madras başkanlığının bir parçası olarak yönetmişlerdir. 1798 yılında Frederick North (1798-1805) Sri Lanka'nın valisi olarak tayin edilmiştir. 1798-1802 yılları arasında adanın ticareti ile vergilendirme işlemleri Doğu Hindistan Şirketi tarafından, güvenlik ve kamu yönetim işlemleri ise doğrudan İngiltere hükümeti tarafından yürütüldüğü için bu dönem "İkili kontrol Sistemi" olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷ Ancak ülkeyi kalıcı olarak elde tutma şansını artırmak amacıyla İngiliz hükümeti, 1802 yılında Sri Lanka'yı Doğu Hindistan Şirketinden ayırıp bir taç Koloni yapmıştır.⁴⁸

Portekiz ve Hollanda sömürgecileri ülkenin sahil bölgelerini ele geçirmiş olsalar da Kandy Krallığını ele geçiremediler. İngilizler ülkenin tamamını, sahil bölgelerini kendi egemenlikleri altına aldıktan ancak 17 sene sonra ele geçirebilmişlerdir. İngilizler, Kandy Krallığını 1803-1815 yılları arasında birkaç kez ele geçirmeye çalışmıştı. Fakat Kandy halkının coğrafi şartları kendi lehine kullanması ve ordunun gerilla taktiğiyle savaşması, İngilizlerin çabalarını sonuçsuz bırakmıştı. Kesin bir sonuç elde etmek isteyen İngiliz ordusu 1815 yılının Ocak ayında Kandy'ye doğru yola çıkmıştır. Fakat İngilizler 14 Şubat 1815 yılında Kandy Krallığı'nın merkezini savaşmadan teslim alıp bütün Sri Lanka'yı bir İngiliz sömürgesi haline getirmişlerdir.⁴⁹

⁴⁶De Silva C.R, *Ceylon under the British Occupation*, s. 6.

⁴⁷Vijayan, s.135.

⁴⁸Asoka B, *Colonialism in Sri Lanka: The Political Economy of the Kandyan Highlands, 1833–1886*, Mouton Publishers, Burlin, 1950, s. 47.

⁴⁹Peebles P, *The History of Sri Lanka Connecticut*, Greenwood Publishing Group, London, 2006, s. 52

Burada aklımıza şu soru gelebilir: Sri Lanka'nın sahil bölgelerini işgal edip ülkede üç yüz sene egemenliğini sürdüren Portekiz ve Hollanda gibi sömürgeci güçler tarafından ele geçirilemeyen Kandy Krallığı, İngilizler tarafından nasıl ele geçirilebilmiştir? Bazı tarihçilere göre Sri Lankalı Müslümanların yardımıyla ele geçirebilmişlerdir. İngilizler kendi çıkarları için Hindistandaki Müslümanları nasıl kullandıysa Kandy Krallığını ele geçirmek için de Sri Lankalı Müslümanları kullanmıştır. Kandy Savaşında Müslümanlar İngilizler için casusluk yapıp yardım etmiş ve İngilizlerin rehberi olmuşlardır.⁵⁰ Fakat birkaç sebepten dolayı bu görüşün doğru olmadığı ve Krallıkta yaşanan iç karışıklıkların, İngilizlerin Kandy Krallığını ele geçirmesini kolaylaştıran önemli faktörlerden olduğu söylenebilir.

Öncelikle Müslümanlar hem ticaret potansiyelleri hem de sahip oldukları dil yetenekleriyle Kandy Krallığının kalkınması ve uluslararası ilişkilerin gelişmesinde tarih boyunca önemli rol oynamış ve Kandy Krallığına hep sadık kalmışlardır. Bu sebepten ötürü Kandy Kralı, Pybus ile görüşmesi için Müslüman bir bürokrat tayin etmiştir. Ayrıca, 1810 yılında Kandy Krallığının ordusunda 850 Müslüman askerin bulunduğu İngiliz kayıtlarında görülmektedir.⁵¹ Kandy Krallığı tarih boyunca Müslümanlardan herhangi bir zarar veya ihanet görmemiştir. Dolayısıyla Kandy Kralları Müslümanlara güvenmemiş olsaydı, onlara devletin önemli kademelerinde görevler vermezdi.

18. yüzyılın sonlarındaysa Kandy Krallığında taht kavgaları yaşanmaya başlamıştır. 1798 yılında Kandy Kralı Rajadi Rajasinha öldüğünde, tahta kimin çıkacağı tartışılmaya başladı. Nayakkar hanedanından Muttusami'nin Kandy Krallığı'nın tahtına çıkması gerekiyordu. Ancak Adigarı⁵²Pilimalalava, Muttusami'yi istememiş ve Rajadi Rajasinha'nın kardeşi Sri Vikrama Rajasinha'yı tahta çıkarmıştır. Pilimalalava'nın, Sri

⁵⁰Sivasundaram S, "Tales of the Land: British Geography and Kandyan Resistance in Sri Lanka, 1803–1850", *Journal of Modern Asian Studies*, 41/5, 2007, s. 930.

⁵¹Kamil Asad, s. 16.

⁵²Kraldan sonraki devletin en güçlü kişinin adıdır.

Vikrama Rajasinha'yı tahta yerleştirmesinin asıl gayesi ilk fırsatta Sri Vikrama Rajasinha'yı ortadan kaldırıp tahta geçmekti. Ancak Pilimatalava hanedan üyesi olmadığı için tahta çıkamacağını fark ettiğinde en azından kralı istediği gibi yönlendirmek ve krallıkta kendi iktidarını kurmak istedi.⁵³ Fakat Pilimatlava amacına ulaşamamıştır. Bu nedenle Pilimatalava ve Kralın araları açılmıştır. Ayrıca Pilimatalava'nın niyetini öğrenen Kral, yetkilerini adım adım elinden almıştır.

Kralın bu davranışlarından hoşlanmayan Pilimatalava, Kandy Kralına karşı İngilizlere iş birliği teklif etmiştir. Sri Vikrama Rajasinha'yı tahtan indirip İngilizlerin desteğiyle tahta çıkmayı planlıyordu. North bu teklifi kabul etmek istemese de Pilimatalava'nın dostluğunu da kaybetmek istemedi. Pilimatalava, devleti dışarıdan gelecek tehlikelerden koruma bahanesiyle İngiliz ordusunu Kandy'e getirmek için Kraldan izin istemişti. Kral ise tehlike gelirse ancak İngilizlerden gelir düşüncesiyle talebini reddetmiştir.⁵⁴ Bu durumdan hoşlanmayan Pilimatalava Müslüman tüccarları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak istemiştir. Kandy'e gelen bazı Müslüman tüccarları İngilizlerin casusları diye iftira atarak öldürtmüştür. Kandy bölgesine girmek için bahane arayan İngilizler bu hadiseyi bahane ederek 1803 yılında Kandy'e bir ordu göndermiştir.⁵⁵ Ancak bu teşebbüsleri başarısız olmuştur.

Öte yandan 1812 yılında Kandy Kralı Sri Vikrama Rajasinha, Pilimatalava ile iş birliği yapıp devlete ihanet ettiği gerekçesiyle bazı Sinhali liderleri ağır bir şekilde cezalandırmıştır. Krallığının idari yapısında keyfi birtakım değişiklikler yapmıştır. Tecrübeli bürokratları vazifelerinden azledip genç yaştakileri göreve getirmiştir. Kralın kararlarına karşı gelenler idam edilmiştir. Bu zulümlerden dolayı yaklaşık 500 aile Kandy bölgesinden göç etmek zorunda kalmıştır. Sri Vikrama Rajasinha'nın zulümlerine karşı

⁵³De Silva K.D, *A History of Sri Lanka*, University of California Press, California, 1981, s. 221.

⁵⁴Kunayasa Kandayya, *İlangey Şurukka Varalâru from 6th Century to 2007*, Kamalam Pazippaham, Yalpanam, 2008, s. 289.

⁵⁵Philalethes, s. 176.

Kandy Krallığının önde gelenleri Ehaleppola'nın liderliğinde toplanıp baş kaldırmışlardır. Ancak Kralın ordusu onları yakalayıp idam etmiştir. Ehaleppola kaçıp İngilizlere sığınmıştır. Rajasinhanın, Ehaleppola'nın ailesini tutuklayıp işkence yaptığı ve çocuklarını idam ettirdiği söylenmektedir⁵⁶.

Sri Vikrama Rajasinha bu zulümlerinden dolayı hem çevresindeki devlet adamlarının nefretini kazanmış hem de halkın desteğini kaybetmiştir. İngilizler Kandy'nin son kralı olan Sri Vikrama Rajasinhayı tutuklayıp sürgüne gönderirken Rajasinha, İngiliz valisine: “Ehalapola ve Molligoda'ya dikkat edin onlar bana ihanet etikleri gibi size de er ya da geç ihanet edecektir.”⁵⁷ demiştir. Rajasinhanın yönetim anlayışı, İngiliz ordusu geldiğinde kendisiyle beraber savaşacak kimsenin kalmamasına yol açmış ve Kandy Krallığı savaşılmadan İngilizlere teslim edilmiştir. Üç yüz sene boyunca sömürülemeyen krallığın çöküşüne ‘siyasi bir intiharın’ sebep olduğu görülmektedir.

İngilizler, Sri Lanka'yı ele geçirdikten sonra yerel halkın dostluğunu kazanmaya önem vermiştir. Öncelikle Hollandalıların baskı ve zulümlerine maruz kalan toplumları tespit ettiler. Bu tespitler neticesinde zulme uğrayanlar arasında en dikkat çekici olanların Müslümanlar olduğunu gördüler. İngiliz hükümeti Hollandalılar tarafından uygulanan baskıları kaldırarak sözde adaleti sağlamaya yönelik adımlar attılar. Dolayısıyla İngilizlerin, Müslümanların gönüllerini kazanmak için her alanda gözle görünür rahatlamalar, özgürlükler ve imtiyazlar sağladıkları söylenebilir. Hollanda döneminde Müslümanların aleyhine olan yasaları ve zorlukları kaldırdılar. Bu adada yaşayan azınlık Müslümanlar, “diğer topluluklar gibi kendilerine ait kültüre sahip bir toplum” olarak kabul edildiler. Bu durumun en belirgin örneğiysen, Müslümanların dini vecibelerini

⁵⁶Kandayya, s. 294.

⁵⁷Kandayya, s. 295.

özgürce yerine getirmelerine olanak sağlanmasıydı.⁵⁸ İngilizlerin Sri Lankalı Müslümanlara yönelik bu özel politikası; Müslümanların üç yüzyıldır çektiği zorluklardan nispeten kurtulmasına ve birtakım sosyal değişimlere yol açmıştır.

İngilizler, Portekizliler ve Hollandalılar gibi baskı ve zulüm yapmadan siyasi dehalarıyla Müslümanların gönüllerini kazanmayı başardılar. Bu nedenle Müslümanlar Kolombo'ya akın akın geldiler. Ticari merkez olan Kolombo'da limana yakın bölgeler olan Yeni Sonahatteru, Eski Sonahatteru, Mesancar Caddesi gibi bölgelere yerleşmeyi tercih etmişlerdir.⁵⁹ Bu durum Sri Lankalı Müslümanların uluslararası ticaretle yakından ilgilendiğini göstermektedir. Günümüzde bile Müslümanların şehirlerde ve şehirlere yakın yerlerde yoğun olarak yaşaması bunu ispat etmektedir. Bu göçler sonucunda Müslüman nüfusun şehirleşme oranı artmış, tarımsal nüfusu azalmıştır. Şehirleşmeyle beraber ticaret hacmini artıran Sri Lankalı Müslümanlar, sosyal değişim sürecinin de ilk adımını atmış oldular.

İngilizler, uyguladıkları politikalarla Sri Lankalı Müslümanların sadakatini kazanmayı başarmıştır. Sri Lankalı Müslümanların İngilizlere gösterdikleri bu sadakatın bir sonucu olarak İngilizler kendilerini, Sri Lankalı Müslümanların dostları ve hamisi olarak göstermeye çalışmıştır. İngilizler sadece onları koruyup kollamakla kalmamış, ülkedeki diğer topluluklardan daha ziyade Müslümanlara ehemmiyet ve öncelik vermiştir. Örneğin; 1802 yılında Kandy krallığının bir amiri olan Pilimalalava tarafından bazı Müslüman tüccarlar malları gasp edilerek öldürülmüştü.⁶⁰ Bu haberi duyan İngiliz valisi Frederick North (1798-1805) Kandy krallığına olayın açıklanmasını isteyen bir mektup yazmıştır. Bu mektupta sert bir üslup kullanmıştır. İngilizler, Sri Lankalı Müslümanlara kendi vatandaşları gibi muamele ettiklerini açıkça göstermiştir. Aslında

⁵⁸Wickremeratne U.C, "The English East India Company and Society in the Maritime Provinces of Ceylon 1796-1802", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1/2, 1971, s. 141.

⁵⁹Shukry, *İlangez Müslimgal*, s. 74.

⁶⁰Shukry, *İlangez Müslimgal*, s. 76.

Frederick bu olayı Kandy Krallığına karşı bir eylem için bahane olarak kullanmayı planlamış⁶¹ ve Kandy Krallığına savaş açmıştır fakat başarısızlıkla neticelenmiştir. Dolayısıyla Kandy Krallığına İngilizlerin savaş açma bahanesinin Müslümanlar olduğu görülmektedir.

Yine 1814 yılında Kandy Krallığının topraklarında ticari faaliyetlerde bulunan on kişi Kandy Krallığının güvenlik güçleri tarafından tutuklanmıştır. Bu on kişi tüccar kılığına giren İngiliz istihbaratçıları zannedilerek öldürülmüştür.⁶² Wimalaratna'ya göre Kandy Krallığının güvenlik güçleri tarafından tutuklanıp öldürülenler Müslüman tüccarlar olduğundan Kandy Kralı onları istihbari ajan zannetmiştir.⁶³ 1796 yılında Kandy Krallığı hariç ülkenin geri kalanını ele geçiren İngilizler, başından beri Kandy Krallığı'nın merkezini de ele geçirip bütün Sri Lanka'yı kendi egemenliği altına almayı hedeflemekteydi. Bu hedefi gerçekleştirmek için bahane arayan İngiliz Valisi Robert Brownrig tüccarların öldürülmesi olayını fırsat bilmiş ve 1815'in Şubat ayında Kandy Krallığını ele geçirmiştir.⁶⁴ Bu olay İngilizlerin, Sri Lankalı Müslümanların koruyucusu imajı oluşturup, Müslümanlara yönelik saldırıları kendi çıkarları için kullandığını ispat etmektedir.

Sri Lankalı Müslümanların, tarihte ilk defa kendi bölgelerini idare edecek bir Müslüman yöneticinin tayin edilmesi olmuştur. Müslümanların İngiliz saflarında yer almasıyla beraber Sinhali halkı Müslümanlardan nefret etmeye başlamıştı. Nitekim Kandy'a gelen Müslüman tüccarların tuz gibi ticari mallarına Kandy yetkilileri tarafından el konuldu ve paraları verilmedi. Bu durumdan rahatsız olan Müslümanlar, İngilizlerden kendi toplumunun vergilerini toplamak ve idari işlerini yürütmek için Müslümanlardan

⁶¹Kamil Asad, s. 15.

⁶²Kandayya, s. 294.

⁶³Wimalaratne, s. 421.

⁶⁴Peebles, s. 52.

bir Muhandirem (yetkili kişi) atamasını istediler. Bu talebi kabul eden İngilizler 1818 yılı 10 Haziranda Usman Lebbey Marikar adlı bir Müslümanı yönetici olarak tayin etti.⁶⁵

İngilizlerin Sri Lankalı Müslümanlara karşı bu politikası, Sri Lanka içerisindeki Müslüman toplumun öz kimliğini şekillendiren en büyük faktörlerden biri olmuştur. Müslümanlar bu politikalar uygulanmadan önce sadece ticaretle uğraşıyorlardı. 10 Haziran 1818'de Usman Lebbey Marikar adlı bir Müslümanın Kandy bölgesinin yöneticisi olarak tayin edilmesiyle⁶⁶ ülkenin tüm bölgelerinde vergi toplamak, veznedarlık, sağlık, tercümanlık gibi idari işlere Müslümanlar da atanmaya başlamıştır. Soykoo Abdool 1863 yılında Kolombo'nun vezne yardımcısı ve 1877 yılında Abdul Majeed Kolombo'nun veznecisi olarak görev yapmıştır.⁶⁷ Sri Lankalı Müslümanların anadili Tamilce'dir. Müslümanlar, ülkedeki diğer vatandaşların sahip olmadığı bir dil yeteneğine sahipti. Nitekim Sinhalice, İngilizce ve Portekizce konuşabilen Müslümanlar mahkemelerde tercüman olarak çalışmışlardır.⁶⁸ Muhammed İbrahim 5 Temmuz 1833 yılında Puttalam bölge mahkemesine Tamilce tercümanı olarak tayin edilmiştir. Ayrıca Bava adlı Müslüman bir doktor, 1892 yılında Uva ilçesinde sağlık yardımcısı olarak görev yapmıştır.⁶⁹

Bu politikalar her ne kadar arka planda İngiliz çıkarlarına hizmet etse de Müslümanların yıllarca maruz kaldıkları baskılardan ve engellemelerden nispeten kurtulmalarını sağlamıştır. Meydana gelen bu nispi rahatlıkla beraber Müslümanlarda bir uyanış başlamıştır. Bu uyanış Sri Lanka tarihinde bin yıllık bir geçmişe sahip olan Müslümanlar için bir dönüm noktası olmuştur. Zira Müslümanlara karşı İngilizlerin

⁶⁵S.L.N.A, *Governor to the Secretary of State's*, Despatch No. 45, June, 1818.

⁶⁶S.L.N.A, *Governor to the Secretary of State's*, Despatch No. 45, June, 1818.

⁶⁷Kamil Asad, s. 23.

⁶⁸James C.A.M, *A Description of Ceylon, Containing an Account of The Country, Inhabitants, And Natural Productions: With Narratives of A Tour Round The Island In 1800, The Campaign In Candy In 1803, And A Journey To Ramisseram In 1804*, Vol.1, Longman, Hurst, Rees, and Orme, London, 1807, s. 139.

⁶⁹Kamil Asad, s. 23.

araçsallaştırılma Politikası, Müslümanların gelişmesi ve kalkınması için temel adımların atılmasına vesile olmuştur.

1.1.2. İngilizlerin Siyasi Alanda Yaptığı Düzenlemeler

1815 yılında Kandy Krallığı İngilizler tarafından ele geçirildikten sonra ülkenin tamamı bir hükümetin altında birleşmiştir. Fakat ülkenin Kandy, Yalpana ve Sahil bölgelerinde birbirinden farklı yönetim sistemleri uygulanıyordu. Bu durum ülkenin yönetilmesinde bazı zorluklar oluşturmuyordu. Hükümetin masrafları gelirinden fazlaydı. Hatta ülkenin yönetim masraflarını İngiltere karşılamak zorunda kaldı. Dolayısıyla bu durum İngilizlerin Sri Lanka'yı sömürme amacıyla bağdaşmıyordu. Bu nedenle İngilizler parlementer sistem gibi bir siyasi düzeninin kurulması gerektiği kanaatine varmıştır.⁷⁰ Bu amaç doğrultusunda zaman zaman anayasal reformlar yapılmıştır.

İngiliz işgalinden bağımsızlığa kadar olan süreçte Sri Lanka'da birçok anayasal reform yapılmıştır. Ülkede ilk Anayasal reform faaliyetleri 1833 yılında gerçekleşmiştir. Bu faaliyetler tarihte Colebrooke-Cameron reformları olarak bilinmektedir. 1833 ve 1910 yıllar arasında Colebrooke-Cameron reformları ve birkaç madde ilavesinden başka çok önemli anayasal reform faaliyeti görülmemiştir. Bu ilavelerin ilki, 1848 yılında Yasama Konseyinin onayı olmadan Devlet hazinesinin kullanılamayacağı yönündeki maddedir. İkincisi 1859 yılında gayriresmi üyelerin de öneri sunma hakkının olduğu yönündeki maddedir. Sonuncusuysa 1889 yılında Yasama Konseyinin gayriresmi üye sayısının altıdan sekize çıkarıldığı yönündeki maddedir. Bu iki üyelikten birisi Müslümanlara diğer ise Sinhalilere verilmiştir.⁷¹

1900'lü yıllarda Sinhala, Tamil ve Müslüman topluluklarda baş gösteren ulusal uyanış ve milliyetçilik hareketlerinden dolayı 1910 yılında McCallum Reformları, 1921

⁷⁰Vijayan, s. 96.

⁷¹Sivarasa A, *İlangeyin Arasiyal Tittangal 1833-1978*, Siva Printers, Keitadi, 1980, s.33.

yılında Geçici Manning Reformları, 1924 yılında Manning-Devonshire Reformları gerçekleşmiştir. Ancak bu reformlarda milliyetçilerin istediği değişiklikler yapılmamıştır. Çünkü bu reformlar Colebrooke-Cameron reformlarına dayanarak yapılmıştır. Bu nedenle ülkenin siyasi liderlerinden yeni ve kapsamlı bir anayasal reform istenmiştir. Bunun sonucunda 1931 yılında Donoughmore Reformları ortaya konulmuştur. Daha sonra 1947 yılında Solbory Reformları gerçekleşmiştir. Dolayısıyla İngiliz hükümeti tarafından yapılan anayasal reformlar ayrı ayrı niteliklere sahip olsa da Colebrooke-Cameron ile Donoughmore Anayasal reformlarının ülkede genel olarak ekonomik kalkınmaya ve bağımsızlığa katkı sağladığı söylenebilir.

Sri Lanka tarihinin ilk anayasal reformu olarak Colebrooke-Cameron Anayasal Reformu olarak bilinmektedir. 1830'lu yılların başında İngilizler Sri Lanka'daki varlığını kabul ettirmiş ve adanın siyasi ve ekonomik durumunu güvence altına almaya daha fazla yönelmeye başlamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda Sri Lanka'nın ekonomik ve idari organizasyonlarını geliştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Nitekim 1829 yılında İngiliz Sömürgeler Bakanlığı tarafından adanın yönetimini değerlendirmek için W.M.G. Colebrooke ve C.H. Cameron başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun temel ilgi alanı siyasi, idari ve ekonomik reformlar olmuştur.⁷²

Colebrooke-Cameron komisyonunun ilk tavsiyesi Sri Lanka'nın tamamını tek bir idare altında birleştirmek olmuştur. Bu tavsiye üzerine 1833 yılında ülkede bazı idari değişikliklere gidilmiştir. Daha önce idari olarak on altı bölge, sahil bölgeleri ve Kandy bölgesi şeklinde ayrılmış olan ada, her biri bir hükümet ajanı ve bir dizi yardımcı hükümet ajanı tarafından yönetilecek olan beş bölgeye ayrılmıştır.⁷³ Şüphesiz bu ayırım tek tip yönetim sistemine geçilen yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Çünkü geçmişte ayrı idari sistemlerin sosyal ve kültürel bölünmeleri teşvik ettiği görülmüştür. İngilizlere göre

⁷²Mendis, *Ceylon Under The British*, s. 28.

⁷³Kandayya, s. 300.

modern bir ulusun oluşturulmasına yönelik ilk adım ülkenin idari birleşmesi olmalıydı. Dolayısıyla Sahil bölgeleri, Kandy bölgesi ve diğer bölgeler arasındaki geleneksel idari farklılıklar ortadan kalkmıştır. Siyasi otoritenin merkezi Kolombo dolayısıyla İngiltere'ydi.⁷⁴ Sömürgeci yönetim, vermiş olduğu zararlarla beraber Kandy Krallığı'nı ele geçirip ortak bir idari sistem kurarak ve iletişimi geliştirerek ülkenin ayrı olan üç bölümü birleştirmiştir. Kurulan idari yapıyla beraber farklı ırk ve dillerden toplulukları barındıran Sri Lanka halkının birbiriyle temas etmeleri için fırsat oluşmuştur.

1798 yılında Sahil bölgeleri İngiliz Valisi ve yardımcı memurlar tarafından yönetiliyordu. Ülkede, 1802 yılında İngiliz İmparatorluğunun bir taç kolonisi haline geldikten sonra bölgelerin yönetilmesinde valiye yardımcı olması için sömürge sekreteri, baş hakim, birlikler komutanı ve diğer iki üyeden oluşan danışma konseyi kurulmuştur. Bununla birlikte Yasama ve Yürütme konseylerinin oluşturulması Colebrooke komisyonunun bir başka tavsiyesi olmuştur. Colebrook Komisyonunun ada siyasetine belki de en büyük katkısı, 1833'ten önce hüküm sürenlerden daha liberal bir yönetim şekli önerisinde bulunmuş olmasıdır. Kabul edilen bu tasarıyla beraber Valiye verilmiş otokratik yetkilerin çoğu çıkarılmış ve danışma konseyi, hem resmi hem de gayri resmi adayları içeren bir Yürütme Konseyiyle değiştirilmiştir.⁷⁵ Yürütme Konseyi, Yasama konularını tartışma görevini yerine getirecek olan Yasama Konseyi üyelerini atamıştır. Yasama Konseyindeki on beş üyeden üçü, ülkedeki ırklardan üçünü temsil eden Sinhali, Tamil ve Bergarlar'dan seçilmiştir.⁷⁶

1833 yılında Yasama Konseyinin kurulması, Sri Lankalı yerli halk için tüm adalarda siyasi temsilin ilk şeklini sağlamıştır. Ancak bu Yasama Konseyine 1899'a kadar hiçbir Müslüman temsilci olarak atanmamıştır.⁷⁷ Ülkedeki en büyük üçüncü topluluk olan

⁷⁴Amills L, *Ceylon under the British Rule 1795-1935*, Frankcass, London, 1933, s. 54.

⁷⁵De Silva K.D, s. 262.

⁷⁶Blaze, s. 45.

⁷⁷Azeez M.A.M, *İlangeyil İslam*, Kumaran Book House, Colombo, 2007, s. 41.

Müslümanlardan herhangi bir temsilcinin konseye seçilmemesi dikkat çekicidir. Her ne kadar Yasama Konseyinde Müslümanlar yer almasa da konseyin varlığı Müslümanlara, ekonomik hayat başta olmak üzere birçok alanda fayda sağlamıştır.

Yasama Konseyine Müslüman temsilci seçilmemesinin sebebini Wimalaratna şöyle ifade etmiştir:

“1834 yılında Colebrooke Komitesinin önerisi üzere yasama Konseyi kurulduğunda resmi olmayan üyeleri aday göstermeyi Valisi Wilmot Horton ertelemiştir. Çünkü Sinhali ve Tamil toplulukları dışında İngilizce konuşabilecek başka hiçbir topluluk bulunmadığı için hükümet görevlilerini Sinhali ve Tamil üyelerden atamak zorunda kalmıştır. Bu konsey Müslüman temsilcileri içermiyordu çünkü konseydeki Tamil üye, Müslümanların da temsilcisi olarak kabul edilmiştir.”⁷⁸

Bu yüzden Yasama Konseyine Müslüman temsilci seçilmemiştir. Bu dönemde Sri Lankalı Müslümanlar ülkenin siyasi faaliyetlerinde yer almamış olsalar da sonraki dönemlerde Müslümanlara siyasi haklar vermek için fırsatlar oluşturmuştur.

1.1.3. İngilizlerin Ekonomik Alanda Yaptığı Düzenlemeler

İngilizler, sahil bölgelerinin yönetimini ele geçirdikten sonra Hollandalıların uygulamış olduğu ekonomi politikalarını sürdürmüştür. Dolayısıyla 1800-1835 yılları arasındaki otuz beş yıllık süreçte Sri Lanka ekonomisi çökecek seviyeye gelmiştir. Gerek ulusal gerek uluslararası ticaretteki sıkıntılarla beraber tarımdan elde edilen verim de düşmeye başlamıştı. Tarçın ve tuz gibi bazı ürünlerin ticaretini tekeline bulunduran hükümet diğer kara ve deniz ürünlerinde ağır vergiler uygulamıştır. Halk; arazi vergisi,

⁷⁸Wimalaratna K.D.G, “Muslims under British Rule in Ceylon (1796-1948)” *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah inst., Beruwela, 1986, s. 416.

balıkçı vergisi, mücevher vergisi gibi birçok vergi ödemek zorunda kalmıştır. Ayrıca Müslümanlara yönelik “Üliyam” adı verilen özel bir vergi sistemi de uygulanmıştır.⁷⁹

Bu dönemde İngilizlerin izlemiş olduğu politikalar ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu durumun en önemli nedeninin Hollandalıların ekonomi sisteminin devam etmesi olduğunu fark eden Baş Hakim Sir Alexander Johnston, ekonomik sıkıntıların çözülmesi için Hollandalıların uyguladığı politikalardan vazgeçilip liberal sistemin uygulanmasını önermiştir. Sir Alexander ekonomik sistemde bazı değişiklikleri yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Örneğin; tarçın ticareti Devlet tekelinde olmamalıdır. Avrupalı veya yerli herkesin tarçın yetiştirmesine ve ticaretini yapmasına izin verilmeli, kahve ve şeker üretimi teşvik edilmelidir.⁸⁰

Anthony Bertolacci ise uygulanan ticari sistem, uyumsuz vergi sistemi ve vergileri toplamak için kullanılan yöntemlerin ekonomiyi olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.⁸¹ Ancak bu öneriler çok önemsenmemiştir. Ülke ekonomisini geliştirmek amacıyla fidanlama endüstrisi uygulama tanıtımı başlatılmıştır. Bu durumu fırsat olarak gören çok sayıda Avrupalı kapitalist fidanlama endüstrisini geliştirmek için Sri Lanka'ya gelmiştir. Fakat İngiliz Hükümetinin geliri her yıl kademeli bir düşüş göstermeye devam etmiştir. Hazine mevcut durumunu korumak için yardıma muhtaç hale gelmiştir. Fidanlama faaliyetleri için gerekli çalışmalar da farklı bir sorun haline gelmiştir.⁸²

Daha sonra Colebrook Komisyonu yaptığı soruşturmalar sonucunda ülkenin siyasi, ekonomik, eğitimsel, idari ve sosyal organizasyonu ile ilgili geniş kapsamlı önerilerde bulunmuştur. Verimliliği artırmak ve toplumun geneline yayılmış olan memnuniyetsizliği

⁷⁹Anthony B, *A View of The Agricultural, Commercial, And Financial Interests of Ceylon: with an appendix, containing some of the principal laws and usages of the Candians, port and custom-house regulations, tables of exports and imports, public revenue and expenditure*, Black, London, 1817, s. 562.

⁸⁰Mendis, *Ceylon under the British*, s. 223.

⁸¹Anthony, s. 347.

⁸²Wickramasinghe N, *Sri Lanka in The Modern Age: A History of Contested Identities*, University of Hawaii Press, Hawaii, 2006, s. 31.

gidermek için yargı ve idarenin yeniden düzenlenmesi, tarçın ve tuz ticaretinin hükümet tekeline çıkarılması, Rajakariya vergisi, balık vergilerinin kaldırılması gibi teklifler sunmuştur. Komisyonun 1833 yılında sunmuş olduğu bu tekliflerin birçoğu kabul edilmiştir. Bu öneriler yenilikçi niteliktedir ve sonraki yüzyıla kadar devam edecek bir siyasi, idari, ekonomik ve eğitimsel gelişim modelinin oluşmasına yol açmıştır. Bütün bu nedenler komisyonun sunmuş olduğu raporu ada tarihi açısından daha önemli kılmaktadır.⁸³

Colebrooke komisyonunun önermiş olduğu reformun ekonomi alanındaki yenilikleri içeren kısmı oldukça önemlidir. Reformla beraber ekonomide meydana gelen önemli gelişmeler, siyasi, sosyal, dini ve kültürel alanda da büyük değişikliklere neden olmuştur. İngilizler ekonomik alandaki bu reformları kendi çıkarlarını gözeterek yapmıştır. Çünkü sömürgecilik: “Bir milletin başka bir ülkeyi kendi milletinin çıkarları doğrultusunda tekeline ve boyunduruğuna alarak, o ülkenin her türlü imkanlarıyla insanların emeğinden yararlanarak kendine maddi ve manevi çıkarlar sağlaması.”⁸⁴ şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla Sri Lanka’ya sömürme amacıyla gelen İngilizler, kendi ekonomilerini güçlendirmek için Sri Lanka ekonomisini geliştirmek durumundaydılar. Bu hedefe ulaşmaları için hem Sri Lankalı tüccarların kalkınması, hem de Arap tüccarlar başta olmak üzere uluslararası tüccarların Sri Lanka’ya gelmeleri gerekiyordu.

1833 yılında İngiliz hükümetinin Sri Lanka sorumlusu olan sömürge bakanı Kodarik’in, Sri Lanka valisine yazdığı bir mektupta Arap tüccarların Sri Lanka’ya gelmelerini sağlamayı tavsiye etmesi bunu ispat etmektedir. Arap tüccarlar tarçın ticaretini Sri Lanka üzerinden yapıyorlardı. İngilizler tarçını az fiyata mal edip fahiş

⁸³Russell, s. 29.

⁸⁴Ahmet Gündüz, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler ‘Örtadoğu Örneği’”, *Tarih Okulu Dergisi*, 9/15, 2016, s. 764.

fiyatlara satıyorlardı. Bu durumdan rahatsız olan Arap tüccarlar, tarçını daha ucuza veren Hindistan ve Endonezya'daki Java ve Malabar şehirleriyle tarçın alışverişine yöneldiler. Böylece Sri Lanka'nın tarçın ticaretinden elde ettiği gelir azalmaya başlamıştır. Sömürge Bakanının valiye uyarısı bu olay üzerine gerçekleşmiştir.⁸⁵

Komisyonun ekonomi alanındaki ilk icraati adada hakim olan Rajakariya sisteminin kaldırılması olmuştur. Avrupalı sömürgeciler Sri Lanka'ya gelmeden önce ülkede yaşayan her vatandaş, krala karşılıksız hizmet etmek zorundaydı. Bu sisteme 'Rajakariya' veya 'zorunlu hizmet' sistemi deniliyordu. Kral, bütün toprakların sahibi olarak kabul edilirdi. Portekizliler ve Hollandalılar ülkeye geldiğinde bu eski gelenekleri, adetleri ve yasaları kendi menfaatları için kullanmışlardır. İngilizlerse kendi anlayışlarına göre bir ekonomik sistem kurmak istiyordu. Rajakariya sistemi bu amacın gerçekleştirilmesinin önündeki bir engel olarak görüldüğü için kaldırılmıştır.⁸⁶

Rajakariya vergi sisteminin iki yönü vardı. Birincisi; adadaki tüm araziler krala ait olarak kabul edilirdi. Arazileri kullanmak isteyenler, topraktan yararlanma hakkı karşılığında kral için çeşitli hizmetler yapmalı ve çeşitli vergi ödemeliydiler. Bu araziler 'Paraveni Toprakları' olarak biliniyordu. Rajakariya sisteminin diğer bir yönü ise "hükümdar için zorunlu hizmetler yapmaktı". Bu sistem altında ülkenin tüm erkek yetişkinleri her yıl belirli günlerde krala ücretsiz olarak hizmet etmekle mükelleftiler.⁸⁷ Dolayısıyla çoğunlukla ticaretle uğraşan Müslümanlar için de bu vergiler büyük bir yük olmuştur.

Rajakariya sisteminin hem ekonomik açıdan faydasız hem de insani olmayan bir sistem olduğu ifade edilmiştir. Bu sistem küçük çaplı mesleklere müdahale ederek tarım

⁸⁵Mahroof M.M.M, "Varalâtrup Pârampariyam", *Gampaha Māvatta Müslimgal*, ed. Jameel S.H, Department of Muslim Religious and Cultural Affairs, Colombo, 1998, s. 5.

⁸⁶Lowe W.N.S, *Evolution of the Compulsory Service System (Rajakariya) in Sri Lanka*, Proceedings of the Annual Research Symposium 2007- Faculty of Graduate Studies, University of Kelaniya, Kelaniya, s. 69.

⁸⁷Lowe, s. 83.

ve ticaretin gelişmesini engellemiştir. Hem sistem gereği insanların çalışma biçimlerini değiştirme ya da yaşadıkları bölgeden göç etme hakları yoktur. Özetle Rajakariya, halkı bir köle derecesinde görmekteydi.⁸⁸ Bununla beraber külfetli vergilerin kaldırılması da ülkedeki ticari faaliyetleri canlandırmıştır. Ayrıca bu reform faaliyetleri yerli halk tarafından işletilen bazı endüstriler için de bir temel oluşturmuştur. Özellikle adanın Batı ve Güney bölgelerinden gelen Müslüman, Sinhali ve Chetti tüccarlar; gıda, kıyafet ve diğer ihtiyaçları sağlayan mağazalar veya küçük dükkanların açılmasına sebep olmuştur.⁸⁹

Sri Lanka tarihinde Krallıklar tarafından uygulanan, Portekiz ve Hollanda sömürgeciliği döneminde de istismar edilen 'Üliyam' ve 'Rajakariya' adlı (Müslümanları adeta köle statüsüne indiren ve ticari faaliyetlerini engelleyen) vergilerin ve Hollandalılar tarafından başkent Kolombo'da ev ve arazi sahibi olmayı yasaklayan yasaların kaldırılması, geleneksel ekonomik engellerin yıkılmasına ve Müslümanların çağlar boyunca meşgul olduğu özgür ekonomik girişimlerin teşvik edilmesine yardımcı olmuştur.⁹⁰ Üliyam vergisiyse Hollandalı sömürgecilerin Müslümanlara karşı olan kin ve kıskançlıklarından dolayı kendi gelirlerini artırmak amacıyla sadece Müslümanlar için zorunlu tuttıkları vergidir. Ayrıca bu yasaya göre her Müslüman Hollandalılara karşılıksız hizmet etmek zorundaydı.⁹¹ Bu vergilerin kaldırılması Müslümanları ekonomik açıdan rahatlatmış ve engellenmiş olan ticari faaliyetlerini sürdürmeleri için bir fırsat oluşturdu.

Colebrooke komisyonu ticarete devlet tekelinin kaldırılmasını da tavsiye etmiştir. Böylece ticaretteki işlevsel olmayan sınırlılıklar ortadan kalkmıştır. Ticaret tekelinin kaldırılması Sri Lanka'nın ticaret ufuklarını genişletmesine olanak sağlamıştır. Hindistan

⁸⁸Mendis, *Ceylon under The British*, s. 29.

⁸⁹Jayawardena, *Nobodies to Somebodies*, s.75.

⁹⁰Wimalaratna, "Muslims under British Rule in Ceylon (1796-1948)", s. 423.

⁹¹Alicia, s. 78.

gibi komşu ülkeler başta olmak üzere çeşitli ülkelerden tüccarların ticaret aktivitelerine girmelerini sağlamıştır. Kolombo ve etekleri, Sri Lanka'yı ekonomik refah yoluna götüren ticaret faaliyetlerin merkezi haline gelmiştir.⁹²

Fidanlama endüstrisinin geliştirilmesi Colebrooke komisyonunun bir başka tavsiyesi olmuştur. Bu önerinin arka planda iki önemli amacı vardı. Biri kapitalist bir işletme sisteminin kurulması, diğeryse ekonomik refahın sağlanmasıydı. Bu ekonomik hamlelerle birlikte sömürge ekonomisi, sosyal yapı üzerinde de önemli etkileri olan altın bir çağ yaşamıştır. Fidanlama endüstrisinin gelişmesi neticesinde bu alanlarda çalıştırmak için Tamil işçiler Güney Hindistan'dan Sri Lanka'ya getirilmiştir.⁹³

Fidanlama endüstrisinin geliştirilmesi neticesinde 19. yüzyılın ortalarında Avrupa'da giderek daha popüler hale gelen kahve, kauçuk ve çay Sri Lanka'da da yetiştirilmeye başlamıştır. Dolayısıyla ülkede kahve, çay, Hindistan cevizi ve kauçuk gibi ürünler çok sayıda üretilmeye başlamıştır. Bu ürünleri ulusta bir bölgeden diğer bölgelere taşıma ve yurt dışına ihraç etme ihtiyacı duyulmuştur. Ekonomi alanındaki bu gelişmeler, tarım merkezli ekonomi anlayışından ticaret merkezli ekonomi anlayışına geçmeye neden olmuştur.⁹⁴

Sri Lankalı Müslümanlar tarih boyunca ticaretle uğraşan bir toplum olmuştur. Bu nedenle Sri Lanka Müslüman toplumunun simgesi 'tüccarlar' olmuştur. Sri Lankalı Müslümanlar, ticaret yapma konusunda ülkedeki diğer vatandaşlardan daha yetenekliydi. Hem ulusal hem de uluslararası ticaret yapacak tecrübeye ve yeteneğe sahiptiler.⁹⁵ Ayrıca Sri Lankalı Müslümanlara karşı uygulanan politikaların niteliği, dindaşları olan Arap tüccarları da doğrudan etkilemekteydi. Müslümanların ticaretteki

⁹²Vijayan, s. 159.

⁹³Vijayan, s.163.

⁹⁴Vijayan, s. 163.

⁹⁵De Silva C.R, *The Portuguese in Ceylon 1617- 1638*, H. W. Cave and Company, Columbo, 1972, s. 54.

maharetlerini ve öncülüğünü gören İngilizler, Müslümanların desteğini kazanarak kendi ticari menfaatleri doğrultusunda bazı faaliyetlerde bulundular. Sri Lankalı Müslüman tüccarların önünü açtılar ve ticari faaliyetlerini sürdürmelerini engelleyen faktörleri ortadan kaldırdılar.

İngiliz hükümeti'nin, Sri Lankalı Müslümanları ekonomik çıkarları için araç olarak kullandığı diğer bir önemli hadise ise; 19. yüzyılda uluslararası siyaset ve ticarete önemli bir rol oynayan Türkiye ve İran gibi Müslüman ülkelere Sri Lankalı Müslümanların konsolos olarak tayin edilmesidir. Fakat bu Müslüman konsoloslar gerçek anlamda diplomat değildiler. Bu kişilerin, İngiltere'nin Türkiye ve İran gibi Müslüman devletlerdeki ticari çıkarları için kullandığı ajanlar olduğu söylenebilir.⁹⁶ Bu faaliyetlerden her ne kadar İngilizler faydalanmış olsa da Müslümanların ekonomik hayatının iyileşmesinde de büyük bir rol oynadığı inkar edilemez. Böylece Müslümanlar, İngiliz egemenliği altında geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş çağında sosyal ve ekonomik koşullarını değiştirme fırsatına sahip olmuştur.

1.1.4. İngilizlerin Eğitim Alanında Yaptığı Düzenlemeler

Avrupalı sömürgeciler gelmeden önce ülkedeki eğitim sistemi mabet merkezliydi. Budistler kendi mabetlerinde Kuzey Doğulu Hintliler tarafından Sri Lanka'ya getirilen Sinhaliceyle eğitim vermiştir. Sinhalice, başta Pali ve Sanskritçe olmak üzere birçok dilden etkilenmiş olan bir dildir. Hindular, mabetlerinde Hint geleneğine dayanan Tamilceyle öğrenim görüyorlardı. Ancak bu eğitim sistemi Budist ve Hindu toplumlarında kutsal metinleri okuyabilmek amacıyla oluşturulduğu için ruhbanlara münhasır kalmıştır.⁹⁷ Müslüman halk da camilerde hem Tamilce hem de Arapça eğitim almıştır. Özellikle Portekiz ve Hollanda dönemleri camilerin fonksiyonları açısından bir

⁹⁶Kamil Asad, s. 59.

⁹⁷Dharmadasa K. E. O, *Language, Religion, And Ethnic Assertiveness: The Growth of Sinhalese Nationalism In Sri Lanka*, University of Michigan Press, Michigan, 1992, s. 331.

dönüm noktası olmuştur. Fakat toplumun geneline hitap eden bir eğitim sistemi bulunmadığından nüfusun büyük çoğunluğu öğrenim görememiş dolayısıyla okuma yazma öğrenememiştir.⁹⁸

On altıncı yüzyılın başlarında sömürgecilerin Sri Lanka'ya gelişi ve dört yüzyıl boyunca devam eden sömürgeci hakimiyeti adanın eğitim sistemini ve konuşma dilini etkilemiştir. 19. yüzyılda İngilizler Sri Lanka'yı ele geçirdikten sonra ilk dönemde ülkede Hollandalıların eğitim politikasını devam ettirmiştir. Örneğin; Sri Lanka'nın ilk İngiliz valisi Frederick North, Hollanda okul sistemini sürdürmekle kalmayıp Hollandalı rahiplerin okul müdürü olarak görevlerine devam etmelerine izin vermiştir.⁹⁹ Daha sonra Sri Lanka'da yapılması gereken reformları araştırmak için İngiltereden ülkeye gönderilen Colebrooke - Cameron Reform Komisyonu, 1832'de Sri Lanka'nın idari, ekonomik, eğitimsel ve sosyal organizasyonu ile ilgili geniş kapsamlı önerilerde bulunmuştur.

İngiliz eğitim politikası, Colebrooke komisyonunun bazı önerileriyle yeni bir aşamaya girmiştir. Komisyon, Kolombo'da bir üniversite koleji kurulmasını, okullar üzerinde genel bir denetim komisyonu kurulmasını ve devlet okullarında reform yapılmasını önermiştir. Bu öneriler içerisinde dil politikasına ilişkin ilk resmi duyuru yer almıştır. İdari amaçlar için ortak bir dile ihtiyaç duyulduğu bahane edilerek İngilizce hükümet dili olarak ilan edilmiştir.¹⁰⁰ Ülkede mevcut Sinhalice ve Tamilce okullarının çağdaş ihtiyaçlara, özellikle İngiliz yönetimine hizmet etmek için eğitim vermeye yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla ülkede yaşayan halk İngilizce öğrenme ve kullanmaya zorlanmıştır.¹⁰¹

⁹⁸Mahroof M.M.M, "Muslim Education", *An Ethnological Survey of The Muslims of Sri Lanka from Earliest Times to Independence*, Sir Razik Fareed Foundation, Colombo, 1986, s. 169.

⁹⁹Mahroof M.M.M, "Muslim Education in Ceylon 1780-1880", *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s. 428.

¹⁰⁰Ludowyk E.F.C, *The Modern History of Ceylon*, Weidenfeld & Nicholson, London, 1966, s. 115.

¹⁰¹Pieris R, "Universities, Politics and Public Opinion in Ceylon", *Journal of Minerva*, 2/4, 1964, s. 435.

İngiliz hükümeti, komisyonun önerileri doğrultusunda batı kıyısındaki okulları kapatmış, Hollanda döneminden kalan diğer yerel okullarda reform yapmıştır; fakat İngiliz eğitim politikasında büyük değişiklikler gerçekleşmemiştir.¹⁰² Ancak bu yapılanlar, İngilizlerin daha sonra ülkede yapacakları eğitim düzenlemeleri için ilk adım olmuştur. Komisyonun bu önerilerinin amacı ise İngiliz fikirlerinin yayılmasını hızlandırmak için insan kaynaklarından en iyi şekilde yararlanmakla beraber, yürütme ve yasama sürecine yerli halktan kendi fikirlerini benimsemiş olan katılımcılar kazandırmaktı. Üstün yetenekli öğrenciler için mükemmel eğitim merkezleri oluşturarak hedeflerine ulaşmayı planlıyorlardı.¹⁰³

19. yüzyılda İngilizler tarafından yapılan bu düzenlemelerle beraber modern eğitim anlayışına geçiş süreci başlamıştır. Ülke eğitim sisteminde büyük değişikliklere neden olan dil politikasına ilişkin ilk resmi adım 1832 yılında Colebrooke Komisyonu tarafından atılmıştır. İdari nedenlerden dolayı ortak bir dile ihtiyaç duyulduğunu bahane eden İngilizler, İngilizce'yi Sri Lanka hükümetinin resmi dili olarak ilan etmiştir. Bu kararlar beraber İngilizce'yi resmi dairelerde kullanmayı teşvik etmişlerdir.¹⁰⁴ Böylece, halkın her kesimi için eşit fırsatlar sunan bir eğitim anlayışı oluşturularak eğitimli bir toplumun yetiştirilmesi teşvik edilmiştir. Bütün bu faaliyetler nazara alındığında bu sürecin, Sri Lanka tarihi açısından siyaset, ekonomi ve eğitim alanında köklü değişikliklere yol açacak yeni bir dönemin başlangıcı olduğu söylenebilir.

İngilizce eğitimi, İngiliz sömürge yönetimi ve misyoner eğitimcilerin varlığına sıkı sıkıya bağlıdır. İngiliz yönetiminin başlangıcından itibaren sömürge düzenini korumak için İngilizce ve Hristiyanlığın önemini vurgulamışlardır. İngiliz hükümeti tarafından

¹⁰²Mendis, *Ceylon under The British Rule*, s. 48.

¹⁰³Corea J. C. A, "One Hundred Years of Education in Ceylon", *Journal of Modern Asian Studies*, Cambridge University Press JSTOR, 3/2, 1969, s. 154.

¹⁰⁴Anas M.S.M, "İmpact Of Modern Education upon Muslim Community and A.M.A Azeez's Reflections on This Venture", *All Ceylon Muslim Educational Conference 45th Anniversary Souvenir*, 2009, s. 67.

ülkede yapılacak düzenlemeler için günlük görevlerde ve sömürge faaliyetlerini sürdürmede kendilerine yardımcı olabilecek İngilizce konuşan yerel halktan insanlar yetiştirmek gerekmişti.¹⁰⁵ Ayrıca Colebrooke Komisyonu İngilizcenin Sri Lanka halkının modernleşmesine yol açacağına halkı inandırıyordu. Zira Sri Lanka halkının yerel dillerine çok az ilgi gösterilmiştir. İngilizcenin mutlak değeri vurgulanmış ve İngiliz ortaokulları aracılığıyla bu amaca kolay bir şekilde ulaşılabileceği halka hissettirilmiştir.¹⁰⁶ Bu amaca ulaşmak için Sri Lanka'nın eğitim sisteminde bazı değişikliklere başvurulmuştur. Örneğin; İngilizler, ülkede kitle eğitimine başlamış ve ikili bir eğitim sistemini desteklemiştir.

Toplumun fakir ve orta seviye kesimleri için kendi seviyelerine göre ihtiyaçlarını karşılamalarına kadar yeterli dar bir okuryazarlık programı vermiştir. Aynı zamanda toplumun varlıklı ailelerden gelen ve başarılı çocuklar için diğer okullardan farklı olarak İngilizceyle eğitim veren okullar açılmıştır. Seçkinler tarafından himaye edilen bu okullar, yüksek ücretlerini ödeyebilecek durumda olan kişilere yüksek kaliteli eğitim sağlamıştır. Bu tarzda eğitim veren okullar misyonerler tarafından seçilmiş birkaç kentsel bölge ile sınırlanmıştır. Bu okullardan mezun olanlar sömürge döneminde yüksek maaşlı ve saygı duyulan işlere girmişlerdir. İngilizce; daha iyi bir eğitim, kaliteli iş ve zengin olmak için bir zorunluluk haline gelmiştir. İngilizce eğitim alan Sri Lankalıların büyük bir kısmı ekonomik olarak diğer vatandaşlardan çok daha üst seviyelere gelmişlerdir. Kültürel olarak ise kendi milletlerinden uzaklaşmışlardır.¹⁰⁷

Neticede İngilizce eğitim alanlarla yerel dillerde eğitim alanlar arasında kültürel ve sosyal olarak büyük bir ayrım oluşmuştur. İngilizce konuşabilenler toplumda çok saygın

¹⁰⁵Dharmadasa, s. 331.

¹⁰⁶Mendis G.C, *The Colebrooke-Cameron Papers: Documents on British Colonial Policy in Ceylon, 1796-1833*, Oxford University Press, New York, 1957, s. 215.

¹⁰⁷Punchi L, "Resistance Towards The Language of Globalization–The Case Of Sri Lanka", *Journal of International Review of Education*, Springer, 47/3-4, 2001, s. 370.

ve onurlu kişiler olmuşlardır. Hatta İngilizce eğitim alan vatandaşlar, İngilizce konuşamayan kendi aile fertlerini bile aşağılamaya ve onlara medeniyetsiz insanlar olarak bakmaya başlamışlardır. Bu nedenle Sri Lanka'daki varlıklı kişilerin çocukları için İngilizce eğitimi arzusu o kadar büyüktü ki çocuklarının İngiliz aileleriyle birlikte yaşayıp hem İngilizce öğrenmelerini hem de batı kültürüne göre bir hayat yaşamalarını tercih etmişlerdir. Bunun en belirgin örneği; 1875 yılında özellikle Mudaliyar ve zenginlerin çocuklarının misyonerlik yurtlarında kalmaları için çok sayıda başvurular yapıldığının kaydedilmesidir.¹⁰⁸ Dolayısıyla 1848 yılından itibaren Sri Lanka'da okul sistemi üç türdü;

- a. İngilizce Okulları: Bu okullarda eğitim dili İngilizce'dir.
- b. Anglo-vernacular Okulları: Bu okullarda ya Sinhalice ve İngilizce ya da Tamilce ve İngilizce eğitim dili olarak kullanılmıştır.
- c. Vernacular Okulları: Bu okulların eğitim dili ya Sinhalice ya da Tamilcedir.

Colebrooke Komisyonu'nun tavsiyeleriyle İngiliz hükümeti tarafından finanse edilen standart devlet okulu sistemi ilk defa 1836 yılında oluşturulmuştur. Bu sistem günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. 1835 yılında özel okul olarak açılan Kolombo Akademi, 1836'da devlet tarafından işletilen bir kolej haline getirilmiştir. Daha sonra 1881 yılında bu kolejin adı "Royal College" olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁹ Bununla beraber yerel milletlerin özel okulları 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında kurulmuş ve dolayısıyla ülkede çok sayıda Budist okulu, birkaç Hindu ve Müslüman okulu ortaya çıkmıştır.¹¹⁰ Özellikle 1870'lerin sonu ve 1880'lerin başında eğitim olanaklarının genişletilmesinde sürekli ilerleme kaydedilmiş ve okul sayısında İngiliz yönetiminin

¹⁰⁸Gooneratne Y, *English Literature in Ceylon 1815-1878*, Vol.14, Tisara Prakasakavo, Colombo, 1968, s. 37.

¹⁰⁹Pieris, s. 436.

¹¹⁰Willemijn W, *Colonial Education: A Case Study of Education in Late-Colonial Ceylon from the 1930's until Independence*, Universitiet Leiden, Unpublished Research, 2018, s. 35.

kuruluşundan bu yana en büyük artış meydana gelmiştir. Bu durum, Sri Lanka'daki okuryazarlık oranlarını ve okula giden nüfusu büyük ölçüde artırmıştır. 1869 yılında 140 okul 8,751 öğrenciye hizmet vermiştir. Okul sayısı 1874 yılında 838, 1878 yılındaysa 1,178'e yükselmiştir. Öğrenci sayısıysa sırasıyla 47,278 ve 67,750'ye yükselmiştir.¹¹¹

Sri Lanka'nın eğitim sistemindeki diğer bir dönüm noktası 19. yüzyılın sonlarına doğru yükseköğretim kurumlarının kurulması olmuştur. İlk aşamada kolejler aracılığıyla yükseköğretim sağlanmıştır. Bu kolejler hükümet tarafından desteklenmiştir. Kolejlerde öğrencilerin üniversite için yetişmelerini sağlayan nitelikli kurslar verilmiştir. Devlet işlerini yürütmek için hizmet edecek personeller bu kolejlerden yetişmiştir. Kolejler aracılığıyla yurt dışındaki üniversitelerle bağlantılar kurulmuştur. Örneğin; 1859 yılında Kolombo Akademi Calcutta Üniversitesiyle bağlantı kurmuştur.¹¹² 1870'lerde tıp ve hukuk alanlarında yükseköğretim hizmeti veren Ceylon Tıp Koleji ve Hukuk Koleji kurulmuştur.¹¹³ 1941 yılında günümüzde Peradeniya Üniversitesi olarak tanınan Ceylon Üniversitesi kurulmuştur. Bu üniversite ülkede kurulan ilk üniversite olmuştur.¹¹⁴

Sri Lankalı Müslümanlar 1880 yılına kadar ülkedeki eğitim sisteminde yapılan bu düzenlemelere iki sebepten dolayı direnmişlerdir. Birincisi; Sri Lanka'nın egemenliğini Hollandalılardan İngilizler devraldığı ilk zamanlarda Sri Lanka'nın ilk İngiliz Valisi Lord Frederick (1798-1805), eğitim politikası olarak Hollandalıların kullandığı okul sistemine devam etmiştir. Frederick, misyonerlik amaçlarıyla kurulan Hollanda yetim ve fakir okullarını yeniden canlandırarak Hollanda eğitim sistemine entegre etmiş ve bu okulların yönetimine Holandalı rahipleri atamıştır.¹¹⁵ Hollanda dönemi Sri Lanka valisi olan Joan

¹¹¹De Silva K.D, s. 330.

¹¹²Tushani P.K, *History of University Education in Sri Lanka: a Literature Review*, Centre for Poverty Analysis, Colombo, 2017, s. 4.

¹¹³Noeline S.R, "Beginings of University Education in Sri Lanka; in Retrospect", *Vidyodaya: Journal of Social Science*, University of Sri Jayewardenepura, Colombo, 5/1-2, 1991, s. 89.

¹¹⁴Noeline, "Beginings of University Education in Sri Lank", s. 92.

¹¹⁵Potts E.D, *British Baptist Missionaries in India, 1793-1837: The History of Serampore and Its Missions*, Cambridge University Press, London, 1967, s. 153.

Maetsuyker, İngilizlerin devam ettirdiği Hollanda eğitim politikası ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

“Ülkenin yerli halkı arasında Hristiyanlığı yaymak amacıyla bazı bölgelerde belli sayıda okul kurduk. Bu okullar sayesinde yerli halkı putperestliği kökten yok etmeye çalışan Müslümanların şerlerinden kurtaracaktır. Böylece Tanrı'nın yüceliği bu ülkenin zavallı halkının zihinlerinde yerleşecek ve ruhları temizlenecektir.”¹¹⁶

Hollanda okul sistemi baştan sona evanjelist olmuş ve bir eğitim kurumundan daha fazlasını yapmış, misyonerlik faaliyetlerinde aktif olarak okulları kullanmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar kendilerini zorunlu olarak bu eğitim sisteminden uzak tutmuşlardır. Müslümanlar, Hollandalıların bırakmış olduğu olumsuz izlerden kurtulabilmek için İngiliz iktidarının ilk dönemlerinden itibaren büyük çabalar göstermişlerdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru bu çabaların neticelerini almaya başlamışlar; ancak bazı olumsuz etkiler tamamen yok edilememiştir.

İkincisi; Sri Lankalı Müslümanlar üç yüz sene Portekiz ve Hollanda dönemlerinde her alanda zorluk ve zulüm gördüklerinden dolayı kendi din ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Tarih boyunca misyonerlerin saldırganlığı karşısında varlıklarını ve dini kimliklerini korumak için dışarıdan gelen herşeye karşı mücadele etmişlerdir. Bu nedenle sömürgeciler tarafından ülkede uygulanan eğitim düzenlemeleri ve idari reformlar dahil olmak üzere her türlü değişikliğe şüpheyle bakmışlardır. Batı eğitimini, insanları kendi dinlerinden uzaklaştıran ve Hristiyanlığı teşvik eden bir faktör olarak görmüşlerdir. Bu bakış açısından dolayı olmalı ki Portekiz ve Hollanda tarafından ülkede yapılan misyonerlik faaliyetlerinden dolayı Sri Lanka halkının pek çoğu Hristiyan

¹¹⁶Mahroof, “Muslim Education in Ceylon 1780-1880”, s. 421.

olacakken¹¹⁷ Sri Lankalı Müslümanların tarihi boyunca sadece bir iki kişinin Hristiyan olduğu kaydedilmiştir.¹¹⁸

Müslümanlar, Hristiyanlaşmanın en önemli aracının İngilizce ve batı eğitimi olduğunu fark etmişlerdir. Bu nedenle Müslümanlar çocuklarını okullara göndermek istememişlerdir.¹¹⁹ Ayrıca misyonerlik faaliyetlerinden Müslümanları korumak amacıyla Sri Lankalı Müslüman alimleri İngilizce öğrenmenin günah olduğuna dair fetvalar bile vermişlerdir. Bu durumu 1909 yılındaki bir gazete şöyle anlatmıştır:

“Batı eğitimi ahiret inancını zayıflatıp Müslümanı kendi dininden uzaklaştırmaktadır. Batı eğitimi veren bir okulda okuyan bir Müslüman, dinin (İslam’ın) yasakladığı şeyleri utanmadan açıkça yaptığı için ve kendi eşi ve çocuklarının Hristiyanlara benzemesine izin verdiği için eskiden beri bizim atalarımız bir Müslümanın batılı okullara gitmesini ve İngilizce eğitim almasını hoş görmemiştir. İngiliz okullarının ilk zamanlarında diğer toplumlar gibi Müslümanlar da bu okullara gitmişler fakat Müslümanlardan birisi Hristiyan olmuştur. Bu olaydan sonra Müslümanlar çocuklarını İngiliz okullarına ve modern eğitim veren okullara göndermemişlerdir”¹²⁰

Sri Lankalı Müslümanların eğitim tarihini araştıran Müslüman tarihçi Mahroof’a göre 1880 yılına kadar Müslümanlar ülkede misyonerlik faaliyetlerini besleyen eğitimden ve eğitim kurumlarından kaçınmışlardır. Bu nedenle 1847, 1874 ve 1877 yıllarında Kamu İdaresi Müdürlüğü tarafından hazırlanan raporlarda hiçbir Müslüman öğrencinin bu okullarda bulunmadığı belirtilmiştir.¹²¹ Müslümanlar ülkede az sayıda oldukları halde yıllar boyunca dinlerine ve kültürlerine sadık kaldılar. Portekizliler, Hollandalılar ve İngilizler tarafından Sri Lanka’nın işgali sırasında bile böyleydiler. Bu nedenle sömürgeciler tarafından uygulanan eğitim sistemlerine karşı ilgisizlik göstermişlerdir.

¹¹⁷Rubera R, *Lanka Adyapanaye Britanya Yugaya 1776-1947*, Apotakarıs Samagama, Colombo, 1988, s. 4.

¹¹⁸Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 118.

¹¹⁹Azeez, *İlangeyil İslam*, s. 172.

¹²⁰*Muslim Nesan*, 1909.04.01.

¹²¹Mahroof, “Muslim Education”, s. 172.

Ayrıca bu dönemde Müslümanlar cami merkezli bir eğitim sistemini kurarak toplumun eğitim hayatını devam ettirmeye çalışmışlardır.

Bu dönemde Müslümanların iki ana eğitim sistemi bulunduğu söylenebilir. Bunlardan biri, bir babanın oğullarına öğrettiği ya da bir ihtiyarın küçük akrabalarına veya arkadaşlarının oğullarına öğrettiği el sanatları eğitimiydi. Tekstil ürünlerinin üretimi ve satışı, değerli taş ve mücevher kesimi ve Müslümanların diğer ticari faaliyetleri nesilden nesile bu yolla aktarılmıştır.¹²²

Müslümanların kullandığı ikinci tür eğitim sistemi, “Unani Tıp” sistemidir. Sri Lanka'da üç geleneksel tıp sistemi bulunmaktadır. Bunlar Ayurveda, Siddha ve Unani sistemidir. Ayurveda, Sinhala topluluğuna, Siddha Tamil topluluğna ve Unani ise Müslüman topluluğna ait geleneksel tıp sistemleridir. Bu sistemler etnik temelli olmasına rağmen, Sri Lanka'daki tüm toplulukların hastalarına hitap etmeleri açısından etnik özelliklere sahip değildir. Sri Lanka'nın biyoekonomik ortamı, ülkedeki üç geleneksel tıp sisteminde özellikle eczacılık alanında varyasyonları zorunlu kılmış veya teşvik etmiştir.¹²³

Sri Lankalı Müslümanlar tarafından ülkede kullanılan Unani tıbbının ilk dönemlerinden itibaren bu ilmi bilenler, ilaçlar ve tedavi yöntemleri hakkındaki bilgilerini korumuşlardır. Unani ilim kaynakları ve tıp bilgileri nesilden nesile babadan oğula geçmiştir. Erkek varis yoksa aile geleneğini sürdürmek için yakın bir akrabadan bir kişi eğitilmiştir. Alexander Johnston şöyle ifade etmiştir:

¹²²Majeed A, “Kalvi”, *Amparai Mawatta Müslimgal*, ed. Jameel S.H.M, Department of Muslim Religious & Cultural Affairs, Colombo, 1997, s. 254.

¹²³Mahroof M.M.M, “The Ayurvedic System and the Muslim of Sri Lanka: a Note on Orientations”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s. 781.

“Seylan’a Müslümanlar tarafından tıp alanında tanıtılan başlıca çalışmalardan biri İbni Sina'nın eseridir. Ayrıca ben Seylan'dayken Aristoteles, Plato, Euclid, Galen ve Ptolemy'nin Arapça tercümelerini bana Müslümanlar sık sık getirip tanıtmışlardır. Bu kitaplar Seylan'daki Müslüman ailelerinde yaklaşık yüz yıl muhafaza edilmiş.”¹²⁴

İngiliz dönemindeki Unani tıbbı, Ayurveda tıp sistemiyle birlikte adada tanınan ve yaygın olarak uygulanan bir tedavi şekli olarak görülmektedir. Ülkede çok tanınmış olan bir Müslüman doktorla ilgili Sir Alexander Johnston'ın ifadesi şöyledir:

“1806 yılında Unani tıbbıyla ilgilenen bir Müslüman aile reisi, yüksek mahkemenin kontrolü altında tıp departmanının yerel müfettişi olarak atandı. O, ülkenin yerli halkı tarafından bu adadaki en bilgili yerli hekimlerden biri olarak görülüyordu. Bazı Müslüman aileler yedinci ve sekizinci yüzyıllarda geleneksel tıp kitaplarının en iyi koleksiyonlarına sahiplerdi ve bu süre boyunca ailenin en az bir üyesinin tıp mesleğini takip etmesi alışlageldi. Bu doktor, bana çok eski zamanlardan beri bu adada Müslüman yerli hekimler tarafından tıbbi amaçlarla kullanılan Seylan'daki tüm bitkilerin çok detaylı bir raporunu yaptı.”¹²⁵

İkincisi ise; cami merkezli eğitim sistemidir. Sri Lankalı Müslümanların eğitimine yönelik cami merkezli iki ana faaliyet vardı. Birincisi; mektepler (Kur'an kursları). İkincisi tarikat faaliyetleridir. Bu dönemde Sri Lankalı Müslüman toplumu geleneksel bir eğitim sistemine sahipti. Dolayısıyla ülkede sömürgeciler tarafından kurulan eğitim sisteminin insanları eğitmeyi hedeflemesinden ziyade Hristiyanlaştırma, batılılaştırma ve sömürgecilere sadık insanlar yetiştirme gibi art niyetlerinden dolayı Müslüman toplumu kendi geleneksel sistemiyle sınırlı kalmayı tercih etmiştir. Fakat sömürgecilerin eğitim sisteminde yaptıkları düzenlemeler sonucunda ülkede ortaya çıkan ortam, sömürgecilerin Müslümanlar üzerindeki baskı ve zulümleri ve Müslümanların modern eğitim sistemine karşı direnmesi ve ayak uydurmaması gibi bazı faktörlerden dolayı Müslümanların eğitim sistemi geri kalmaya başlamıştır.

¹²⁴Alaxander J, *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Royal Asiatic Society, London, Vol.1, 1827, s. 537.

¹²⁵Alaxander, s. 537.

1.1.5. İngilizlerin Din Politikası

Avrupalı sömürgecilerin bölgedeki din değiştirme faaliyetleri Budist ve Hinduist topluluklarda belli bir ölçüde de olsa amacına ulaşmıştır. Fakat Müslümanların dinini değiştirmek noktasında istedikleri gibi başarılı olamadıklarından halk üzerinde büyük bir baskı oluşturmuşlardır. 1540'ta Sri Lanka'da Hristiyanlar hariç diğer din mensuplarının dini faaliyetlerini açıktan sürdürmelerini yasaklamışlardır. 1576'da Portekizliler çıkardıkları kanunlarda camileri ve mabetleri yıkma, kutsal kitapları toplayıp yok etme kararı aldılar ve ezanda Muhammed'r Resulullah söylemesi yasaklandı.¹²⁶ Nitekim Müslümanlar dini açıdan giderek zayıflamaya başladılar. Daha sonra ülkeye gelen Hollandalılar, Portekizlilerin dini politikalarını devam ettirmişlerdir. Müslümanların dini faaliyetlerini yasaklamışlar ve alimlere Sri Lanka'da yaşama hakkı tanımamışlardır.¹²⁷

İngilizler, Hollandalılardan ülke egemenliğini devraldıktan sonra inançla ilgili yasakları kaldırmışlardır. Çünkü Sri Lanka çok kültürlü ve çok dinli bir sosyal yapıya sahiptir. Böyle bir sosyal yapıya sahip olan bir ülkede İngiliz devletinin varlığını sürdürmek onlar için çok zor bir durumdur. Zira İngilizler, siyasi bir dehaya sahip olmaları hasebiyle farklı kültür ve dinlere sahip insanların bir arada yaşadığı ortamlarda belki de en çok ilgilenmesi gereken alan din olduğunu anlamışlardır. Bu nedenle din konusunda bir takım tedbirler almak durumundaydılar. Ayrıca İngilizler, Sri Lanka'ya gelen diğer sömürgecilere nispeten daha liberal bir yönetim anlayışı benimsemişlerdir.¹²⁸

İngilizlerin ülkenin sahil bölgelerini işgalinden sonra Vali Frederick North, İngilizlerin din politikasını 29 Eylül 1799 tarihindeki bir fermanla açıklamıştır:

¹²⁶Shukry, *İlangey Müslimgal*, s.54.

¹²⁷Mahroof M.M.M. "Impact of European-Christian Rule on the Muslims of Sri Lanka: A Socio-Historical Analysis", *Journal of Islamic Studies*, 29/4, 1990, s. 362.

¹²⁸Mendis, *The Colebrooke-Cameron Papers*, s. 72.

“İşbu vesileyle Sri Lankalı halk ve bu ülkede yaşayan tüm insanlara inanç özgürlüğüne ve dini ibadetlerin serbestçe uygulanmasına izin veriyoruz. Hükümete karşı gelmeden ve suç işlemekten Sri Lanka’da yaşayan bütün etnik gruplar birbirleriyle uyum içerisinde yaşayabilecek, her toplum kendi dini vecibelerini rahatça yerine getirebilecek ve kendi kültürünü yaşayabilecektir. Ancak bizim ruhsatımız veya yetkilendirmemiz olmadan yeni bir dini ibadet yeri kurulmamasını emrediyoruz.”¹²⁹

1815 yılında İngilizler Kandy krallığını ele geçirdikten sonra Kandyan Sözleşmesinde Budistlerin dini haklarının ve ibadet yerlerinin İngiliz hükümeti tarafından korunacağına söz vermişlerdir. Bu sözleşmenin gerçekleşmesiyle beraber bölgede İngiliz hükümeti sadece siyasi konularda değil aynı zamanda dini konularda da koruyucu haline geliyordu. Fakat İngilizler bu sözü yerine getirmediklerinden dolayı 1818 yılında Uva Wellassa ayaklanma ortaya çıkmıştır. Bu ayaklanmanın ardından vali, hükümetin kendi sözüne bağlılığını halka göstermeyi arzu etmiştir ve ibadethanelere ait olan tüm toprakları her türlü vergiden muaf tutmuştur.¹³⁰

Bu kararlar görünüşte İngilizlerin yerel halkın dinine ve inançlarına karşı hoşgörüyü sahip olduklarını gösterse de, ülkede kendi hakimiyetlerini korumak ve Sri Lanka’yı sömürmenin ikinci amacını elde etmektir. Yani Avrupalı sömürgecilerin Sri Lanka’ya gelmelerinde iki önemli amaçları vardı. Birincisi ticaret yapmak, diğeri ise misyonerlik faaliyetleri ile kendilerine sadık ve bağlı yerli insanların yetiştirilmesidir. İngilizlerin liberalist din politikası neticesinde İngiliz sömürgeciliği döneminde, daha önce Portekiz ve Hollanda sömürgeciliği dönemlerinde başlatılan adadaki Hristiyan varlığı daha da güçlenmiş ve başarılı olmuştur. Bu durum Sri Lanka’da yaşayan Budistler, Hindular ve Müslümanların dini ve sosyal hayatını büyük ölçüde etkilemiştir.¹³¹

¹²⁹Mendis, *The Colebrooke-Cameron Papers*, s. 161.

¹³⁰Hans D.E, *Buddhism and British Colonial Policy in Ceylon, 1815-1875*, The Mannheim School of Economics, London, 1964, s. 327.

¹³¹Blackburn A. M, *Locations of Buddhism: Colonialism and Modernity in Sri Lanka*, University of Chicago Press, Chicago, 2010, s. 10.

Portekiz ve Hollandalı sömürgecilerin hakim olduğu dönemlerde Sri Lanka halkının manevi değerleri tahrip edilmiş ve halk dini anlamda baskılara maruz kalmıştır. Fakat İngilizlerin görünüşteki bu iyi muameleleri özellikle Budistler ve Hindularda kendilerine karşı sempati ve güven oluşturmuştur. Böylece Sri Lanka'da Hristiyanlığı yaymak ve kendilerine bağlı bir yerli nüfus oluşturmayı amaçlamışlardır. Sri Lanka'da faaliyetleri bulunan misyoner teşkilatının amacı Hristiyan mensuplarını çoğaltmak ve batı kültürü nüfuzunun sahasını genişletmektir. Bu amaçlara ulaşmak için ülkede dinler arası tartışmalar düzenlemişlerdir. Budistler ve Hristiyanlar arasında tarihte “Pancha Maha Vadaya” tartışmaları olarak geçen olay bu politikanın en belirgin bir sonucudur. Bu tartışmaların olduğu devir, Hristiyan misyonerler açısından çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü o zaman misyonerler Sri Lanka'da bütün güçleriyle kendi dinlerini yaymaya çalışıyorlardı. Bu tartışmaların amacı Hristiyanlığı haklı çıkarmaktır. Ancak Sri Lanka'daki yerli dinler özellikle Budizm bu tartışmalardan güçlü çıkmıştır. Bu tartışmalar onlara coşku ve umut vermiştir.¹³²

19. yüzyıldaki bu dini özgürlüğün bir sonucu olarak Müslümanlar, yaşadıkları her yerde camiler inşa etmişler ve Hollanda döneminde tahrip edilen camileri tamir etmişlerdir. O dönemde tamir edilen camilerden Kolombo Büyük Camii'ni 1825 yılında ziyaret eden İngiliz yetkililer, caminin mimarisine hayran kalmışlardır.¹³³ Camilerin inşası Sri Lankalı Müslümanların sadece dini ve kültürel alanda değil siyasi, sosyal, eğitimsel ve ekonomik alanlarda da gelişmelerine yol açmıştır. Bilindiği gibi camiler, çok fonksiyonlu dini müesseselerdir. İslam geleneğinde, ibadet yerleri olmalarının yanında; cemaatin bir araya geldiği, tanıştığı, toplumsal ve dini meselelerin görüşüldüğü, Müslümanların hayatlarının merkezinde olan kurumlardır. Bu nedenle neredeyse Sri

¹³²Dammabandu T.S, *Pancha Maha Vadaya Boudha Kristiyani Depaksha Ataravu Maha Vada Pasa*, Unpublished Document, s. 4.

¹³³Van Sanden J.C, *Sonahar- A Brief History of The Moors of Ceylon*, Van Sanden &Wright, Colombo, 1926, s. 140.

Lanka'daki her camide mektepler kurulmuş ve misyonerlik faaliyetlerinden Müslümanları uzak tutmayı başarmıştır. 1893 yılında mekteplerin sayısı 5910'a ulaşmıştır.¹³⁴ Ayrıca 20. yüzyılın başlarında Sri Lankalı Müslümanların gelişmesi ve kalkınması amacıyla kurulan Sivil Toplum Kuruluşların ilk faaliyet merkezleri camiler olmuştur.

1.2. MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN ETKİSİ

Sri Lanka'da 6. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık var olmuştur. Cosmas indicopleustes'e göre 6. yüzyılda İran'dan gelen bir papaz ülkede yerleşmiş ve bir İran Hıristiyan kilisesi olduğunu belirtmiştir.¹³⁵ Fakat 6. yüzyıldan 16. yüzyılda Portekizlilerin Sri Lanka'ya gelişi arasındaki dönemin adanın iç durumuna ilişkin çok az sayıda bilgi bulunmaktadır. Bu bilgilerde herhangi bir Hristiyan topluluğundan söz edilmemiştir. 13. ve 14. yüzyıllarında Sri Lanka'ya gelen Marco Polo ve İbnu Batuta gibi seyyahların Sri Lanka ile ilgili notlarında da Sri Lanka'daki Hristiyanlık hakkında bilgiler verilmemiştir.

Tennent'e göre Sri Lanka'da sömürgecilerden önceki dönemde Hristiyanlığın varlığına dikket çekilmemesin en önemli sebebi; ülkeye İran ve Arabistan'dan büyük olasılıkla Müslümanların gelişi ve onların etkisi olmuştur. 1505 yılında Portekizliler ülkenin sahil bölgelerini ele geçirdiklerinde Tamillerin dini olan Hinduizm ve Sinhalilerin dini olan Budizm ülkede hakim dinler idi. Daha sonra Portekizliler ülkede Roma Katolik dinini tanıtmıştır. Dolayısıyla Sri Lanka'da 16. yüzyılın başına kadar süren sömürge öncesi dönemde Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki ilişki sessizliğini korumuştur. Sri Lanka, birçok din, etnik köken ve dillere ev sahipliği yapan bir ülke olarak tarihi boyunca toplumun bütün etnik grupları birbirleriyle uyum içerisinde yaşamışlardır. Her toplum kendi dini vecibelerini rahatca yerine getirebilmiş ve kendi kültürünü

¹³⁴Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 81.

¹³⁵Tennent J.M, *Christianity in Ceylon*, Clowes and Sons, London, 1850, s. 2.

yaşayabilmişlerdir. Sri Lankalı hükümdarlar da her dinin özgürce yaşamasını sağlamıştır. Böylece Portekiz ve Hollanda Sömürgecileri ülkeye gelene kadar tüm toplumlar huzur ve barış içinde birbirine yardım ederek yaşamıştır. Sömürgeciler ülkeye geldikten sonra Sri Lankalı halk, özellikle Müslümanlar büyük baskı, zulümlere ve misyonerlik faaliyetlerine maruz kalmışlardır. Neticede toplumlar arasında yıllardır süregelen sıcak ilişkiler bozulmaya başlamıştır.¹³⁶

1.2.1. İngiliz Sömürgeciliğinin Bir Parçası Olarak Misyonerlik

Yukarıda bahsedildiği gibi Avrupalı sömürgecilerin Sri Lanka'ya gelmelerindeiki önemli amaçları vardı. Birincisi ticaret yapmak diğeri ise misyonerlik faaliyetleri olmuştur. İngiliz sömürgeciliği döneminde, daha önce Portekiz ve Hollanda sömürgeciliği dönemlerinde başlatılan adadaki Hristiyan varlığı daha da güçlenmiştir. Bu durum Sri Lanka'da yaşayan Budistler, Hindular ve Müslümanların dini ve sosyal hayatını büyük bir ölçüde etkilemiştir.¹³⁷ İngilizler, ülkeye ayak bastıkları andan itibaren ülkedeki yerli halk arasında kültürlerini, dillerini ve dinlerini yaymaya çalıştılar.

Misyonerlik hakkında Ayhan Doğan şöyle ifade etmiştir:

“Misyonerlik faaliyetlerinin başlangıçtaki yegane amacı, Hristiyan olmayanları, Hz. İsa'nın Havarileri'ne: 'Gidiniz! Gerçeği (kutsal kitabı) onlara anlatınız' buyruğuna istinâden, Hristiyanlığa davet ederek bu dini geniş kitlelere yaymak ve İncil'i öğretmekten ibaretti. Fakat 19. yüzyılın başlarından itibaren misyonerler, politik güç merkezi olan bazı ülkelerin emperyalist amaçları doğrultusunda az gelişmiş ülkelerde kendi çıkarlarını koruyacak taraftarlar oluşturmak, kültürel olarak etki yapmak ve ekonomik çıkarlar elde etmek amacıyla kullanmışlardır. Bir başka ifadeyle, misyonerliğin esas amacı dini propaganda iken, 19. yüzyıldan itibaren kültürel, siyasi ve ekonomik çıkar elde etmeye yönelmiştir.”¹³⁸

¹³⁶Tennent, s. 5.

¹³⁷Blackburn, s. 10.

¹³⁸Ayhan Doğan, “Maraş'ta Misyonerlik Faaliyetleri (19. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 20. Yüzyılın Başlarında)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.11, 2004, s. 272.

Sri Lanka'da misyonerlik, İngiliz sömürge kültürünün bir parçası olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Sömürgecilik ve Hristiyanlık arasındaki bu ilişkiyi anlatan Sri Lanka tarihçisi P.V.J. Jayasekera "Hristiyan sömürgeciliği" terimini kullanmıştır¹³⁹. Bu terimi kullanarak İngiliz sömürge düzenini kurmakta Hristiyanlığın ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Aynı şekilde İngilizler, insanları siyasi ve ekonomik olarak kendi hakimiyeti altına alırken misyonerler ise insanların manevi ve kültürel hakimiyetini elde etmiş olacaktı.¹⁴⁰

Misyonerlerin, Sri Lanka'daki Hristiyan olmayan yerli halkı kendi inançları ve kültürlerinden vezgeçmelerini sağlamak ve onları Hristiyanlaştırarak batılılaştırmak en önemli amaçları olmuştur. Böylece İngilizler sömürgecileri sadık bir şekilde destekleyen bir grup oluşturarak sömürge hükümetinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Misyonerler sadece İngiliz emperyalizmini desteklemekle kalmayıp İngilizlerin ülkede uygulamış olduğu kapitalizmin halkın kalkınması için tanrı tarafından uygun görülen bir sistem olduğu görüşünü de yayıp ilahi ve kutsal bir sıfat kazandırmışlardır.¹⁴¹ Bu vesilelerle İngilizlerin sömürdüğü topraklardaki amacını Hindistan Mahuli valisi şöyle anlatmaktadır: "Bizim yönettiğimiz milyonlarca insanlar arasından bize bağlı sadık dost kitleyi yetiştirmemiz gerekmektedir. Onlar görüntüde Hintliler olsa da düşünceleri ve istekleri İngilizler gibi olmalıdır. Bunun için gereken her şey yapılmalıdır."¹⁴²

Bu amaç doğrultusunda İngilizler, Sri Lanka toplumunun kilit bölümünü sadece Hristiyanlığa değil, Batı yaşam biçimine dönüştürmek gibi faaliyetlerde bulundular. Böylece ülkede kendileri gibi konuşan, giyinen, yiyen, içen, yaşayan ve düşünen yerel bir kitle oluşturmayı başarmışlardır. İngiliz sömürgeciliğinin ilk döneminden itibaren

¹³⁹Jayasekera P.V.J, *Confrontations with Colonialism: Resistance, Revivalism and Reform under British Rule in Sri Lanka: 1796-1920*, Vijitha Yapa, Colombo, Vol.1, 2017, s. 180.

¹⁴⁰Jayasekera, *Confrontations with Colonialism*, s.180

¹⁴¹Jayawardena, *Nobodies to Somebodies*, s. 252.

¹⁴²Eric Ashby, *Universities: British, Indian, African – A Study in the Ecology of Higher Education*, Harvard University Press, Harvard, 1966, s. 51.

ülkenin orta seviyede olan insanları gömlek, kolalı yaka, yelek, aksesuarlar İngiliz botları, çorap, kravat veya papyon gibi Batı tarzı kıyafetlerinin giymeye başlamışlardır. Ülkede Sinhalilerden sonra çoğunluk olarak yaşayan Tamiller de, İngiliz sömürge toplumundaki ekonomik, sosyal ve siyasi ilerlemeleriyle orantılı yeni yaşam tarzına uyum sağlama konusunda Sinhaliler kadar hızlıydılar.¹⁴³

Her sömürge döneminde olduğu gibi ülkede, İngiliz sömürgeci gücüyle bağlantılarını güçlendirerek yeni durumdan ekonomik ve siyasi olarak faydalanmaya çalışanların bulunması, Hıristiyanlığa dönüşmeyi ve kendilerini batılılaştırmayı avantajlı gören yerel grupların olmaları, İngilizlerin bu amaçlarına kolay bir şekilde ulaşmasına neden olmuştur. Yabancıların dili, dini ve ideolojisinin benimsenmesi de dahil olmak üzere yerel halkın bu türlü kültürel ve sosyal dönüşümü Sri Lanka'da 19.yüzyılda “Siyah İngilizler” denilebilen hayatın her alanında İngilizleri taklid edip onlara benzemeye çalışan bir kitle ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmenin sonucu, yabancı yaşam tarzlarını taklit etmek için yerli dilleri, dini, ritüelleri ve gelenekleri ihmal ve reddetmek olmuştur.¹⁴⁴

Bu durumu Ponnambalam Ramandan şöyle anlatmıştır:

“Biz ayakkabılar ve siyah renkli ceketler giymeye başladık. Amcam benim bir Hindu olduğumu gösteren tek işaretim olan uzun saçlarımı (Kudumi) kesmiştir. Babam çok şok olmuş olmalı ama Batı medeniyetinin Seylan üzerini süpürdüğünü ve ailemizin duvarlarına girdiğini biliyordu.”¹⁴⁵

Dolayısıyla okumuş olan eğitilmiş Sri Lankalı halkın kriterleri Batı ve Hristiyanlık olmuştur. Entelektüel davranışları Batılılaşmıştır. Akademik istekleri kraliçenin

¹⁴³Coomaraswamy M, *British Shadows and Sri Lankan Dreams*, Low&Society, Colombo, 1991, s. 95.

¹⁴⁴Jayawardena, *Nobodies to Somebodies*, s. 247.

¹⁴⁵Vythilingam M, *The Life of Sir Ponnambalam Ramanathan*, Ramanathan Commemoration Society, Colombo, Vol.1, 1971, s. 76.

İngilizcesinin kullanımında mükemmellik ve klasiklere hakimiyet olmuştu. Referans grubu İngiliz elit, kültürel İngiltere olmuştur.¹⁴⁶

Her şeyden önce, 19. yüzyıl Hristiyan misyonerleri 18. yüzyıl evanjelik canlanmasının ve bunun ardından İngiltere'deki Evanjelikalizm olarak bilinen gelişimin ürünleriydi. İngilizler ülkeye geldiklerinde Mudaliyar olarak bilinen toplumda varlıklı kişilerin çoğu, Hollanda zamanlarında zaten Hristiyanlığa dönmüş durumdaydılar. Sri Lankayı Hollandalılardan İngilizler devraldıktan sonra ülkenin yönetiminin değişmesiyle, bu grup Hollanda Kilisesi'nden İngiltere Kilisesi'ne geçmiştir. Bununla birlikte İngiliz hükümetin ekonomisinden faydalanarak çoğu Budistlerden oluşan yerel müteahhitler, tarımcılar ve kiracılardan yeni bir sınıfının ortaya çıkmasıyla misyonerler kayda değer ilerleme kaydetmişlerdir. Misyonerler, bu sınıfın tüm sömürge düzenine daha fazla dahil olmasını ve sağlamlaşmasını sağlamıştır.¹⁴⁷

Bu dönemde Sri Lanka'daki yerli misyonerler tarafından Hristiyanlığı ülkede yaymak amacıyla faaliyetler sürdürülmüştür. Çünkü 19. yüzyılın misyonerleri, ülkenin nüfuzlu kişileri Hristiyanlığa dönerse, İngiliz yönetiminin ve dininin ülkede kolayca yayılabileceğine inanıyorlardı. Bu nedenle İngilizlere bağlılıklarında güçlü olan Obeyesekere Bandaranaike, De Mel ve De Soysa gibi Sinhala Hristiyan varlıklı ailelerini öne çıkartmışlardır. Dolayısıyla kırsal bölgelerde kitlesel din değiştirme kampanyaları nadiren başarılı olmuş olsa da misyonerlerin uzun yıllar boyunca Veddahlar da dahil olmak üzere belirli grupları Hristiyanlığa dönüştürme konusundaki ısrarlı çabaları başarıyla sonuçlanmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁶Roberts M & Jeronis P, *Facets of Modern Ceylon History Through the Letters of Jeronis Pieris*, Hansa Publishers, Colombo, 1975, s. 37.

¹⁴⁷Jayawardena, *Nobodeis to Somebodies*, s. 251.

¹⁴⁸Jayawardena, *Nobodeis to Somebodies*, s. 272.

Misyonerlik, Batı dünyasının gücünün ve etkisinin genişlemesinden de derinden etkilendi. Bu nedenle, Britanya İmparatorluğu'nun ve ticari girişimiyle genişleyen topraklarının varlığının, onların evanjelist çalışmalarına olduğuna inanıyorlardı. Zira yerli misyonerlerin faaliyetlerine Avrupadan gelen misyonerler güç katmıştır. İlk etapta birkaç bireysel din adamı şeklinde gelmişlerdir. Daha sonra, İngiltere'den beş ve Amerika'dan bir misyoner örgütü olarak gelmiştir. Londra Misyoner Cemiyeti'nden (LMS) dört misyonerin gelişiyle 1805 yılından itibaren adada hizmetlerine başlamıştır. Onların ardından 1812 yılında Baptist Missionary Society (BMS), 1814 yılında Wesleyan Methodist Missionary Society (WMMS) ve 1840 yılında İncil'in Yayılması Derneği (SPG) gelmiştir. Bu gruplara ek olarak, American Board of Commissioners for Foreign Missions'ın sponsor olduğu misyonerler 1816 yılında Sri Lanka'ya gelmiştir. Sri Lanka'ya gelen tüm misyonerler, kendi aralarındaki mezhep farklılıklarına rağmen sömürge otoriteleri tarafından memnuniyetle karşılanmış ve teşvik edilmiştir.¹⁴⁹

Misyonerler kendilerinin diğer din, kültürl ve medeniyetlerden üstün olduğuna inanır. Bu nedenle misyonlarındaki amaçları sadece Hristiyan olmayanları Hristiyanlığa dönüştürmek değil, aynı zamanda onları kendilerince medenileştirmek de olmuştur. Sri Lanka'daki yerel halkı Batı kültürüne ve Hristiyanlığa dönüştürmek için misyonerlerin takip ettikleri diğer bir yöntem ise yerel dinleri ve kültürleri eleştirmektir. Aslında 19. yüzyıl Avrupa misyonerliği saldırgan bir kültür emperyalizmiydi denilmesi yanlış değildir. Zira ülkede misyon çalışmaları, insanları Hristiyanlaştırmak amacıyla Avrupalı sömürgecilerin yardımıyla gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁰

Misyonerlerin Sri Lanka'daki dinlere karşı bu eleştirel yaklaşım özellikle ülkede çoğunluğu temsil eden Budistleri rahatsız etmiş ve onları Budizm'e yönelik saldırılara

¹⁴⁹Vasanthakumar M.S, *The Legacy of the Controversies: The Continuing Impact on Interfaith Encounters in Sri Lanka of Nineteenth-Century Controversies Between Buddhists and Christians*, Unpublished PhD Thiss, The Open University, Colombo, 2001, s. 30.

¹⁵⁰Neill S, *Colonialism and Christian Missions*, Lutterworth Press, London, 1966, s. 11.

karşı misilleme yapmaya teşvik etmiştir. Misyonerler Budizm'i yanlış, saçma, tehlikeli ve devasa bir hata sistemi olarak kınamışlardır. Misyonerler Budist ibadetleri ve tapınak törenlerini, Budistlerin gözünde korkunç, ürkütücü ve iğrenç göstermeye çalışmışlardır. Budizm, Budistleri güvenliğe götürme sözü veriyor ama onları ölümcül uçurumun eşiğine götürerek insanı aptal durumuna düşürüyor gibi ifadeler kullanmışlardır.¹⁵¹

Misyonerler, Tanrı tarafından desteklendikleri ve Tanrı'nın düşmanı olan putlara tapmaktan insanları kurtarmaları gerektiğini söylediler. Misyonerler, Sri Lanka'da en büyük karanlık ve cehalet hüküm sürüyor, çünkü orası yoldan sapmış karanlığın yuvası olduğunu söylediler. Dolayısıyla misyonerler ilahi çağrı ve iradeye itaat ederek müjdenin ışığını kendilerine getirmek için en büyük hizmeti yerine getirmeye çalışıyorlar diye halkı inandırmaya çalıştılar. Sri Lanka'yı bu karanlık ve cehaletten kurtarabilecek tek yolun Hristiyanlık olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵² Bu çalışmalar neticesinde genel olarak, Budizm ve Hinduizmin etkisi bu dönemde azalmış gibi görünüyor ve pek çok Sinhala ve Tamiller gerçek inançları ne olursa olsun, kendilerini Hristiyan olarak adlandırmanın daha moda olduğunu düşünür hale gelmişlerdir.¹⁵³

Yukarıda bahsedildiği gibi 19. yüzyılda misyonerler birkaç yoldan Hristiyanlığı ülkede yayma çalışmaları yürütmüşlerdir. Dolayısıyla bu süreç içerisinde misyonerlerin etkisinde kalarak onlar için çalışanlar olduğu gibi onların faaliyetlerine karşı kendi din ve inançlarını koruma niyetiyle mücadele edenler de olmuştur. Bu nedenle misyonerlerin diğer dinlere karşı eleştirel yaklaşım beklentileri başarılı olmadığından eğitimi en önemli araç olarak kullanmışlardır. Etkileyici bir altyapıyla popüler okullar kurmuşlardır. Yerli

¹⁵¹Hardy R. S, *The Legends and Theories of the Buddhists: Compared with History and Science: with Introductory Notices of the Life and System of Gotama Buddha*, Asian Educational Service, New Delhi, 1993, s. 210.

¹⁵²Vasanthakumar, s. 31.

¹⁵³Mendis, *Ceylon Under The British Rule*, s. 47.

halka İngilizceyi öğretmişlerdir ve dışarıdan gelen misyonerler yerli halklarla irtibat kurabilmek için onların dilleri olan Sinhalice ve Tamilceyi öğrenmişlerdir.

1.2.2. Misyonerlik Okullarının Kurulması

Sri Lanka, İngiliz yönetimi altındayken ülkedeki eğitimin içeriği ve modeli sömürge yönetiminin ve misyonerlerin ihtiyaçlarını ve hedeflerini karşılamaktaydı. Sömürgeciler ve misyonerler, Sri Lanka'da sömürge düzenini devam ettirmek ve Hristiyanlık dinini yayma hedeflerine ulaşmak için eğitimi ve İngilizce öğretimini bir araç olarak kullanmışlardır. İngilizler, başlangıçta eğitim alanında çok fazla dahil olmuyor gibi göstererek bu alanı, büyük ölçüde tedarik için misyonerlik kurumlarına bırakmış ve görünüşte tam bir kontrol üstlenmeden genel rehberlik ediyor gibi gözükmiştir. Böylece İngilizler ülkenin coğrafi kaynaklarını sömürürken misyonerlik kurumlarının ise insan kaynaklarının zihinlerini sömürmeleri amaçlanmıştır.¹⁵⁴

Misyoner kurumlar ise bu amaç doğrultusunda ülkenin çeşitli yerlerinde okullar açmıştır. Bu okullarda eğitim vermek için misyonerler tarafından özel yetiştirilmiş öğretmenler tayin edilmiştir. Okulların hakimiyeti tamamen bu hocaların elinde kalmıştır. Okullarda günlük faaliyetlere başlamadan önce ilk olarak İncilden metinler okutuluyordu. Ülkede çeşitli yerlerde misyoner okulların açılması, halkın misyonerlerin vaazlarına katılmalarını sağlaması ve köylü çocuklarını misyoner okullarına göndermeye ikna etme gibi vazifelerini Muhtarlar ve Mudaliyarlar (Toplumun varlıklı kişileri) vasıtasıyla yaptırmışlardır.¹⁵⁵

Sri Lanka'ya gelen Wesleyan Metodist Misyonu, İngiltere Hristiyan Misyoner Topluluğu, Anglikan Kilisesi Misyonu Derneği ve Amerikan Seylan Misyonu gibi misyonerlik toplulukları, 19. yüzyılın başlarından itibaren ülkenin büyük şehirlerinde

¹⁵⁴Sameem M, *Oru Sirupânmay Samûhattin Piraççineyhal*, Kumaran Publishers, Chennai, 1997, s. 153.

¹⁵⁵Jayasekera, *Confrontations with Colonialism*, s. 265.

misyonerlik okulları kurmuşlardır. İngiliz sömürge hükümetinin desteklerini alan bu misyonerlik okulları sadece Hristiyanlığı değil, aynı zamanda İngilizce olarak öğretilen Batı medeniyetine ait dersleri de veren ana eğitim kurumları haline gelmiştir. Neticede misyonerlik okulları sömürge döneminde halk için daha yüksek işlere ve kariyerlere giden tek yol olmuş ve bu okullara katılan öğrenciler genellikle varlıklı ailelerden gelen çocuklar olmuştur.¹⁵⁶ İlk olarak 1816 yılında Yalpana bölgesinde Mallakam ve Tellippalai'de iki okul kurarak eğitim hizmetlerine otuz öğrenciyle başlamışlardır. Bunlar Edward Warren tarafından başlatılmıştır.

1848 yılında ülkenin kuzeyinde Tamilce ile eğitim veren 105 okul ve İngilizceyle eğitim veren 16 okulu kurulmuştur. Bunun yanısıra misyonerlik merkezleri dokuz yerde açılmıştır. Başlangıçta Hindu öğretmenleri tayin edilmiştir. Bu okullarda Tamilce okuma ve yazma öğretilmişti. Bununla beraber Batı mufredatlarına göre coğrafya, matematik ve Hristiyanlık öğretilmişti.¹⁵⁷ Kandyan eyaletlerinde eğitim aracılığıyla Hristiyanlığı yaymaya yönelik ilk girişimler 1848 yılında dört okul ve 250 öğrenciyle başlamıştır. Yurt içinde misyonerlik okulları ile Batı tarzı eğitim sağlandığı gibi Sri Lankalı çocuklar, özellikle Mudaliyarların çocukları eğitim almak için İngiltere'ye gönderilmiştir.¹⁵⁸ Dolayısıyla Sri Lanka'da Hristiyanlık ve Batı kültürü hızlıca yayılmaya başlamıştır.

Misyonerler genellikle okulları köylerde kurmuşlardır. Bu okulların hemen yanında misyonerlik konutları da kurulmuştur. Bu okullarda temel eğitim ücretsiz olarak verilmiştir. Sadece Yalpana bölgesinde her yıl yaklaşık 300 ve 400 arasında öğrenci misyonerlik okullarından mezun oluyordu. İlk aşamada misyonerler, eğitim faaliyetleri icra etmek için Hollandalılar tarafından önceden ülkede inşa edilmiş olan binaları kullanmışlardır. Daha sonra kendi okullarını inşa etmişlerdir. Misyonerler eğitim

¹⁵⁶De Silva K.M, *History of Ceylon*, University of Ceylon, Peradeniya, Vol.3, 1973, s. 331.

¹⁵⁷Jebanesan S, *America Mission'num Ilangeyil Tamil Valarçiyum*, America Mission Press, Yalpanam, 1983, s. 25.

¹⁵⁸Jayawardena, *Nobodeis to Somebodies*, s. 251.

faaliyetlerini genişlettikçe, zaman içinde okul sayısı da artmıştır. Bu bağlamda, okul sayısındaki artış Sri Lanka'da Batı eğitimi alan ve Batı eğitimine göre yetişen mezunların sayısının fazlasıyla artmasına neden olmuştur.¹⁵⁹

Kuşkusuz ülkede misyonerlik faaliyetlerinden en çok etkilenen toplumlar; Budist ve Hindu toplumları olmuştur. Budist ve Hindular gibi, Hristiyanlık misyoner faaliyetleriyle Müslümanlar da karşı karşıya gelmiştir. Fakat Müslümanlar misyonerlik faaliyetlerine karşı direniş göstermişlerdir. Hristiyanlarla ilk temastan itibaren Müslümanlar isim, kıyafet, yemek, edebiyat veya herhangi bir kişisel ilişkide Hristiyan yaşam tarzı olan İngilizlerle asimile olmayı reddetmişlerdir. Hristiyanlara her türlü benzemekten uzak durmuşlardır. Örneğin; profesyoneller batıdaki üç parçalı takım elbiseyi resmi amaçlarla benimsediklerinde, Sri Lankalı Müslümanlar takım elbiseleriyle beraber fesi giymeye başlamış ve fese dini bir özellik vermişlerdir. Bu nedenle Yüksek Mahkeme, fes giyerek mahkemeye girilmesini yasakladığında, Müslümanlar Kolombo'da büyük mitingler düzenlemişler ve Yüksek Mahkemede fes takma hakkını kazanmak için Londra'daki kral İmparator'a bir talep göndererek mücadele vermişlerdir.¹⁶⁰

Böylece Sri Lankalı Müslümanlar sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetlerine karşı sert tavırlar almışlardır. Bu nedenle misyonerler tarafından ülkede yapılan Hristiyanlığı yayma çabalardan dolayı neredeyse Sri Lankalı halkın çoğu Hristiyan olacakken¹⁶¹ Sri Lankalı Müslümanların tarihi boyunca sadece bir iki kişinin Hristiyan olduğu kaydedilmiştir.¹⁶² Zira misyonerlik hamlesinin ve çabalarının odaklandığı nüfus Müslümanlardan ziyade çoğunlukla Budist ve Hindulardan oluşuyordu. Müslümanların tamamen yalıtılmış olmaları ve kendi yaşam tarzlarına hayran olmaları, diğer dinlerle

¹⁵⁹Jebanesan, s.26.

¹⁶⁰Mahroof M.M.M, "Impact of European Christian Rule on the Muslims of Sri Lanka: a Socio – Historical Analysis" *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s.105.

¹⁶¹Rubera, s. 4.

¹⁶²Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 172.

herhangi bir taviz vermelerini imkansız hale getirdi. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanlar kendi toplumları misyonerlik faaliyetlerinden muhafaza edebilmelerine rağmen bazı olumsuz sonuçlarla karşı karşıya gelmişlerdir.

1.3. BUDİST VE HİNDU TOPLULUKLARIN REFORM HAREKETLERİNİN ETKİSİ

19.yüzyılın ortalarında Budist ve Hindu topluluklarında kendi dinlerini, kimliklerini korumak için bir sosyal uyanış ortaya çıkmış, her iki topluluk arasında reform ve yenilik hareketleri başlamıştır. Başlangıçta Budist ve Hindu topluluklarının reform hareketlerinin Hristiyan misyoner teşebbüsüne bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Budist ve Hindu topluluklarının öncüleri misyonerlik faaliyetlerinden kendi milletlerini kurtarabilmek için reform çalışmalarını başlatmışlardır. De Silva, Sri Lankalı halkın reform ve ihya hareketlerinin ortaya çıkmasının nedeni anlatırken: “Asya'nın birçok ülkesinde olduğu gibi genel olarak Sri Lankalı halkın ihya hareketleri ve reform faaliyetleri Hristiyan misyoner teşebbüsüne bir tepki olarak kendi dinini, milletini ve kültürünü muhafaza etmek amacıyla ortaya çıktığını”¹⁶³ ifade etmektedir.

Vijaya Samarawira Sri Lankalı Müslümanların ihya ve reform faaliyetleri ile ilgili olarak: “Sri Lanka’da Budist, Hindu ve Müslüman toplumlarının uyanışını ve reform faaliyetlerini teşvik eden faktörün Hristiyanların misyonerlik faaliyetleri olduğunu”¹⁶⁴ söylemektedir. Fakat Sri Lankalı Müslüman tarihçisi M.İ.M. Amin’in bu konudaki görüşü ise ülkede Avrupalı sömürgecilerin misyonerlik faaliyetlerinin Budistleri ve Hinduları etkilediği kadar Müslümanları etkilemediği yönündedir.¹⁶⁵ Çünkü zaman zaman ülkeyi

¹⁶³De Silva K.M, s. 256.

¹⁶⁴Samarawira Vijaya, “Aspects of The Muslim Revivalist Movement in Late Nineteenth Century Sri Lanka”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M., Jamiah Naleemiah İnst., Beruwela, 1986. s. 421.

¹⁶⁵Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s.118.

işgal eden sömürgecilerin baskı ve zulümleriyle beraber misyonerlik faaliyetleri, Müslümanların din ve kimliklerine uygun eğitim veren bazı müesseselerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu konuda M.İ.M Aminin görüşünün daha makbul olduğu görülmektedir.

Sri Lanka'da yapılan misyonerlik faaliyetlerinin, Budist ve Hindu toplumların uyanışına ve ardından reform hareketlerine sebep olduğunu kabul etmek mümkündür. Çünkü Müslümanlar misyonerlik faaliyetlerine karşı camii merkezli eğitim sistemi vasıtasıyla çok güçlü bir şekilde mücadele ettikleri halde Budist ve Hindu toplumlarının Mabet merkezli eğitim sistemi misyonerlik faaliyetlerinin önünde durabilecek kadar güçlü değildi. Bu nedenle Müslümanlar kendilerini Misyonerlik faaliyetlerinden tamamen tecrit edebilmiş ve kendi yaşam tarzlarını yücelterek din ve kültürlerine sıkı bağlı kalabilmişlerdir. Mabet okullarının, organizasyon, malzeme ve finans eksikliği, disiplin ve öğretim yöntemleri misyoner okullara karşı mücadelelerinde çok tatmin edici olmamıştır.¹⁶⁶ Ayrıca Mabetlerde sadece ruhbanlara eğitim verilmesi diğer önemli bir sebeptir. Bu nedenlerle Misyonerlerin ülkedeki Müslümanlardan ziyade Budist ve Hindu toplumlara yönelik çalışmalarını sürdürdüğü görülmüştür.

Öyleyse Sri Lankalı Müslümanları reform hareketlerine teşvik eden faktör nedir? Budist ve Hindu topluluklarının Hıristiyan misyoner teşebbüsüne bir tepki olarak ortaya çıkardıkları reform hareketleri Sri Lankalı Müslümanları reform faaliyetlerine teşvik etmiştir. Ayrıca Budist ve Hindu topluluklarında gerçekleşen bu gelişmeler özellikle Budist toplum 19.yüzyılın ortalarında adada ulusal gururun yeniden kazanılmasında ve 20. yüzyılda milliyetçiliğin büyümesiyle sonuçlanan uzun sürecin ilk adımı olmuş ve Budistler, geleneksel Sinhala kültürünün ve Budist değerlerinin devlet politikalarında, eğitimde ve sosyal organizasyonlarda etkilerini yeniden kazanması gerektiğini

¹⁶⁶Michael M.A, "The Impact of Western Education on Religion and Society in Ceylon", *Journal of Pacific Affairs*, Pacific Affairs, University of Columbia, 40/1/2, 1967, s. 20.

düşünüyorlardı. Neticede Müslümanlar Budist ve Hindu toplulukların ırksal saldırılarıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Zira ülkede Müslümanların varlıklarını sürdürebilmeleri için reform ve ihya hareketlerine başlamak zorunda kalmışlardır.

1.3.1. Budist Reform Hareketleri

İngiliz hükümeti ve misyonerlik faaliyetlerinden dolayı Budist ve Hindu topluluklar pekçok zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle Budizme karşı yazılı ve sözlü kaynaklarla hamleleri yürütmüşlerdir. İlk etapta 1848 yılında Hristiyan dini enstitüsü (Kristiyani Prajnapti) tarafından 144 sayfalık bir kitap yayınlanmıştır. Bu kitap Budizmin doğru bir din olmadığını iddia ederek Hristiyanlığın hak din olduğunu savunmuştur. Bu kitap 1849 ve 1853 yıllarında tekrar basılmıştır. 1857 yılında 2000 sayı basılmış 1861 yılında 7000 adet basılmıştır. Bu kitabı okuyanlardan çok sayıda insan Budizmi bırakıp Hristiyanlığı kabul etmeye başlamıştır.¹⁶⁷

Bu din değiştirme durumu Budistlerin baş rahiplerinin gözünü açmış ve sonuç olarak bu yayınlara tepki vermek için kendilerini güçlü bir muhalefet olarak örgütlemişlerdir. Ülkeyi sular altında bırakan anti-Budist literatürünün bir sonucu olarak, Budist rahipler, misyoner yayınlarına karşı koymak ve din değiştirmeleri durdurmak için aynı yöntemi kullanma ihtiyacını fark etmişlerdir. Misyonerlik yayınlarının okunması nedeniyle din değiştirenlerin çoğunun Hristiyan olduklarının farkındaydılar. Dolayısıyla 1863 yılında Kolombo'da Budistler tarafından bir matbaa kurulmuş ve ilk yayın olarak misyonerler tarafından yayınlanan kitaba reddiye yazılmıştır. Kitabın adı; Satyartha Pradipika idi.¹⁶⁸

Daha sonra Budistler 1864 ve 1865 yıllarında sürekli Budizmi savunan, misyonerlerin Budizme dair şüphelerine cevap veren ve misyonerlerin kitaplarına reddiye

¹⁶⁷Vasanthakumar, s. 48.

¹⁶⁸Vasanthakumar, s. 49.

olarak kitaplar yayınlamaya devam etmişlerdir. Budistlerin “Lakmini Pahana” adlı ilk Budist gazetesi 11 Eylül 1862 yılında yayınlanmıştır. Budistler tarafından 1864 yılında aylık “Labdhi Tulava” ve “Sumati Sangrahaya” isimli gazeteler de çıkarılmıştır.¹⁶⁹ Böylece Budistlerin yayın faaliyetleri, güçlenerek reform faaliyetlerine başlamışlardır.

Basın faaliyetlerinin gelişmesinden sonra Budist ve Hıristiyanlar aktif olarak dinlerini savunmak ve rakiplerinin inancını kınamakla meşgul olmuşlardır. Hıristiyanlar, Budistlerle yüz yüze görüşüp tartışmalar yapılırsa Budizmi kolayca çürütebileceklerine ve Budistlere Hıristiyanlığın gerçeğini gösterebileceklerine inanmışlardır. Bu nedenle Budistleri edebiyatları ve söylemleriyle kışkırttılar ve bu durum Budistleri, Hıristiyanlarla kamuya açık tartışmalar yapmaya zorlamıştır. Zira Budistler ve Hıristiyanlar arasındaki ilk büyük tartışma, Galle'nin yaklaşık on iki mil kuzeyindeki küçük bir köy olan Baddegama'da Şubat 1865 tarihinde gerçekleşmiştir.¹⁷⁰

Budist ruhbanları tüccarlardan aldıkları desteklerle ülkedeki Misyonerlik faaliyetlerine karşı açıktan mücadele etmeye başlamıştır. 1873 yılında Panadura'da Hıristiyanlarla bir tartışma yapılmıştır. Bu tartışma “Panadura Wadaya” Panadura Tartışması olarak bilinmektedir. Bu tartışmaya Budistler adına Migettuwatte Gunananda Bikku ve Hıristiyanlar adına Devid de Silva konuşmacı olarak katılmıştır.¹⁷¹ Panadura Münazarası Sinhali Budist reformcularında büyük bir cesaret oluşturmuş ve milli uyanışa sebep olmuştur. Panadura Münazarasından sonra Hıristiyanlar ve Budistler arasında dört tane daha münazara gerçekleşmiştir. Bu münazaralar "Maha Panja Viwadaya" adıyla bilinmektedir.¹⁷²

¹⁶⁹Vasanthakumar, s. 54.

¹⁷⁰Dharmabandu T.S, *Pancha Maha Vadaya*, M .D.Gunasena & Co, Colombo, 1992, s.14.

¹⁷¹Olcott H.S, *Old Diary Leaves, 2nd series, 1878-1883*, Theosophical Publishing House, 1954, s. 75

¹⁷² Dharmabandu, s.34.

Budist Hristiyan tartışmalarının, özellikle Panadura tartışmasının etkisi, Sri Lanka ile sınırlı olmamıştır. Panadura tartışması sürerken konuşmaların İngilizce çevirisi Times of Ceylon'da yayınlanmış ve Avrupa ülkelerine tercümeleleri gönderilmiştir. Bunun bir sonucu olarak Panadura tartışmasının haberi Amerikalı Teosofist Henry S. Olcott'a ulaşmış, Budizm'e olan ilgisini uyandırmış ve ardından Olcott Sri Lanka'ya gelmiştir. 1875'te New York'ta Teosofi cemiyetini kurduktan sonra Olcott, Hintli ve Sri Lankalı dini liderleriyle temas kurmuştur. Olcott, kendisiyle aynı görüşte olan kişilerle özellikle Sumangala ve Gunananda ile yazışmalar yapmıştır. Olcott'ın Sri Lanka'ya gelmesi Budistlerin, misyonerlik faaliyetlerine tepkisinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.¹⁷³ Olcott ve Dharmapala'nın etkisiyle Budistler, Budizmi yaymak ve misyonerlik faaliyetleriyle mücadele etmek amacıyla birkaç kurum kurmuşlardır. Bunlardan 1898 yılında kurulan “Genç Erkekler Budist Derneği” (YMBA) en önemli kurumdur.¹⁷⁴

Olcott tarafından başlatılan bu çalışmalarla Budist ruhban reformcular ve misyonerlik faaliyetlerine tepki veren Sinhali tüccarlar arasındaki bağlantılar güçlenmiştir. Budist reformculara tüccarlar finansal destek vermişlerdir. Sinhali Budist reform hareketlerinin çalışmaları iki türlüydü; ilk olarak sömürgecilere ve misyonerlere karşı mücadele etmek amacıyla 1873 yılında “Vidyodaya Pirivina”yı kuran Hikkaduve Sri Sumangala gibi Budist rahipleri desteklemek, ikincisi ise yurt dışındaki Sinhali Budistlerinden yardım kampanyaları sağlamaktır. Bu çalışmaların amacı ise Hristiyanlık ve ülkedeki misyonerlik etkisine karşı mücadele etmek için Budizm çerçevesinde İngilizce ve Sinhalice modern eğitim verilmesini sağlamaktır.¹⁷⁵

¹⁷³De Silva C.R, *Ceylon under the British Occupation*, s. 199.

¹⁷⁴Rachaka, *A Short History of the Y.M.B.A. 1898-1958*, The Budist, Colombo, 1958, s. 45.

¹⁷⁵Kitsiri, M, *Buddhism in Sinhalese Society 1750-1900 a Study of Religious Revival and Change*, University of California Press, London, 1976, s.143.

Teosofi Derneği'nin başkanı Olcott ise, İngiliz sömürgecilerine ve misyonerlerine karşı bir Budist kampanyası düzenlemiştir. Olcott'un misyonunun önemli bir yönü Budist okulları kurmaktır. Budistlerin kendi çocuklarının eğitimlerini misyoner okullarında almak zorunda oldukları gerçeğine dikkat çekti. Yerel halkın çocuklarını Hristiyanlaştırma veya Batılılaştırmadan başka bir amaç için ülkede bulunmayan düşmanları tarafından atalarının dinlerine karşı önyargılı olmayı terk etmeye davet etti. Dolayısıyla onları misyonerlerin etkisine karşı koyacak kadar güçlü olacak şekilde kendi okullarını kurmaya çağırdı. Bu amaçla bir Budist eğitim fonu başlattı ve Budistlerin bu çabayı desteklemek için maaşlarının küçük bir yüzdesini gönüllü olarak katkıda bulunmaları konusunda ısrar etti.¹⁷⁶ Bu kampanya ve reform faaliyetleri neticesinde 19. yüzyılın sonlarında "Seylan Budist Teosofi Derneği" modern eğitim vermek amacıyla üç eğitim kurumu kurmuştur. Bu kurumlar; Ananda Koleji, Mahinda Koleji ve Dharmaraja Kolejidir. Bunlarla beraber ülke genelinde yaklaşık 206 okul kurmuşlardır.¹⁷⁷

1.3.2. Hindu Reform Hareketleri

Bu dönemde Sinhali Budistleri arasında Budist ihya ve reform hareketleri başladığı gibi Hindular arasında da benzer gelişmeler yaşanmıştır. Başlangıçta Hindu reform hareketleri, 19. Yüzyılın ortlarından itibaren Sri Lanka'nın kuzey bölgesinde yer alan Jaffna'da ortaya çıkmıştır. Hindu reform faaliyetlerin ortaya çıkmasının ana faktörü Budist reform hareketlerinde olduğu gibi Jaffna bölgesindeki yoğun misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Misyonerler 19. yüzyılın başlarından itibaren Jaffna'da aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Eğitimi ve İngilizce öğretimi misyonerlik faaliyetlerini sürdürmek için ana araç olarak kullanmışlardır.¹⁷⁸

¹⁷⁶Olcott, s. 179.

¹⁷⁷Olcott, s. 75.

¹⁷⁸Nuhman M.A, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity Within Cultural Diversity*, International Centre for Ethnic Studies, Colombo, 2007, s. 101.

Bu amaç doğrultusunda Jaffna'da birkaç İngilizce ve Tamil okulu açtılar ve bir dizi insanı yalnızca alt kastlardan değil, daha da önemlisi üst kasttan dönüştürmede başarılı olmuşlardır. Bu nedenle Hindular dini ve etnik kimliklerinin korunmasına ve eğitime odaklanmışlardır. Hindular, Hristiyan misyoner okullarından etkilenmişlerdir. Esnaf sınıfı ve profesyonellerinin çoğu Hristiyan okullarında okuduklarından dolayı Batılılaşmışlardır. Bu durumdan Hinduları korumak amacıyla ilk olarak 19.yüzyılın ortalarında Jafna'da Arumaka Navalar (1822-1879) “Hindu İhya Hareketleri'ni” başlatarak Hinduların reform faaliyetlerine öncülük etmiştir.¹⁷⁹

Bir Hindu reformcu olarak Navalar'ın faaliyetleri, bir yandan Hristiyan misyonerlik faaliyetlerine karşı olmuştur. Diğer yandan da Navalar'ın mensup olduğu saiva mezhabinde reform yapılmasına yöneliktir. Her iki gruba karşı bir dizi eleştirel makale yazmıştır. Bununla beraber dil üzerinde de bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Çünkü onun yaşadığı dönemde hem Saiva mezhabi hem de Tamilce neredeyse yok olacak bir duruma gelmiştir. Zira bir dizi Tamil edebiyet eserini ve ortaçağ Tamil Dilbilgisi Nannul'u bir yorumla birlikte düzenlemiş ve yayınlamıştır. Ayrıca öğrenciler için basitleştirilmiş Tamil dilbilgisi ve Tamil okuyucular da yazmıştır. Bu faaliyetler neticesinde Budist ve Hindu topluluklar çok sayıda okullar kurmuş ve eğitimli bir nesil yetişmesinde başarıya doğru adımlar atarak duruma gelmişlerdir. Bundan ötürü Navalar, “The Champion Reformer of the Hindus” Hinduların Şampiyon Reformcusu olarak tanınmaktadır.¹⁸⁰

Navalar, Sri Lanka ve Tamil Nadu'daki her köy için bir okul kurmak ve her tapınakta aktif saiva propagandası yapmak gibi bir ideale sahipti.¹⁸¹ 1848 yılında Jaffna'da the Vanai saiva prakasa Vidyasalai'de ilk saivite okulunu kurdu ve misyoner muhalefeti

¹⁷⁹Sivathamby K, *Hindu Reaction to Christian Proselytization and Westernization in 19th century Sri Lanka*, Social scientists' Association, Colombo, 1979, s. 63.

¹⁸⁰Muttukumaraswamy Y, *Sri La Sri Arumuga Navalar-The Champion Reformer of the Hindus (1822-1879): A Biographical Study*, Navalar Kottam, Jaffna, 1965, s.10.

¹⁸¹Muttukumaraswamy, s. 37.

nedeniyle 22 yıl boyunca devletten yardım alamadan çalıştırdı. Bu okul aracılığıyla misyonerlik faaliyetlerine karşı mücadelelerini sürdürmüşlerdir. İngiliz hükümeti, İncil'in İngilizce öğretmek için bir ders kitabı olarak kullanılması şartıyla okuluna ancak 1870'te maddi destek vermeyi kabul etmiştir.¹⁸² Bu okula başlamanın temel nedeni Şaivismi Hıristiyanlıktan korumaktı, bu nedenle öğrenciler arasında din ve ahlaka daha fazla önem vermiştir.

Navalar, Hinduların reform faaliyetleri için güçlü bir temel atmıştır. 1879 onun ölümünden sonra yetiştirdiği öğrencileri “Navalar Marafu” Navalar geleneğini kurarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Navaların ölümünden bir yıl sonra 1880'de “Saiva Paripalana Sabai” adlı Saivismi korumak için bir dernek kurmuşlardır. 1880'ler boyunca çok sayıda saivismle ilgili gazete yayınlamışlardır. İlk olarak 1877 yılında Navalar tarafından “İlangai Nesan” adlı bir gazete yayımlanmıştır. Daha sonra onun öğrencilerinin yayınladığı gazeteler şunlardır; Uthaya Panu (1880), Saiva Sampoothini (1881), Vingaana Vathini (1882), Saivaapimaani (1883) ve İndu Saathanam (1889).¹⁸³

Bu dönemde Sri Lanka Müslüman toplumunda ise, ekonomi hayatında ticaret merkezli bir gelişme görülmüş olsa da eğitim, siyasi ve sosyal alanlarda geri kalmış durumdaydılar. Bunun en önemli sebebi ise Müslümanların, İngiliz sömürge döneminde ülkede meydana gelen gelişmelere ve değişimlere başlangıçta sıcak bakmamalarıdır. Özellikle modern ve İngilizce eğitime ilgi göstermemişlerdir.¹⁸⁴ A.M.A Azeez Sri Lanka Müslümanlarının eğitim alanında geri kalmalarının diğer önemli bir nedeninin ise yoksulluk olduğunu söylemektedir.¹⁸⁵

¹⁸²Puloogasingam P, *Eelam Thantha Navalar*, yey, Chennai, 1993, s. 132.

¹⁸³Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 103.

¹⁸⁴Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 80.

¹⁸⁵Anas M.S.M, *Abu Bekir Muhammed Abdul Azeez 1911-1973*, Kumaran Book House, Colombo, 2009, s. 43.

Misyoner eğitim sistemine karşı camii merkezli kurumları vasıtasıyla vermiş oldukları alternatif eğitimlerle yetinmişlerdir. Ancak bu durum sadece 1880 yılına kadar devam etmiştir. Çünkü Sri Lanka’da eğitim, siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda yapılan reformlar ve gelişmeler nedeniyle ortaya çıkan boşlukları dolduracak yetenekli insanların yetiştirilmesinde Müslümanlar yetersiz kalmışlardır. Neticede Müslümanlar bu alanlarda ülkede yaşayan diğer topluluklardan daha geri kalmış bir vaziyete gelmişlerdir. İngilizce bilmediği için 1880 yılına kadar mecliste Müslümanları temsil edecek kimsenin bulunmaması bu durumun en belirgin örneğidir.¹⁸⁶ Bu durumu Samaraweera şöyle ifade etmektedir:

“19. yüzyılın sonlarına doğru eğitimsel olarak adada en geri kalmış topluluk Müslüman topluluğu olarak görülmüştür. Geleneksel eğitim kurumları olan medreselerin, Müslüman çocuklara sunmuş olduğu eğitim kendi toplumu dışında çok az anlam taşıyordu.”¹⁸⁷

Sri Lanka’da Müslümanlar bu dönemde sadece eğitimde değil sağlık alanında da geri kalmış durumdaydılar. 20. Yüzyılın başlarında çıkarılmış olan sağlık raporunda diğer ülkelere göre Sri Lanka’da anne ve çocuk ölümü sayısı fazladır. Sri Lanka’da ise diğer toplumlara göre Müslüman toplumunda anne ve çocuk vefat sayısı fazla görülmüştür. Bunun sebebi ise Müslümanların İngiliz hükümeti tarafından verilen sağlık hizmetlerine şüpheyle bakmaları olmuştur. Örneğin 20. Yüzyılın başlarında ülkede çiçek hastalığı yayılmaya başlamıştır. Bunu engellemek için hükümet halka aşı yapmak istediğinde Müslümanlar bu durumun dinlerine uygun olmadığını söyleyerek reddetmişlerdir.¹⁸⁸

A.M.A Azeez Sri Lanka’nın modern tarihine kadar Müslümanların durumunu şöyle anlatmaktadır: “Budist ve Hindu toplulukları Avrupa sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetlerden gelen tehlikelerden kendi topluluklarını korumak için çalışmalarına başlamış

¹⁸⁶Wimalaratna, “Muslims Under British Rule In Ceylon (1796-1948)”, s. 429.

¹⁸⁷Samaraweera, “Aspects of the Muslim Revivalist Movement in Late Nineteenth Century Sri Lanka” s. 370.

¹⁸⁸Azeez, *İlangevil İslam*, s.75.

ve her alanda reform faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Müslümanlar her şeyden habersiz ve ilgisiz kalmışlardır.”¹⁸⁹ Bu nedenle başta eğitim olmak üzere siyasi ve sosyal alanlarda diğer topluluklardan geri kalmış bir duruma düşmüşlerdir. 1890 yılında devlet okullarında sadece iki tane Müslüman öğretmen bulunmuştur. Onlar da yetişmemiş öğretmenlerdi. 1902 yılında devletin en yüksek makamlarından en alt makamlarına kadar memur olarak çalışan Müslümanların sayısı 119 dur. Böylece özellikle eğitim alanında gerikalmış durumda olan Müslüman toplumu yükselmek için bir lider bekliyordu. 20. yüzyıldaki bu boşluğu Jaya doldurmuştur.¹⁹⁰

Budist ve Hindu toplulukları, misyonerlik faaliyetlerine karşı mücadeleyle beraber ülkedeki gelişmelerden ve değişimlerden de faydalanmışlardır. Özellikle sanayi sektörünün geliştirilmesi nedeniyle halk ekiciler, tüccarlar, nakliyeciler ve müteahhitler olarak çalışmaya başlamış ve bu durum yaşam standartlarını kademeli olarak geliştirmiştir. Bu değişimler İngiliz eğitiminin yaygınlaşması ve artan seyahat olanakları ile birlikte kendini göstermiştir.¹⁹¹ Bu dönemde Sri Lanka Müslümanları arasında da bu tarzda gelişmeler ve değişimler meydana gelmiştir. Müslümanlar, Budist ve Hindu toplulukları gibi sanayi sektörüne pek ilgi göstermemişlerse de inşaat, değerli taş ticareti ve avukatlık gibi bazı alanlara ilgi göstermişlerdir. Müslümanlardan bir kısmı perakende, toptan satış mağazaları ve petrol sektörlerinin sahipleri ve tüccarlar olarak ekonomik yükselişten yararlanmışlardır. Birçok müslüman genç, kasabalara veya şehirlere yerleşerek bir mesleğe sahip olmaya çalışmışlardır.¹⁹² Fakat Budist ve Hindu topluluklarında olduğu gibi Müslüman topluluğunun bu gelişmelerini ve sosyal

¹⁸⁹Azeez, *İlangayil İslam*, s. 79.

¹⁹⁰Azwar A.H.M, “Kâlattin Pokkay Unardu Makkalay Vali nadâtthiya Talayvar”, *Tinaharan- Jaya Ninaivuch Chirappizal*, 1962.5.31.

¹⁹¹Mendis, *Ceylon under The British*, s. 60.

¹⁹²Mahroof M.M.M, “To be an elite; Some Aspects of Social Organizations and Hierarchical Structure among Muslims of Ceylon 1901-1912”, *Journal of Serendib Islamic Review*, 1/1, 1981, s. 21.

değişimini düzenli bir şekilde yönlendirebilen aynı zamanda halk arasında lider olarak kabul gören bir önder ya da siyasi bir lider bulunmamıştır.

Sri Lanka’da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar dağınık bir şekilde sadece ticaretle uğraşmış ve ülkedeki gelişmelerden ilgisiz olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Sinhala ve Tamil topluluklarının hâkimiyetlerine ve ırkçılık faaliyetlerine karşı savunmasız kalmışlardır. Ülkenin tarihinde geçmişten günümüze kadar Müslümanlara karşı etnik şiddet uygulamaları bunun göstergesidir.¹⁹³ Sri Lanka’da Müslüman toplumun reform faaliyetlerin ortaya çıkmasında bu tarihsel arka plan önemli bir rol oynamıştır.

19. yüzyılda Budist ve Hindu topluluklarında ortaya çıkan reform faaliyetleri neticesinde 20. yüzyılın başlarında Budist ve Hindu topluluklarında kendi dinlerini, kimliklerini korumak için bir sosyal ve siyasi uyanışla beraber ırkçılık ve milliyetçi anlayış yaygınlaşmaya başlamıştır. 19. yüzyılda başlangıçta Budist ve Hindu topluluklarının reform hareketleri Hristiyan misyoner teşebbüsüne bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Fakat 20.yüzyılda bu faaliyetler ülkede azınlık olarak yaşayan Müslümanlara karşı durmaya başlamıştır. Ülke genelinde siyasi dernekler, sendikalar ve sosyal yardım dernekleri kurulmuştur. Ayrıca eğitilmiş insanlar da ilmi çalışmalarını sürdürmek amacıyla dernekler kurmuşlardır.

Örneğin; Sinhala Budistlerinden Victor Corea ve A.E. Gunesinha gibi sosyal aktivistler 1915 yılı Mart ayında “Lanka Genç Örgütü’nü” kurmuşlardır. Bu örgüt, Sri Lanka’da İngiliz yönetiminin devam etmesine açıkça muhalefet eden bir politik programla kurulan ilk radikal milliyetçi örgüt olarak bilinmektedir.¹⁹⁴ Fakat bu örgüt Müslümanlara karşı açıktan düşmanca davranmış ve Müslümanlara karşı eylemlere davet etmiştir. Bu

¹⁹³Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 94.

¹⁹⁴De Silva K.M, s.408.

nedenle Lanka Genç Örgütünün faaliyetleri güvenlik güçleri tarafından yakından izlenmiştir. Sri Lankalı Müslümanların tarihinde elim bir hadise olan 1915 etnik çatışmasında Lanka Genç Örgütünün parmağının olmasından dolayı örgütün aktif üyeleri sömürge hükümeti tarafından tutuklanıp hapse atılmış ve örgütün siyasi kitapları toplatılmıştır.¹⁹⁵

20. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçi örgütlerin diğer önemli bir derdi ülkenin ekonomisi olmuştur. İngilizlerin ülkeye gelmesinden sonra ülke ekonomisi, tarım ekonomisi sisteminden ticari ekonomi sistemine geçmiştir. Bu değişim Sri Lanka halkının sosyo-ekonomik hayatında büyük değişimlere neden olmuştur.¹⁹⁶ Sinhala toplumu genel olarak tarımla ilgileniyordu ve dolayısıyla Sinhala halkı geri kalmaya başlamıştır. Öte yandan eskiden beri ticaretle uğraşan Müslümanlar ticari alanda gelişmiş durumdaydılar ve ticaret alanında Müslümanlar önemli bir yere sahiptiler. Ayrıca bu dönemde ticaret maksadıyla Güney Hindistan'dan bazı Müslümanlar Sri Lanka'ya geldiler.¹⁹⁷ Bu durum Sinhaliler ve Müslümanlar arasındaki iyi ilişkilerin bozulmasına sebep olmuş ve Sinhalilerde Müslümanlara karşı ticari bir rekabet hissi oluşturmuştur. Dolayısıyla 20. Yüzyıldan itibaren bugüne kadar Sri Lanka'da meydana gelen çatışmalarının görünen sebebi dini ve ideolojik olsa da asıl mesele ekonomiktir.

Sri Lanka'daki ticari faaliyetlerde Müslümanların ileride olduklarını gören bazı ırkçı Sinhaliler bu duruma tahammül edemediler. Bu tahammülsüzlük neticesinde zengin ve ırkçı olan bazı Sinhali Budistler tarafından Müslüman karşıtı kampanya yürütülmüştür.¹⁹⁸ Sinhali Budistlerden reformcu Anagarika Darmapala'nın sözü bu durumun en belirgin kanıtıdır:

¹⁹⁵Kumari Jayawardena, "Economic and Political Factors in the 1915 Riots", *The Journal of Asian Studies*, 29/2, 1970, s. 224.

¹⁹⁶Mendis, *Ceylon under The British*, ss.83-85.

¹⁹⁷Vamadevan V, *The Story of the Sri Lanka Muslims*, Vamadevan Publication, Sydney, 1999, s. 46.

¹⁹⁸Jayasekera P. V. J, *Social and Political Change in Ceylon, 1900-1919*, University of London, Unpublished PhD. thesis, 1970, s.105.

“Bizim atalarımız 2358 yıldır yabancı sömürgecilerden ülkemizi korumak için canlarını verdiler. Halbuki bugün torunları olan bizler İngilizlerin elinde köle olduk. Ayrıca yabancı halk olan Müslüman tüccarlar yahudiler gibi Shylock'un yöntemini kullanarak ülkemizin ticaretini elde ederek müreffeh bir hale geldiler ve Güney Hindistan'dan gelen Müslümanlar da ticaret tecrübesi olmayan halkımızı aldatıyorlar. Sonuç olarak onlar gelişmiş durumdadılar biz ise geri kalmış bir hale düştük.”¹⁹⁹

Sinhaller arasında “zengin bir hale gelmek için ticaretle ilgilenmeliyiz” gibi düşünceler oluşmaya başladı ve reformcular Sinhali tüccarlarını teşvik edip yönlendirmek için ticari odalar kurmuştur. İlk olarak “Kolombo Ticari Odası” kurulmuştur. Sinhalilerin bu faaliyetleri Sri Lanka halkı arasında ticari alanda rekabetler oluşturmuştur. Gazetelerde Sinhalileri, Müslümanların tekelinde olan ticarete teşvik etmek amacıyla makaleler yayımlanmıştır.²⁰⁰ Örneğin; ayda iki defa yayınlanan ‘Sarasavi-Sandaresa’ adlı gazetede şöyle bir haber yayınlanmıştı:

“Yoksul Sinhali halkı kendi ihtiyacı olan eşyaları satın almak için köylerden Kandy şehrine geldiğinde Müslüman tüccarlar tarafından rahatsız ediliyor. Bu duruma engel olmak istiyorsak Sinhali zenginleri bir araya gelip Kandy şehrinde bir ticaret merkezi açmalıyız.”²⁰¹

1.4. SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ İSLAM DÜNYASIYLA OLAN İLİŞKİLERİNİN ETKİLERİ

19. yüzyılda Batı dünyası; bilim, teknoloji, sosyal bilimler, sanat, zanaat, mimari ve ulaşım gibi alanlarda hızlı bir gelişim sağlamıştır. Nitekim Batı kendi siyasal güçlerini bilim ve ekonomik istikrara dayalı olarak inşa etmiştir. Bu çağda İslam dünyasında ortaya çıkan Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Seyyid Ahmed Han gibi reformcular, iki kültür arasındaki bu ayrımı karşılaştırmışlar ve modern eğitim ile insan yaşamı

¹⁹⁹Ananda G.W.P, *Return to Righteousness: A Collection of Speeches, Essays and Letters of the Anagarika Dharmapala*, Anagarika Dharmapala Birth Centenary Committee; Ministry of Education and Culture Affairs, 1965, s. 540.

²⁰⁰Najimudeen A.M, *Müslimgalum Kalavara Şulalum 1815-1915*, Najimudeen Publication, Matala, 2002. s. 56.

²⁰¹*Sarasavi-Sandaresa*, 1894.03.30.

arasındaki boşluğu, özellikle de Müslüman toplum için doldurmaya çalışmışlardır.²⁰² Bu süreçte Sri Lanka Müslümanları; İslam dünyasında özellikle Mısır, Hindistan ve Osmanlı'da gündemde olan reform ve modernleşme faaliyetlerini takip etmişlerdir.

19. yüzyılın sonlarında İslam dünyasındaki bu reform hareketlerinin Sri Lankalı Müslümanlar üzerinde derin bir etkisi olmuş ve Sri Lanka Müslümanlarının ilerlemesi ve modernleşmesinde büyük rol oynamıştır. Bununla beraber Hindistandan Sri Lanka'ya ticaret amacıyla büyük alimlerin gelmeleri ve Mısırlı Urabi paşa gibi devrimcilerin Sri Lanka'ya sürgün edilmeleri Müslüman toplumun değişimine ve yükselişine önemli katkılar sağlamıştır. Belli bir dönem ülkede Müslümanlarla beraber kalan bu önderler genel kanaate göre geri kalan Müslüman toplumun bu durum üzerine dikketlerini yoğunlaştırmış, toplumun kalkınması için çeşitli faaliyetler göstermiş ve yerli aydınları yetiştirmişlerdir. Bu nedenle bu başlık altında bu önderlerin faaliyetleri ve İslam dünyasıyla olan ilişkilerin Müslümanların reform sürecini nasıl etkilediği incelenecektir.

1.4.1. Sri Lanka Müslümanlarının Osmanlı Devletiyle Olan İlişkileri

Sri Lankalı Müslümanların Osmanlı devletiyle olan ilişkilerinin, Sri Lanka'daki Müslüman toplumun reform düşüncesi ve Müslüman aydınların oluşmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. 19. yüzyılın sonlarında Müslüman dünyasının çoğu Avrupa sömürge yönetiminin altına girmiş ve neredeyse tüm İslam dünyasında sömürgecilerden kurtulma ve modernleşme mücadeleleri yaşanmıştır. Sri Lanka Müslümanları İngiliz yönetiminin altında olmalarına rağmen Osmanlı İmparatorluğu halifesi tüm dünyada olduğu gibi Sri Lanka'daki Müslümanların manevi lideri olarak kabul edilmiştir.²⁰³ 1889 yılında Sultan II. Abdülhamid (1842-1918) tarafından Japonya'ya gönderilen Osman Paşa Komutasındaki Ertuğrul Firkateyni, Sri Lanka dâhil pek çok Asya limanını ziyaret

²⁰²Anas, "Impact of modern education upon Muslim community and A.M.A Azeez reflections on this venture", s. 69.

²⁰³Azeez A.M.A, *The West Re-Appraised*, Saman Publishers, Colombo, 1964, s.135.

etmiştir. 1 Kasım 1889 tarihinde Kolombo limanına vardığında bölgedeki Müslümanlar tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Binlerce kişinin sultana selamlarını göndermek için gemiyi ziyaret etmesi bunun en belirgin kanıtıdır.²⁰⁴

II. Mahmud döneminde (1785-1839) Sri Lanka Müslümanları, Osmanlı devleti'nin dikkatini çekmiştir. Ancak bu dikkat çekiş doğrudan bir irtibat kurma haline gelmemiştir.²⁰⁵ 19. yüzyılın ortalarında Sri Lankalı Müslümanlar, uluslararası siyasi alanda önemli rol oynayan Türkiye ve İran gibi Müslüman ülkelere konsolos olarak İngilizler tarafından tayin edilmişlerdir. Bu tayinlerle Sri Lankalı Müslümanlar ve Osmanlı devleti arasındaki diplomatik ilişkiler başlamıştır. 1864 yılında Hussain Lebbe Marikkar (1865-1890) ilk Fahri Konsolos olarak atanmıştır. 1891-1903 yılları arasında ise Fahri Konsolosluk görevini Hussain Lebbe Marikkar'ın ikinci oğlu Abdul Majeed (1891-1904) yürütmüştür.²⁰⁶ Bu resmi ilişkilerle beraber ticari ilişkiler de güçlenmiştir. Örneğin; 1893 yılında Sri Lanka'ya Osmanlıdan tuz gönderilmiştir.²⁰⁷

1900'lü yıllarda Sri Lankalı Müslümanlar, Osmanlı Devletinin halifesi Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümünü törenlerle kutlamıştır. Bu törende Abdülaziz tarafından Sultan II. Abdülhamid'in hayatı ve onun becerileri hakkında bir sunum hazırlanarak halka sunulmuştur.²⁰⁸ Kolombo'da bulunan bir cadde de Osmanlı İmparatorundan esinlenilerek "Abdul Hamid Street" olarak adlandırılmıştır. Hicaz Demiryolu'nun inşası ve Balkan Savaşı'nda mağdur duruma düşen Müslümanlar için Sri Lanka'da yardım toplanmıştır. Hacca gidenlere hacı denildiği gibi İstanbul'a gidenlere de

²⁰⁴Şafak Tunç, *Son Evrensel Hükümdar II. Abdülhamid Han*, Motto Yayınları, İstanbul, 2017, s. 155.

²⁰⁵Durmuş Akalın, "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Seylan Adası Müslümanları ile Münasebetler", *Belgi Dergisi*, S.10, 2015, s. 1363.

²⁰⁶Penson L. M & Harold T, *A Century of Diplomatic Blue Books, 1814-1914*, Frank Cass&co. Ltd., London, 1966, s. 252.

²⁰⁷BOA, BEO, 209/15657.

²⁰⁸Abdul Azeez İ.L.M, *The Moor's Union and The Sultan's Silver Jubilee*, Ganesha Printory Works, Colombo, 1900, s. 1.

efendi lakabı kullanılmıştır. Sri Lankalı Müslümanlar cuma hutbelerinde Sultan II.Abdülhamid'in adını okumuş ve dua etmişlerdir.²⁰⁹

Sri Lanka'da Pan-İslamizm düşüncesi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmıştır. Başlangıçta 1883-1915 yılları arasında ülkede yayınlanan Müslüman gazeteleri ve özellikle Muslim Nesan ve Muslim Pazuhavalan gazeteleri Pan-İslamizmin önemini anlatmıştır. Cemal al-Din Afghani ve Muhammed Abduh gibi pan-İslamcıların arkadaşı olan Urabi Paşa'nın ülkeye gelmesi Pan-İslamizm düşüncesini güçlendirmiştir. 20. Yüzyılın başlarında ülkede fes sorunu ortaya çıktığında Sri Lankalı Müslümanlarla beraber Hindistan Müslümanları da mücadele etmişlerdir.²¹⁰ Bu mücadeleyi desteklemek için ülkeye gelen Hindistanlı Müslümanlar, birinci dünya savaşı esnasında Osmanlıya destek olmak adına Hilafet hareketi olarak bir kampanyayla gelmişlerdir. Sri Lankalı Müslümanlar da bu kampanyaya dâhil olarak ülkede faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.²¹¹

Abdülaziz, İslam dünyasında özellikle Sultan II.Abdülhamid ile ilgili ve Türkiye'de olan tüm küçük ve büyük olayları yakından takip edip tüm önemli toplantıları dile getiriyor ve editörlük yaptığı Muslim Pazuhavalan gazetesinde yazıyordu. Osmanlı devletinin tarihini anlatmak için, yayınlanan her gazetesinde bir sayfa ayırmıştır.²¹² Ayrıca Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya sürgün edilmesi Abdülaziz'in Pan-İslamizm düşüncesinin gücüne güç katmıştır. Abdülaziz, Müslümanları Pan-İslamizm düşüncesine 1883-1915 yılları arasında ülkede yayınlanan Müslüman gazeteleri vasıtasıyla davet etmiştir. Müslüman Pazukavlan gazetesi Sri Lanka'daki Müslümanları Osmanlının bir projesi olan Hicaz Demiryolu'nun inşası için yardımcı olmaya davet etmiştir. Gazete, bu

²⁰⁹Azeez A.M.A, "I.L.M., Abdul Azeez Birth Centenary Address", *Moors Islamic Cultural Home Silver Jubilee Souvenir*, Colombo, 1970, s.18.

²¹⁰Ameer Ali, "The 1915 Racial Riots in Ceylon (Sri Lanka): A Reappraisal of Its Causes", *Journal of South Asian Studies*, 4/2, 1981, s. 11.

²¹¹Kumari Jayawardena, *The Rise of The Labor Movement in Ceylon*, Duke University Press, 1972, s. 260.

²¹²*Muslim Pazukavalan*, 1907.10. 3.

projeyi "Kutsal" olarak nitelendirmiş ve bu projeye yardımcı olanların Allah'ın rızasını kazanacağını ifade etmiştir.²¹³

Muslim Pazukavalan gazetesinde Osmanlı halifesi Sultan II. Abdülhamid Han'a dua etmesi ve Cuma günü hutbelerde halifeye dua etmelerini âlimlerden talepte bulunması Abdülaziz'in Pan-İslamizm düşüncesinin en belirgin göstergesidir.²¹⁴ Hindistan'da Pan-İslamizm Müslümanların İngiliz Sömürge rejimine karşı siyasi haklarını kazanmasına yardımcı olmuş ve 1909 yılında Madras Yasama Konseyi'nde Müslümanlar yer almışlardır.²¹⁵ Sri Lanka'da ise Budist ve Hindu topluluklarının ırksal saldırılarına karşı bir güç elde ettikleri şuurunu ve ümit vermiştir.

Sri Lankalı Müslümanların kimlik sorunu ortaya çıktığında fesle takkesiyle ilgili Abdülaziz'in verdiği mücadelesi reform hareketine sunmuş olduğu diğer önemli bir katkıdır. Fes meselesi ortaya çıktığında Müslüman liderleri 27 Ekim 1905 yılında Kolombo'daki "Muirburn House" de bir araya gelerek bir komite oluşturmuş ve Abdülaziz'i sekreter olarak seçmişlerdir.²¹⁶ Fes meselesini sadece bir kişinin meselesi değil bütün toplumu ilgilendiren bir mesele olarak şekillendirip İngiliz hükümetinin ilgisini çekme vazifesini Abdülaziz başarıyla yerine getirmiştir. Bu dönemde ülkede çoğunluk olarak yaşayan Sinhaliler arasında İngiliz hükümetine karşı nefret oluşmuştur. Bu durumu Müslümanların lehine çevirme ve komşu ülke olan Hindistan'daki Müslümanları da bu meseleye dahil etmeyi Abdülaziz başarmıştır. Böylece bu fes mücadelesi sadece Sri Lankalı Müslümanların değil hem ülkenin hem de İngiliz hükümeti altında yaşayan Müslümanların sorunu olarak ortaya konulmuştur.²¹⁷ Kolombo'da

²¹³Muslim Pazukavalan, 1902.9.29.

²¹⁴Azeez, "I.L.M. Abdul Azeez Birth Centenary Address", s. 15.

²¹⁵Ali, "The 1915 Racial Riots in Ceylon" s. 7.

²¹⁶Thawfeeq M.M, "The Fight for the Fez", *Glimpses from the Past of the Moors of Sri Lanka*, Moors' ed. Marikar A.İ.L ve arkadaşları, İslamic Cultural Home, Colombo, 1976. s. 219.

²¹⁷Sameem M, *A short Sketch of The Life of İ.L.M.A. Azeez*, yey, Colombo, 1915, s. 17.

düzenlenen büyük bir mitingde Abdülaziz bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada fesin takkesinin Müslümanların dini ve kültürel bir sembolü olduğunu ifade etmiştir.²¹⁸

Bu faaliyetlerle beraber Sri Lanka halkının Osmanlı sevgisi artmaya başlamıştır. Bu nedenle Türkiye’de olup biten her şeyi Sri Lankalı Müslümanlar merakla takip ediyorlardı. Jön Türkler, İttihad ve Terakki gibi oluşumların faaliyetlerini Arapça ve İngilizce olarak neşredilen gazetelardan öğreniyorlardı.²¹⁹ Sultan II. Abdülhamid bu tarz milliyetçi hareketlere ve modernleşmelere karşı durmuş ve geleneksel İslami değerleri ve düşünceleri desteklemiştir. Fakat aynı zamanda batının üstün olduğu teknoloji ve yöntemlerden de faydalanmıştır. Sultan II. Abdülhamid Batı'nın tekniğini, yönetim sistemini, özellikle de askeri teşkilatını ve eğitimini iyi bir şekilde anlamıştır. Harbiye, Mülkiye, Askeri Tıbbiye'nin programlarını geliştirmiş ve okullarda iyi bir eğitim vererek modern bir nesil yetiştirmeye çalışmıştır.²²⁰ Sultan II. Abdülhamid'in reform ve modernleşmeye karşı bu davranışının Sri Lanka Müslümanlarına büyük bir ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Bu dönemde aydınlar tarafından yayınlanan tüm gazetelerde Osmanlı Devleti'nin gündeminde olan olayları anlatan bir sayfanın ayrılması ve 1884 yılında Sri Lanka'da kurulan bir okula Sultan II. Abdülhamid'in adının konulması bunun en belirgin kanıtıdır.

1.4.2. Sri Lanka Müslümanlarının Hintli Müslümanlarla Olan İlişkileri

Sri Lankalı Müslümanlar ve Hintli Müslümanlar arasında ticari, dini ve kültürel olarak çok yakın ilişkiler bulunmaktadır. Başlangıçta ticaret toplulukları olarak Sri Lankalı Müslümanlar, Hintli Müslümanlarla ilişkiler kurmuşlardır. Daha sonra Bağdat halifeliğinin düşüşüyle birlikte, Sri Lankalı Müslümanlar ve Hintli Müslümanlar arasındaki bağlantılar kültürel bir ilişkiye dönüş yapmıştır. 19. Yüzyılda Hint alt Kıtası

²¹⁸Thawfeeq, “The Fight for the Fez”, s. 219.

²¹⁹Muslim Pazukavalan, 1908.02.12.

²²⁰Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 15.

ve Sri Lanka İngiliz egemenliğine geçtikten sonra pek çok Hintli Müslüman Sri Lanka'ya ticaret amacıyla gelerek yerleşmişlerdir. Sri Lankalı Müslümanları, Hintli Müslümanlardan ayırmak amacıyla Hintli Müslümanlar İngilizler tarafından “Coast Moors” olarak adlandırılmıştır.²²¹

Hintli Müslümanlar 19. yüzyılın sonuna kadar ülkedeki hemen hemen her şehir ve uzak köylere dahi gidip Sri Lankalı Müslümanlarla iç içe olmuş ve neredeyse Hintli Müslümanlar ülkede etkin bir varlık haline gelmişlerdir. Halen Sri Lankalı Müslümanlar ve Hintli Müslümanlar arasında hem Sri Lanka'da hem de Hindistan'da akrabaların bulunması bunun en belirgin örneğidir. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanların kültürel, dini ve sosyal hayatında Hintli Müslümanlar önemli bir etkiye sahip olmuşlardır. Ayrıca ülkede camiiler, mescitler inşa etmiş ve Medreseler kurarak Sri Lankalı Müslümanların dini hayatlarını şekillendirmede önemli rol oynamışlardır.²²²

Lisanul Arvi (Arabut Tamilcesi) Sri Lankalı Müslümanlar ve Hindistanlı Müslümanlar arasındaki bu ilişkinin en önemli kültürel sonuçlarından biridir.²²³ Sri Lanka'da Müslüman kimliği sorununun ortaya çıktığı sırada Müslüman aydınlar iki topluluğun(Müslümanlar, tamiller) konuştukları Tamilce arasında dilsel farklılıklar olduğunu ortaya koymak için Lisanul Arvi'yi bir delil olarak göstermişlerdir. Sri Lankalı Müslümanlar için büyük bir toplumsal önem taşıyan ve toplumun entelektüel yaşamına değerli bir katkıda bulunan tasavvuf anlayışı da Hintli Müslümanlar vasıtasıyla Sri Lanka'ya gelmiştir. Ayrıca bu dönemde Hintli Müslümanlar, ortaçağ döneminde İslam dünyasının yetiştirdiği İmam-ı Gazali gibi ünlü imamların eserlerini Sri Lankalı

²²¹Shukry, *Muslims of Sri Lanka*, s. 55.

²²²Shukry, *Muslims of Sri Lanka*, s. 56.

²²³Shukry M.A.M, “Muslims of Sri Lanka-A Cultural Perspective”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah Inst, Beruwala, 1986, s. 339.

Müslümanlara tanıtmışlardır. İmam-ı Gazali'nin “Bidayatul Hidayah” ve “Mirajul Arifin” eserleri 1880 yılında Hintli Seyyed Ahmed Alim tarafındanTamilce'ye çevirilmiştir.²²⁴

Sri Lankalı Müslüman aydınlarının oluşmalarında Hintli Müslüman aydınlarının, özellikle Sir Seyyid Ahmad Han'ın etkisi büyüktür. Moğol idaresinde varlıklı bir aileden gelen Sir Seyyid Ahmed Han, 1859 yılından 1898 yılında vefat edene kadar Hindistan'da Müslüman eğitiminin sorunlarına çözüm bulmakla daha fazla ilgilenmiştir. Seyyid Ahmed Han'ın eğitim programında eğitim aracı olarak İngilizce'nin kullanılmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır. 1864 yılında, özellikle Hindistan'daki Müslümanlar arasında Batı bilimlerinin tanıtılması için bir Bilim Derneği kurmuştur. 1864 yılında Ghazipur'da modern bir okul kurmuş ve 1868 yılında Kuzey Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde eğitim derneklerinin kurulmasını teşvik etmiştir. 1875 yılında Aligar Koleji kurulmuştur.²²⁵

Sir Seyyid Ahmed Han'ın bu reform çalışmaları Sri Lanka Müslüman aydınlarının ilham aldıkları önemli bir kaynak olmuş ve reform faaliyetlerini şekillendirmede önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Sri Lankalı Müslüman aydınların reform programları da Sir Seyyid Ahmed Han'ın reform programlarında olduğu gibi Müslüman eğitimine önem vermiştir. Aynı şekilde eğitim kurumlarının kurulması, eğitim derneklerinin oluşturulması, Batı eğitimi ve İngilizce eğitiminin teşvik edilmesi bunun en belirgin kanıtlarıdır.²²⁶

Sri Lankalı Müslüman aydınları arasında Sir Seyyid Ahmed Han'ın görüşlerinden bir kısmı kabul edilmemiştir. Örneğin; Sir Seyyid Ahmed Han Hindistanlı Müslüman topluma eski şerefini kazandırmanın yolunun kendi kimliğini kaybetmeden azimli bir

²²⁴Ghani R.P.M, *İslamiye İlekkiam*, yey, Madras, 1963, s. 210.

²²⁵Ahmad A, *Islamic Modernism In India And Pakistan, 1857-1964*, Oxford University Press, London, 1967, s. 37.

²²⁶Gandhi Rajmohan, *Understanding the Muslim Mind*, Penguin Books, India, 2000, s. 43.

şekilde yüzünü Batıya çevirmede ve bu yolda İngilizlerle iyi geçinmede olduğuna kani olmuştur.²²⁷ Bu düşüncesi Seyyid Ahmed Han'ın bütün reform çalışmalarına yansıdığı görülmektedir. Bu görüşüyle ilgili M.C. Siddi Lebbe'nin bakış açısı şöyleydi:

“Müslüman çocuklara eğitim verecek uygun bir okul Hindistan'da bulunmamaktadır. Sir Seyyid Ahmed Han tarafından kurulan Aligarh Koleji'nin müdürü bir İngilizdir. Buradan mezun olanlar din olarak Müslüman, kan ve renk olarak Hindistanlı olsa da düşünce ve zevkler olarak bir İngiliz olarak mezun olacaklardır.”²²⁸

Sri Lanka bağlamında, Müslüman aydınlar İslami bir ortamda eğitim düşüncesine sahip olmuşlardır. 1919 yılı Şubat ayında Ceylon Müslüman Derneği'nde yaptığı konuşmada T.B. Jaya, eğitim alanında geri kalmış olmaktan dolayı Müslümanların ulusal rolünü inceledikten sonra, Müslümanlar arasında eğitilmiş kişiler tarafından hissedilen endişeleri özet bir şekilde şöyle dile getirmiştir:

“Kardeşlerimin Müslüman çocukları için Kolombo'da bir kolej kurma çabalarını ben büyük bir memnuniyetle karşılıyorum. Bu kolejle ilgili çok konuştuk ama henüz hiçbir şey başaramadık. Tabii ki bu yolda pek çok zorluklar olduğunu biliyorum. İngiliz eğitiminin öncüsü olan Sir Seyyid Ahmed Han'ın bizim harekete geçmemiz için ilham vermesi gerekir. Elini taşın altına koydu ve kısa bir sürede Aligarh Koleji başarılı bir şekilde gerçek oldu. Buradaki soru ise; Seylanın Sir Seyyid Ahmed Han'ı olup tüm toplumun kalıcı minnettarlığını kazanacak kişi kimdir?”.²²⁹

Allama İkbâl'in etkisi daha az olmuştur. Sri Lanka Müslümanları Allama İkbâl'in İngilizce eserlerinden ve Güney Hindistan'da Tamilceye çevrilmiş olan eserlerinden yararlanmışlardır. İkbâl'in düşünceleri Sri Lanka Müslümanlarını İslam tarihine ve siyasi olaylarına bakış açısından yönlendirmiştir denilebilir.²³⁰

²²⁷Şaban Ali Düzgün, *Seyyid Ahmed Han ve Entellektüel Modernizmi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 50.

²²⁸*Muslim Nesan*, 1892.03.31.

²²⁹Mahroof M.M.M, *Muslim Leaders of Sri Lanka - Dr T.B. Jaya*, Bureau of Publication All Ceylon Y.M.M.A, Colombo, 1980, s. 5.

²³⁰Mahroof M.M.M, “Sir Syed Ahmed Khan and Allama İqbâl in Sri Lanka”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s. 62.

Mısır, 19. yüzyılın sonlarında Sri Lanka Müslüman aydınları için başka bir ilham verici kaynak olmuştur. Sömürgeciler Sri Lanka'ya gelmeden önce Mısır ve Sri Lanka arasında ticari ve siyasi ilişkiler sürmüştür. İki ülke arasındaki ticari ilişkileri müzakere etmek için, Sinhali Kralı tarafından Ebu Osman Müslüman bir elçi olarak Mısır'a gönderilmiştir.²³¹ Sri Lanka ve Mısır arasındaki tarihi bağların ne kadar samimi olduğu anlamak için Seylon kralının bu sözleri yeterlidir: “Seylan Mısır, Mısır Seylan'dır.”²³² İki devlet arasındaki ilişkileri yürütmek için Müslümanların vazifelendirilmesi Müslümanlar ve Mısır arasındaki ilişkilerin artmasını sağlamıştır. Sömürgeciler Sri Lanka'ya geldiğinde İslam dünyasıyla olan ilişkiler kesildiği gibi Mısır ile olan ilişkiler de kesilmiştir. 19. yüzyılda İslam dünyasıyla ilişkiler yeniden kurulmasına rağmen Mısır ile resmi ilişkiler olmamıştır. Fakat Mısır'daki reform faaliyetlerini Sri Lankalı Müslümanlar takip etmişlerdir. Siddi Lebbe “Mısırın Vasandam” adlı eser bunun en belirgin örneğidir.

Mısır'da El-Ezher Üniversitesinin bulunması Sri Lanka Müslümanları'nın zihninde Mısır'ın önemli bir yer tutmasına sebep olmuştur. O dönemde Mısır'da önde gelen iki reformcu Cemaladdin Afgani ve Muhammed Abduh idi. Mısırlı Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya sürgün edilmesi Sri Lanka Müslüman aydınları ve Mısırlı reformcular arasında doğrudan temas kurma fırsatını oluşturmuştur. Urabi Paşa'nın hem El-Ezher Üniversitesi'nde eğitim görmesi hem de Afgani ve Abduh'nun arkadaşı olması Sri Lanka'da kendisine ayrı bir önem kazandırmıştır.²³³

²³¹Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka*, s. 7.

²³²Marikar A.İ.L., *Glimpses From the Past of the Moors of Sri Lanka*, Moors Islamic Cultural Home, Colombo, 1976, s.76.

²³³Nuhman M.A., *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 98.

Sri Lankalı Müslüman aydınları, Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh tarafından Mısır'da yürütülen reform faaliyetlerini yakından takip etmiş ve gazetelerde yayımlamıştır. Siddi Lebbe'nin Muslim Nesan'daki bir yazıda kolombo Müslümanların birliğinin önemini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır: “İslam dünyasının birliği için Cemaleddin Afgani'nin yazıları bu gazetede tercüme edip yayınlamak isterim fakat biz burada İngilizlerin egemenliği altında olduğumuzdan ve onlara bir şekilde sadık kaldığımız için bu gazetede onları yazamıyorum.”²³⁴ Urabi Paşa Sri Lanka'ya gelmeden önce Urabi devrimiyle ilgili Muslim Nesan ve diğer gazeteler haberler yayınlanmıştır.

²³⁴Muslim Nesan, 1884.12.25.

II. BÖLÜM

SRI LANKA MÜSLÜMANLARININ KİMLİK SORUNU VE AYDINLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Sri Lanka'nın modern tarihi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Bu döneme kadar ülkede eğitim sistemi, ekonomik ve siyasi sistem İngiliz sömürge düzenine göre planlanmış ve ülkede yaşayan her millet bu düzene mahkûm edilmiştir. Sömürge düzeni farklı sosyal gruplar arasında ekonomik ve politik rekabet oluşturmuştur.²³⁵ Çok kısa bir sürede ülkede karayolları, demiryolları, okullar, hastaneler ve iyi işletilen büyük tarım arazileri ile uygulanabilir bir ulusal ekonomi için altyapı sağlanmıştır. Özetle, toplum yapısı değişmiş, Sri Lanka halkının hayatı eskisinden çok daha canlı hale gelmiştir. İngiliz sömürgeciliğinin yol açmış olduğu pek çok zararla beraber, 19. yüzyılın sonlarında Sri Lankalı halkın reform sürecini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Sri Lanka'da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar dağınık bir şekilde sadece ticaretle uğraşmış ve ülkedeki gelişmelerden ilgisiz olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Sinhala ve Tamil topluluklarının hâkimiyetlerine ve ırkçılık faaliyetlerine karşı savunmasız kalmışlardır. Ülkenin tarihinde geçmişten günümüze kadar Müslümanlara karşı etnik şiddet uygulamaları bunun göstergesidir.²³⁶ 1880'li yıllardan itibaren Sri Lanka Müslümanlarında bu durum değişmeye başlamış ve bu dönemde eğitim başta olmak üzere her alanda ilerleme kaydedilmiştir. Müslüman toplumda görülen bu gelişmeleri yönlendirebilecek aydınların ortaya çıkması bu dönemin en önemli özelliklerinden birisidir. Dolayısıyla bu bölümün amacı, 1880'li yıllardan

²³⁵Kumari Jayawardena, *Ethnic and Class Conflict in Sri Lanka*, Centre for Social Analysis, Colombo, 1986, s. 18.

²³⁶Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 94.

itibaren Sri Lanka’da ortaya çıkan Müslüman aydınlar, Müslüman kimliği sorunu ve diğer yerli halklarla ilişkiler olmuştur.

2.1. SRİ LANKA MÜSLÜMANLARININ KİMLİK SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Kimlik meselesi her zaman bir insanın temel sorunlarından biri olmuştur. Bir yere ait olma duygusu, insanî gelişmeyi son derece etkilemekte ve ulusal bağlantıyı oluşturmaktadır. Bununla birlikte kimlik ister ırksal ister dini meseleler biçiminde olsun, birçok çatışma için temel sebep olmuştur. Bu çatışmalar esas olarak güç paylaşımı talepleri ile ekonomik ve siyasi çıkarlardan kaynaklanmaktadır. Eğer bu çatışmalar engellenmezse bazı toplumların ötekileştirilmesine ve toplumlar arasında derin ayrılıklara yol açabilmektedir.²³⁷ Sri Lanka bunun en belirgin örneğidir. Ülkede, Sinhaliler ve Tamiller arasında uzun ve kanlı bir kimlik çatışması sahne almıştır. Bu çatışmayla beraber Sinhali ve Tamillerin Müslümanlara saldırımları ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi olarak geri kalmasına sebep olmuştur.

Kimlik, bir bireyin kendisini başkalarıyla ilişkili olarak anlama biçimi şeklinde tanımlanabilir. Bir bireyin sosyal çevresine nasıl yanıt verdiğine ve diğerlerinin kendisine nasıl yanıt verdiğine bağlı olarak kimlik şekil alır. Kişisel, politik, kültürel, dini ve etnik olabilen kimlik, başkalarıyla ilişki yoluyla gelişmektedir.²³⁸ Dolayısıyla Sri Lanka halkı, Avrupa sömürgecileri ülkeye gelmeden önce Sri Lankalı Müslümanlara, vapurlarıyla gelen tüccarlar anlamına gelen Tamilce olarak ‘Mareykkayer’ ve Sinhalice olarak ‘Marakkala Minussu’ adlarını vermişlerdir.²³⁹ Tamilce’de Sri Lankalı Müslümanlara verilen diğer bir isim de Sünni anlamına gelen ‘Sonahar’dır. Fakat bütün bu isimler

²³⁷Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s.4

²³⁸Thowfeek M.I.M, “Negotiating the Sri Lankan Muslim Identity through Choice of Clothing: Emerging Trends and Tensions”, *Sri Lanka Journal of Sociology*, Vol.1, 2019, s. 170.

²³⁹Khalideen K.M.H, *İlangey Müslimgalin Varalâru*, Ahila İlangay Katipmârhal Sammelanam, Colombo,1986, s. 21.

Müslümanların yaptığı mesleğe ya da mezheplerine dayanarak ortaya çıkan isimlerdir. Zira bu isimler Sri Lankalı Müslümanlara özel bir etnik köken kazandırmamıştır.²⁴⁰

2.1.1. Müslümanların Kimlik Sorununa Yol Açan Toplumsal Ayrışma

Sri Lanka halkı, Portekiz ve Hollanda döneminde baskı ve zulümlere maruz kalmalarına rağmen topluluklar arasında herhangi bir etnik çatışma meydana gelmemiştir. İngiliz döneminde baskı ve zulümler kaldırılmış ve ülke coğrafi olarak birleştirilmiştir. Fakat halk kendi içinde; ırk, millet ve dilleri açısından parçalanmıştır. Nitekim bu ayrılıklar vatandaşlar arasında etnik çatışmalar başlatmıştır.

Sri Lanka, yüz elli iki yıl (1796-1948) İngilizlerin sömürgesi olarak kalmıştır. Bu dönemde ülkeyi karıştırmak, toplumlar arasındaki münasebetleri bozmak ve ötekileştirme hareketlerini artırmak İngiliz yazarlar, misyonerler ve oryantalistlerin gayeleri olmuştur. İngilizler, güçlerini artırmaya başlamakla beraber Hristiyanlaştırma hareketlerini de devam ettirebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu amaçları doğrultusunda İngilizler bütün politikalarını ülkede azınlık olarak yaşayan Müslümanlar üzerinden yürütmüşlerdir. Neticede Müslümanlar ve Sinhaliler arasındaki bin yıllık kardeşliği bozmayı başardılar. Bundan dolayıdır ki Sinhaliler Müslümanlara 19. yüzyılın başından itibaren düşmanca tavırlar sergilemeye başladılar.

Sri Lanka'nın çoğunluk halkı olan Sinhaliler ile Müslümanlar arasında daha İslamiyetin yayılmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren gerek toplumsal gerekse kültürel açıdan çok yoğun ilişkiler görülmektedir. Arap Müslüman tüccarları ve yerli Müslümanlar, Sinhali liderlerin hakimiyetlerini korumak ve genişletmek için büyük desteklerde bulundular.²⁴¹ Sri Lanka Müslümanları, sadece devletin sadık dostları olarak

²⁴⁰Nuhman M.A, *Understanding Sri Lankan Muslims Identity*, International Center for Ethnic Studies, Colombo, 2002, s. 4.

²⁴¹Arasaratnam S, "A Note on Periathamby Marikkar A Seventeenth-Century Commercial Magnate", *Journal of Tamil Culture*, Vol.11, 1964, s. 55.

diğer toplumlarla barış içinde yaşamakla kalmayıp ülkenin gelişmesi için tıp, ticaret, tarım ve elçilik gibi alanlarda da büyük katkılar sağlamışlardır. Sinhaliler sadece tarım ve hayvancılıkla ilgilenirken diğer taraftan Müslümanlar, Sri Lanka'nın dış ilişkilerinde önemli bir rol oynayarak ülkeyi dünyada tanınır hale getirmişlerdir. Mısır ile Sri Lanka arasındaki ticari ilişkileri müzakere etmek için Sinhali Kralı tarafından Müslüman Ebu Osman'ın elçi olarak Mısır'a gönderilmesi bu durumun en belirgin örneklerinden biridir.²⁴²

Sinhaliler, bu büyük katkılarından dolayı Müslümanların Sinhala halkının yaşadığı bölgelere yerleşmelerini teşvik etmekle kalmayıp onlara araziler hediye etmiştir. Örneğin Kandy'de, Kandy kralının bağışladığı arazide inşa edilmiş olan Mira Makkam ve Kattupalli Camileri Sinhali kültürüne özgü Kandyan mimari tarzına sahiptir.²⁴³ Bu örnekler iki halkın bir arada ne kadar uyumlu yaşadıklarını göstermektedir. Sri Lankalı Müslümanların Sinhali halkıyla olan iyi ilişkilerine dair diğer bir örnekse Müslümanların Sinhali ailelerle olan evlilik bağlarıdır. Bu nedenle özellikle Kandy bölgesinde yaşayan Müslüman halk genellikle iki isme sahiptir. Birisi Sinhali ailenin soy ismi olan Sinhali isimdir. Diğeri de İslami isimdir. Bu iki isim bize, Sri Lanka Müslümanlarının adadaki soylarını tanıtmakla birlikte kültürel ve dini kimliklerini koruduklarını göstermektedir. Mesela; Fakir Lebbe ibni Mirakanda Vidane; bu isimde Fakir Lebbe Sri Lankalı Müslümanların dini isimdir, Mirakanda Vidane ise Sinhali adıdır.²⁴⁴

Müslümanlar Sri Lanka topraklarında yüzyıllarca diğer toplumlarla barış içinde yaşamıştır. Bu uzun süre boyunca Sinhaliler ve Müslümanlar arasındaki ilişkilerin nasıl bozulduğunu Sunil Gamini Perera şöyle anlatıyor:

²⁴²Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka*, s. 7.

²⁴³Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka*, s. 92.

²⁴⁴Najimudeen A.M, *Kandy İrâççiya Müslimgalin Sinhala Vamsâvalip Peyarhal*, Najimudeen Publishers, Matala, 1998, s. 17.

“Sri Lanka topraklarında Sinhaliler ve Müslümanlar huzur içerisinde birbirine yardım ederek yaşamışlardır. Ancak İngilizler, Sinhaliler ile Müslümanlar arasındaki bu bin yıllık tarihsel ilişkileri böl ve yönet politikasını izleyerek bozmayı başarmışlardır.”²⁴⁵

İngilizlerin Müslümanlara karşı izlemiş olduğu bazı politikalar Sinhalilerle Müslümanlar arasında yıllardır süregelen olumlu ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Sri Lanka halkı, Portekiz ve Hollanda döneminde baskı ve zulümlere maruz kalmalarına rağmen topluluklar arasında herhangi bir etnik çatışma meydana gelmemiştir. İngiliz döneminde baskı ve zulümler kaldırılmış ve ülke coğrafi olarak birleştirilmiştir. Fakat halk kendi içinde; ırk, millet, ve dilleri açısından parçalanmıştır.²⁴⁶ Nitekim bu ayrılıklar vatandaşlar arasında etnik çatışmalar başlatmıştır.

İngilizlerin ekonomik ve siyasi çıkarları için Sri Lankalı Müslümanları araç olarak kullanması yıllardır süregelen Sinhala ve Müslüman toplulukları arasındaki ilişkilerin bozulmasının en önemli sebebi olmuştur. Bunun en belirgin örneği “Büyük Uwa Wellassa Ayaklanması”dır. İngilizler Kandy Krallığını ele geçirip bütün Sri Lanka’yı kendi egemenliği altına aldıktan üç sene sonra (1818) büyük bir ayaklanmayla karşılaşmıştır. Bu ayaklanmayı Kandy bölgesindeki bazı Sinhaliler gerçekleştirmiştir. Bu ayaklanma tarihte “Büyük Uwa Wellassa Ayaklanması” olarak bilinmektedir.²⁴⁷

Wellassa Ayaklanmanın asıl hedefi Kandy Krallığının yetkililerinin istifa etmesi; Kandy bölgesinin, ülkenin diğer bölgelerinden ayrı olarak idare edilmesi ve Budizm’in devlet tarafından korunması gibi şartlar olmuştur. İngilizler başlangıçta bu şartları kabul etseler de zamanla sözlerini yerine getirmemişlerdir. Bu nedenle 1818 yılında Kandy halkı İngilizlere karşı isyan etmişlerdir.²⁴⁸ Fakat bu ayaklanmanın direkt nedeni Müslümanlardı. İsyancılar, İngilizlerin Kandy bölgesinde çoğunluk olarak yaşayan

²⁴⁵Gamini Perera K.S, “Introduction” *Kandy İrâççiya Müslimgalin Sinhala Vamsâvalip Peyarhal*, Y. Najimudeen A.M, Najimudeen Publishers, Matala, 1998, s. 4.

²⁴⁶*Gazette of the Central Province of Ceylon*, 1819.02. 22.

²⁴⁷De Silva C.R, *Ceylon under the British Occupation*, s. 176.

²⁴⁸Zoltan B, Alan, *Sri Lanka at the Crossroads of History*, UCL Press, London, 2017, s.195.

Sinhalilerden ziyade azınlık olan Müslümanlara öncelik ve ehemmiyet verildiğini ve Sinhalilerin zulme maruz kaldığını iddia etmiştir.²⁴⁹ Bununla beraber Sinhaliler arasındaki kast sistemi de büyük Kandy ayaklanmasında rol oynamıştır. Bazı Müslümanların Sinhalilerin kast sistemine göre aşağı olan Sinhali kadınlarla evlenmeleri sebebiyle Müslümanlar aşağı görülüyordu.²⁵⁰

Uwa Wellassa Ayaklanmasının ardından Müslümanların gösterdikleri sadakatten dolayı İngilizler, Sri Lankalı Müslümanlarla ilgili bir beyanname yayımlamışlardır. Beyannamede:

“İngilizler, Müslümanların dostluğunu kazanmayı çeşitli yollardan denediler ve Müslümanların kendilerine karşı dürüst ve sadık olduğu kanaatine vardılar. Kandy bölgesini ciddi bir şekilde ele alıyoruz ve Müslümanların sadakatini takdir ederek belirtmek isteriz ki; Kandyan eyaletlerinde bu beyannamenin yayımlanmasından itibaren herhangi bir Kandyan yetkilisinin bu ülkenin Müslümanları üzerinde herhangi bir yargı yetkisi kullanması yasal olmayacaktır. Bir Müslümanın taraf olduğu sivil ve resmi yargılamalar, İngiliz yetkililer tarafından tarafsız bir şekilde yürütülecektir. Ayrıca ayaklanma sonucunda Müslümanların şahsında veya mülkünde uğradıkları herhangi bir zarar İngiliz hükümeti tarafından tazmin edilecektir. Bu beyannameyi ve onlara sağlanan faydaları Müslümanların takdir edeceğine inanıyoruz”²⁵¹ yazmaktadır.

Uwa Wellassa Ayaklanmasında Müslümanların İngilizlerin safında yer almasının diğer önemli bir sonucu; Sri Lankalı Müslümanlara, tarihte ilk defa kendi bölgelerini idare edecek bir Müslüman yöneticinin tayin edilmesi olmuştur. Müslümanların İngiliz saflarında yer almasıyla beraber Sinhali halkı Müslümanlardan nefret etmeye başlamıştı. Nitekim Kandy’ya gelen Müslüman tüccarların tuz gibi ticari mallarına Kandyan yetkilileri tarafından el konuldu ve paraları verilmedi. Bu durumdan rahatsız olan Müslümanlar, İngilizlerden kendi toplumlarının vergilerini toplamak ve idari işlerini yürütmek için Müslüman bir Muhandirem (yetkili kişi) atmasını istediler. Bu talebi kabul eden

²⁴⁹Farmer B.H, *Ceylon: A Divided Nation*, Oxford University Press, Oxford, 1963, s. 57.

²⁵⁰Najimudeen, *Müslimgalum Kalavara Şulalum*, s. 25.

²⁵¹*Ceylon Government Gazette*, 1818.03.07.

İngilizler 1818 yılı 10 Haziran'da Usman Lebbey Marikar adlı bir Müslümanı yönetici olarak tayin etti.²⁵²

Böylece Avrupa sömürge güçleri, Güney Asya'daki diğer ülkelerde kalıcı sömürge düzeni kurmak ve insanları kendi düzenlerine bağımlı kılmak için millet, din ve ırk gibi unsurları kullanmıştır. Aynı şekilde kitle iletişim araçları, eğitim sistemi, siyasi ve idari düzenlemeler yoluyla milliyetçilik, ırkçılık ve dincilik gibi bölünmelere neden olan fikirleri yaymışlardır. Hatta bu yolda amaçlarına ulaşmak için ahlaka aykırı olsa da her türlü araç ve davranışı hoş gören makyavelist anlayışı benimsemişlerdir.²⁵³ İnsanları millet ve ırklara göre sınıflandırmayı esas almak sömürgeci liberal devletlerin yönetim tarzıdır.²⁵⁴ Bu amaç doğrultusunda Sri Lanka'da zaman zaman millet, ırk ve din esaslı nüfus sayımları yapılmıştır.

Sri Lanka'da çoğunluk olarak yaşayan Budist ve Hinduların inançlarındaki kast sistemine göre insanların bazıları diğerlerinden yaratılış itibariyle üstündür. İngilizler ayrılıkçı politikalarının ilk adımı olarak suiistimale açık olan kast sistemini kullanmışlardır. Sri Lanka'da 1824 yılında yapılan ilk nüfus sayımında, halk kast sistemine uygun olarak sınıflandırılmıştır. Bu sayıma göre ülkenin en şerefli sınıfı Avrupalılar ve Avrupa'dan ülkeye gelip yerleşen Burgerler olarak belirlenmiştir.²⁵⁵ 19. yüzyıl İngilizlerin dünyada en büyük süper güç olduğu dönemdir. Öyle ki İngiliz gemilerinin olmadığı hiçbir okyanus yoktur. Hindistan, Burma, Seylan ve diğer birçok ülke İngiliz egemenliği altına alınmıştır. İngilizler, dünyaya hâkim olma hakkını Tanrı

²⁵²S.L.N.A, *Governor to the Secretary of State's*, Despatch No. 45, June, 1818.

²⁵³Pearson R, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, Verso Books, London, 1991, s. 163.

²⁵⁴ Wickramasinghe N, "Sri Lanka's Conflict: Culture and lineages of the Past", *Journal of International Affairs*, 60/1, 2006, s. 110.

²⁵⁵Sri Lanka Department of Census and Statistics, *The Population of Sri Lanka*, Government Press, Colombo, 1974, s. 43.

tarafından verilen bir ilahi hediye olarak görmüştür.²⁵⁶ Bunun gibi fikirleri ortaya koyarak Sri Lanka halkını kendi egemenlikleri altında tutmuşlardır.

Ayrılcı politikalarının ikinci adımında insanların renklerini kullanmak isteyen İngilizler, nüfus sayımında insanların renklerinin ve sosyal statülerinin esas alındığı bir sınıflandırma yapmıştır. Bu sınıflandırmaya göre beyazların nüfusu 9.121, özgür siyahların 1.194.482, kölelerin 27.397 ve yabancıların 10.825'tir.²⁵⁷ Bu tarz nüfus sayımlarına alışık olmayan Sri Lanka halkı tarihinde ilk defa böyle bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmıştır. Sayımla beraber kaygılanan birçok insan köyleri terk edip ormana kaçmış ve haftalarca ormanda yaşamıştır.²⁵⁸

1871 yılında Sri Lanka'da yapılan nüfus sayımında ırk esas alınarak Sri Lankalı halk; Sinhaliler, Tamiller ve Moorlar (Müslümanlar) olarak sınıflandırılmıştır.²⁵⁹ 1901 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında "vatandaşlık" terimi kullanılmıştır. 1911 yılında yapılan nüfus sayımından itibaren vatandaş kelimesinin yerine ırk kelimesi kullanılmaya başlanmış ve bütün resmi ve gayri resmi kayıtlar buna göre düzenlenmiştir. Ayrıca 1901'den önceki sayım raporları Sri Lanka nüfusunu; Avrupalılar, Sinhaliler, Tamiller, Moorlar, Malaylar, Veddahlar ve diğerleri olarak yedi grup halinde sınıflandırmıştır.²⁶⁰

1911 yılında yapılan nüfus sayımında Müslümanları; Seylan Moorları ve Hint Moorları, Tamilleri; Seylan Tamilleri ve Hint Tamilleri, Sinhalileriye; Kandiyen Sinhalileri ve aşağı ülke Sinhalileri olarak ayırdılar. 1911 nüfus sayımına göre Seylan'da 234.000 Seylan Moor ve 33.000 Hintli Moor bulunuyordu.²⁶¹ Daha sonra dil unsuru

²⁵⁶Gooneratne, s. 93.

²⁵⁷Denham E.B, *Ceylon at the Census of 1911*, HC Cottle, government printer, Ceylon, 1912, s. 2.

²⁵⁸Sarkar N.K, *The Demography of Ceylon*, Printed at the Ceylon Government Press, Colombo, 1957, s. 19.

²⁵⁹Ceylon, *Census of The Island of Ceylon -1871: General Report*, Government Printer, Colombo, 1873, s. 5.

²⁶⁰Sri Lanka Department of Census and Statistics, *The Population of Sri Lanka*, Government Press, Colombo, 1974, s. 43.

²⁶¹Denham, s. 2.

kullanılarak ayrımlar yapılmıştır. Sinhalice, Tamilce ve İngilizce Sri Lanka'da konuşulan üç ana dildir. Sinhalice; Sinhalilerin ana dilidir. Tamilce; Tamiller ve Müslümanların ana dilidir. İngilizce; Bergerlerin ana dili olmasının yanı sıra Sinhaliler, Tamiller ve Müslümanların da konuştuğu dildir.²⁶²

İngilizler bu nüfus verilerini sadece ülkede bulunan halkı tanımak amacıyla tutmamıştır. Ayrımcılık politikalarını bu verilere göre yürütmüş ve kontrol etmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda Sri Lanka nüfusunu sınıflandırarak ülkede bulunan etnik grupların her birine farklı muamele etmişlerdir.²⁶³ Neticede toplumlar arasında milliyetçilik ve ırkçılık duygusu uyanmış ve aralarında rekabet duygusu oluşmuştur. Bu durum, Sri Lanka halkında olumsuz neticeler doğurmakla beraber toplumun genel anlamda uyanışına da sebep olmuştur. Bu uyanış Sinhaliler, Tamiller ve Müslümanlar arasında reform hareketlerinin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Sömürgeci yönetimin halkı sınıflandırması; her toplumun kendi milli değerlerini, haklarını tanımalarına ve kendi siyasi kimliklerini kazanmasına yol açmıştır.

2.1.2. Müslüman Kimliğiyle İlgili Ponnambalam Ramanathan'ın İddiaları

Sri Lanka Müslümanlarının etnik sorunu 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun üç ana sebebi vardır. Birincisi, 19. yüzyılda İngiliz yönetimi tarafından ülkede yapılan nüfus sayımı; ikincisi, bu nüfus sayımının ardından Sinhali Budist ve Tamil toplumlarının ırkçı faaliyetleridir. 1888 yılında Ponnambalam Ramanathan'nın Yasama Konseyinde "Seylan Moorlarının Etnik Kökeni" başlıklı konuşması Müslümanların etnik bilincini büyük ölçüde etkilemiştir. Üçüncüsüyse, 1905

²⁶²Ceylon Department of Census and Statistics-1911, Government Printer, Colombo, 1912, s. 2.

²⁶³Peebles, s. 53.

yılında Sri Lankalı Müslümanların Avukatı olan M.C. Abdul Kaderin fes giyerek yüksek mahkemeye çıkmasının İngiliz baş hâkim tarafından yasaklandığı olaydır.²⁶⁴

İngiliz sömürgeciler Sri Lanka'ya gelmeden önce vatandaşlar arasında ırksal, dinsel ve dilsel ayrımlar gözetilmemiştir. İngiliz yönetimi, halkı ırk ve din gibi unsurları kullanarak parçalayıp böl-yönet düzenini kurduktan sonra Sri Lanka halkı tarihte ilk kez ırk ve din merkezli düşünmeye başlamıştır. Müslümanlar 19. yüzyılın sonlarına kadar sadece ticaretle uğraşmaktaydılar. Dolayısıyla İngilizler tarafından ülkede yapılan reformların payını her millet kendi nüfusunun oranlarına göre alırken, Müslümanlar kendi haklarından mahrum kalmışlardır. 1875 yılından sonra Müslümanlar ticaret alanında nispeten ilerlemiş olmalarına rağmen, diğer alanlarda toplum olarak geri kaldıklarını fark ettiler.²⁶⁵ Bu farkındalıkla beraber Sri Lankalı Müslümanların kendi ırklarını tespit etmeleri ve toplumsal haklarını kazanmak için mücadele etmeleri gerekmiştir.

Bunun en belirgin örneği; 1833 yılında Sri Lanka'da kurulmuş olan Yasama Konseyinde Sri Lankalı Müslümanları temsil eden kimsenin yer almamasıdır. Sri Lankalı Müslümanların da Tamil oldukları bahane edilerek hem Tamil toplumu hem de Müslüman toplumu konseyde Tamiller temsil etmişlerdir. 1880 yılında Konseyin düzeniyle ilgili değişiklikler ortaya çıktığında Müslümanlar da kendilerini temsil eden bir Müslümanın konseyde bulunmasını istemişlerdir. Fakat Müslümanların ayrı bir temsilcisinin bulunmasını istemeyen Tamiller, Müslümanların Tamillerden ayrı bir ırka sahip olduklarını kabul etmek istememişlerdir. Bu nedenle Tamil temsilcisi Ponnambalam Ramanathan, Sri Lankalı Müslümanların ırk olarak Güney Hindistan kökenli Dravidi Tamiller olduğunu sadece inanç olarak İslam'ı kendilerine din olarak

²⁶⁴Vasundhara Mohan R, *Identity Crisis of Sri Lankan Muslims*, Mittal Publication, India, 1987, s. 68.

²⁶⁵Shukry, *Ilangey Müslimgal*, s. 82.

kabul edip Müslüman olduklarını iddia ederek Sri Lankalı Müslümanların da Tamil kökenli olduğunu söylemiştir.²⁶⁶

Ponnambalam, bu iddiaları ilk olarak 1885 yılında Yasama Konseyinde Sri Lankalı Müslümanların bireysel haklarıyla ilgili tartışırken ortaya koymuştur. Sri Lanka hükümeti Müslümanlarla ilgili bir resmî belgede onları “Moor veya Muhammadan” diye ifade etti, başka bir belgede “Muhammadan veya Moor” olarak çağırmişti. Bunun komik bir durum olduğunu söyleyen Ponnambalam, bu karışık adlandırmanın Müslümanların ırkı ve uyruğuna karar vermek için yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu olayı duyan Siddi Lebbe Muslim, Nesan gazetesinde Ponnambalam Ramanathan'a reddiye yazmıştır. Bu reddiyede Sri Lankalı Müslümanların soylarının belli olduğunu ve asırlar önce ülkeye gelip yerleşen Arap tüccarlardan geldiğini yazmıştır.²⁶⁷

Daha sonra Ponnambalam Ramanathan, Sri Lanka Müslümanlarının kökeniyle ilgili iddialarını meşrulaştırmak amacıyla 26 Nisan 1888'de “Royal Asiatic Society”nin Sri Lanka şubesinde “Seylan Moorlarının Etnik Kökeni” adlı başlık altında Ponnambalam'a sunmuştur.²⁶⁸ Ponnambalam'ın Sri Lankalı Müslümanların kökeniyle ilgili iddiaları İngiliz tarihçilerinin desteğiyle neredeyse hükümet ve halk arasında yerleşecekti. Örneğin; ünlü İngiliz tarihçi Alexandar Johnston ve Emerson Tennet 1885 yılında Seylan Yasama Konseyinde ve 1888 yılında Asya kraliyet toplumunda (Royal Asiatic Society) Sri Lankalı Müslümanların ırk olarak Tamiller ve din olarak Müslüman olduğunu dile getirmişlerdir.²⁶⁹

²⁶⁶Ponnambalam Ramanathan, “The Ethnology of the ‘Moors’ of Ceylon”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, Ceylon Branch, 10/36, 1888, s. 421.

²⁶⁷Abdul Azeez İ.L.M, *A Criticism of Mr. Ramanathan's Ethnology of the Moors of Ceylon*, Moors İslamic Culture Home, Colombo, 1957, s. 2.

²⁶⁸Ramanathan, “The Ethnology of the ‘Moors’ of Ceylon”, s. 421.

²⁶⁹Abdul Azeez, *A Criticism of Mr. Ramanathan's*, s. 2.

O zamanlardaki gazeteler de bu iddiaları meşrulaştırmaya çalışmıştır. Örneğin; Ceylon Standard adlı İngiliz gazetesinde yayımlanmış olan bir haberi Muslim Pazuhavalan gazetesi şöyle tercüme etmiştir:

“Sri Lanka’da yaşayan Müslümanlar geri kalmış, geleneklere bağlı ve eğitimsiz bir toplumdur. Onların Yasama Konseyinde temsilci istemelerinin bir anlamı yoktur. Ayrıca onların da Tamil ırkından olduklarını hatırlatmamıza rağmen neden bunu kabul etmemekte ısrar ediyorlar?”²⁷⁰

Ponnamabalam Ramanathan'ın bu iddialarının hızlı bir şekilde kabul görülmesinin nedeni ise onun kişiliği ve hükümetteki konumudur.

Hindu Koleji müdürü Vythilingam, Ponnablamlam Ramanathan hakkında şöyle demiştir:

“Ramanathan kuşkusuz bu zamanın en büyük ve unutulmaz bir kişiliği olmuştur. Ülkedeki en üretken kişilerden biriydi. O becerikli bir devlet adamı, bilge, bilgin, hukukçu, filozof, din adamı, vatansever, hayırsever, eğitim reformcusu, yazar ve ulusun idolü gibi her yönüyle şaşırtıcı bir şahsiyetti.”²⁷¹

Ancak Ramanathan'ın ırkçı biri olduğunu onun şu sözleri ortaya çıkarmıştır: “Sinhala topraklarında tüm hayatım boyunca ırkıma hizmet ettim.”²⁷² Bu nedenle Sri Lankalı Müslümanlar Ramanathan’ın iddialarına olumlu bakmamışlardır.

Sri Lankalı Müslümanların Tamil ırkından olmasının aşağılayıcı bir durum olması söz konusu değildir. Ancak Müslümanlar, Ramanathan’ın Sri Lankalı Müslümanlar tarafından kendi kökeniyle ilgili bu döneme kadar ifade edilmeyen bir kökene dayandırma çabasına ve bu çabanın arkasındaki gizli propagandaya karşı çıkmıştır. Ayrıca Ramanathan’ın bu iddialarını ülkede çoğunluk olarak yaşayan Budistler bile dile getirmemişlerdir. Bu nedenle Abdülaziz, Ramanathan’ın ortaya koyduğu iddiaları

²⁷⁰Muslim Pazuhavalan, 1903.4. 24.

²⁷¹Vythilingam, s. 2.

²⁷²Vythilingam, s. 3.

hükümetin ya da tarihçilerin kabul etmeden önce bu iddiaların doğru olup olmadığının incelenmesi ve kaynaklarının güvenilirliğinin araştırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bu konuda Müslümanların sözüne itibar etmeleri gerekmektedir.²⁷³

Ponnambalam Ramanadan'ın bu iddialarının arkasında Müslüman bir temsilcinin Yasama Konseyi'nde yer almasına engel olmak olduğunu anlayan Müslüman önderlerden İ.L.M. Abdulaziz, konseyde Ramanadan tarafından yapılan konuşmaya karşılık "Ramanadan'ın Seylan Moorlarının Etnik Kökeni Konuşmasına Reddiye" adlı bir eser kaleme almıştır. Bu reddiyede Sri Lankalı Müslümanların Güney Hindistan'dan gelmediğini ve onların Arap kökenli olduğunu ispat ederek Sri Lankalı Müslümanların Tamiller'den ırksal olarak farklı olduğunu ortaya koymuştur.²⁷⁴ Bu çıkış, Sri Lanka'da Müslüman kimliğinin oluşmasında atılacak olan ilk adım olmuştur.

Müslümanların bu mücadelelerinin neticesinde Yasama Konseyi'nde ilk defa 1889 yılında M.C. Abdurrahman adlı bir Müslüman temsilci yer almıştır.²⁷⁵ Dolayısıyla bu olay Müslümanların Sri Lanka'da kendi tarihleri ve öz kimlikleri hakkında yeni bir bilinç oluşturmuştur. Müslümanlar, dini ve kültürel geleneklerini yeniden canlandırmayı amaçlayan birtakım faaliyetlerle kimliklerini korumaya çalışmışlardır. Müslümanlar evlilik, boşanma ve miras gibi bireysel hukuka giren konuları şeriata göre uygulamaya başladılar. Din ve Arapça eğitimi ile hayatlarını şekillendirmeye başlamışlardır.

2.1.3. Müslüman Kimliğinin Şekillendirilmesi

Modern çağda birçok ülkede dil, din ve kültür etnik köken oluşumunda önemli rol oynamıştır. 19. yüzyılın ortalarında batı dünyasında dil, milliyetin en önemli tanımlayıcı özelliği olarak kabul edilmiş, ayrı bir dil ayrı bir ulus ile eşit anlama gelmiştir.²⁷⁶ Ayrıca

²⁷³Abdul Azeez, *A Criticism of Mr. Ramanathan's*, s. 3.

²⁷⁴Abdul Azeez, *A Criticism of Mr. Ramanathan's*, s. 5-7.

²⁷⁵Wimalaratne, s. 429.

²⁷⁶İnglehart R.F & Woodward, M, *Language Conflicts and Political Community*, Cambridge University Press, Cambridge, 1967, s. 27.

kimlik bir kişinin ya da bir toplumun kültürünün bir yansımasıdır. Dolayısıyla Sri Lanka bağlamında sömürge ve sömürge sonrası dönemde etnik kökenlerin oluşumunda dil, din ve kültürün önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle Sri Lanka'da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar Tamilceyi ana dil olarak kullanmalarına rağmen kendilerini Tamil ırkı olarak görmemişlerdir. Çünkü onların konuştukları Tamilce Hindu Tamillerinin konuştukları dilden farklıdır. Ayrıca iki topluluk arasında kültürel farklılıklar da bulunmaktadır. Bu nedenle Sri Lankalı Müslümanların Sri Lanka'da Müslüman bir kimlik şekillendirmesi gerekmiştir.

Sinhala ve Tamil etnik kökenleri, Sinhalice ve Tamilce dilleri üzerine inşa edilmiştir. Her bir etnik topluluk Hristiyan, Katolik veya Protestan olan azınlık bir dini grubu içermektedir. Sinhalice konuşan Budistler ve Sinhalice konuşan Hristiyanlar öncelikle Sinhalılar olarak tanımlandılar. Aynı şekilde Tamilce konuşan Hindular ve Tamilce konuşan Hristiyanlar öncelikle Tamiller olarak tanımlandılar çünkü birincil etnik belirteç konuşulan dil olmuştur. Zira Sri Lanka'da bin yıldan fazla bir tarihe sahip olan Müslümanlar sadece Tamillerin çoğunlukla yaşadığı kuzey ve doğu bölgelerinde değil, güneyde ağırlıklı olarak Sinhalice konuşanların arasında da Tamilceyi konuştular. Fakat hiçbir zaman kendilerini Tamil etnik grubundan görmemişlerdir.

Sri Lankalı Müslümanların Tamilce konuşmalarına rağmen Müslümanların kendilerini neden Tamil olarak kabul etmedikleri sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun cevabı şudur; dil, bir toplumun sosyo-kültürel ve politik hayatı ile yakından ilişkilidir. Dilbilimciler tarafından teorik olarak tanımlandığı gibi dil sadece bir iletişim aracı değildir. Bununla beraber bir toplumun ulusal, etnik, kültürel ve dini kimliğinin sembolüdür.²⁷⁷ 1880 yılında Ponnambalam Ramanadan tarafından Yasama Konseyi'nde yapılan konuşmadan sonra Sri Lanka Müslümanlarının sosyo-dil bilimsel durumu farklı

²⁷⁷Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 50.

bir hale gelmiştir. Bin yıldan beri Tamilce konuşan Müslümanlar dini farklılıktan dolayı Tamilceyi anadil olarak kabul etmek istememişlerdir.

Sri Lankalı Müslümanlar, Tamilceyi kendi dilleri olarak kabul etmeyip, ödünç alınan bir dil olarak görmeye başlamışlardır. Sri Lankalı Müslüman toplumunun ataları olan Araplar yerleştikleri bölgelerde Tamilceyi ticaret dili olarak kabul ettikleri için onlar da Tamilceye uyum sağlamış ve zaman içerisinde Tamilce kendi aralarında iletişim dili olmuştur. Böylece Müslümanlar ana dilleri olan Arapçadan uzaklaşmışlardır.²⁷⁸ Çok az Müslüman Arapçayı anlayıp günlük iletişim dili olarak kullandığından, Arapçanın anadilleri olması gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle Sri Lankalı Müslümanların 19. yüzyılda önemli aydınlarından olan Siddi Lebbe, Muslim Nesan gazetesinde şöyle yazmıştır; “Sri Lankalı Müslümanlar kendi evlerinde ana iletişim dili olarak Arapçayı kullanmalıdır. Avrupa’dan gelip ülkeye yerleşen Portekiz ve Hollandalılar kendi dillerini unutup İngilizceyi ana dil olarak kullanabiliyorsa biz Müslümanlar neden Tamilceyi unutup Arapçayı bizim ana dilimiz haline getiremeyelim?”²⁷⁹ Ancak Sri Lankalı Müslümanların Arapçayı ana dilleri haline getirme çabaları yeterince başarıya ulaşamamıştır.

Sri Lankalı Müslümanlar, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Tamilceyi anadil olarak siyasi nedenlerden dolayı kabul etmeye daha isteksiz davranmışlardır. Bu nedenle ana dili Tamilce olan Tamillerden kendilerini ayırmak için ayrı bir etnik kimliği kabullenmek istediler.²⁸⁰ Dolayısıyla Müslümanların kendi kimliklerini oluşturmada, sosyal ve kültürel yaşamlarında karşılaştıkları ilk ciddi sorun Tamillere benzememeye çalışmaları olmuştur. Sri Lankalı Müslümanların ülkedeki Tamillerden farklı bir etnik kökene sahip ayrı bir millet olarak tanımlanma isteği 1883'ten itibaren gelişmeye başlamıştır denilebilir.²⁸¹ Bu

²⁷⁸Abdul Azeez, *A Criticism of Mr. Ramanathan's*, s. 12

²⁷⁹Nahiya A.M, *Azeezum Tamilum*, İqra Publishers, Ninthavur, 1991, s. 27.

²⁸⁰Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 51.

²⁸¹Mohan, s. 67.

nedence Müslümanların sosyo-dil bilimsel durumunu Tamilceden ayırmak amacıyla “Lisanul Arvi” geliştirilmiştir. Lisanul Arvi’nin diğere bir ismi ise "Arabut Tamilcesi"dir.

Arapçayı kendi ana dili haline getirme mücadelesinde Sri Lankalı Müslümanlar başarısız olsa da Tamillerden farklı olarak Tamilceyi günlük hayatlarında konuşurken pek çok Arapça kelimeleri kullanmaya başladılar. A.M.A Azeez'e göre Sri Lanka Müslümanlarının çoğu Tamilce konuşuyordu fakat Sri Lanka Müslümanlarının ve Güney Hint Müslümanlarının konuştukları Tamilcede Tamil kelimeler olmasına rağmen Arvi'de pek çok Arapça kelime kullanılıyordu. Bu yüzden Müslümanların konuştukları Tamilceye Arabut Tamilcesi ya da Lisanul Arvi terimi kullanılmaktadır.²⁸² Netice olarak Arabut Tamilcesinin ortaya çıkması ve onun gelişmesiyle Sri Lanka Müslümanlarının kullandıkları Tamilce, Tamillerin kullandıkları Tamilceden farklılaşmış ve bu durum Müslümanların öz kimliklerinin şekillenmesine olanak sağlamıştır. Tayka Shuayb Alim'e göre “Arvi” insanların susamasını gidermek anlamına gelir dolayısıyla yağmur nasıl bitkileri sulayarak can veriyor, geliştiriyorsa öyle de Arvi Müslümanların ilmi ve kültürel olarak gelişmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca Arvi Sri Lankalı Müslümanları Tamillerden ayıran ve kendi başına bir millet haline getiren önemli bir özelliği kazandırmıştır.²⁸³

Sri Lankalı Müslümanların Arap soyundan geldiklerine dair inançları, ticaret için Sri Lanka'ya gelen İraniylarla olan ilişkileri, Güney Hindistan'la olan kültürel bağları ve Sri Lanka'da yaşayan Tamil etnik grupla olan evlilik bağlantıları, Müslümanların öz kimliğini şekillendiren en önemli faktörler olmuştur. Bu faktörler Sri Lankalı Müslümanların yemeklerine, kıyafetlerine, ev düzenlerine ve düşünme biçimlerine kadar etkilemiştir. Dolayısıyla Tamil kültüründen uzak Arap, Güney Hindistanlı ve diğere

²⁸²Azeez A.M.A, “The Language Problem –A middle Path Solution”, *Sunday Observer*, 1957.6.23.

²⁸³Shuayb T, *Arabic, Arwi and Persion in Serendib and Tamil Nadu*, İmamul Arus Trust, Madras, 1993, s. 100.

Müslüman ülkelerden Sri Lanka'ya gelen Müslümanların kültürlerinden oluşan farklı bir kültüre sahip olmalarını sağlamıştır.²⁸⁴ Sri Lanka'lı Müslümanların yerli mutfağının Arap ve diğer Müslüman ülkelerle epeyce ortak noktası bulunmaktadır. Yemeklerde Hindistan cevizi sütünün bol miktarda kullanılması yaygın olan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Sri Lanka mutfağında Arap yemeklerini de sıklıkla görebilmekteyiz.

Tamil kültüründe olmayan ve İslam kültüründe olan birçok şey bulunmaktadır. Örneğin; başörtüsü, Müslüman kadınlar arasında dini kimliğin önemli bir göstergesidir. Genellikle Müslümanların kültürel ve dini kimliğinin yeniden şekillendirilmesinde ve korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Sri Lanka'daki Müslüman kadınlar sömürge dönemlerinden beri farklı tarzlarda giyiniyorlardı. Tarihsel olarak Batı Asya, Malay-Javanese, Kuzey ve Güney Hindistan kıyafetlerini benimsemişlerdir. Bu şekilde, saree, şalvar, kemiz popülerdi. Bununla birlikte Sri Lankalı Müslüman kadınlar, Tamil kadınlarından farklı olarak Mukkadu (başörtü) adı verilen bir şal (kumaş) kullanarak kafalarını örtüyorlardı.²⁸⁵

Sri Lankalı Müslümanların öz kimliklerinin şekillendirilmesinde, Müslümanlar ve Tamiller arasındaki bu kültürel farklılıklar dolayısıyla Müslümanlar, Tamillerden dil, din ve kültür olarak ayrı bir toplum olduklarını ispat etmiş ve Sri Lanka'da Müslümanlara özel bir kimlik kazandırmıştır. Ayrıca 19. yüzyılın yarısından sonra Müslümanlar siyasi olarak İngilizlere bağlı olsa da Osmanlı'ya manevi olarak biat etmişlerdir. Bu nedenle hem Arap hem Güney Hindistan hem de Tamil toplumlarının sosyal ve kültürel hayatlarından etkilendikleri gibi, Osmanlı kültüründen de etkilenmişlerdir. Sri Lankalı Müslümanların 'Türküt Toppi (Türk Takkesi)' adı verilen fes takkesi giymesi, Mekke'ye gidenlere 'Hacı' denildiği gibi İstanbul'a gidenlere hürmet etmek amacıyla 'Efendi'

²⁸⁴Mahroof M.M.M, "The Enactment of Muslim Marriage and Divorce in Sri Lanka; the Low in Context", *Journal Institute Muslim Minority Affairs*, London, 8/1, 1988, s. 165.

²⁸⁵Thowfeek M.I.M, "Negotiating the Sri Lankan Muslim Identity through Choice of Clothing: Emerging Trends and Tensions", s. 156.

lakabının verilmesi, Sultan Abdülhamit adına hutbeler okunup dua edilmesi gibi misaller bulunmaktadır.²⁸⁶

Sri Lankalı Müslümanlara, özel kimlik kazandırıp şekillendiren diğer önemli bir sembol ise Osmanlıların giymiş olduğu fes olmuştur. Fes, İngilizlerin Mısır'dan Sri Lanka'ya sürgün ettiği Urabi Paşa ve arkadaşları tarafından ülkede tanıtılmıştır. Sri Lankalı Müslümanların fesi tanır tanımaz benimseyip kendi kültürleri haline getirmelerinin iki sebebi vardır. Birincisi; Müslümanlar sosyal, kültürel ve dil olarak Tamil toplumuna benziyorsa da kendilerinin Tamil toplumundan ayrı bir toplum olduğunu ispat etmek için çareler araması, diğer sebebi ise 19. yüzyılın sonlarında Sri Lankalı Müslümanların Osmanlı Devleti'yle olan gönül bağı ve sevgisidir.

Osmanlı Devleti'yle Müslümanların bu bağlılığından dolayı Osmanlı Devleti'nin simgesi olan “ay-yıldız”ın çeşitli yerlerde kullanılması ve bir giyim kuşam unsuru olan fesin kullanımı Sri Lankalı Müslümanlara Osmanlı topraklarıyla ilişkilendirme konusunda psikolojik bir memnuniyet vermiştir. Bu nedenle fes giymek Sri Lankalı Müslümanların ayrılmaz kültürü haline gelmiştir. 20. yüzyılın başlarında fes, camilerde, dükkanlarda, düğünlerde ve günlük yaşamda giyilen Müslümanların ulusal şapkası haline gelmiş ve hızlıca dini bir önem kazanmıştır. Nitekim ülkede fes takmayan Müslümanlar garipsenmiş ve tuhaf olarak görülmeye başlanmıştır. Ramazan ve Kurban bayramlarında, sünnet törenlerinde ve düğünlerde yeni bir fes satın alıp giymek Müslümanların adeti haline gelmiştir.²⁸⁷ Bu adetler hala devam etmektedir. Bu kılık kıyafet durumuna kimse itiraz etmemiştir.

Sri Lankalı Müslüman toplumunun yetiştirdiği Avukat olarak bilinen M.C Abdul Kader 2 Mayıs 1905'te her gün olduğu gibi fes giyerek mahkemeye girmiştir. Fakat 1905

²⁸⁶Ameen, *Ilangey Müslimgalin Varalârum Kalâşaramum*, s. 123.

²⁸⁷Marikar, s. 216.

yılında İngiltere'den ülkeye hâkim olarak yeni gelen Sir C.P Layard, Abdul Kader'in fes giyerek mahkemeye girmesini mahkemeye yapılan saygısızlık olarak görmüş ve Abdul Kader'in fes giyerek mahkemeye girmesini yasaklamıştır. Abdul Kader ise bu durumu şöyle açıklamaya çalışmıştır:

“Efendim fesle duruşmaya gelerek mahkemeye herhangi bir saygısızlık etmek istemediğimi temin ederim, bu benim dinime göre takip edilen bir uygulamadır. Sizin düşündüğünüzün aksine bir Müslümanın herhangi bir kişiye saygı göstermesi gerektiğinde fes giymesi adetlerimizdendir.”²⁸⁸

Fakat hâkim bu savunmayı kabul etmediğinden Abdul Kader fesini çıkartmak yerine bu benim milletime yapılan bir saygısızlıktır, bunu asla kabul edemem diyerek mahkemeden ayrılmıştır.

Bu olayı Sri Lankalı Müslümanlar kendi öz kimliklerine karşı bir saldırı olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Müslüman liderler bir araya gelip hâkimin kararını geri almasını isteyen bir mektubu İngiltere'ye gönderdiler. Ülkenin farklı yerlerinde fesin önemini anlatan otuzdan fazla miting düzenlenmiştir. Maradana Mescidinin önünde dikkat çekici bir miting yapılmıştır.²⁸⁹ Bu mitingle ilgili “The Times” gazetesi şöyle haber yapmıştır: “Kolombo’da çok sayıda büyük miting yapılmıştır ancak fes için yapılan bu miting gibi büyük katılımlı bir miting hiç olmamıştır.”²⁹⁰ Bunun gibi çalışmalardan dolayı hâkim kararından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Böylece Sri Lankalı Müslümanlar ülkelerinde kendilerine göre Müslüman kimliğini şekillendirebilmişlerdir.

Sri Lanka’da yaşayan Müslüman toplum birkaç etnik gruptan oluşmaktadır. **Moorlar;** 1505 yılında Sri Lanka’ya gelen Portekizliler tarafından Sri Lankalı Müslümanlara verilen bir addır. Portekizler, Endülüs’te uzun yıllar İslam medeniyetinin temsilciliğini yapmış olan Müslümanları katledip Endülüs’ten sürüp yok ettikten sonra

²⁸⁸Marikar, s. 217.

²⁸⁹Sameem, *Oru Sirufânmev Samûhattin Piraççineyhal* s. 33.

²⁹⁰*The Times*, 1906.01.01.

Müslümanları Sri Lanka'da da görünce şaşkınlığa uğradılar. Müslüman halkı Sri Lanka'ya yönelik amaçlarını gerçekleştirmelerinin önündeki en büyük engel olarak gördüler. Bu nedenle kendilerine dini ve ekonomik açıdan hem düşman hem de rakip olarak Müslümanları gördüler. Endülüs'teki Müslümanlara verdikleri 'Barbar' anlamına gelen 'Moor' lakabını, Sri Lanka Müslümanlarına da verdiler.²⁹¹

O zamandan bugüne kadar Sri Lankalı Müslümanlar Moorlar adıyla tanınmaktadır. Sri Lankalı Müslümanları tanımak için Portekizliler tarafından kullanılan Moor kelimesini daha sonra ülkeye sömürgeci olarak gelen Hollandalılar da kullanmışlardır. Böylece Sri Lankalı Müslümanların adı Moor olarak yaygınlaşmıştır. Fakat bu "Moor" kelimesinin Sri Lankalı Müslümanların etnik kökenini göstermediği bir gerçektir. Belki bu nedendir ki İngilizler Müslümanları "Muhammadan" olarak adlandırmışlardır. Diğer bir grup ise İngilizler döneminde "Coasts Moors" olarak adlandırılan Hindistan'dan Sri Lanka'ya ticaret amacıyla gelip yerleşen Müslümanlar olmuştur. Bu nedenle daha sonra Sri Lanka'da Müslümanlar Seylon Moorları ve "Coasts Moors" (Sahil Moorları) şeklinde iki grup olarak tanımlanmıştır.²⁹²

Malaylar: Genel olarak Malaylar Güneydoğu Asya'da (Endonezya, Malezya) yaşayan insanları ifade etmek için yaygın olarak kullanılan bir terimdir. Sri Lanka'da ise Hollanda döneminde (1656-1796) Cava'dan Kolombo'ya taşınmış olanları ifade etmektedir. Sinhalicede Ja Minissu ve Tamilcede Java Manuser ya da Malay Karar olarak bilinen Sri Lanka Malayları, Sri Lanka'da ağırlıklı olarak Müslümanlarla evlilik ve kültürel alışveriş yoluyla iç içe geçen kişileri ifade ederken, bu kişiler Sri Lankalı Müslümanların bir parçası olmuştur. Ayrıca Malaylar Sri Lanka'da ülkenin tarih ve

²⁹¹Blaze, s. 119.

²⁹²McGilvray D.B, "Arabs, Moors and Muslims: Sri Lankan Muslim Ethnicity in Regional Perspective", *Journal of Contributions to Indian Sociology*, 32/2, 1998, s. 442.

kültüründe hayati bir rol oynamışlardır.²⁹³ Sri Lanka’da Sindhi ve Gujarati kökenli Memonlar, Khojas ve Dawoodi olarak bilinen daha küçük Hint Müslüman ticaret toplulukları da bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu İngiliz sömürge döneminde Sri Lanka’ya gelmişlerdir. Bunların arasında mezhep olarak Memonlar Sünni Müslüman, Khojas ve Dawoodi Bohras ise İsmaili Şii Müslümandırlar.

Memonlar: Hint Yarımadası’ndan Sri Lanka’ya gelip yerleşerek adada önemli bir Müslüman azınlık oluşturmuşlardır. Memonlar temel olarak 12. yüzyılda İslam’ı kabul edip Müslüman olan Gujarat’ın bir ticaret topluluğudur. Memon terimi ise Arapça kökenli Mümin kelimesinden gelmektedir.²⁹⁴ Yirminci yüzyılda, Mirza Ghulam Ahmad’ın (1835-1908) takipçileri olan küçük bir Ahmediyya “Kadiyani” topluluğu da ülkeye gelmiştir. Kadiyari topluluğu özellikle Kolombo ve Negombo’da yaşamaktadır.

Bohralar: yine ticaret amacıyla 19. yüzyılın sonlarında Hindistan’ın farklı bölgelerinden Sri Lanka’ya gelenlerdir. ‘Bohra’ kelimesi tüccarlar manasını ifade etmektedir. Bohra toplumu Şii mezhebine mensuptur.²⁹⁵ Zira bu etnik toplum alt topluluklara ayrılmakta böylece dillerinde ve sosyal hayatlarında farklılıklar görülebilmektedir. Ayrıca, her birinin farklılıklarını, tarihini ve spesifik kimliklerini korumak için Sri Lanka’da kendi camii, toplum örgütleri ve dernekleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bunların % 95’ini Sri Lankalı Müslümanlar temsil etmektedir. Diğer etnik Müslüman gruplar % 5’ini temsil etmektedir.²⁹⁶

Sri Lankalı Müslümanlar ve Sri Lanka’da yaşayan diğer etnik gruplara mensup olan Müslümanlar hiçbir zaman kendi aralarında ayrımcılık yapmamışlardır. Her zaman

²⁹³Hussainmiya B.A, *Orang Rejimen the Malays of the Ceylon Rifle Regiment*, Penerbit University Kebangsaan, Malaysia, 1990, s. 38.

²⁹⁴Asiff Hussein, *Sarandib: An Ethnological Study Of The Muslims Of Sri Lanka*, A.J Prints (Pvt) Ltd, Colombo, 2007, s. 451.

²⁹⁵Mahroof M.M.M, “The Sub- Communities of The Muslims of Sri Lanka: a Classificatory Narrative”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s. 12.

²⁹⁶Mahroof, “The Sub- Communities of The Muslims of Sri Lanka: a Classificatory Narrative”, s.1.

kendilerini tek bir dine mensup Müslümanlar olarak görmüşlerdir. 1915'te Sinhaliler ve Müslümanlar arasında meydana gelen etnik çatışmanın gerçek sebebi Hintli Müslümanlar olmuştur. Zira Ponnambalam Ramanathan, Sri Lankalı Müslümanları Hintli Müslümanlardan ayrı tutma görüşünü ortaya koymuştur. Böylece Sri Lankalı Müslümanların ayrı bir kimlik iddialarını güçlendirmelerine yardımcı olmuştur. Ponnambalam buna göre Gampola Perahara davasında kanıt sunmuş ve Hintli Müslümanları sorumlu tutarak Sinhala toplumunu temize çıkarmıştır. Ancak Sri Lankalı Müslümanlar, olaya karışan Hintli Müslümanlar olsa bile Ramanathan'ın Müslümanlarda hata bulmasını istememiştir. Bu olay, dinin iki Müslüman grubu arasında güçlü bir bağ olduğunu kanıtlamıştır.²⁹⁷

Sri Lankalı Müslümanların kimliğinin etnik mi yoksa dini mi olduğu sorusu araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. Yukarda bahsedildiği gibi Sri Lankalı Müslümanları tanımlamak için Moor kelimesini ilk olarak Portekizliler kullanmışlardır. Daha sonra ülkeye gelen Hollandalılar da aynı kelimeyi kullanmaya devam etmişlerdir. “Muhammeden” kelimesi İngilizler tarafından resmi ve yasal belgelerde Müslümanları tanımlamak için Sri Lanka’da kullanıldığı gibi Moor kelimesi de yönetim ve diğer alanlarda yaygın olarak kullanıldığı için zamanla Müslümanlar da Moor kelimesinin kullanımına uyum sağlamışlardır. Hatta Kolombo’daki bazı Müslümanlar sömürge döneminde ve bağımsızlıktan sonra da ırksal olarak haklarını ve paylarını kazanmak amacıyla ve Tamil, Hint ve Malaylardan kendilerini ayırmak için bu kelimeyi benimsemişlerdir.²⁹⁸

Öte yandan Moor adıyla kimliklerini belirtmek istemeyen başka bir Sri Lankalı Müslüman grubu vardı. Bunlar ülkede yaşayan tüm Müslümanları dahil eden kapsamlı bir Müslüman kimliğini tercih etmişlerdir. Kendilerini Moor olarak değil Müslüman

²⁹⁷ Mohan, *Identity Crisis of Sri Lankan Muslims*, 1987, s. 68.

²⁹⁸ Asif Hussain, *Sarandib*, s. 9.

olarak ifade etmek istemişlerdir. Dolayısıyla Sri Lanka'da yaşayan Malay ve Hintli Müslümanların da tek bir kimlik altında toplanabilmesi amaçlanmıştır. Sri Lankalı Müslümanların öncülerinden T.B. Jaya, Malay toplumuna mensup bir kişiydi. Moor kelimesini kullanarak Sri Lankalı Müslümanlar arasında sömürgecilerin nasıl bölücü bir proje yürüttüğünü T.B Jaya fark etmiştir. Bu politikayla Müslümanlar arasına sokulan ayrımcılığın ortaya çıkardığı sıkıntılarla karşı karşıya kalan bir kişi olarak T.B Jaya, Müslüman olan herkesin dahil edilebileceği dini kimliği tercih etmiştir.²⁹⁹

Sri Lankalı Müslümanların kimliğinin etnik mi yoksa dini mi olduğu sorusunun cevabı İzeth Hussaine göre dinidir. Onları etnik bir grup olarak görmek doğru değildir.³⁰⁰ Ameer Ali ve Qadri İsmail, 19. yüzyılın sonlarında Sri Lankalı Müslümanların kimliğinin, ırksal kimlikten dini kimliğe dönüştüğünü savunmuştur. Artık Sri Lankalı Müslümanların sadece dini bir kimliğe sahip olduğu görülmüştür.³⁰¹ Sri Lanka'da 1924'te Müslümanlar için Muhammeden teriminin kullanılıp kullanılmayacağını incelemek için Müslümanlardan oluşan bir komite kurulmuştur. M.T. Ekbar'ın başkanlığındaki bu komite, Muhammeden teriminden ziyade Müslüman teriminin kullanılmasının daha uygun olduğuna karar vermiştir. Çünkü Müslüman terimi ülkede İslam dinini yaşayanların bütününe kapsamaktadır.³⁰²

2.1.4. 1915 Etnik Çatışmanın Meydana Gelmesi

İngiliz döneminde yapılan ırksal nüfus sayımları ve bu dönemde ortaya çıkan ırksal örgütler, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında iki millet arasında çatışmaların ortaya

²⁹⁹Ameer Ali, *Plural Identities and Political Choices of the Muslim Community: The Survival Game*, Marga Institute, Colombo, 1989, s. 5.

³⁰⁰Hussain I, "The Sri Lankan Muslims—The Problem of a Submerged Minority", *Sri Lanka: Global Challenges and National Crises, Proceedings of the Hector Abhayavardhana Felicitation Symposium*, Ecumenical Institute for Study and Dialogue and Social Scientists' Association, Colombo, 2001, s. 247.

³⁰¹İsmail Qadr, "Unmooring Identity: The Antinomies of Elite Muslim Self-Representation in Modern Sri Lanka", *Unmaking the Nation: The Politics of Identity & History in Modern Sri Lanka*, ed. Pradeep J & İsmail Q, SSA, 1995, s. 57.

³⁰²Nuhman, *Understanding Sri Lankan Muslims Identity*, s. 5.

çıkmasına sebep olmuştur. 1915 yılında Sinhaliler ve Müslümanlar arasında büyük bir çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma nedeniyle Müslümanlar büyük bir kayba uğradılar. Fakat bu etnik çatışma Sri Lankalı Müslümanların toplumsal olarak eksiklerini tespit etmelerine ve reform faaliyetlerini hızlandırmalarına vesile olmuştur.

İngilizler, 1815 yılında Kandyan Krallığını ele geçirdikten tam yüz sene sonra 1915 yılında Sinhaliler ve Müslümanlar arasında büyük bir çatışma meydana gelmiştir. Müslümanların çoğunluk olarak yaşadığı Gampola bölgesinde bulunan Ambagamuva Camisi'nin önünden Budistlerin Esele Perehere Yürüyüşü³⁰³ amacıyla geçmesi esnasında Müslümanlar, camide ibadetlerin rahat bir şekilde yapılabilmesi için Budistlerden davul vurmaktan ve müzik çalmaktan sessizce geçmelerini istemişlerdir. Fakat Budistler bu isteklere tepki göstermişlerdir.³⁰⁴ Bu olay üzerine İngiliz valisi; Müslümanlar ve diğer milletlerin ibadethanelerinde rahatsızlık duymamaları için başka bir güzergaha kaydırılması ya da cami ve mabetlerin 100 metre çevresinde gürültü yapılmaması şartıyla Perehere Yürüyüşüne izin vermiştir.³⁰⁵

İngilizlerin bu kararını hoş görmeyen Budistler:

“Biz 450 senedir Esele Perehere Yürüyüşü için bu güzergahı kullanıyoruz, Seylan Müslümanları bu duruma hiçbir zaman tepki göstermediler ama dışarıdan gelen Hintli Müslümanlar bugün tepki gösteriyorlar. Bu nedenle İngiliz valisinin kararını kabul etmeyeceğiz”³⁰⁶

diyerek İngiliz valisinin kararına karşı çıktılar ve Kandy bölge mahkemesine başvuru yaptılar. Budistler tarafından açılan bu dava aslında Müslümanlara karşı değil, İngiliz valisine karşı bir davadır. Müslümanlar da meselenin bu kadar büyümesini istememişti.

³⁰³Esele Perehere; Sinhali Budistlerin büyük bayramının adıdır. Bu bayram kutlmasında filler, ateş oyunları, davul vurmaları ve müzik ile dans etmek gibi uygulamalar yer almaktadır ve Bir Mabedden (Pansala) diğer bir mabade (Pansala) yürüyüşüdür.

³⁰⁴Farmer, s. 23.

³⁰⁵De Souza A, *Hundred Days in Ceylon under Martial Law in 1915*, Transl. By Yaspala Vanasinha, S, Godage saha Sahodaraya, Colombo, 2005, s. 33.

³⁰⁶Najimudeen, *Müslimgalum Kalavara Şûlalum*, s. 86.

Nitekim mahkemeye Müslümanlar tarafından hiçbir evrakın teslim edilmemesi bunun en büyük delilidir. Sinhali Budistler tarafından mahkemeye teslim edilen mektupta iki nokta vurgulanmıştır. Birincisi, Perehere Yürüyüşüne Seylan Müslümanlarının engel olmadıkları halde Hintli Müslümanların engel olmaya çalışmaları; ikincisi, İngiliz valisinin Müslümanların tarafını tutup onların lehine karar vermesidir.³⁰⁷

1914 yılında bu davayla ilgili şahitleri dinleyen Kandy Bölge Mahkemesi hâkimi Paul E. Pieris belgeleri inceledikten sonra “Esele Perehere Yürüyüşü Sinhali Budistlerin dini hakkıdır, Budistler kendi dinlerinin gereğini özgürce yerine getirebilir.”³⁰⁸ şeklinde karar vermiştir. Budistler bu karardan dolayı çok memnun oldular. Fakat karşı taraf Kandy Bölge Mahkemesi tarafından verilen bu kararı kabul etmeyerek Yüksek Mahkeme’ye başvurmuştur. Bu dava yaklaşık bir yıl sürmüştür. Yüksek Mahkeme 2 Mayıs 1915’te Kandy Bölge Mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararı doğru bulmayıp, bu kararın geçersiz olduğuna kanaat getirmiştir.³⁰⁹

Bu karar, Budistler tarafından kendi dini haklarının gasp edildiği bir karar olarak görülmüştür. Bu duruma sebep olan Müslümanlara karşı Budistler arasında nefret ve kin oluşmuştur. Neticede 29 Mayıs 1915 tarihinde Budistler Müslümanlara saldırdılar. Gampola’da başlayan saldırılar ülkenin diğer bölgelerine de hızlıca yayılmıştır. 1915 yılının beş haziranına kadar süren bu saldırılarda 25 Müslüman katledilmiş, 189 Müslüman yaralanmış, 4 Müslüman kadına tecavüz edilmiştir. 17 cami yakılmış, 86 cami tahrip edilmiş, 4075 Müslümanın dükkânı yağmalanmış, 350 hane yakılmıştır.³¹⁰

1915 etnik çatışması gibi güçlü gerilimler; kendisini hazırlayan ekonomik, politik ve sosyal arka plana sahiptir. Dolayısıyla sadece Esele Perehere Yürüyüşünün

³⁰⁷Najimudeen, *Muslimgalum Kalavara Şûlalum*, s. 87.

³⁰⁸Ponnambalam Ramanathan, *Riots and Martial Law in Ceylon, 1915*, Asian Educational Services, New Delhi, 2003, s. 4.

³⁰⁹Balasingham K, *New Law Reports*, Government Printer, Vol-18, 1916, s. 201.

³¹⁰Najimudin, *Muslimgalum Kalavara Şûlalum*, s.143.

engellenmesiyle ortaya çıkabilecek bir hadise değildir. Eğer gerçekten öyle olsaydı Budistlerin sadece Gampola'daki Hintli Müslümanlara saldırımları gerekirdi. Fakat Sinhali Budistlerin, ülkedeki her Müslümanı ve onların sahip oldukları ne varsa hepsini hedef aldıkları ortadadır. Bu durum saldırıların arka planında ırkçı düşüncelerin de yer aldığını açıkça göstermektedir³¹¹

İngilizler, Müslümanların büyötmek istemedikleri bir meseleyi (büyük çatışmalara yol açacağını bile bile) neden ısrarla mahkemeye taşımışlardır? Bu durumu “The Morning Leader” gazetesinin yazarı Armand de Souza, “Hundred Days in Ceylon Under Martial Low-1915” adlı eserinde şöyle sorgulamıştır: “İngiliz egemenliğindeki Sri Lanka’da, kendi dinlerini temsil eden Hristiyan Kiliselerine bile verilmeyen itibar ve öncelik Müslümanların camilerine neden verilmiştir?”³¹² Sri Lankalı İslam tarihçisi Muhammed Shukry’e göre birinci dünya savaşında Türkiye, İngilizlere karşı Alman safında yer aldı. Hilafetin merkezi Türkiye olduğundan Sri Lankalı Müslümanlar isyan edebilir düşüncesiyle İngilizler, Müslümanların gönüllerini kazanmak amacıyla onları desteklemiştir.³¹³

1915 yılında Sinhaliler ve Müslümanlar arasında yaşanan bu etnik çatışma Sri Lanka tarihine elim bir hadise olarak geçmiştir. Sri Lankalı Müslümanlar bu çatışmalardan hem maddi hem manevi olarak oldukça olumsuz etkilenmiştir. Bu zamana kadar Müslümanlar genel olarak ticaret alanında etkin durumdaydılar. 1915 etnik çatışması Sri Lanka Müslümanlarına siyaset ve eğitim alanında da kalkınmaları gerektiğini hissettirmiş ve aynı zamanda Sri Lankalı Müslümanların gücünü toplamasına sebep olmuştur. Bununla beraber Müslümanların siyasi ve sosyal haklarını savunmak amacıyla pek çok dernek kurulmuştur. 1886 yılında “Cemiyetul İslamiye”, 1900 yılında

³¹¹Dewaraja, *The Muslims of Sri Lanka*, s.146.

³¹²De Souza, s. 43.

³¹³Shukry, *Ilangey Müslimgal*, s. 97.

“Müslüman Ulusal Birliği” 1922 yılında ise “Seylan Morlar Derneği” kurulmuştur,³¹⁴. 1915 etnik çatışmasından önce mecliste sadece bir temsilci bulunduran Müslümanlar, bu çalışmalar neticesinde temsilci sayısını üçe çıkarmayı başarmıştır.

2.2. MÜSLÜMAN AYDINLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Müslümanlar ülkenin Doğu vilayetinde yoğunluk olarak yaşamakla birlikte ülke genelinde her yerde diğer topluluklarla beraber dağılmış durumdadırlar. Ülkedeki Müslüman nüfusun bu dağınık yapısı, Müslüman toplumun her açıdan kendine ait bir yaşam tarzı geliştirmede ilgisiz kaldığını göstermektedir. Müslümanlar, kendilerini Müslüman olmayan komşularının yaşam tarzlarına uyarlayarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Müslüman olmayan diğer topluluklardaki değişimler Müslüman toplumunu etkilemiştir.³¹⁵ Dolayısıyla 19. yüzyılın ortaları ve 20. yüzyılın başlarında Budist ve Hindu topluluklarında milli uyanış ve sosyal değişimler meydana gelmiştir. Bu gelişmeleri yönlendirebilecek Olcott, Anagarika Darmapala ve Arumuha Navalar gibi Budist ve Hindu önderler vardı. Halk bunları kendi liderleri olarak kabul etmiştir. Bu nedenle erken reform hareketlerini doğru bir şekilde yönetebilmişlerdir.

Sri Lanka’da Budist ve Hindu topluluklar arasında yenilenme ve reform faaliyetlerinin ortaya çıkışının en önemli nedeni ise bu toplulukların kendilerine öncülük edebilecek ulusal liderliğe sahip olmalarıdır. Bu nedenle Michael Ames’e göre Sri Lanka’daki Budist toplumun reform ve yenilik hareketlerinin arkasında çeşitli sebepler olduğuna işaret edilse de, erken reform döneminde Budist reform aktivistlerinin rolü büyüktür. Muhafazakâr keşişlerin sosyal statüsünde meydana gelen düşüş ve yeni bir entelektüel grubunun ortaya çıkması reform tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.³¹⁶

³¹⁴Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 145. & Jayawardena, *Nobodies to Somebodies*, s. 225. & Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s. 39.

³¹⁵Samarawira, “Aspects of The Muslim Revivalist Movement”, s. 367.

³¹⁶Ames M, “Ideological and social change in Ceylon”, *Journal of Human Organization*, Society for Applied Anthropology, 22/1, 1963, s. 49.

Nitekim Budist toplumda ortaya çıkan reform hareketlerine Hikkaduwe Sri Sumangala Thera (1827-1911), Henry Steel Olcott (1832-1907), Anagarika Darmapala (1864–1933) gibi Budist reformcular öncülük yapmışlardır.³¹⁷

Bu dönemde Sri Lanka Müslümanları arasında da gözle görünür gelişmeler ve değişimler meydana gelmiştir. Fakat Budist ve Hindu topluluklarına zıt olarak Müslüman toplumunda gelişim ve sosyal değişimleri düzenli bir şekilde yönlendirebilen ve halk arasında lider olarak kabul gören bir önder ya da siyasi bir lider bulunmamıştır. Bununla beraber din açısından Müslümanlar kendi aralarında ihtilafa düşerek farklı gruplara ayrılmış durumdaydılar.³¹⁸ Müslümanların bu duruma düşmelerinin en önemli sebebi ise Portekiz ve Hollanda dönemi olarak adlandırılan üç yüzyıllık süre içerisinde Sri Lanka Müslümanlarının çektikleri zorluklar ve İslam dünyasıyla olan dini ve kültürel ilişkilerinin kopması gösterilebilir.

1505 yılında Portekizliler ülkenin sahil bölgelerini ele geçirmeden önce Sri Lanka Müslümanlarının dini ve kültürel hayatlarının şekillenmesinde Yemen, İran ve Mısır gibi İslam dünyasından ülkeye gelen âlimlerin rolü büyüktür. Bunun en belirgin örneği ise; Sri Lanka'daki Müslümanlar İslamiyet'i öğrenebilmek ve doğru bir şekilde yaşayabilmek için halifelğin merkezi olan Bağdat'tan hoca talep ettiğinde Bağdat'taki halife, âlim olan Ebu Bakaya'yı vazifelendirmesidir. Ebu Bakaya Sri Lanka'ya gelerek orada bir süre İslam'ı öğrettikten sonra 948 yılında vefat etmiştir.³¹⁹

Portekizli ve Hollandalı sömürgeciler döneminde Sri Lankalı Müslümanlar sosyo-ekonomik ve dini alanda büyük baskı ve zulümlere maruz kalmışlardır. Sömürgeciler İslam dünyasından gelen âlimleri memleketlerine geri göndermiş ve dışarıdan

³¹⁷Soorakkulame Pematatana, *Bringing the Buddha Closer: The Role of Venerating The Buddha in The Modernization of Buddhism in Sri Lanka*, University of Pittsburgh, Unpublished PhD thesis, 2017, s. 24.

³¹⁸Muslim Pazukavalan, 1907.07.06.

³¹⁹Sameer M, "Archaeological Evidence of Early Arabs in Ceylon", *Moors Islamic Cultural Home 21th Anniversary Souvenir*, Moors Islamic Cultural Home, Colombo, 1965, s. 38.

Müslümanların ülkeye girmelerini yasaklamışlardır. Neticede 16. yüzyıldan itibaren Sri Lanka Müslümanları ve İslam dünyası arasında yıllardır süren ilişkiler kopmuştur. Sadece Güney Hindistan'la ilişkiler devam edebilmiştir. Bu süreçte Sri Lanka Müslümanlarının sosyal, kültürel ve dini hayatı; Güney Hindistan Müslümanlarının muhafazakâr, geleneksel ve sınırlı dini ilimleriyle daralmaya maruz bırakılmıştır.³²⁰

Bu dönemde Sri Lanka Müslümanlarını rehberlik ederek yönlendirebilecek liderlik vazifesi genel olarak âlimlerin elindeydi. Fakat din ve dünya yolunu aydınlatma görevini üstlenmiş olan bu âlimlerin ilim seviyesi ülkedeki gelişmelere göre rehber olabilecek nitelikte değildi. İngilizce okumanın, avukatlık ve noterlik işleri yapmanın, gayrimüslimlerin otellerinde yemek yemenin ve dünya işleriyle meşgul olmanın haram olduğuna dair fetva vermeleri âlimlerin ilim seviyesini gösteren en belirgin örneklerdir.³²¹

Yeni olan her şeye düşman kesilmiş ve toplulukta herhangi bir değişimin olmasına izin vermemişlerdir. Gelenekselliğe karşı gelen her şeye şüpheyile bakmışlardır. Ayrıca Müslümanlar arasında cenazenin 7. gün, 40. gün ve birinci yıl ölüm yıldönümünde hatim okutup yemek dağıtmak, tekke ve türbelerde kurban kesmek ve onlardan şifa beklemek, kahve falına bakmak, falcı ve büyücülere gitmek gibi birçok hurafe ve batıl inançlar yayılmıştır. Bazıları bunu din adına samimi bir şekilde savunmuş ve hatta bu davranışı "hakiki dindarlık", bunlara karşı çıkmayı ise "inançsızlık" olarak kabul etmişlerdir.³²²

19. yüzyılın sonlarına doğru Müslümanların bu ve benzeri davranışları yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Ekonominin gelişmesi ve Müslümanların orta sınıfının İngilizce ve Batı eğitimi almasıyla beraber Sri Lanka Müslümanlarının İslam dünyasıyla olan tarihi ilişkilerinin yeniden gelişmesi, Müslüman aydınlar ve âlimlerin Sri Lanka'ya sürgün

³²⁰Azeez A. M. A, "The Muslim Tradition", *Education in Ceylon (from the Sixth Century B. C. to the Present Day): A Centenary Volume*, ed. Sirisena U. D. I, Ministry of Education and Cultural Affairs, Colombo, 1969, s. 1145.

³²¹*Sarvajana Nesan*, 1887.07.19

³²²*Muslim Nesan*, 1884.11.12.

edilmeleri gibi bazı faktörler ülkede işin ehli olan entelektüel aydınların ortaya çıkmasına yol açmıştır.³²³

Bu aydınlar, Müslüman topluluğunda uzun zamandır ilgisiz kalınan ülke meselelerinde yeni düzene göre Müslümanları yönlendirme ve öncülük yapma vazifesini üstlenmiştir. Müslümanlar, batı eğitimini ve ülkede gelişmekte olan alanlarda ortaya çıkan fırsatları değerlendirmemekten gelen olumsuz etkileri anlayarak bu alanlara Müslüman gençleri yönlendirme ihtiyacı duymuştur.³²⁴ Müslümanlar arasında batı eğitimi alan ve İngilizce bilen entelektüellerden oluşan geniş bir grup yetişmemiş olsa da, M.C. Siddi Lebbe (1838-1898) ve Vappuchi Marikar (1868-1925) gibi yetenekli şahsiyetler yetişmiştir. Bu şahsiyetlerin sorumluluklar üstlenerek ortaya çıkmaları 1880'lerde Müslümanların yeniden canlanması için büyük bir ilham verici ve itici güç olmuştur. Aynı zamanda toplumun kalkınması ve gelişmesinde büyük roller oynayan reform faaliyetlerine neden olmuştur.³²⁵

2.2.1. Müslümanların Manevi Lideri; Mappillay Lebbe Alim (1816-1898)

Seyyed Muhammed Mappillay Lebbe Alim, Sri Lankalı Müslüman aydınlarının oluşmasında ve Müslümanların dini hayat uyanışında büyük rol oynayan bir şahsiyettir. Seyyed Muhammed Mappillay Lebbe Alim 1816 yılında Güney Hindistan'ın Kayal Pattanam adlı köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Lebbe Alim, annesi Amina Ummadır. Seyyed Muhammed Mappillay Lebbe Alim'in gerçek adı Seyyed Muhammed Lebbedir. Daha sonra Mappillay Lebbe Alim ve Kasavatta Alim olarak meşhur olmuştur. Mappillay Lebbe Alim çocukken Kur'an-ı Kerim'i ve İslami ilimleri öğrenmiş ve Arap dili ve edebiyatı alanında kendisini iyi yetiştirmiştir. 18 yaşına geldiğinde Kilekkaray şehrine gitmiş ve orada meşhur Teyka Sahip Alimden ders alıp icazet almıştır. Daha sonra

³²³Mahroof, "Sir Syed Ahmed Khan and Allama İqbal in Sri Lanka", s. 59.

³²⁴Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 82.

³²⁵Jayawardena, *Nobodies to Somebodies*, s. 225.

Kerla'ya gidip oradaki meşhur alimlerden ders alıp dini alanda kendisini geliştirmiştir.³²⁶ Ayrıca Mappillay lebbe Alim Tamilce, Sinhalica, Farsça, Arapça ve Urduca gibi dilleri iyi bir şekilde öğrenmiştir.³²⁷

Mappillay Lebbe Alim, Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecinde dini ve kültürel uyanışına büyük katkıda bulunan ünlü bir tasavvuf alimi ve edebiyatçısıdır. Mappillay Lebbe Alim ilk olarak 1835 yılında ticaret amacıyla Sri Lanka'ya gelmiştir. Daha sonra birkaç defa daha Sri Lanka'ya gelen Mappillay Lebbe Alim ülkede kendi müritlerini de yetiştirmiştir. 1880 yıllarında Sri Lanka Müslümanlarının geri kalmış olduklarını gören Mappillay Lebbe Alim tüm zamanını Müslüman toplumun dini hayat uyanışı için çalışmaya adanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Kolombo'da birkaç camii inşa etmiştir. Aynı şekilde Galle, Weligama, Matara Hambantota gibi diğer önemli şehirlerde ve uzak köylerde dahi bir dizi camii inşa etmiştir. Mappillay Lebbe Alim, İslam hukuku ve Kelam alanlarında Arabut Tamilcesinde “Maghani” “Fathud Dayyan” adlı iki eser yazmıştır. Bu eserler Müslümanların dini eğitiminde ana kaynak kitap haline gelmiştir.³²⁸

Mappillay Lebbe Alim'in Sri Lanka'da Müslüman aydınların öncüsü olan M.C. Siddi Lebbe'yi yetiştirmesi onun Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecine verdiği en önemli hizmeti olmuştur. Mappillay Lebbe Alim'in Sri Lanka Müslümanlarının dini alanda kalkınmaları için yaptıkları faaliyetleri, Siddi Lebbe'yi eğitim reformuna teşvik eden önemli bir faktör olmuştur. Avrupalı sömürgecilerin baskılarına maruz kalan Sri Lanka Müslümanları eğitim alanında diğer toplumlardan geri kalmış olmakla beraber dini vecibelerini yerine getirmek için de yeterli ilimleri yoktu. Bu durumu değiştirmek için

³²⁶Ameen M.İ.M, *İlangey Müslimgalin Marumalarçikkku Vittitta Munnôdihal*, Al-Hasanat Pazippaham, Hemmathagama, 2010, s. 66.

³²⁷Najimudeen A.M, *Kasâvattai Âlim Pulavar*, Tamil Mandram, Galhinne, 2000, s. 19.

³²⁸Shukry M.A.M, “Muslims of Sri Lanka- A Cultural Perspective”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah Inst., Beruwala, 1986, s. 354.

Mappillay Lebbe Alim, Müslümanlarının eğitim ve din alanlarında gelişmeleri gerektiğine inanıyordu.³²⁹

M.C Siddi Lebbe, Mappillay Lebbe Alim'in Sri Lanka Müslüman toplumdaki yerini şöyle anlatmaktadır:

“Seyyed Muhammed Mappillay Lebbe Alim İslam ilimlerinde çok yetişkin bir kişiydi. Sri Lanka’da nerede bir fihri mesele ortaya çıkarsa Mappillay Lebbe Alimin fetvaları halk arasında kabul edilmiştir. Ayrıca kendisi iyi bir Arapça dil yeteneğine sahiptir. Ülkemizde Mappillay Lebbe Alim gibi bir alim yetişmemiştir. Mappillay Lebbe Alim İmam İbn Hacer gibi bir imamdır.”³³⁰

Sri Lanka’da Müslümanlar arasında basın faaliyetler çok yaygın olmadığı zamanda yaşayan Mappillay Lebbe Alim kendi elleriyle kitapları yazıp köyden köye gezerek dağıtmıştır. Müslümanların dinlerini sağlam bir şekilde öğrenmeleri için böyle kitapları dağıttığından dolayı Müslüman halk ona “Muşiruddin”, dini yayan adını vermiştir.³³¹Mappillay Lebbe Alim 1893 yılının Ramazan ayında 63 yaşında Akkurana’da vefat etmiştir.³³²

2.2.2. Müslümanların Reform Hareketlerine Yön Veren Urabi Paşa (1841-1911)

1883 yılında Mısır’dan Sri Lanka’ya sürgün edilen Ahmet Urabi Paşa Sri Lanka Müslümanlarının reform tarihinde unutulmaz bir şahsiyet olmuştur. Ahmed Urabi Paşa aynı zamanda Urabi Paşa ve Orabi Paşa olarak da tanınmaktadır. Ada’da Urabi Paşa’nın yaşadığı dönemde ona verilmiş olan bazı ruhsatlardan dolayı Sri Lanka Müslüman toplumunun kalkınmasına ve sosyal değişimine katkıda bulunma fırsatına sahip olmuştur. Urabi Paşa’nın 1883-1901 yılları arasında ülkedeki sürgünü sırasında, yerel

³²⁹Ameen M.I.M, *İlangey Müslimgalin Varalâtril Arinjar Siddi Lebbe*, Al-Hasanath Publication, Hemmatagama, 1997, s. 5.

³³⁰Najimudeen, *Kasâvattai Âlim Pulavar*, s. 9.

³³¹Najimudeen, *Kasâvattai Âlim Pulavar*, s. 5.

³³²Najimudeen, *Kasâvattai Âlim Pulavar*, s. 27.

Müslümanlara kıyafetten modern eğitime kadar uzanan konularda ilham kaynağı olması Sri Lanka Müslümanlarının üzerindeki etkisinin boyutunu anlatmaktadır. Ayrıca reform hareketlerine öncülük yapan M.C. Siddi Lebbe gibi birkaç yerel Müslüman aydınların gücüne güç katmıştır.³³³

Mısır'da adalet ve özgürlük için milli mücadeleyi yürütmüş ve İngiliz işgaline karşı direnen ordu kumandanı olan Urabi Paşa gibi bir devrimcinin Sri Lanka'ya sürgün edilmesi Sri Lanka Müslümanları için büyük bir değer ifade etmektedir. Vijaya Samaraweera'ya göre Urabi Paşa Sri Lanka Müslümanlarının reform hareketlerinin öncüsü değilse de reform faaliyetlerini teşvik eden en önemli faktördür ve Müslüman aydınların güvenerek ilham aldığı bir şahsiyettir.³³⁴ Bu nedenle Urabi Paşa'nın kaldığı Kandy'deki evini Mısır Büyükelçiliği 1983 yılında satın almış ve Urabi Paşa Müzesi ve Kültür Merkezi yapmıştır. Daha sonra Sri Lanka hükümeti de onu onurlandırmak amacıyla başkent Kolombo'daki bir caddeye "Urabi Paşa Caddesi" adını vermiş ve Urabi anma posta mührü basmıştır.³³⁵ Dolayısıyla Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecine Urabi Paşa'nın katkısını doğru bir şekilde anlamak için Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya sürgün edilmeden önceki hayatını anlamak yerinde olacaktır.

Ahmed Urabi, 31 Mart 1841 tarihinde Mısırın Zagazig şehrine bağlı Harayah Raznah köyünde dünyaya gelmiştir. Bu köy Muhammed Ali Paşa tarafından kurulmuş ve Badia'dan bir grup Arap ailesi oraya yerleştirilmiştir. Bu köyde yerleşen aileler arasında Urabi Paşa'nın ailesi de bulunmuştur. Geçim kaynağı olarak tarım ve çiftçilik yapmaları için bazı araziler bu köyde yaşayanların kullanımına karşılıksız olarak verilmiştir. Urabi Paşa'nın babasına da bu arazilerden altı dönüm verilmiş ve çiftçilik Urabi Paşa'nın

³³³Jayawardena, *The Rise of the Labor Movement in Ceylon*, s. 42.

³³⁴ Samaraweera, "Aspects of the Muslim Revivalist Movement in Late Nineteenth Century Sri Lanka", s. 368.

³³⁵ Vamadevan, s. 53.

ailesinin ana geçim kaynağı olmuştur.³³⁶ Dolayısıyla Urabi Paşa'nın Fellahin denilen rençber sınıfına mensup aileden gelmesi Urabi Paşa'nın hayatında bazı zorluklar yaşamasına neden olmuştur.

Ahmed Urabi Paşanın babası Muhammed Urabi, annesi Fatma Hanımdır. Babası Harayah Raznah köyünün bir şeyhidir. Ahmed Urabi'nin aslı baba tarafından Hz. Hüseyin üzerinden Hz. Muhammed'e dayanmakta olup Al-i Beyt'e mensup olduğu söylenmektedir. Ayrıca ailesinin Arap kökenli olup Irak'tan Mısır'a geldiği söylenmektedir. Annesi ise veli olan Seyyid Ahmed Rifai'nin soyundan gelmiştir.³³⁷ Babası Muhammed Urabi, kabilesinin reisi olup iffet, emanet, vera', takva gibi vasıflara sahip olan herkes tarafından hürmet edilen bir âlimdi. Urabi Paşa babası hakkında şöyle söylemektedir: “Babam her gün ikindi ve yatsı namazlarından sonra avam halka fıkıh dersleri veriyordu. O dersler sayesinde avam halk dini iyi bir şekilde öğrenip dini vecibelerini doğru bir şekilde yerine getirebilmişlerdir.”³³⁸

Ahmed Urabi ilk eğitimini köyündeki mektepte almıştır. Okuma, yazma ve matematiği Mikhail Gattas adlı bir dövizciden öğrenmiştir. Daha sonra eğitimini tamamlamak için El-Ezher üniversitesine girmiştir. El-Ezher'de dört sene kalan Urabi Paşa Arapça, nahiv ve fıkıh gibi ilimleri öğrenmiş ve Kuranı Kerim'i ezberlemiştir.³³⁹ Urabi çiftçi bir aileden geldiği için başlangıçta pek çok zorluk ve sefaletle yüzleşmiştir. Fakat daha sonra tahsil etmiş olduğu ilim ve gayretiyle yükselmiştir. Urabi; Arapça'ya, tarihe, edebiyata ve dini ilimlere vâkıf, kültürlü ve becerikli bir şahsiyettir. Ulusların tarihini okumuş ve Doğu ile Batı milletlerinin büyük liderlerinin tarihini öğrenmiştir. Napolyon'un hayatını okuması Urabi'nin hayatındaki emel ve arzularını şekillendirmiş

³³⁶Selim Halil Nakkaş, *Mısır Lil Mısriyyin*, Ceridet'l Mahrusa, İskenderiye, 1883, s. 82.

³³⁷Urabi Paşa, *Muzekkirat'z Za'im Ahmed Urabi: Keşfu's-sitar an Sırr'l-esrar fi'n nehdat'l Mısriyye el Meşhur bi Sevrat'l Urabiya*, Darul Kutup ve El-Vesaik El-Kavmiye, Kahire, 2005, s. 14.

³³⁸Mahmmud'l Hafif, *Faslun Fi Târih's Sevrat'l Urabiyye*, Muassasatu Handavi li Talimi ve Sekafa, Kahire, 2012, s. 8.

³³⁹Nakkaş, s. 82.

ve Mısır'ın anayasal bir hükümete ihtiyaç duyduğunu hissettirmiştir. Devrimi hakkında da yeterli bilgiye sahiptir.³⁴⁰

Napolyon gibi insanların tarihini okuyanlarda savaş ya da kahramanca anlamlar, macera ve cesaret sevgisi gibi izlenimler uyandırması gerekirken Urabi'ye Mısır'ın anayasal bir hükümete ihtiyacı olduğunu hissettirmesi ilginç bir durumdur. Her nasılsa bu ilim, Urabi'ye ulusal uyanış, özgürlük, demokrasi, adalet, kamu hakları gibi anlayışları iyi bir şekilde kavramak için yardımcı olmuştur. 1854 yılında kabile reisleri ve şeyhlerin oğullarının askere alınması kararı üzerine Urabi Paşa asker olmaya karar vermiştir.³⁴¹

Urabi Paşa çocukluğundan beri asker olmak için derin bir arzusu olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Ben çocukluğumdan beri askerlik yapmayı çok seviyordum. Bir asker ya da mücahit benim yanımdan geçerken öyle seviniyordum ki bu sevda bende hala devam ediyor.”³⁴² Fakat Selim Halil Nekkaş'a göre Urabi Paşa'nın askere gitme isteği yoktu. Onu zorla asker yaptılar. Bu nedenle kendisini askere almasınlar diye El-Ezher'e okumaya gitmiştir.³⁴³ Ancak Urabi Paşa'nın asker olduktan sonra yedi sene gibi kısa bir süreçte o zamanda askeriyede Mısırlı kimsenin ulaşamadığı bir seviyeye ulaşması kendisinin askere isteyerek gittiğini göstermektedir. Ayrıca Urabi Paşa'nın vatanını seven milliyetçi biri olduğu görülmektedir.

Urabi Devrimi, 1881 yılının başlarında ortaya çıkan ve 1882 yılının sonuna kadar devam eden ulusal bir harekettir. Urabi devrimini Ahmed Urabi Paşa ve arkadaşları yönetmişlerdir. Urabi Devrimi askeri bir devrim olarak tanımlanmaktadır. Fakat bunun sadece askeri bir devrim değil, aynı zamanda ulusal liderler, tüccarlar, esnaflar, işçiler gibi ulusun tüm sınıflarının katıldığı ulusal bir devrim olduğuna şüphe yoktur.³⁴⁴ Urabi

³⁴⁰Halim El- Bazci ve arkadaşları, *Buhus Fil Fikr El-Kavmi El- Arabi, El-Mahad'l İnma'l Arabi*, Beyrut, 1985, s . 118.

³⁴¹Hafif, s. 9.

³⁴²Urabi Paşa, s. 13.

³⁴³Nakkaş, s. 82.

³⁴⁴Abdurrahman'r Rafii, *Es-Sevrat'l Urabiye ve'l- İhtilal'l İngiliziye*, Darul Maarif, Kahire, 1983, s. 71.

Devrimi'ni hazırlayan pek çok faktör bulunmaktadır. Ancak Ahmed Urabi'nin ortaya çıkmasının bu faktörlerin başında geldiğine dair bir kanıt yoktur. Çünkü Urabi Paşa yerli askerlerin haklarını almak için onları bir araya getirerek onlara birlik ve dirlik ruhu vermiştir. Hak taleplerini açıkça yöneticilere sunmak için askerleri cesaretlendirmiştir.³⁴⁵

Orduda Mısırlı askerlere karşı ayrımcılık davranışları Urabi Devrimi'nin ortaya çıkmasının doğrudan nedeni olmuştur. Bu durum 1881 yılında Urabi Paşa ve Hidiv Paşa arasındaki görüşmede devrim taleplerini sunan şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Paşam, biz ordumuz ve milletimiz adına adil taleplerimizi size sunmak için geldik. Allah bizleri özgür olarak yaratmıştır. Bizi miras edilebilecek şekilde mal ya da eşya olarak yaratmamıştır. Allah'a yemin ederiz ki bizler bundan sonra bize bir daha ne mal ne de köle gibi muamele etmenize müsaade etmeyeceğiz.”³⁴⁶

Savunma Bakanı Osman Rıfkı Paşa'nın ayrımcı davranışları ve kötü muamelesi yerli askerleri devrime teşvik eden en önemli etkidir. Osman Paşa Çerkez ırkına mensup bir kişiydi. Osman Paşa Çerkez, Türk ve Arnavut kökenli subaylara yerli halktan fazla ehemmiyet göstermiş ve Mısırlı subayların askerlikte yüksek rütbelere yükselmelerini engellemiştir. Bununla beraber Mısırlıları hor görmüş ve çiftçiler anlamına gelen Fellahin lakabını vererek aşağılamıştır. Bu durumdan rahatsız olan bazı yerli askerler Ahmed Urabi Paşa'nın evinde toplanarak Osman Paşa'nın görevden alınmasını isteyen bir dilekçe yazdılar. Fakat bu dilekçeden dolayı Urabi Paşa ve arkadaşları görevden uzaklaştırılarak tutuklandı ve yerlerine Çerkez kökenli subaylar tayin edildi.³⁴⁷

Öte yandan Urabi Devrimini hazırlayan bazı siyasi, ekonomik ve sosyal etkenler de bulunmaktadır. Siyasi neden Mısırlıların devrimden önce yapılan haksızlıklardan kurtulma isteklerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Riyad Paşa'nın döneminde Mısır halkı zulüm ve baskılara maruz kalmıştır. İnsan haklarını ve yaşamlarını garanti altına

³⁴⁵Rafii, s. 70.

³⁴⁶Urabi Paşa, s. 271.

³⁴⁷Hilal Görgün, “Urâbi Paşa”, *Diyânet İşleri Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, C: 42, s. 168.

alan özgürlük, eşitlik ve adaleti sağlayan yasal garantiler yoktu. Kırbaçla insanlara vurmak yaygınlaşmış ve yöneticiler tarafından para toplamak, zulüm ve işkence yapmak için aracı olarak kullanılmıştır.³⁴⁸

Mali krize gelince, Mısır'daki borçlar 1875 yılında 91 milyon liraya ulaşmış durumdaydı. Bu durum Hidiv'in borçlanmadaki müsrifliğinden kaynaklanmıştır. Bu fahiş borçlar çiftçiler üzerindeki vergilerin şiddetini daha da artırmıştır.³⁴⁹ Avrupalıların nüfuzu artmıştır. Şirketler ve Avrupa toplulukları kimlikleriyle ülkeye girmişlerdir. Avrupalılar projeler, borçlar ve faizlerle Mısır toplumunun geçim kaynaklarını soyup onlara kendi vatanlarını dar ediyorlardı. Ayrıca Avrupalılar özellikle İngilizler Mısır'daki sömürgecilik amaçlarına ulaşmak için olayların gelişimini bekleyip değerlendiriyorlardı. İngiltere, Süveyş Kanalı'ndaki Mısır hisselerini satın aldığı 1875'te hedeflerine doğru ilerlemeye başlamıştır.³⁵⁰

Urabi Paşa, Mısır devleti ve yerli halkın böyle birbirine düşmesinin en önemli sebebinin Riyad Paşa ve bakanlığı olduğunu söyler:

“Riyad Paşa ve bakanlığı aşırılığa gidip doğru yoldan sapmıştır. Onun niyeti vatanın birçok toprak parçasının yabancılara satılması ve ülkenin dağılması ve parça parça olmasından başka bir şey değildir. Hükümet birçok maslahatını yabancılara teslim etmiş ve onlara yüklü maaşlar vererek hükümetin yükünü artırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Bu davranışlar karşısında susmamız ve hiçbir şey yapmamamız bizler için acizlik, zayıflık ve korkaklıktan ibarettir. Ey vatanseverler! Askerlik hizmetinde vatana gönül vermiş olan çocuklarınızın her şeye kadir olan Allah'a güvenerek haklarınızdaki tüm haksızlıkları önlemeye ve zalimlere karşı korumaya muktedir olduğunu bilin.”³⁵¹

Bu bakımdan Urabi Paşa'nın devrim faaliyetlerini her ne kadar tenkit edenler olsa da onun mücadelesi Mısır Milleti, vatanın değerleri, adalet ve hürriyet için yapılan

³⁴⁸Wilfrid S.B, *Et- Tarih's Sirri Li'l İhtilal'l İngiliz Mısır*, Mektabtul Adab, Kahire, 1938, s. 13.

³⁴⁹Hafif, s. 10.

³⁵⁰Ahmed Abdurrahman Mustafa, *Es-Sevra'l Urabiye*, Darul Kalem, 1961, s. 6.

³⁵¹Mikhail Sharubim Bek, *El-Kafi Fi Tarihi Mısır El-Kadim ve'l Hadis*, Mektabtu Medbula, Kahire, Vol.4, 1898, s. 297.

mücadeleden başka bir şey olmadığı, vatan uğruna yapılan bir devrim teşebbüsü olduğu söylenebilir.

Urabi Paşa; devrim faaliyetlerinin devlete karşı olmadığını sadece bazı devlet adamları tarafından Mısır halkına yapılan ayrımcılık, zulüm ve baskılara karşı olduğunu ve yabancıların nüfuzundan vatani kurtarmak ve adaleti sağlamak için yola çıktığını şöyle ifade etmektedir. “Herkes bilsin ki bizim kalkışmamız hak ve hukuk talebi içindir. İsyan ve itaatsizlik için değildir.”³⁵² Urabi, Nil Sarayı töreninde devlet adamlarının önünde devrim faaliyetlerinin asıl gayesini şöyle açıklamıştır:

“Biz hürriyet, kardeşlik ve eşitlik üzerine adaleti ikame etmek ve ıslahattan başka bir şey istemiyoruz. Bu ise millet meclisinin inşası ve onun gerçek anlamda var olmasıyla gerçekleşir. Biz hükümete itaat ederiz ve bağlıyız. Hatta kendimizi hükümetin adil emirlerini uygulayan araç olarak görürüz.”³⁵³

Urabi devriminin talepleri ne kadar yüce ve Urabi Paşa'nın niyeti ne kadar iyi olsa da 1882 yılında devrimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

En son 1882 yılının sonlarında Mısır'ı sömürmeye çalışan İngiliz ordusuyla Urabi Paşa, bedevilerin desteğini de alarak bir süre savaşmış ama yenilgiye uğramıştır. Dolayısıyla 6 Eylül 1882 tarihinde İngilizlerin ısrar etmeleri sonucunda Sultan II. Abdülhamid tarafından Urabi Paşa âsi olarak ilân edilmiştir. Urabi Paşa ise Kahire'ye kaçtıktan sonra 14 Eylül'de İngilizlere teslim olmuştur. Böylece 1882 yılında İngilizler, Mısır'ı ele geçirmişlerdir.³⁵⁴ 4 Aralık 1882 tarihinde Urabi Paşa ve yakın arkadaşları savaş mahkemesinde yargılandılar. Mahkemede Urabi Paşa'nın suçunu itiraf etmesine binaen Urabi ve arkadaşlarının mal varlıklarına el konuldu, kendileri de idam kararına çarptırıldı. Fakat Hidiv tarafından bu ceza ömür boyu sürgüne çevrilmiştir. Bu karar üzerine Urabi

³⁵²Urabi Paşa, s. 283.

³⁵³Nakkaş, s. 123.

³⁵⁴Görgün, “Urâbî Paşa”, s. 168.

Paşa başta olmak üzere arkadaşları aileleriyle birlikte Sri Lanka'ya sürgün edilmişlerdir.³⁵⁵

Böyle bir arka planda ortaya çıkan Urabi devrimi görünüşte başarısız olsa da 19. yüzyılın son çeyreğinde özgürlüğe yönelik en büyük ayaklanmalardan biri olarak sayılmaktadır. Çünkü bu devrim ulusal liderler, tüccarlar, esnaf, işçiler gibi geniş halkın desteğiyle beraber silahlı kuvvetlerin de desteğini kazanmıştı ve talepleri siyasi, geçici, ani ve dar amaçların ötesindeydi. Dolayısıyla bu ayaklanma başarısız olmasına rağmen Mısır'ın ulusal uyanışına, Mısır'ın durgunluk dönemini sonlandırarak ulusal öncülerin ve kahramanların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Sri Lanka'ya sürgün edilen Urabi Paşa ve arkadaşları “SS Mariotis” adlı bir gemi ile 10 Ocak 1883 tarihinde adaya vardılar. Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya gelmesi Müslümanlarda yeni bir ruh oluşturmuştur. Dolayısıyla Müslümanlar onun gelmesini dört gözle beklerken ülkedeki bazı gayrimüslimler Urabi Paşa ve arkadaşlarının adaya gelmelerinden rahatsız olmuşlardır. Gazetelerde Urabi Paşa ve ekibini kötüleyen olumsuz görüşler yazılmıştır. Örneğin “The Weekly Ceylon Observer” adlı gazetenin 26 Aralık 1882 tarihli baskısının editör yazısı şöyleydi:

“Sri Lanka'ya sürgün edilen 53 Mısırlı bize yeni yıl hediyesi olarak yakında burada olacaklardır. Onlar için bir kamp ayrılırsa yeterlidir. Devletin onlar için gereksiz masraf yapmasına gerek yoktur. Ayın 26. gününde İskenderiye'den hareket edecekler. Sri Lanka halkı özellikle Müslümanlar onları karşılamak için şimdiden hazırlıklara başlamışlar bile. Onlar firavunun yaşadığı topraklarda İngilizlere karşı savaştılar. Bu nedenle halk onları görmeyi merak ediyor. Urabi Paşayla birleşerek savaşanlar Arap olsun Türk olsun hepsi hainlerdir ve teröristlerdir. Vahşi sıfatlarla vasıflanmış delilerdir. Urabi Devrimi'ni dindarlar ya da vatanseverler takdir etseler de biz onu kabul etmeyeceğiz. Çünkü Muhammed'in dini her zaman teröre teşvik etmektedir.”³⁵⁶

³⁵⁵Bek, s. 436.

³⁵⁶*The Weekly Ceylon Observer*, 1882.12.26.

Bu cümlelerden Urabi Paşa ve ekibinin ülkeye gelmelerinden ne kadar rahatsız oldukları anlaşılmaktadır.

Sri Lanka Müslümanları için Urabi Paşa'nın adaya gelmesi coşku ve heyecan verici bir olay olmuştur. Onu binlerce Müslüman limanda heyecanla karşılamıştır. Mariotis gemisi akşam saat beşte Kolombo limanına varmıştır. Geminin geldiğini duyan Müslümanlar, Kandy ve Galle gibi ülkenin uzak yerlerinden tren yoluyla Urabi Paşa'yı karşılamak amacıyla başkent Kolombo'ya gelen halkla birlikte binlerce kişi limana akın etmişlerdir. Limana yaklaşan halkı idare etmekte güvenlik güçleri zorluk çekmiştir. Urabi Paşa'yı görmek için uzun süre bekleyen halka Urabi Paşa'nın gemiden inemeyeceği haberi duyurulmuştur. Üzüntüyle evlerine dönen halk ertesi gün yine aynı şekilde limana akın etmişlerdir. O gün öğleden sonra saat ikide Urabi Paşa gemiden çıkıp limana inerken onu gören Müslüman halkı "Allahu Ekber, Essalamu Alaykum" diyerek bağırmişlardır. Bunu gören Urabi Paşa da mutlu olmuş ve onlara başını eğerek teşekkür etmiştir.³⁵⁷

Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya gelmesi Müslümanlara ümit vermiştir. Genel olarak Sri Lanka'da bulunan her bir Müslüman onu sevmiş ve ona yakınlığını arz etmişlerdir. Özellikle reform faaliyetlerini sürdüren Siddi Lebbe gibi Müslüman aydınlar Urabi Paşa'yı bir rehber ve yol arkadaşı olarak kabul etmiştir. Sri Lankalı Müslüman aydınlarının öncüleri olan Siddi Lebbe ve I.L.M. Abdul Azeez, Urabi Paşa'nın doğrudan kontrolü altına girmiş ve onların kahramanı ve yüce lideri olmuştur. Bu nedenle Siddi Lebbe'nin başlatmış olduğu eğitimsel reform faaliyetlerini Urabi Paşayla istişare edip onun görüşlerini almaktan geri durmamıştır. Sri Lanka Müslümanlarının reform faaliyetlerinin ilk meyvesi olan Zahira okulunun adını Urabi Paşa'nın koyması bunun en belirgin örneğidir.³⁵⁸ Urabi Paşa, yerel Müslümanlar arasında o kadar popüler oldu ki,

³⁵⁷Hasan, s. 23.

³⁵⁸Azeez A. M. A, "I.L.M Abdul Azeez Birth Centenary Address", s. 18.

Urabi Paşa'yı sürekli ziyaret edenlerin sayısının artması nedeniyle Kolombo'daki ikamet yeri bir cami olarak tanımlanmıştır.³⁵⁹

Urabi Paşa ve arkadaşları ülkeye varduktan kısa bir süre sonra Vali Sir James Longden onlarla kraliçenin Kolombo'daki evinde bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmenin amacı, valinin onlarla yakından tanışmak ve kalacakları yer olarak başkent Kolombo'da kalmak isteyip istemediklerini veya ülkenin iç bölgelerde kalmalarını tercih edip etmediklerini öğrenmektir. Sri Lanka hükümetinin emirlerine göre sürgün edilenler adanın kuzey ve doğu illeri dışında herhangi bir yerinde kalmasına izin verilmiştir. Sürgün edilenler doğrudan polis genel müfettişinin gözetimi altında olacaktır. Bu nedenle kuzey ve doğu illeri hem uzak hem de ulaşımdaki zorluğundan oralara gitmelerine izin verilmediği görülmektedir. Bu görüşmede Urabi Paşa dört şey talep etmiştir. Birincisi herkes için farklı ev ayarlanması. İkincisi çocuklar için eğitim-öğretimin sağlanması. Üçüncüsü İngilizce bilen bir aile doktorunun tayin edilmesi. Son olarak Sri Lanka'da kaldıkları müddetçe hayatlarını geçirmek için uygun bir maaşın verilmesidir.³⁶⁰

Bu taleplerin hepsi hükümet tarafından kabul edilmiştir. Urabi Paşa ve arkadaşları için ayrı ayrı evler ayarlanmıştır. Çocukların eğitimi konusunda kız ve erkek çocuklar için ayrı ayrı okullar ayarlanmıştır. Hayatlarını geçirmek için devlet tarafından Sri Lankalı devlet memurlarının aldığı kadar maaş tahsis edilmiştir. Buna göre Urabi Paşa için 6,000 Rs ve diğerleri için 4,350 Rs maaş devlet tarafından verilmesine karar verilmiştir.³⁶¹ Urabi Paşa'nın arkadaşlarının çoğu yaşamak için Kolombo'yu uygun bulmadığından Kandy'ye taşınmışlardır. Urabi Paşa da Kandy'ye taşınmak istese de çocuklarının eğitimi için Kolombo'da kalmayı tercih etmiştir. Ayrıca Urabi Paşa'yı yurtdışından gelenlerin ziyaretlerini kolaylaştırmak ve Kolombo'lu Müslümanların

³⁵⁹*Muslim Nesan*, 1883.4.2.

³⁶⁰S.L.N.A, *Governor to the Secretary of State*, Despatch No. 67, February, 1883.

³⁶¹S.L.N.A, *Secretary of State to the Governor*, Despatch No. 15, Ocak, 1892.

yoğun sevgisi Kandy'e taşınmayı on sene geciktirmiştir. Urabi Paşa Sri Lankalı bir kadınla da evlenmiştir.³⁶²

Urabi Paşa, Mısır'ın modern tarihinde nasıl önemli bir yere sahipse aynı şekilde Sri Lankalı Müslümanların modern tarihinde de önemli bir yere sahiptir. 1883 yılında Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya gelmesi Sri Lankalı Müslümanların reform faaliyetleri üzerindeki etkilerinin önemli bir dönüm noktasını temsil etmiştir. Urabi Paşa ve arkadaşları yaklaşık yirmi yıl boyunca Sri Lanka'da yaşamışlardır. Bu dönemde Urabi Paşa ülkede sürgün hayatı yaşamış ve güvenlik güçlerinin gözetimine maruz kalmış olmasına rağmen adada istediği gibi gezmesine ve yaşamasına kimse engel olmamıştır. Sri Lanka'daki sömürge hükümeti onları hiçbir şekilde siyasi bir mahkûm olarak görmeden onlara ünlü bir milliyetçi lider olarak davranmıştır. Vijaya Samaraweera'ya göre bunun sebebi ise İngiliz hükümetinin, sürgün bir hayat yaşayan Urabi Paşayla arkadaşlarının bir gün anavatanlarına dönebileceği düşüncesiyle onlara sürgün döneminde dostça davranmalarının çıkarlarına olacağını düşünmeleridir.³⁶³

Urabi Paşa ülkede kaldığı dönemde (1883-1901) Müslümanların reform faaliyetlerine pek çok açıdan önemli hizmetler yapmıştır. Ancak Sri Lankalı Müslümanlar için Urabi Paşa'nın oynadığı en büyük rol liderlik rolüdür. Çünkü Sri Lankalı Müslümanlarda Siddi Lebbe gibi liderlerin ortaya çıkmasına rağmen Müslümanlar bir araya gelemiyorlardı. Urabi Paşa'nın ülkeye gelmesi ile Müslüman topluluğundaki liderlik boşluğunu doldurduğu söylenebilmektedir.³⁶⁴ Urabi Paşa'nın Mısır'daki yakın geçmişi ve Avrupalı güçlere karşı direnişi Sri Lankalı Müslümanların onu lider olarak görmelerine yardımcı olmuştur. Urabi Paşa, kişiliğinde taşıdığı liderliğin de çok farkındaydı. Reform hareketinde başrolü oynamasa da topluma ilham vermek ve harekete

³⁶²Hasan, s. 28.

³⁶³Vijaya Samaraweera, "Arabi Pasha in Ceylon 1883-1901", *Journal of Islamic Culture*, 50/3, 1976, s. 222.

³⁶⁴Ali, "The 1915 Racial Riots", s. 9.

geçirmek için öne çıkmakta tereddüt etmemiştir. Urabi Paşa'nın sürgün yeri olarak Sri Lanka'nın seçilmesi Urabi Paşa için özel bir anlam ifade etmiştir. Çünkü Sri Lankalı Müslümanların Arap kökeninden gelmesi ve Arap kültürünün Müslümanlar arasında yaygın olması Urabi Paşa'yı kendi evinde gibi hissettirmiştir.³⁶⁵

Urabi Paşa'nın yirmi yıl boyunca Müslümanların yanı sıra Sinhala yerel toplulukları üzerinde de büyük etkisi olduğu görülmektedir. Urabi Paşa'nın Sinhala topluluğundaki etkisi onun milliyetçi lider rolünden kaynaklanmıştır. Urabi devriminin ana sloganlarından olan "Mısır Mısırlılar için" gibi Urabi'nin milliyetçilik sloganları "Ceylon Ceylonlular için" olarak Sinhala milliyetçilerinin arasında görülmeye başlamıştır.³⁶⁶ Ancak Urabi Paşa'nın en büyük etkisi Sri Lankalı Müslümanlar üzerinde olmuştur. Sri Lankalı Müslümanların reform ve ihya hareketleri farklı boyutlara sahiptir. Ancak Müslümanların reform hareketi yoluyla kendileri için siyasi bir yol arama gayretlerinin çok az olduğu görülmektedir. Sri Lankalı Müslümanların reform faaliyetleri daha çok İslam hukukuna ve eğitime yönelik olmuştur.³⁶⁷ Bu nedenle Müslümanların reform faaliyetlerinde açıkça rol oynayabilmiştir. Yoksa bir sürgün kişisi olarak Urabi Paşa'nın Sri Lanka'da açıkça siyasi bir rol oynama özgürlüğüne sahip olmadığı açıktır.

Urabi Paşa'nın El-Ezher'de eğitim görmesi ve bir Arap olması gibi bazı faktörlerden dolayı Sri Lankalı Müslümanlar İslam hukukunda Urabi Paşa'yı saygın bir otorite olarak kabul etmişlerdir. Örneğin; 1885 yılında ülkenin batı eyaletinin hükümet temsilcisinin Yasama Konseyi'ne sunmak amacıyla hazırladığı Müslüman aile hukukunu konseye sunmadan önce Urabi Paşa'dan Müslüman aile hukuku hakkında bir rapor vermesini istemiştir. Urabi Paşa, hem İslam hukukunu hem de Mısır gibi diğer Müslüman ülkelerdeki aile hukuklarını bildiği için Yasama Konseyi'ne sunulacak Müslüman aile

³⁶⁵Samaraweera, "Aspects of the Muslims Revivalist Movement", s. 369.

³⁶⁶Kamil Asad, s. 49.

³⁶⁷Samaraweera, "Aspects of the Muslims Revivalist Movement", s. 368.

hukukunu da karşılaştırarak bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Böylece adadaki Müslümanların uyguladıkları hukukun reform edilmesine yardımcı olmuştur.³⁶⁸

Sri Lanka'nın üç yüz yıldan fazla bir süredir Portekiz, Hollanda ve İngilizler tarafından işgal edilmesi, Sri Lankalı Müslümanlar ve İslam âlemi arasındaki ilişkilerin kopmasına neden olmuştur. A.M.A. Azeez'e göre Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya gelmesi, Müslüman topluluğun İslam âlemiyle olan bu kültürel izolasyonunun sonunun başlangıcı olmasına vesile olmuştur.³⁶⁹ Fakat Ameer Ali bu görüşü kabul etmemektedir. Ameer Ali'ye göre 19. yüzyılda Urabi Paşa'nın gelmesinden önce de Sri Lankalı Müslümanlar ve Güney Hindistanlı Müslümanlar arasında ulema ve medreseler aracılığıyla sürekli ve samimi bir kültürel ilişki olmuştur. Urabi Paşa'nın gelmesi ve sonrasındaki gelişmeler sonucunda gerçekleşen şey, yüzyıllar sonra Sri Lankalı Müslümanların Ortadoğu İslam dünyasıyla doğrudan kültürel temas aramaya başlamasıydı.³⁷⁰

Bu konuyla ilgili Ameer Ali'nin görüşü genel anlamda doğru olsa bile Sri Lankalı Müslümanların reform ve ihya hareketleri açısından A.M.A Azeez'in ifadesi Ameer Ali'nin görüşünden daha uygundur. Çünkü Sri Lankalı Müslümanların Güney Hindistan Müslümanlarıyla ulema ve Medreseler aracılığıyla olan dini ve kültürel ilişkileri geleneksel ve muhafazakâr bir ilişkiydi. Hatta ülkede bazı hurafe ve batıl inançların yayılmasında Güney Hindistanlı bazı ulemanın etkisi büyüktür. Urabi Paşa'nın gelmesiyle güçlenen Sri Lankalı Müslümanlar ve İslam dünyası arasındaki ilişkiler reform sürecinin ilham kaynağı olmuştur.

Urabi Paşa'nın Sri Lankalı Müslüman topluluğun üzerindeki diğer en önemli etkisi ise eğitim alanında olmuştur. Bu alanda Sri Lanka Müslüman toplumunda Urabi Paşa'nın

³⁶⁸Kamil Asad, s. 50. & Mahroof, M.M.M, "Muslim Education in Ceylon (Sri Lanka) 1881-1901", s. 394.

³⁶⁹Azeez A.M.A, "Some Aspects of the Muslim Society of Ceylon with Special Reference to the Eighteen-Eighties", *Proceedings of the First International Tamil Conference – Seminar Kuala Lumpur, Malaysia 18 - 23 April 1966*, https://tamilnation.org/conferences/tamil_studies/iatr66_kuala_lumpur/azeez.htm (12.24.2020).

³⁷⁰Ali, "The 1915 Racial Riots in Ceylon", s. 6.

etkileyici rolünün iki seviyede olduğu görülmektedir. Biri, toplumun geleneksel ve muhafazakâr sisteminin hem fiziksel hem de zihinsel çerçevesinden çıkmaya çalışan Müslüman toplumun eğitimli orta sınıfın üzerindeki etkisiydi. Eğitimli toplumun orta sınıfın oluşan bu şahsiyetler İngilizce ve modern eğitimi teşvik ederek reform faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Fakat onlar sınırlı sayıda olduğundan geleneksel yerli Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında güvensiz kalmışlardır.³⁷¹ Bu nedenle Urabi Paşa ve arkadaşları gibi uluslararası alanda tanınan, ülkedeki İngiliz hükümetinin en üstteki yetkilileriyle doğrudan ilişkili olan aynı zamanda devrimci bir figürün kendi aralarında bulunmalarını büyük bir güç olarak görmüşlerdir.

Bunun yanı sıra Urabi Paşa İngiltere'deki eğitimli halk için önemli bir figür olmakla beraber, Lordlar tarafından Urabi'nin sağlığı ve Sri Lanka'daki konumu hakkında sık sık sorular sorulmuştur. Örneğin; Sri Lanka'nın sorumlusu Earl de la Warr'ın Sri Lanka'nın ikliminin Urabi Paşa'nın sağlığı üzerindeki etkisi hakkında sorulduğunda ona cevap olarak iklimin Urabi Paşa için hiçbir zarar verici etkiye sahip olmadığı söylenmiştir. Ayrıca Urabi Paşa'nın etkisiyle Sri Lanka'nın ulusal gazetelerinde Müslüman eğitimiyle ilgili haberler yayınlamaya başlamıştır. Bütün bunlarla beraber Sri Lankalı Müslümanların sosyal değişim ve ilerleme için çaba gösteren eğitimli Müslüman orta sınıfından oluşan aydınlar ve Urabi Paşa arasındaki bağlantı Müslüman toplumun reform faaliyetlerine sağlam kaynak olmuştur.

Avam Müslümanlar için Urabi Paşa'nın etkileyici rolü önemli ölçüde farklıydı. Sri Lankalı Müslümanların Osmanlı Sultanına olan duygusal bağlılığı oldukça merak uyandırıcı bir konudur. Bu duygusal bağlılığın kaynağı Osmanlının diplomatik, ekonomik ve tarihsel rolünü bildikleri için değildir. Onlar sadece hayırsever, güçlü ve

³⁷¹Mahroof M.M.M, "Muslim Education in Ceylon (Sri Lanka) 1881-1901" *Exploring Sri Lankan Muslim Selected Writings of M.M.M. Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015. s. 395.

büyük bir Müslüman lider olan halifenin var olduğuna dair inançlarındandır. Böyle bir zihniyete sahip olan topluma Urabi Paşa ve arkadaşlarının girişi neredeyse önceden belirlenmiş bir nitelik kazandırmıştır. Avam Müslümanlar onlara Osmanlı halifesinin temsilcileri olarak bakmışlardır. Urabi Paşa ve arkadaşlarının fes giymeleri, onların Paşa unvanları, ülkeye vardıklarında İngilizlerden aldıkları haysiyet ve saygı, sadece Osmanlı halifesini temsil ettikleri kanaatini oluşturmuştur.³⁷² Dolayısıyla Urabi Paşa'nın ülkede kaldığı uzun süre boyunca Sri Lankalı Müslümanlar tarafından tavsiye ve rehberlik için aranan bir kişi olmuştur. Onun kılık kıyafeti Sri Lankalı Müslümanların kültürel haline gelmiş fes ve Avrupai pantolonlar Müslümanlar arasında popüler olmuştur. Bu nedenle Sri Lanka'da onun varlığı Müslüman eğitiminin ilerlemesinde kayda değer bir etkisi olmuştur.³⁷³

Urabi Paşa Sri Lankalı Müslüman toplumun İngilizce ve modern eğitime karşı ilgisizliğinin onların eğitim alanında geri kalmasının en önemli faktörü olduğunu anlamıştır. Bunun nedeni ise modern eğitim veren okulların Hristiyan okulları olmaları ve bu okullarda verilen eğitimlerin esas olarak İngilizce olmasından dolayı Müslümanların üzerinde yabancı kültür etkisine neden olabilir diyerek İngilizce ve modern eğitime 19. yüzyıl boyunca uzak durduklarını öğrenmiştir. Siddi Lebbe gibi aydınlar Müslümanlara İngilizce ve modern eğitimin önemini anlatarak teşvik etmeye çalışmışlardır. Fakat Müslüman topluluğun bu muhafazakâr ve kapalı durumunu ortadan kaldırmak görevini Urabi Paşa başarılı bir şekilde yapmıştır.³⁷⁴

³⁷²Mahroof M.M.M, "Muslim Education in Ceylon (Sri Lanka) 1881-1901" *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s. 396.

³⁷³Vamadevan, s.52.

³⁷⁴De Silva, K.M, s. 354.

Urabi Paşa ve arkadaşları kendi çocukları için İngilizce ve modern eğitim veren okulları tercih etmişlerdir. Bu durumdan rahatsız olan Sri Lankalı Müslümanlara şöyle cevap vermiştir:

“İslam dinine göre sağlam bir şekilde yetiştirilen çocuklar, İngilizce öğrenmelerinden dolayı yollarını şaşırılmazlar. Bilakis Arapça olarak indirilen Kuran-ı Kerim’i başkalarına öğretmek için her dili öğrenmek zorundayız. Böylece İslam’ı herkese anlatmış olabiliriz”³⁷⁵

Siddi Lebbe Sri Lankalı Müslümanların ana dilleriyle beraber İngilizceyi de öğrenmeleri gerektiğini teşvik ediyordu. Buna karşı çıkıp Sri Lankalı Müslümanların düşmanların dilini öğrenmeye gerek duymayanlara Urabi Paşa şu cevabı vermiştir. “Düşmanların cehaletiyle mücadele ederek onları yenmek için kim size düşman ise önce onların dilini öğrenmeniz gerekmektedir.”³⁷⁶ Ayrıca Urabi Paşa’ya çocuklarını neden Hristiyan okullarına gönderdiğini soranlara şöyle cevap vermiştir. “Herhangi bir dine mensup olan okullarda çocuklarımızın okumalarında hiçbir sakınca yoktur. Çünkü çocuklarımız Kuran-ı Kerim esaslı eğitimi sağlam almışlardır.”³⁷⁷

Urabi Paşa’nın liderliği altında eğitim alanında yapılan faaliyetlerin en önemlisi bugün Zahira koleji olarak bilinen 1892 yılında Kolombo’da kurulan Medresetüz Zehra’dır. Modern eğitim veren bir okulun inşasının önemini Siddi Lebbe Urabi Paşa’ya söylemiştir. Urabi Paşa ise, zengin olan Wapachcha Marikar’ı Müslüman çocuklar için bir okul kurmak için yardım etmeye ikna etmiştir. Müslüman toplumunun önde gelen iki otoritesi Wapachcha Marikar ve İ.L.M Azeez arasında ne tür bir okula başlanması, nerede kurulması gerektiği gibi bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştı. Nihayetinde Urabi Paşa sayesinde bu sıkıntılar çözülmüş ve 1892 yılında Kolombo’da Medrastuz Zahira olarak kurulmuştur. Zahira koleji İngilizce ve Arapça dillerinde Batı tarzı bir öğretim programa

³⁷⁵Hasan, s. 31

³⁷⁶ Hasan, s.31

³⁷⁷Hasan s. 32.

sahiptir. Mısır'da El-Ezher üniversitesinin yaptığı eğitim hizmetini Sri Lanka'da Zahira koleji gerçekleştirmesi amacıyla adı El- Ezherin kökeninden gelen Zahira, Urabi Paşa tarafından konulmuştur.³⁷⁸ Zahira koleji Sri Lankalı Müslümanların eğitim alanında bir dönüm noktası olmuştur. Daha sonra ülkenin çeşitli yerlerinde Zahira Koleji'nin şubeleri kurulmuştur. Şimdiye kadar ülkedeki Zahira Kolejleri Müslümanlara kaliteli bir eğitim vermektedir.

18 Eylül 1901 tarihinde Urabi Paşa ve arkadaşları affedilmiştir ve Mısır'a geri dönmesine izin verildiği haberi adaya ulaşmıştır. Dolayısıyla Urabi Paşa ve arkadaşları anavatanlarına dönmek üzere hazırlıklarını yaptılar. Hameedia okulunda Urabi Paşa ve arkadaşları için Sri Lankalı Müslümanlar tarafından teşekkür borcunu ödemek için büyük bir veda toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Urabi Paşa ve arkadaşlarının anavatanlarına sağ salim dönmeleri için dualar yapılmış ve Sri Lankalı Müslümanlar için onun yaptıkları hizmeti öven Arapça şiirler okunmuştur.³⁷⁹

Mısır'a dönen Urabi Paşa 22 Eylül 1911 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir. Urabi Paşa'nın naaşı toprağa verilene kadar onun vefat haberi gizli tutulmuştur.³⁸⁰ Sir Ponnambalam Arunachchalam Sri Lankalı Müslümanlara Urabi Paşa'nın katkılarını şöyle ifade etmiştir:

“Urabi Paşa ve arkadaşlarının Sri Lanka'ya sürgün edilmesi, Sri Lankalı Müslümanlar için büyük bir fırsat oluşturdu ve Urabi Paşa'dan büyük faydalar gördüler. Sri Lankalı Müslümanların sosyal değişimi ve ilerlemesi için etkileyici rol oynamıştır.”³⁸¹

³⁷⁸Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 84.

³⁷⁹Vamadevan, s. 53.

³⁸⁰Wilfrid S.B, *My Diaries. Being a personal Narrative of events 1888-1914*, Alfred A. Knopf, New York, 1923, s. 776.

³⁸¹Hasan, s. 33.

2.2.3. Müslümanların Reform Hareketlerinin Öncüsü; M.C. Siddi Lebbe (1838-1898)

Muhammed Casim Siddi Lebbe 11 Mayıs 1838 tarihinde Kandy’de dünyaya gelmiştir. Muhammed Kasim Siddi Lebbe Arabistan’dan ticaret amacıyla Sri Lanka’ya gelen Mülk Rahmatullah’ın soyundan gelmektedir. Mülk Rahmatullah Sri Lankalı bir kadınla evlenerek ülkenin Batı kıyısındaki Alutgama kentine yerleşmiştir. Daha sonra Mülk Rahmatullah’ın oğlu Muhammed Lebbe yine ticaret amacıyla Kandy kralı Sri Vikrama Rajasinha (1798-1815) döneminde Kandy’ye yerleşmiştir.³⁸² Muhammed Lebbe’nin oğlu Muhammed Kasim Siddi Lebbe’nin de babası olan Siddi Lebbe, üçü erkek ikisi kız olmak üzere beş çocuğa sahip olmuştur. Onlar arasında ikinci çocuğa Muhammed Kasim adı verilmiş ve daha sonra Siddi Lebbe olarak meşhur olmuştur. Siddi Lebbe’nin ailesindeki herkesin alim olmaları Siddi Lebbe’nin yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Ağabeyi Muhammed Lebbe bir şairdir. Aynı zamanda kadı olarak da görev yapmıştır.³⁸³

Siddi Lebbe’nin ana dili Tamilcedir. Bununla beraber Sinhalice ve Arapçayı ağabeyi Muhammed Lebbe’den öğrenmiştir. Daha sonra Kandy’de İngilizler tarafından kurulmuş olan “Genel Okul”da İngilizce eğitim almıştır. Böylece Sinhalice, Arapça ve İngilizce’ye hâkim olmuştur. Hindistan’ın Kayalpattanam bölgesinde Arapça ve din eğitimi gören Kandy bölgesinde Akurana’da yaşayan Kasavatta Alim Appa olarak bilinen Seyyid Muhammed Mappillay Lebbe Alim’den Arapça ders alarak Arapça dili üzerine kendini iyi bir şekilde yetiştirmiştir.³⁸⁴ Abdul Kadir Miyappillai’nin kızı Seyyida Umma ile 1871 yılında evlenerek kendi yuvasını kurmuştur. Siddi Lebbe çocuk sahibi olamadığı için Abdul Hamid isimli bir çocuğu evlat edinmiştir. Sinhalice ve İngilizce dillerine

³⁸²Anas M.S.M, *M.C. Siddi Lebbe*, Kumaran Book House, Chennai, 2013, s. 3.

³⁸³Kasim M, *M.C. Siddi Lebbe Marikar Avarhalin Vâlkey Varalâru*, yey, Colombo, 1955, s. 4.

³⁸⁴Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççiku Vittitta Munnôdihal*, s. 2.

hâkim olan Seyyida Umma hem dini ilimler hem de batı eğitimi almış olmasından Siddi Lebbe'nin reform faaliyetlerinde kendisine yardımcı olmuştur.³⁸⁵

Siddi Lebbe'nin yetişmesinde emeği geçenlerin başında ağabeyi Muhammed Lebbe gelmektedir. Ayrıca Mappillay Lebbe Alim ve Ömer bin Abdullah El-Yemeni de emeği geçen şahsiyetlerdendir. Siddi Lebbe'nin hayatına yön veren olaylardan en önemlisi gençlik döneminde Allah'ın varlığını inkâr eden ateist bir arkadaşıyla gerçekleşen bir sohbetir. O arkadaşı Siddi Lebbe ile evrenin bir yaratıcısı olup olmadığını tartışıyor ve felsefi kitapları da okuması için Siddi Lebbe'ye veriyordu. Bu tartışmalar ve felsefi kitapları okuduktan sonra Siddi Lebbe'nin düşüncelerinde sarsılmalar olmuştur.

Bu durumu Siddi Lebbe şöyle anlatmıştır:

“Ben yirmi yaşına geldiğimde benim ateist bir arkadaşım vardı. O eğitimde çok ileri seviyedeydi. Arkadaşım her zaman benimle Allah'ın var olmadığını ve peygamberlerin gelmediğini iddia ederek beni ikna etmeye çalışıyordu ve felsefi kitapları da bana veriyordu. Ben de felsefi kitapları okuduktan sonra Allah'ın varlığını inkâr etmesem de kabir azabı, ahiret hayatı ve mahşer gününde hesaba çekilmek gibi konuları inkâr etmeye başladım. Bu durum ağabeyimin dikkatini çekmiştir. Bir gün ağabeyim beni çağırdı ve kucaklayarak bana dedi ki: ‘Canım kardeşim benim ahirete intikal edeceğim gün yaklaşmıştır. Senin gayrimüslim arkadaşların var, sakın onların vesveselerine kapılıp imanını ve takvanı kaybetme.’ dedi. Ağabeyimin bu sözleri beni doğru yoldan sapmaktan kurtarmıştır.”³⁸⁶

Fakat bu olay İslam Felsefesi ve mantık gibi alanlarda kendisini yetiştirmesine vesile olmuştur.

Siddi Lebbe'nin doğuştan var olan keskin öngörüsü ve entelektüel birikimi ile çevresinde meydana gelen değişiklikleri gözlemleyebilmiştir. Bu durumla ilgili Sri Lanka Müslümanlarının ne kadar bilinçsiz olduklarını şöyle anlatmıştır:

³⁸⁵Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalâtril Arinjar Siddi Lebbe*, s. 4.

³⁸⁶Siddi Lebbe M.C, *Asrârul Âlam*, yey, Colombo, 1928, s. 28.

“Seylan tarihinin son otuz yılına bakarsak Müslümanlar dışında diğer toplulukların eğitim ve sosyal reformlarda rekabetçi bir şekilde ilerledikleri görüyoruz. Ancak Müslümanlar bu gelişmelere odaklanmadan ülkede olup bitenlerden habersiz, kendi aralarında liderlik için mücadele ettiklerini görüyoruz.”³⁸⁷

Siddi Lebbe'ye göre bu dönemde Sri Lankalı Müslümanlar arasında eğitim konusunda az da olsa bir uyanış gerçekleşmiştir. Ülkenin birkaç şehrinde kütüphaneler ve kitap kulüpleri açılması bunun en belirgin örneğidir. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanların eğitim alanında kalkınması için birlikte çalışma zamanının geldiğini söylemiştir.³⁸⁸

Siddi Lebbe, Sri Lanka'da 19. yüzyılın sonlarında eğitim ve öğretim yoluyla Müslüman toplumun gelişimi ve kalkınması için çabalayan büyük bir entelektüeldir. Siddi Lebbe'nin reform faaliyetlerinin temel aracı kalem olmuştur. Gazeteler yayınlamış ve eğitim, din, edebiyat gibi alanlarda birçok eserler yazmıştır. Siddi Lebbe tarafından ele alınan bu gazete ve kitapları hem Sri Lanka'da hem de Hindistan'da Tamilce konuşan Müslüman toplulukların eğitim alanında kalkınmasında büyük rol oynamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Sri Lanka'da Müslüman toplumun sosyal uyanışı ve değişimi için gazetecilik güçlü bir araç olarak Müslüman aydınlar tarafından kullanılmıştır. Bunlar arasında Siddi Lebbe, Muslim Nesan ve Ghana Deepam adlı iki gazete yayımlayarak bu harekette önemli bir yere sahip olmuştur.³⁸⁹

19. yüzyılda Sri Lankalı Müslümanların reform hareketlerinin başlatıcısı ve öncüsü olarak kabul gören Siddi Lebbe Kendi hayatını Sri Lankalı Müslümanların eğitim seviyesini yükseltmeye adanmıştır. 1880 yılından itibaren Sri Lankalı Müslüman toplumunda ortaya çıkan sosyal değişim ve reform hareketlerini şekillendirmesinde

³⁸⁷Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 142.

³⁸⁸Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 143.

³⁸⁹Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 95.

büyük katkıları sağlamıştır. Bu nedenle Siddi Lebbe hakkında A.M.A Aziz şöyle söylemektedir:

“Sri Lanka Müslüman toplumunun ilerlemesinde diğer aydınlardan ziyade Muhammed Kasim Siddi Lebbe'nin rolü çok büyüktür. Siddi Lebbe, 19. yüzyılda eğitim ve siyaset başta olmak üzere her alanda geri kalmış durumda olan Müslümanların kalkınması için reform faaliyetlerini başlatmıştır.”³⁹⁰

Muhammed Kasim Siddi Lebbe tarafından başlatılan reform faaliyetlerini Muhammed Kasim Siddi Lebbe'den sonra onun yetiştirdiği talebeler ve ondan etkilenen aydınlar devam ettirmişlerdir.

Siddi Lebbe 1862 yılında Kandy İl Mahkemesi'ne avukat olarak tayin edilmiş ve 1864 yılında Yüksek Mahkeme'ye avukat olarak atanmıştır. Bununla beraber Kandy Büyükşehir Belediye'nin üyesi olarak sekiz yıl halka hizmet etmiştir. Fakat Büyükşehir Belediyesi'nin çalışmalarından memnun olmadığı için belediyeden ayrılmıştır.³⁹¹ Siddi Lebbe kendi toplumuna daha iyi bir hizmet verebilmek için 1884 yılında Kandy'den başkent Kolombo'ya taşınmıştır. Fakat Siddi Lebbe Kolombo Müslüman halkından beklediği desteği bulamamıştır. Kolombo'da bazı önde gelen insanlar Siddi Lebbe'nin siyasi propaganda amacıyla başkente geldiğini düşünerek onu düşman belirlemişlerdir. Kolombo'da Siddi Lebbe'ye her türlü iftara atılmıştır. Siddi Lebbe'nin maddi ve manevi destekçilerini de tehdit etmişler, camii duvarlarına Siddi Lebbe ve onun yoldaşlarını aşağılayan karikatürler çizmişlerdir.³⁹²

Kolombo'da karşı karşıya geldiği bu düşmanca davranışlara karşı Siddi Lebbe'nin dimdik durması ona samimi dostlar da kazandırmıştır. Örneğin; Siddi Lebbe'nin reform hareketlerinde gücüne güç katan önemli bir isim ise, 19. yüzyılın zengin Müslüman müteahhitlerinden biri olan ve 11. yüzyılda adaya göç etmiş bir Arap şeyhin soyundan

³⁹⁰Azeez A. M. A, *The West Reappraised*, Saman Publishers, Colombo, 1964, s. 15.

³⁹¹*Muslim Nesan*, 1884.2.15.

³⁹²*Muslim Nesan*, 1885.4.23.

gelen A.M. Wapche Marikar'dır. Wapche Marikar, Kolombo'daki Genel Postane, Galle Face Hotel, Saat Kulesi ve Kolombo Müzesi de dâhil olmak üzere zamanın önemli birçok kamu binasının yapımını yürüten “usta inşaatçı” idi. Bu işlerden kazandığı gelire Kurunegala'da bin dönüm Hindistan cevizi arazisi satın almıştır. Bununla beraber Müslüman hayır kurumlarına ve camilere yaptığı bağışlarda da çok cömert davranmıştır.³⁹³ 1880'li yıllarda başlayan bu reform hareketlerini Mısır'dan Sri Lanka'ya sürgün edilen Urabi Paşa ve Hintli âlim Mappillay Lebbe gibi şahsiyetler de desteklemiştir. Aynı şekilde Ömer bin Abdullah ve Seyyed Muhammed Mappillay Lebbe Alim gibi Müslüman toplumunun manevi liderleri, Urabi Paşa gibi devrimcileri ve İ.L.M. Abdülaziz gibi eğitimcileri ile birlikte Abdül Kader gibi şairleri de Siddi Lebbe'yi bu süreçte dost edinmiştir. Siddi Lebbe 1898 yılında vefat edene kadar sarsılmadan bu yolda yürümüştür. Bu çalışmalar neticesinde Sri Lankalı Müslümanlara okullar, kitaplar ve talebeler miras bırakmıştır.³⁹⁴

2.2.4. Müslümanların Entelektüel Lideri; İ.L.M Abdülaziz (1867-1913)

İdris Lebbe Marikar Abdülaziz, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Sri Lanka'da ortaya çıkan önemli bir Müslüman entelektüel ve aydındır. Siddi Lebbe tarafından Sri Lankalı Müslümanlar arasında başlatılan reform hareketlerini Siddi Lebbe'den sonra Abdülaziz devam ettirmiştir. Müslüman topluluğun eğitim standardının geliştirilmesi için kampanyaları güçlü bir şekilde yürütmüştür. Abdülaziz, 27 Ekim 1867 tarihinde ülkenin başkenti Kolombo'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi İngiliz hükümeti tarafından 1818 yılında Kolombo Müslümanlarının başkanı (Head Moor Man) olarak tayin edilmiştir. Abdülaziz'in babası ise hükümette muhasebeci olarak çalışmıştır. Abdülaziz ilk eğitimini babasından almıştır. Dini ilimleri

³⁹³Hassan, M. C. A, *Sir Razid Fareed: The Political and Personal Life of Sir Razik Fareed*, Sir Razik Fareed Foundation, Colombo, 1968, s. 19.

³⁹⁴Ameen, *Ilangey Müslimgalin Varalâtril Arinjar Siddi Lebbe*, s. 05.

ve Tamilceyi babasından öğrendikten sonra on yaşına geldiğinde İngilizce öğrenmek için Petta Erkek Devlet okuluna gitmiştir.³⁹⁵

Abdülaziz'in gençlik döneminde Sri Lankalı Müslüman toplumun seyrini değiştiren bazı olaylar yaşanmıştır. Bunlar dini ortamda modern eğitim veren Müslüman okulların kuruluşu, Müslüman bireysel haklarının ortaya çıkması, Ponnambalam Ramanada'nın Sri Lankalı Müslümanların ırk olarak Tamiller oldukları, din olarak Müslümanlar oldukları iddiasının ortaya çıkması, Urabi Paşa ve arkadaşlarının Sri Lanka'ya sürgün edilmesiyle ülkedeki Müslümanlar tarafından onlara gösterilen saygı gibi olaylar Abdülaziz'in düşüncesinde ve hayatında büyük etkiler bırakmıştır. Ayrıca bu dönemde Siddi Lebbe'nin Kolombo'ya gelip yerleşmesi onu reform faaliyetlerine sevk eden itici güç olmuştur.³⁹⁶

Abdülaziz'in Siddi Lebbe'yle olan yakınlığı ve onun reform görüşleri Abdülaziz'in reform hayatını şekillendiren en önemli faktörler olmuştur. 1889'lu yıllarda Abdülaziz "Muslim Nesan" gazetesinin düzenleme işlerini yapmak için Siddi Lebbe tarafından görevlendirilmiştir. Bu görevler daha sonra gazeteleri yayımlamak için Abdülaziz'e tecrübeler kazandırmıştır. Ayrıca Siddi Lebbe'nin görüşlerini Abdülaziz de savunuyordu. Örneğin; Siddi Lebbe tarafından ele alınan "Asrarul Alam" adlı eserde kullanılan bazı terimlerden dolayı eleştirilmiştir. Abdülaziz "Asrarul Alamum Alukkarulla Alimum" başlığı altında Asrarul Alam'i eleştirenlere reddiyeler yazmıştır.³⁹⁷

Abdülaziz, Siddi Lebbe gibi Sri Lankalı Müslümanların kalkınmasının eğitime bağlı olduğuna inanmıştır. Abdülaziz'e göre toplumsal değişim ve gelişmiş bir toplumun oluşumunda eğitimin etkisi çok büyüktür. Dolayısıyla bireyin gelişmesi ve toplumun kalkınmasında, eğitimin olmazsa olmaz önemde olduğunu Sri Lankalı Müslümanlara

³⁹⁵Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdikal*, s. 35.

³⁹⁶Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdikal*, s. 36.

³⁹⁷Shukry, *Muslims of Sri Lanka*, s. 357.

anlatmaya çalışmıştı. Özellikle farklı etnik gruplara ev sahipliği yapan Sri Lanka’da azınlık olarak yaşayan Müslüman toplumun varlığını sürdürebilmesinin ancak eğitimi insanlarla gerçekleştirebileceğini anlamış ve ona göre reform faaliyetlerini yürütmüştür.³⁹⁸

Sri Lankalı Müslümanların eğitimde ülkede yaşayan diğer topluluklardan geri kalmışlıklarını Abdülaziz, Al-Muslim gazetesinde şöyle yazmıştır:

“Onların (İngilizler) destekleriyle ülkede çok sayıda misyonerlik okulları kurulmuştur. Amerikan misyonerlerin 128 okulları, Paprist misyonerlerin 25 okulları, Sarçof misyonerlerin 348 okulları ve Vesviyan misyonerlerin 337 okulları bulunmaktadır. Bu okullarda binlerce öğrenci bulunmaktadır. Sri Lankalı Müslümanlar ise bütün ülkede sadece 6 okula sahiptir. Bunlardan liseye kadar eğitim sadece Zahira Kolejinde verilmektedir. Diğerleri ilkokullardır. Diğer topluluklar yüzlerce koleje sahiptir.”³⁹⁹

Dolayısıyla Müslümanlara eğitimin önemini anlatmak için her yıl eğitim konferansları yapılması için “Ceylon Muslim Educational Conference” adlı bir dernek kurmuştur.

Sri Lanka’da Müslüman reform ideolojisinde “Pan-İslamizm” anlayışının Abdülaziz tarafından önemli bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Azmi Özcan’a göre Pan-İslamizm, âlemşümül bir din olarak İslam mensupları arasında coğrafya veya ırk farklılıklarına dayalı kesin ayrımlar tanımaz.⁴⁰⁰ Bu açıdan Sri Lankalı Müslümanlar sadece bu ülkede yaşayan azınlık bir toplum değildir; bilakis küresel İslam dünyasının bir parçası oldukları şuurunu Müslümanlar arasında yaymaya çalışmıştır. Ülkede Budist ve Hint topluluklarının ırksal faaliyetleri başlamasından itibaren Müslümanlar kendi topraklarında yıllardır birlikte yaşadıkları topluluklar arasında güvensiz hale gelmiştir.

³⁹⁸Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 85.

³⁹⁹*Al-Muslim*, 1909.05.01.

⁴⁰⁰Azmi, Özcan, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, TDV, Ankara, 1997, s. 33.

En son 1915 yılı etnik çatışmasıyla beraber bir dayanak noktası aranıyordu. Bu durumda Pan-İslamizm düşüncesi Müslümanlara ümit vermiştir.⁴⁰¹

Abdulaziz'in Sri Lankalı Müslümanların reform sürecindeki en büyük katkısı "A Criticism of Mr. Ramanathan's 'Ethnology of the Moors of Ceylon'" adlı kitabı olmuştur. Bu kitap aracılığıyla ilk defa Sri Lanka'da bir Müslüman kimliği oluşmuş ve Sri Lankalı Müslümanların tarihi ispatlanmıştır. Bu kitabın ortaya çıkmasının arka planı şöyledir. 1883 yılında ülkede kurulan Yasama Konseyine üyeler ırksal olarak seçilmiştir. 1880 yılına kadar ülkede yaşayan her milletin bu Konseyde kendi ırklarını temsil edecek üyeleri bulunmasına rağmen Müslüman toplumunu temsil edecek bir Müslüman bu Konseyde yer almamıştır. Çünkü bu zamana kadar Müslümanlar, sadece farklı bir inanca sahip olmalarına rağmen ırk olarak Tamiller oldukları iddia edilerek Müslümanların siyasi hakları Tamiller tarafından gasp ediliyordu.⁴⁰²

Abdülaziz de kendisinden önceki Siddi Lebbe'nin maruz kaldığı gibi eleştirilere maruz kalmıştır. Fakat maruz kaldığı eleştirileri önemsemeden yola devam ettiğini onun bu sözleri anlatmaktadır: "Bizden önce de bu yolda olup da eleştirilere maruz kalmayan var mı ki biz eleştirilmeyelim. Biz insanların övgüsünü istemiyoruz ve onların olumsuz eleştirilerinden de korkmuyoruz."⁴⁰³

2.2.5. Müslümanların Siyasi Öncüsü; T.B. Jaya (1890-1960)

Tuvan Burhaneddin Jaya 1890 yılında ülkenin merkez bölgesinin Galagedera adlı köyünde dünyaya gelmiştir. Jaya'nın ailesi Hollanda sömürgecilik döneminde Sri Lanka'ya yerleşen Malay ailelerden biridir. Çocukken dini ilimleri Nurdin alim, Ömerdin Lebbe ve kaptan Mosat gibi alimlerden almıştır. 1901 yılında başkentteki S.P.G

⁴⁰¹Ali, "The 1915 Racial Riots in Ceylon", s. 6.

⁴⁰²Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 87.

⁴⁰³*Al-Muslim*, 1909.03.01.

Okulu'nda (Society for the Propagation of the Gospel College) ilköğretimine başlamıştır. Jaya inanılmaz bir zekaya sahiptir. Bu nedenle okulunu başlayıp sadece iki yılda ilkokulu atlayarak ortaokula başlamıştır. Daha sonra o dönemde ülkedeki en kaliteli Tomas Koleji gibi okullarda okumuştur. Jaya lisans eğitimini İngiltere'deki London Üniversitesinde tamamlamıştır.⁴⁰⁴

Sri Lanka'daki Malay aileler kendi kültürlerini muhafaza ederek genel olarak Müslümanlardan ziyade Sinhala toplumuyla daha yakın ilişkiler kurmuşlardır. Malayların anadili olan Malaycayla beraber ülkedeki diğer Müslümanların aksine Sinhaliceyi ikinci dil olarak seçmeleri bunun en belirgin göstergesidir. Bununla beraber Jaya modern eğitim veren Budist okullarda hocalık yapmıştır. Örneğin; 1910 yılında Kandy Dharmaraja Koleji, Moratuwa Prince of Wales Koleji ve 1917 yılında Anada Koleji gibi ülkenin ünlü kolejlerinde hocalık yapmıştır.⁴⁰⁵ Bu nedenle 1892 yılında Budist reformcular tarafından kurulan Ananda Koleji ve aynı yılda Müslüman aydınlar tarafından kurulan Zahira Kolejini geri kalmışlık açısından karşılaştırabilmiştir. Neticede Budist toplumun reform tecrübelerini de elde ederek Sri Lankalı Müslüman toplumun kalkınması için başarılı bir şekilde çalışabilmiştir.

Urabi Paşa, Siddi Lebbe ve Abdülaziz gibi Sri Lankalı Müslümanların önde gelen aydınlarının düşüncelerini ve reform hareketlerini Tuvan Burhaneddin Jaya 20. yüzyıla taşımıştır. Ayrıca eğitim alanında Siddi Lebbe ve Abdülaziz tarafından yapılan reform faaliyetlerini resmileştirme vazifesini Jaya yapmıştır. Örneğin; Müslüman Okullara öğretmen atama, Müslüman öğretmenleri yetiştirme, dini kurumların diplomasının devlet tarafından kabul edilmesini sağlama ve okullarda din derslerinin okutulması. Jaya 1936 yılından 1947 yılına kadar Yasama Konseyi'nin eğitim komitesinde üyelik görevini icra

⁴⁰⁴Lokubandara W.J.M & Kaleel, M.C.M, *Dr. T.B. Jaya*, National Institute of Education, Maharagama, 1990, s. 2.

⁴⁰⁵Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdikal*, s. 86.

etmiştir.⁴⁰⁶ Jaya Sri Lankalı Müslüman toplumun kalkınması için hem eğitim alanında hem de siyasi alanda önemli katkılarda bulunmuştur. Jaya toplumun eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla Zahira Kolejinin müdürü, Milli Eğitim Reform Komitesinin üyesi, büyükelçi ve bakan olarak yüksek makamlarda bulunarak Sri Lankalı Müslüman toplumunun ilerlemesi için çaba göstermiştir.⁴⁰⁷

Ülkedeki diğer toplumların ilerlemesiyle Müslümanları karşılaştırarak Seylon Müslüman Derneği tarafından 1919 yılı Şubat ayında “Ulusal İlerleme ve Eğitim” başlığı altında düzenlenen bir konferansta Jaya, Müslüman topluma şöyle hitap etmiştir:

“Biz bu ülkede neler başardık? Diğer topluluklar hayatın çeşitli alanlarında uzmanlarını yetiştirmiştir. Ünlü avukatlara, doktorlara ve siyasetçilere sahip olmuştur. Müslümanlardan kamu yönetiminde yetişmiş eleman var mı? Eğitim alanında uzmanlar var mı? Mecliste ya da belediyelerde ünlü siyasetçilere sahip olabildik mi?”⁴⁰⁸

Jaya bu sözleriyle Sri Lankalı Müslümanların eksiklerini belirterek reform hareketini teşvik etmeye çalışmıştır.

Jaya'nın yaşadığı dönemde Sri Lankalı Müslümanlar her alanda özellikle eğitimde geri kalmış durumdaydılar. Örneğin; 1890 yılında devlet okullarında sadece iki tane Müslüman öğretmen bulunmuştur. Onlar da yetişmemiş öğretmenlerdi. 1902 yılında devletin en yüksek makamlarından en alt makamlarına kadar memur olarak çalışan Müslümanların sayısı 119'dur. Böylece özellikle eğitim alanında geri kalmış durumda olan Müslüman toplumun yükselmesi için bir lider bekleniyordu. 20. yüzyılda bu boşluğu Jaya doldurmuştur.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶Ameen, *İlangey Müslimkalin Marumalarççikkü Vittitta Munnôdikal*, s.108.

⁴⁰⁷Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikkü Vittitta Munnôdikal*, s. 85.

⁴⁰⁸Jameel S.H.M, *Kalânizi Jayavin Kalvip Panihal*, İslamic Book Publishing Center, Sainthamaruzu, 1994, s. 21.

⁴⁰⁹Azwar A.H.M, “Kalattin Pokkay Unardu Makkalay Vali Nadattiya Talaivar”, *Tinaharan- Jaya Ninaivuch Chirappizal*, 1962.5.31.

Jaya'nın eğitim alandaki katkıları hakkında Muhammed Cemil şöyle demektedir:

“T.B Jaya Seylon'un Sir Seyyid Ahmed Han'ı olup sonuna kadar milletin övgüsüne ve teşekkürlerine sahip olacak kişi kim olacak? Daha sonra Hindistan'da Ahmed Han'ın yaptığı hizmetlerin benzerini Sri Lanka'da da yaparak o kişi kendisi olduğunu ve sonuna kadar Müslümanların ve ülkenin tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu gösterdi.”⁴¹⁰

Hindistan'da Mahatma Gandhi başkanlığıyla Muhammed Ali tarafından yönetilen Hilafet hareketleri Sri Lanka'da Jaya sürdürmüştür. 1928 yılında Medrasta düzenlenen bir toplantıya Sri Lankalı Müslümanları temsilen Jaya katılmıştır. Böylece Pan-İslamizm kampanyasında da katkı sağlamıştır. Caya ülkedeki gayri Müslimlerle de iyi geçindiği için bazı Budist ve Hindular da bu kampanyalara katılmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar ve Sinhaliler arasındaki 1915 etnik çatışmasından sonra tekrar iki toplum arasındaki ilişkilerin iyileşmesinde Hilafet hareketi rol oynamıştır. Hilafet hareketi amacına ulaşmakta başarısız olmasına rağmen Sri Lankalı Müslümanların özünü muhafaza ederek Sinhali ve Tamil topluluklarıyla yeniden ilişkiler kurmalarına vesile olmuştur.⁴¹¹

Jaya konuşmalarıyla ve yazılarıyla Sri Lankalı Müslüman toplumun eğitim alanındaki kalkınmasında ne kadar büyük bir rol oynadığını, Zahira Koleji aracılığıyla nasıl eğitilmiş bir nesil yetiştirdiğini anlamak için M.C.M. Kaleel'in bu sözleri yeterli olacaktır:

⁴¹⁰Jameel S.H.M, *Kalanizi Jaya 'vin Kalvip Panihal*, s. 26.

⁴¹¹Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdihal*, s. 115.

“O zamanki Müslümanlar her alanda geri kalmış durumdaydılar. Eğitimli bazı Müslüman gençler Seylon Müslüman derneği diye birkaç dernekler kurarak konuşmalar yapıyordu. Ben öğrenci olduğum için o derneğin üyesi değildim ama bir gün benim arkadaşım beni oraya götürmüştür. O günkü konuşmacı London Üniversitesinden yeni mezun olan Jaya’ydi. ‘Mussolini’nin hayatı’ başlığı altında Jaya konuşma yapmıştır. Konuşmaya başlarken bu konuşmacı da diğerler gibi boş konuşacak diye düşünmüştüm. Fakat konuşurken güzel bir üslupla Mussolini İtalya devrimi nasıl yönetti diye anlatmaya başladı. Biz o konuşmada kendimizi kaybettik. Jaya bu konuşmada İtalya kendi arasında ihtilafa düşüp her şeyi kaybederek yok olup gidecek hale geldiğinde Mussolini ‘Genç İtalya’ adlı derneği kurarak İtalya’yı yeniden güçlü bir devlet yapmak için nasıl fedakarlıklar yaparak çalıştığını kendine ait güzel üslubuyla anlatmıştır. O konuşması dinleyicilere coşku vermiş ve dinleyen bizleri milletimizin ve devletimizin kalkınması için Mussolini gibi çalışmak gerekiyor diye teşvik etmiştir.”⁴¹²

Jaya Sri Lankalı Müslüman toplumun kalkınması için ortaya koyduğu görüşleri, özellikle Müslümanların eğitime ilişkin görüşleri Zahira Kolejinde uygulanarak gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Jaya’nın Müslüman topluma verdiği en büyük hizmet olarak Zahira Kolejini başarılı bir şekilde yükseltmesi olmuştur. Ayrıca Jaya’nın yetiştirdiği öğrenciler 20. yüzyılın sonlarında devletin yüksek makamlarında Sri Lankalı Müslümanları temsil etmiştir. Bunlardan Meclis Başkanı M.A. Bakir Makar, Eğitim Bakanı Bediuddin Mahmud, M.L.M Abu Sali, Hakimler olarak atanan Abdul Kadir, A.M Ameen, M.A.M Husain, Arabistan büyükelçiliği A.L.M Hashim önemli şahsiyetlerdendir.⁴¹³

⁴¹²Jameel, *Kalanizi Jayavin Kalvip Panihal*, s. 53.

⁴¹³Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdihal*, s. 100.

III. BÖLÜM

SRI LANKA MÜSLÜMANLARININ REFORM FAALİYETLERİ

Müslümanlar bin yıldan fazla bir süredir Sri Lanka'da yaşamaktadırlar. Bu süreç içerisinde zaman zaman yükselmeler ve gerilemeler yaşamışlardır. Bu bakımdan 19. yüzyıl ve özellikle 1880-1948 yılları arasındaki süreç Sri Lankalı Müslümanların modern tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle bu dönem gelişme ve yükselme dönemi olarak adlandırılmıştır.⁴¹⁴ Portekizli ve Hollandalı sömürgecilerin üç yüzyıl süren baskı ve zulümlerinin ardından İngiliz sömürgeciliğinin hâkim olduğu 19. yüzyılda Sri Lankalı Müslümanlar her alanda nispeten gözle görülür bir rahatlama yaşamıştır. Bu durum Sri Lanka'da Müslümanların kendilerini yavaş yavaş toparlamalarına ve toplum olarak kalkınma faaliyetlerini başlatmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla Ameer Ali'ye göre Sri Lankalı Müslüman toplumda, herhangi bir kimsenin daha yüksek bir statüye ulaşmasını engelleyen bir kamusal engel yoktu.⁴¹⁵

Bu dönemin diğer bir özelliği ise ülkede **Müslüman toplumunda aydınların** ortaya çıkmasıdır. Bu aydınlar düşüncelerini ülkede yaşayan diğer topluluklara kıyasla geri kalmış durumda olan Müslüman toplum üzerinde yoğunlaştırmıştır. Sri Lankalı Müslüman toplumun bu durumunu düzelterek kalkınması ve ilerlemesi için çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında reform hareketlerinin büyük ölçüde eğitim alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Michael Roberts "Elite Formation and Elites 1832-1931" adlı makalesinde, Sri Lankalı bireylerin ulusal elit statü elde etmeleri için sermaye birikimi ve eğitim kazanımları olmak üzere iki ana

⁴¹⁴Ameen, *Ilangey Müslingalin Varalârum Kalâşaramum*, s. 11.

⁴¹⁵Ameer Ali, "Muslims and Capitalism in British Ceylon (Sri Lanka): The Colonial Image and Community's Behavior", *Journal of Institute of Muslim Minority Affairs*, 8/2, 1987, s. 342.

yol olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁶ Sadece bireyler için değil Müslüman toplum olarak ilerlemek için de özellikle eğitim alanında ciddi atılıma ihtiyaç vardı.

Bu dönemdeki Sri Lankalı Müslümanların eğitim alanındaki mücadelesi neticesinde dini hayat dâhil olmak üzere ekonomi ve siyaset alanında gözle görülür bir gelişme yaşanmış ve toplumun kalkınması için önemli adımlar atılmıştır. Sri Lankalı Müslümanların eğitim merkezli reform tarihi, herhangi bir ülkede eğitimdeki gelişmenin sosyal hayatın farklı boyutları olan ekonomiyi, siyasi hareketleri ve dini hayatı nasıl güçlü bir şekilde etkileyebileceğini açıkça göstermektedir.⁴¹⁷ Dolayısıyla bu bölümün amacı, 19. yüzyılda siyaset, ekonomi, eğitim ve din alanlarında artan reform faaliyetlerinin incelenmesi olmuştur.

3.1. EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORM FAALİYETLERİ

Sri Lanka, 1948 yılında bağımsızlığını kazandığında gelişmiş bir eğitim altyapısına sahipti. Bu dönemde Eğitim Bakanlığı görevini yürüten Dr. C.W.W. Kannangara, Sri Lanka'nın eğitim tarihinde kalıcı etkiler oluşturan bir dizi eğitim reformunu başlatmıştır.⁴¹⁸ Örneğin; ücretsiz eğitimin başlatılması, eğitim dilinin İngilizce'den ulusal dillere dönüştürülmesi, merkezi okulların kurulması ve müfredat değişiklikleri bu reformlar arasındadır. Kannangara'nın çabaları, ikinci dünya savaşından sonra bağımsızlığını kazanan gelişmekte olan ülkeler arasında Sri Lanka'nın yer almasını sağlayan ulusal bir eğitim sistemi modelinin temellerini oluşturmuştur. Sri Lanka halkının sosyal anlamda kalkınmasına sebep olan ücretsiz eğitim sistemi 1941 yılında Ceylon

⁴¹⁶Michael Roberts, "Elite Formation and Elites1832-1931", *Journal of Sri Lanka: Collective Identities Revisited*, Marga Institute, Colombo, Vo.1, 1997, s. 195.

⁴¹⁷Vijaya Samaraweera, "The Muslim Revivalist Movement 1880-1915, *Journal of Sri Lanka: Collective Identities Revisiteds*, Vol, 1979, s. 235.

⁴¹⁸.... *Education First Sri Lanka*, Ministry of Education Sri Lanka, Isurupaya, 2013, s. 14.

Üniversitesinin kurulmasıyla başlamıştır.⁴¹⁹ Dolayısıyla 1941'den itibaren ülkede anaokulundan üniversite seviyesine kadar ücretsiz eğitim sağlanmıştır.

Sri Lanka'nın eğitim tarihinde dönüm noktası olarak nitelendirilen ücretsiz eğitim sisteminin gerçekleştirilmesinde Sri Lankalı Müslümanlar önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin; T.B. Jaya'nın bu konuyla ilgili katkıları hakkında Sri Lanka'da ücretsiz eğitimin babası olarak nitelendirilen Kannangara şu ifadeleri kullanmıştır: “Bir kahraman, fedakâr ve entelektüel olan Jaya ücretsiz eğitim sistemini gerçekleştirmek için bizimle beraber çalışarak önemli katkılarda bulunmuştur.”⁴²⁰ Bu nedenle bu dönemde ülke genelinde eğitim alanında yapılan bu reformlarla beraber Müslümanların dini ortamda modern eğitim sistemine girişi, müslümanların eğitim alanında kalkınmasında büyük rol oynamıştır.

3.1.1. Modern Eğitimin Yaygınlaşması

19. Yüzyılın sonlarında Siddi Lebbe, Sri Lankalı Müslümanlar arasında bir eğitim hareketi başlatmış ve reform hareketleri için ideolojik bir çerçeve oluşturmuştur. Bu ideolojik çerçeve: “Dini ortamda İslam'ın özünü ve Müslüman kültürünü muhafaza ederek modern eğitimi Müslümanlar arasında yaygınlaştırmak” olmuştur. Bu ideolojik anlayış Sri Lankalı Müslümanların eğitim tarihinde devrime yol açmıştır. Siddi Lebbe, 19. yüzyılın sonlarına doğru ülkedeki diğer topluluklar her alanda ilerlemiş durumdayken Sri Lankalı Müslümanların geri kalmış durumda olmalarının en önemli nedeninin modern eğitime karşı direniş olduğunu belirtmiştir. Müslüman toplumunda yerleşmiş olan cehalet, hurafeler ve batıl inançları ortadan kaldırıp toplumun kalkınması ve ilerlemesi için çare olacak tek şeyin eğitim olduğuna ve toplumun geleceğinin tamamen eğitime

⁴¹⁹Medagama R.S, *Dr. C.W.W Kannangara Memorial Lecture-25 a Review of Educational Reforms in the Post - Kannangara Era*, Department of Research & Development National Institute of Education, Maharagama, 2014, s. 1.

⁴²⁰Bakeer Makar M.A, “T.B Jaya – He Brought Light to the Muslism”, *Daily News*, 1994. 01. 01.

bağlı olduğuna inanmıştır. Bu nedenle Siddi Lebbe, toplumunun geleceğini değiştirecek eğitime ilişkin görüşlerini ortaya koymuş ve eğitimde reform hareketlerini başlatmıştır.⁴²¹

Bu dönemde İngilizler tarafından Urabi Paşa'nın Sri Lanka'ya sürgün edilmesi Siddi Lebbe'nin reform faaliyetlerinin gücüne güç katmıştır. Siddi Lebbe, Urabi Paşayla ilk görüşmesinde Urabi Paşa'dan şöyle bir talepte bulunmuştur:

“Sri Lanka Müslümanları eğitimlerini çok ihmal ediyorlar. Ülkede yaşayan diğer topluluklar her geçen gün ilerlemekteler. Müslümanları uyarmak amacıyla biz âlimler ve entelektüeller bir araya gelerek bir gazete yayınlıyoruz ancak sonuçlarını çok az görüyoruz. Sizin Sri Lanka Müslümanlarının kalbinde ayrı bir yeriniz var. Bu nedenle size ziyarete gelenlere eğitimin önemini anlatırsanız mutlaka kabul ederler. Size de sadaka-i cariye olarak onun sevabı gelecektir.”⁴²²

Siddi Lebbe'nin bu talebi, eğitimi Sri Lankalı Müslüman toplumun yükselmesinde en mühim unsur saydığına göstergesidir.

Siddi Lebbe'nin başlatmış olduğu eğitim hareketi o dönemde Sri Lankalı Müslümanlar arasında eğitim konusunda az da olsa bir uyanış gerçekleştirmiştir. Ülkenin birkaç şehrinde kütüphaneler ve kitap kulüpleri açılması bunun en belirgin örneğidir. Bu durum Siddi Lebbe'nin eğitim faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. Siddi Lebbe, Sri Lankalı Müslümanların eğitim alanında kalkınması için birlikte çalışma zamanının geldiğini ve birlikte çalışmalarının önemini şöyle anlatmıştır:

“Seylan tarihinin son otuz yılına bakarsak Müslümanlar dışında diğer toplulukların eğitim ve sosyal reformlarda rekabetçi bir şekilde ilerlediklerini görüyoruz. Ancak Müslümanların bu gelişmelere odaklanmayıp, ülkede olup bitenlerden habersiz, kendi aralarında liderlik için mücadele ettiklerini görüyoruz.”⁴²³

Sri Lankalı Müslüman toplum 19. yüzyılda ülkede tanıtılan modern eğitim sistemine dâhil olmaktan çeşitli nedenlerden dolayı geri durmuşlardı. Bu nedenlerden en

⁴²¹Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 82.

⁴²²Muslim Nesan, 1883.2.18.

⁴²³Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s.142.

önemlisi birçok yazar tarafından dile getirilen Hristiyanlaşma korkusu olmuştur. Bu dönemde Sri Lanka'da okulların çoğu Hristiyan misyonerler tarafından kurulmuş ve kontrol edilmiştir. Sri Lankalı geleneksel Müslüman toplum, İngilizce eğitimin Sinhali ve Tamil topluluklarında tanık oldukları gibi çocuklarının Hristiyanlaşmasına sebep olmasından korkuyorlardı.⁴²⁴ Müslümanların eğitim alanındaki isteksizliğinin arkasındaki bir başka faktör ise; Sri Lankalı Müslümanların bir ticaret topluluğu olduğu düşüncesidir. Müslümanlarda ticaret yoluyla hızlı bir şekilde zengin olunabileceği ve hayatlarına refah getirebileceği inancı hâkimdi. Dolayısıyla eğitim, Müslümanların durumunun iyileşmesine çok az katkıda bulunabilir düşüncesi yerleşmiştir.⁴²⁵ Bu düşüncenin Sri Lanka Müslüman toplumunda hala devam etmesi bunun en belirgin delilidir. Öte yandan gelenekçiler, modern ve İngilizce eğitim sistemine karşı durmuş ve bu eğitim sistemini Müslümanlar için tehlike ve yok edici bir unsur olarak algılamışlardı. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanlar muhafazakâr durumlarına sıkı sıkıya bağlı olduklarından, sınırlı dini eğitimden modern eğitime dönmek oldukça zor olmuştur.

İngiliz yönetimi tarafından yapılan bazı reformlar neticesinde Sri Lanka halkı arasında yeni bir hayat düzeni ortaya çıkmıştır. Ancak Müslümanlar arasında yaygın olarak devam eden eğitim sistemi bu yeni hayat düzenine ayak uydurmamıştır. Siddi Lebbe bu durumun genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra Müslümanların gerçek anlamda eğitimin önemini kavrayıp gereken önemi vermelerini sağlamak amacıyla “dini ortamda modern eğitim” düşüncesini ortaya koymuştur. Siddi Lebbe ortaya koyduğu eğitim sistemiyle modern eğitimle birlikte din ilimlerinin beraber okutulması gerektiğini ve hem modern eğitimi hem de dini ilimlerin ikisini de aynı zamanda başarılı bir şekilde tahsil edenlere diploma verilmesi gerektiğini Muslim Nesan gazetesinde yazmıştır.⁴²⁶ Müslüman toplumun dini ilimlerden uzaklaşmaları manevi hayatlarını zayıflatır, aynı

⁴²⁴Azeez, *The west Re-Apprised*, s. 167.

⁴²⁵Smaraweera, “The Muslims Revivalist Movement 1880-1915”, s. 249.

⁴²⁶*Muslim Nesan*, 1884.5.21.

zamanda modern eğitimi reddetmelerinden dolayı sosyal hayatları zarar görür. Bu nedenle Siddi Lebbe, Sri Lankalı Müslüman toplumun kalkınması için hem manevi hem de modern eğitimin birlikte alınması gerektiğine inanmıştır.

19. yüzyılın sonlarında Sri Lanka'da Müslümanların eğitim alanında kalkınması amacıyla yayın faaliyetlerinin güçlü bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Siddi Lebbe'nin eğitime ilişkin anlayışını topluma aktarma faaliyetlerinin temel aracı kalem olmuştur. Siddi Lebbe, Müslümanları eğitim alanda reforma teşvik etmek amacıyla gazeteler yayınlamış ve eğitim, din, edebiyat gibi alanlarda birçok eser telif etmiştir. Siddi Lebbe ile beraber diğer Müslüman aydınlar tarafından telif edilen gazete ve kitaplar, sadece Sri Lanka'da değil Hindistan, Singapur gibi ülkelerde Tamilce konuşan Müslümanların eğitim alanında kalkınmasında da büyük rol oynamıştır.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Sri Lankalı Müslümanlar tarafından İngilizce, Tamilce, Arbut Tamilcesi dillerinde yaklaşık on beşe yakın gazete yayımlanmıştır. Bu gazetelere örnek olarak Puthnaalakaarai (1873), Sarvajana Nesan (1886), Kashpurran an Kalbil Jan (1890), Saiful İslam (1890), Gnaana Suriyan (1890), ve İslam Mittiran (1894) gösterilebilir. Bu gazeteler Sri Lankalı Müslümanların eğitim, siyaset, din ve sosyal hayatını şekillendirmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle Siddi Lebbe ve İ.L.M Abdülaziz tarafından yayımlanan kitap ve gazeteler reform açısından önemli bir yere sahiptir. Siddi Lebbe'nin Müslüman Nesan gazetesi bu yayınlar arasında daha önemli bir yere sahip olmuştur.⁴²⁷

Siddi Lebbe, Müslümanlar için eğitime ilişkin görüşlerini halka ulaştırmak, anlatmak ve reform hareketini yürütmek amacıyla Tamilce olarak haftalık Muslim Nesan gazetesini yayımlamıştır. Siddi Lebbe, Muslim Nesan ve Ghana Deepam adlı iki gazeteyi yayımlayarak reform hareketinde önemli bir yere sahip olmuştur. Muslim Nesan adlı

⁴²⁷Nuhman, *Sri Lankan Muslims Ethnic Identity*, s.105.

yayın, 1882-1889 yılları arasında Siddi Lebbe tarafından Sri Lanka’da yayınlanan Tamilce bir gazetedir. Muslim Nesan’ın Güney Hindistan, Singapur ve Malezya gibi ülkelerde de aboneleri olmuş ve uluslararası bir konuma sahip olmuştur. Bununla beraber Muslim Nesan, Güneydoğu Asya’daki Müslümanlar tarafından yayınlanan “Singai Nesan” gibi bazı Tamilce gazetelerde de kaynak olarak kullanılmıştır.⁴²⁸ Singai Nesan, 1887 yılından 1890 yılına kadar Singapur’da haftalık yayınlanan Tamilce bir gazetedir.

Siddi Lebbe, Muslim Nesan’ı yayımlama amacını ilk yayında şu şekilde belirtmiştir: “Arapça ve İngilizce dillerinde neşredilen özellikle eğitim ile ilgili önemli yazıları sadece Tamilce bilen gençler ve yaşlılarla paylaşmak amacıyla haftalık bir kere yayımlanması hedeflenen bu gazeteye ‘Muslim Nesan’ adını verdik.”⁴²⁹ Muslim Nesan gazetesinin bir başka önemli amacı ise; ticaret, din, siyaset ve sosyal hayatla ilgili önemli meselelerde halkı aydınlatmaktır. Muslim Nesan vasıtasıyla Müslümanlar eğitime teşvik edilerek toplumun reformu ve modernleşmesi hedeflenmiştir.⁴³⁰

Siddi Lebbe, Muslim Nesan’ın aracılığıyla Sri Lankalı Müslümanların siyasi haklar kazanmaları için de mücadelelerini sürdürmüştür. 1833 yılında tanıtılan Yasal Konseyde Sri Lanka’da yaşayan diğer yerli milletlere temsilciler atanmasına rağmen, yaklaşık bin yıldır Sri Lanka’da yaşadıkları halde, Müslüman topluma siyasi hakları tanınmamıştır. Daha sonra Muslim Nesan 19. yüzyılın sonlarındaki Anayasal reformlarda siyasi haklarını kazanmak için mücadele eden Müslümanların arzularını ve taleplerini devlete ulaştırmak ve toplumu bu konuda uyandırmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur.⁴³¹

Sri Lankalı Müslüman aydınlar tarafından ele alınan pek çok kitap bulunmasına rağmen Asrarul Alam, Asanbey Sarittiram ve “A Criticism of Mr. Ramanathan’s

⁴²⁸Derek H. & Muhd Khairudin Aljunied, *Singapore in Global History*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2011, s. 74.

⁴²⁹*Muslim Nesan*, 1882.12.21.

⁴³⁰*Muslim Nesan*, 1884.17.31.

⁴³¹*Muslim Nesan*, 1885.9.8.

Ethnology of the Moors of Ceylon” adlı kitapların önemi büyüktür. 19. yüzyıl sonlarında Güney Asya Müslümanları arasında Siddi Lebbe tarafından ele alınan “Asrarul Alam” kitabı Tamil edebiyatı için ve dini açıdan önemli bir kitaptır. Asrarul Alam eserinin çeşitli kaynakları ve ortaya konulan güçlü argümanları, Siddi Lebbe’nin İslami düşüncesinin eski ve yeni, yabancı ve yerel, Arapça ve Tamilceyle olan geniş ilişkisine işaret etmektedir. Kitap, Sri Lanka’daki Sufizmin, Tamilceyle yapılan modern bilimsel incelemesi olmakla beraber Hindu, Budist, bilimsel ve teosofist düşünceleri İslam felsefesiyle karşılaştırmaya çalışmıştır. Ayrıca soru-cevap diyalogu şeklinde bir üslupta yazılmıştır.

Bu kitapta modern ilimlerin Kur’an ayetlerini anlamaya yardımcı olduğu konusu güzel bir şekilde anlatılmıştır. Örneğin:

“Arapçada Kimya, Tamilcede Rasayanam ve İngilizcede Chemistry olarak bilinen bir bilim dalı bulunmaktadır. Kimyaya göre su, oksijen ve hidrojen olarak iki unsurun bir bileşimidir. Suyun bir unsuru olan oksijen yaşam için gereklidir bu yüzden Tamilcede ‘yaşamın nefesi’ olarak adlandırılır. Allah Kuran’da şöyle bildirmiştir: ‘her canlıyı sudan yarattık’ (21:30).”⁴³²

Bu görüşler 19. yüzyılda Sri Lanka’da devrim sözcüğüydü. Dolayısıyla bu kitaptan sonra özellikle bazı din adamlarının “modern eğitim İslama aykırı” sözleri, halk arasında geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır.

Allah’ın varlığı Asrarul Alam’ın ana argümanlarından biridir. Siddi Lebbe konuyla ilgili şunu yazmıştı:

“Şimdi Allah’ın varlığını bilimsel olarak ispatlayacağım. Bilime göre gökyüzü, yeryüzü ve içindeki her şey iki çeşittir: biri madde diğeri kuvvettir. Duyularımızın kavrayabileceği her şey maddedir. Kuvvet olmadan bulunduğu durumda kalır; toz toz olarak kalır ve içinde ne ağaç ne de bitki büyür ve kuvvet olmadan büyüyemeyiz, hareket edemeyiz, düşünemeyiz veya herhangi bir eylemde bulunamayız. Dolayısıyla evrendeki her şey bir düzene bağlı olduğu için bir kuvvet olduğunu öngörüyoruz. Entelektüeller kadimliği, kalıcılığı, farkı, öz-geçimi,

⁴³²Siddi Lebbe, *Asrarul Alam*, s. 85.

bilgiyi, iradeyi, gücü, işitme, görme ve konuşmayı kuvvete atfediyorlar. Biz ise o kuvvetin ‘Allah’ olduğuna inanıyoruz.”⁴³³

Birçok din ve kültüre ev sahipliği yapan bu adada yaşayan Müslümanlar olarak bizim, her milletin gelenek ve göreneklerini, onların dini inançlarını bilmemiz gerekmektedir. Özellikle bu vazife Müslüman din adamlarına düşmektedir. Bu ülkedeki Hinduların Vedantası, Budistlerin felsefesi ve Avrupalıların Teosofileri öğrenilmelidir diye *Asrarul Alam* tavsiyelerde bulunmuştur.⁴³⁴ Siddi Lebbe’nin bu görüşleri Sri Lankalı Müslümanlara ufuk vermiş ve ülkede birlikte yaşama konusunda yeni bir ideoloji oluşturmuştur.

Siddi Lebbe Sri Lankalı Müslümanların reform hareketini yürütmek için felsefe, bilim ve mantık gibi ilimleri araç olarak kullandığı gibi edebiyatı da önemli bir araç olarak kullanmıştır. Bunun en belirgin örneği Siddi Lebbe tarafından ele alınan “*Asanbey Sarittiram*” adlı bir roman eseridir. 1885 yılında basılan bu eser Tamilce yayınlanan ilk roman olarak kabul edilmektedir. *Asanbey Sarittiram*’ın amacı Sri Lankalı Müslümanların modern eğitime ilişkin ön yargılarını ortadan kaldırıp modern eğitime teşvik etmektir. Bu nedenle kitabın başlangıcında eğitimin büyük bir zenginlik olduğundan ve Mısır’ın eğitimle nasıl yükseldiğinden bahsedilmektedir.⁴³⁵

Asanbey Sarittiram, Sri Lankalı Müslüman toplumun durumunu arka plana alıp, toplumun geri kalmış alanlarına yoğunlaşarak yüce bir amaca doğru götürmektedir. Ameen’e göre Kur’an’da yer alan Hz. Yusuf’un kıssasını anlatan üslubu *Asanbey Sarittiram* eserinde yansıtmaktadır. Hz. Yusuf’un kıssasında nasıl Hz. Yusuf’un yaşadığı toplumun dini, ekonomik ve sosyal durumu yansıtılıyorsa öyle de *Asanbey Sarittiram* Sri Lankalı Müslüman toplumun dini, ekonomik ve sosyal durumunu ortaya koymuştur.

⁴³³Siddi Lebbe, *Asrârul Âlam* s.77.

⁴³⁴Siddi Lebbe, *Asrârul Âlam* s. 109.

⁴³⁵M.C. Siddi Lebbe, *Asanbey Sarittiram*, Punaivakam Publishers, Colombo, 2010, s.1.

Bununla beraber Siddi Lebbe'nin bu eserinde Müslüman toplumu eğitmesi ve reform amaçlarının bulunması eserin önemini göstermektedir.⁴³⁶

Asanbey Sarittiram kitabına önsöz yazan Yoharasa, Siddi Lebbe'nin hangi amaçla bu romanı yazdığını şöyle açıklamıştır:

“İngilizler tarafından Sri Lanka’da yapılan reform ve modernleşme faaliyetlerinden dolayı Sri Lankalı Müslüman toplumda gerilemeler ve çağdaş olmayan davranışlar ortaya çıkmıştır. Bu durumu düzelterek İslami değerleri muhafaza etmek amacıyla Siddi Lebbe bu eseri yazmıştır.”⁴³⁷

Siddi Lebbe bu eserdeki kıssayı anlatmak için Sri Lanka’yı seçmemiştir. Kıssayı, Mısır ve Hindistan’da gerçekleşiyor gibi göstermiştir. Çünkü 19. yüzyılın sonlarında Sri Lankalı Müslümanların kültürel olarak bağlılıkları vardı. Aynı şekilde Sri Lankalı Müslümanlar eğitim ve sosyal değişim alanında Mısır ve Hindistan’dan ilham alırlardı. Siddi Lebbe, Muslim Nesan gazetesinde Hindistan’daki Sir Seyyid Ahmed Han tarafından kurulan Aligar Kolejinin ve Mısır’daki El-Azhar üniversitesini Sri Lankalı Müslümanların feneri olarak nitelendirmiştir.⁴³⁸

Siddi Lebbe, romandaki başkarakterini anlatırken eğitimin önemini, değerini ve iyi bir eğitimden elde edilecek faydaları ortaya koymayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, modern eğitim sayesinde yüksek sosyal bir statüye ve gerçek bir izzete ulaşılabileceğini ispat etmeye çalışmıştır. Romandaki başkarakter olan Asanbey’in ilk eğitimini babasından, yükseköğrenimini ve geleneksel eğitimini Hindistan valisinin yanında ve Mısıra gittiğinde El-Ezher üniversitesinde aldığı anlatılmıştır.⁴³⁹ Siddi Lebbe hem geleneksel eğitim hem de modern eğitim alan bir kişidir. Fakat Siddi Lebbe’nin yaşadığı zamanda geleneksel eğitimi alanlar, modern eğitime karşı dururlardı. Modern eğitim alanlar ise

⁴³⁶Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalâtril Arinjar Siddi Lebbe*, s. 22.

⁴³⁷Yoharasa, “Foreword”, *Asanbey Sarittiram*, s. 2.

⁴³⁸*Muslim Nesan*, 1884.5.9.

⁴³⁹Siddi Lebbe, *Asanbey Sarittiram*, s.35.

geleneksel eğitime karşı durmuşlardır. Bu nedenle Siddi Lebbe'nin hayal ettiği şahıs hem geleneksel hem de modern eğitimi alan bir kişi olmalı düşüncesini, romandaki başkarakter Asanbey'de uygulamıştır.

Siddi Lebbe, böylece kendi reform düşünceleriyle ve çalışmalarıyla, sürekli değişmekte olan çağdaş dünyadan uzun süredir uzak kalan Sri Lankalı Müslüman topluluğunu çağdaş dünyaya uyumlu bir toplum olarak yetiştirmeye çalışmıştır. Nitekim Siddi Lebbe ileri görüşlülüğüyle ve entelektüel geçmişiyle etrafındaki değişiklikleri gözlemleyebilmiş ve toplumun kurtuluşunun yalnızca eğitime bağlı olduğu gerçeğinin farkına varmıştır. Bu amaç doğrultusunda bir takım yeni görüşler ortaya koymuş, buna yönelik gazeteler ve eserler yayınlamıştır.⁴⁴⁰

“Dini Ortamda Modern Eğitim” anlayışlı eğitimde reform hareketini tek başına yürütmenin zor olduğunu fark eden Siddi Lebbe bu hareketin başarılı bir şekilde yapılabilmesi için uygun bir ekip oluşturmaya çalışmıştır. İlk adımda 1883 yılında Kolombo'daki varlıklı kişilerden ve toplumda nüfuz sahibi şahsiyetlerden, topluma gerekli faydaları elde etmek için hükümete baskı yapılabilmesi adına bir Müslüman derneğin kurulmasını istemiştir. İkinci olarak Siddi Lebbe, Müslümanların eğitimini yükseltmek arzusu, kendi hayatını bu hizmete adanma isteği ve reform görevini daha iyi bir şekilde yerine getirebilme amacı ile ve Kolombo'da bulunan Müslümanların desteklerini alabilmek ümidiyle 1884 yılında Kandy'den başkent Kolombo'ya taşınmıştır.⁴⁴¹

Kolombo'ya giden Siddi Lebbe'yi karşılamak için düzenlenen bir toplantıda Siddi Lebbe sevenlerine şu şekilde seslenmiştir: “Bu zamanda bütün İslam dünyasında eğitim alanında uyanış gerçekleştiği görülmektedir. Sizlerde de benzer bir uyanış görüyorum.

⁴⁴⁰Shukry, *Muslims of Sri Lanka*, s. 355.

⁴⁴¹*Muslim Nesan*, 1884.05.12.

Benim niyetim de aynı olduğu için Allah bizi bir araya getirmiştir. Değerli kardeşlerim bu ülkede biz eğitimi çok ihmal ederek ilgisiz kaldık. Bu nedenle diğer toplumlar bizi eğitimsiz ve geri kalmış millet olarak görmeye başladılar. Bu duruma biz müsaade ettik. Artık bu durumu hep beraber değiştirelim”⁴⁴² Siddi Lebbe'nin bu reform faaliyetlerine karşı çıkanlar olsa da İ.L.M Abdülaziz ve T.B Jaya gibi önemli şahsiyetlerin desteklerini kazanmıştır.

Abdülaziz'in Siddi Lebbe'yle olan yakınlığı ve onun görüşleri Abdülaziz'in reform hayatını şekillendiren en önemli faktörler olmuştur. Abdülaziz, Siddi Lebbe gibi Sri Lankalı Müslümanların kalkınmasının eğitime bağlı olduğuna inanmıştır. Abdülaziz'e göre toplumsal değişim ve gelişmiş bir toplumun oluşumunda eğitimin etkisi çok büyüktür. Dolayısıyla bireyin gelişmesi ve toplumun kalkınmasında, eğitimin olmazsa olmaz önemde olduğunu Sri Lankalı Müslümanlara anlatmaya çalışmıştı. Özellikle farklı etnik gruplara ev sahipliği yapan Sri Lanka'da azınlık olarak yaşayan Müslüman toplumun varlığını sürdürebilmesinin ancak eğitimli insanlarla gerçekleşebileceğini anlamış ve ona yönelik reform faaliyetlerini yürütmüştür.⁴⁴³

Abdülaziz, Sri Lankalı Müslümanların eğitim alanında ilerlemesine çok önem vermiştir. Bu amaç doğrultusunda Seylan Müslüman Eğitim Konferansı (Ceylon Muslim Educational Conference) adlı bir dernek kurmuştur. Bu dernek aracılığıyla modern eğitimin önemini anlatmak için her yıl eğitim konferansları yapılmasını amaçlamıştır. Eğitim konferanslarının amacını Abdülaziz şöyle ifade etmiştir:

“Müslümanları sürekli eğitime teşvik etmek ve Müslümanlar arasında eğitimi yaymak için çabalamak bu konferansların en önemli amacıdır. Müslümanlar düzgün bir eğitim almak isteseler de eğitimin yöntemlerine ve asıl amaçlarına dair bilgisizlikten dolayı muhayyer kalmışlardır. Müslüman âlimlerin ve eğitimcilerin

⁴⁴²Muslim Nesan, 1984.05.12.

⁴⁴³Shukry, *Ilangey Müslimgal*, s. 85.

bir araya gelerek Müslümanların eğitim alanında yükselmeleri için istişarelerin yapılması ve faaliyetlerin sürdürülmesi için bu derneği kurduk.”⁴⁴⁴

Siddi Lebbe tarafından Sri Lankalı Müslümanlar arasında gerçekleşen eğitim alanındaki uyanışı sönmeden devam ettirmek gerekmektedir. Zaman zaman ortaya çıkan eğitimle ilgili problemleri çözmeye önem göstermek gerekmektedir. Abdülaziz bu alanda hem din adamları hem de eğitimcilerin birbirine yardım ederek çalışmaları gerektiğinin önemini anlatmaya çalışmıştır. Zira 19. yüzyılın sonlarında Sri Lankalı Müslüman toplumunda Siddi Lebbe tarafından başlatılan ihya ve reform hareketlerini devam ettirme görevini Abdülaziz devralmıştır. Bu görevi başarılı bir şekilde yerine getirebilmek için tıpkı Siddi Lebbe gibi kalemi önemli bir araç olarak kullanmıştır. Muslim Nesan gazetesinde birkaç ay editörlük yaptıktan sonra 1901 yılında “Muslim Pazukhavalan” ve 1909 yılında “Al-Muslim” adlı gazeteleri yayımlamıştır. Bu gazeteler vasıtasıyla Müslümanlar, dini ortamda modern eğitim çerçevesinde kurulmuş olan okulları sahiplenmeye ve geliştirmeye teşvik edilmiştir. Ayrıca Sri Lankalı Müslümanları İslam dünyasıyla alakalı bilgilendirme gibi amaçlara yönelik makaleler yayımlamıştır.⁴⁴⁵

Abdulaziz, Muslim Pazuhavalan gazetesinin ilk sayısında gazetenin yayım amaçlarını şöyle yazmıştır:

“Eğitim alanında yapılan reform hareketlerini halka yaymak, medeniyetimizi ve kültürümüzü geliştirerek sosyal hayatımızı iyi bir yere taşımak için Tamilce olarak bir gazete yayınlanması gerektiğini bazı arkadaşlar dile getirmiştir. Onların isteklerini kabul ederek bu gazeteyi yayınlamaya başladık. Dolayısıyla bu gazetenin amacı; cehalet ve eğitimsizlikten gelen tehlikelerden toplumumuzu korumak ve toplumun istikrarı için gereken yönlendirmelerde bulunmaktır.”⁴⁴⁶

Muslim Pazuhavalan’ın amaçları şöyle özetlenebilir:

⁴⁴⁴*Al-Muslim*, 1909.7.11.

⁴⁴⁵Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdihal*, s.56.

⁴⁴⁶*Müslim Pazuhavalan*, 1901.01.12.

- 1- Eğitimin avantajlarını halka anlatmak
- 2- Müslüman toplumun birliğinden elde edilecek faydaları ve bölünmekten gelen olumsuz sonuçları ortaya koymak.
- 3- Müslümanların ticari faaliyetlerini yönlendirmek.
- 4- Arapça, İngilizce gazete ve gazetelerinden Sri Lankalı Müslümanların faydalanabilecekleri makaleleri Tamilceye tercüme etmek.
- 5- Ulusal ve uluslararası haberleri, tarım ve sanayi alanındaki gelişmelerle ilgili bilgileri topluma aktarmak.
- 6- İslamiyet'in istikrarı Osmanlı sultanlarının istikrarına bağlı olduğundan Osmanlı Devletine ilişkin olumlu görüş kazandırmaya yönelik bilgileri halka aktarmak.
- 7- Vatandaşların ihtiyaçlarını hükümete iletmek ve o ihtiyaçların karşılanması için baskı yapmak.
- 8- Halkı iyilik yapmaya teşvik etmek.⁴⁴⁷

Bahsedilen amaçlara ulaşmak için gereken makaleleri ve yazıları bu gazetede sürekli yayınlamıştır.

Al-Muslim gazetesi Tamilce ve İngilizce olarak Abdülaziz tarafından yayımlanmıştır. Abdülaziz, gazetenin amacını şöyle ifade etmiştir: “Bu gazetenin amacı genel olarak İslamiyet'in güzelliğini ortaya koymak ve özellikle Kolombo Müslümanları tarafından kurulan ‘Eğitimsel Kalkınma Derneğinin’ amaçlarını gerçekleştirmeyi sağlamaktır.”⁴⁴⁸ Ayda iki defa yayınlanan bu gazete ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Abdülaziz, toplumda İslam'la ilgili yerleşmiş olan bazı yanlış görüşlerin sebebinin, halkın Kur'an ve Hadisleri kolay bir şekilde anlamak için fırsat bulamamaları olduğuna

⁴⁴⁷Müslim Pazuhavalan, 1901.01.12.

⁴⁴⁸Al-Muslim, 1909. 02.15.

inanmıştır. Bu nedenle Kur'an tercümesini ve Sahih El-Buhari'deki hadislerin tercümesini bu gazetede yayınlamıştır. Gazetede genel olarak; Sri Lankalı Müslümanların modern eğitimden yüz çevirmeleri, İngilizceyi öğrenmemelerinden kaynaklanan olumsuz sonuçlar, Sri Lankalı Müslümanların eğitim tarihi, Zahira Kolejinin kuruluşu, gelişmesi, kolejin yürütülmesindeki sorunlar, İslam tarihi, Sri Lankalı Müslümanların Arapça eğitimi ve toplumun sosyal sorunları gibi konularla ilgili makaleler yayınlanmıştır. Böylece Abdülaziz'in gazeteleri, Sri Lankalı Müslümanların reform hareketine büyük katkılarda bulunmuştur.⁴⁴⁹

19. yüzyılın sonlarında Sri Lankalı Müslümanlar arasında bir sosyal uyanış gerçekleşmesine rağmen Müslümanların tarihiyle ilgili kitaplar ya da yazılı kaynaklar bulunmamıştır. Bunun sebebi ise Ameen'e göre ya Müslümanların ataları kendi tarihlerini yazmaya ilgi göstermemişler ya da Portekizli ve Hollandalı sömürgeciler tarafından Sri Lankalı Müslümanların tarihiyle ilgili yazılı kaynaklar yok edilmiştir. Fakat Müslümanlar kendi tarihleriyle ilgili bilgileri kulaktan kulağa aktarmışlardır.⁴⁵⁰ 19. yüzyılda Ponnambalam Ramandan'ın Sri Lankalı Müslümanların tarihiyle ilgili görüşlerinden sonra Müslümanlar arasında tarihlerini yazılı haline getirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu görevi "A Criticism of Mr. Ramanathan's Ethnology of the Moors of Ceylon" adlı kitabı yazarak Abdülaziz yerine getirmiştir. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanların tarihiyle ilgili önceden Siddi Lebbe bazı makaleler yazmış olsa da böyle bir tarihi eseri ilk defa Abdülaziz ortaya koymuştur.

Abdülaziz bu kitap aracılığıyla, Ramanadan'ın ortaya koyduğu iddialarda Sri Lankalı Müslümanların kökeni ve tarihiyle ilgili yanlış bilgiler olduğunu ispatlamıştır. Örneğin; söz konusu Konseyde Ramanadan tarafından okunan tezinde Sri Lanka Müslümanlarının atalarının Tamil kökenli Müslümanlar olduklarına ve on dördüncü

⁴⁴⁹Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdihal*, s. 57.

⁴⁵⁰Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdihal*, s. 45

yüzyılda adaya yerleştiklerine ilişkin iddiaları bulunmaktadır.⁴⁵¹ Dolayısıyla Abdülaziz bu kitabı yazmasındaki amacını şöyle ifade etmiştir:

“Bu kitabın amacı, Sri Lankalı Müslümanların kökeni ve tarihiyle ilgili olarak bazı kişilerin öne sürdüğü yanlış fikirleri ortadan kaldırmaktır. Dolayısıyla iddialarının yanlışlığını ispatlayan gerçekler ve sonuçlarındaki hatalara da bu kitapta işaret ettim. Toplumla karşı sevgim toplumun kökenine ve Sri Lanka'daki yerleşim dönemine ilişkin yanlış anlamayı olabildiğince ortadan kaldırma arzusu, görevi en tatmin edici şekilde yerine getiremediğimin farkında olsam da beni bu tezi yazmaya teşvik etti.”⁴⁵²

Abdülaziz tarafından ele alınan bu kitap, Sri Lankalı Müslümanların reform sürecinde ülkede Müslüman bir kimlik oluşmasında büyük bir rol oynayarak bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca Müslümanların tarihini anlatan ilk eser olarak kabul görmüştür. Bu kitapta Abdülaziz Sri Lanka'ya ilk yerleşen Müslümanların 8. yüzyılda Sri Lanka'ya gelen Haşimiler olduklarını ortaya koymaktadır. Hatta Keene'nin “Oriental Biographical Dictionary” adlı eserindeki Sri Lankalı Müslümanların Seyyidler olabileceği görüşüne de atıf yapmıştır.⁴⁵³ Ayrıca İslam'dan önceki dönemde Arapların Sri Lanka'ya ticaret amacıyla geldiklerini ve İslam'dan sonra hem ticaret hem de Hz. Ademin cennetten indirildiği yer olarak bilinen Adem tepesine ziyaret etmek için geldikleri ve bunlardan bazıları ülkelerine dönerken, bazılarımsa Sri Lanka'ya yerleşmiş olduklarını ve Sri Lankalı kadınlarla evlendiklerini ortaya koymaktadır.⁴⁵⁴ İşte Sri Lankalı Müslümanların bu şekilde adaya yerleşen Arapların soyundan geldiklerini ispat etmeye çalışmıştır. Bu kitapta Sri Lankalı Müslümanların neden Tamilce konuştuklarından ve Müslümanların bireysel hukuklarından bahsedilmektedir.

T.B. Jaya, Siddi Lebbe tarafından başlatılan eğitim alandaki reform faaliyetlerini desteklemiş ve 20. yüzyıla taşımıştır. Jaya, Müslüman toplumun her alanda özellikle de

⁴⁵¹Ramanathan, “Ethnology of the Moors of Ceylon”, s. 237.

⁴⁵²Ramanathan, “Ethnology of the Moors of Ceylon”, s. 3.

⁴⁵³Abdul Azeez, *A Criticism of Mr. Ramanathan's*, s. 19.

⁴⁵⁴Abdul Azeez, *A Criticism of Mr. Ramanathan's*, s. 9.

eğitim alanında reform faaliyetlerine çok ihtiyacının olduğunu düşünmüştür. Jaya, katıldığı bir konferanstaki konuşmasında Müslümanların eğitime önem veren yüce bir dine ve medeniyete sahip olduklarını da vurgulamıştır:

“Bu ülkede Müslümanların geri kalmış durumu yetenekli tüccarlara ve pek çok zenginliklere sahip olan, ağdaş medeniyetin oluşum temellerini atmış olan İslam medeniyetinin ve yüce bir ahlaka sahip olan Müslüman toplumun mirasçıları olarak bu ülkede yaşayan üç yüz bin Müslüman için utanç verici bir durum değil mi? Tarih boyunca yüce bir medeniyeti temsil edenlerin mirasçıları olan bu millete bu durum yakışmamaktadır. Bu nedenle bu duruma müsaade etmeden hep beraber bu durumu değiştirelim.”⁴⁵⁵

Jaya'nın bu sözleri Müslümanlara yeniden can vermiş ve parlak bir geleceğe dair ümitler oluşturmuştur.

Jaya'nın eğitim alanındaki katkılarını Muhammed Jameel şöyle ifade etmektedir:

“T.B. Jaya, Seylon'ın Sir Seyyid Ahmed Han'ı olup sonuna kadar milletin övgüsüne ve teşekkürlerine sahip olacak kişi kim olacak? diye her zaman soruyordu. Jaya, Hindistanda Ahmed Han'ın yaptığı hizmetlerin benzerini Sri Lanka'da yapacak olan kişinin kendisi olduğunu ve sonuna kadar Müslümanların ve ülkenin tarihinde önemli bir yere sahip olacağını bilemezdi.”⁴⁵⁶

Jaya 1919'da konferanstaki konuşmasında eğitim alanında Sri Lankalı Müslümanların mevcut durumunu ortaya koyarak kalkınmanın önemini şöyle dile getirmiştir; Sri Lanka'da Müslümanlar olarak yaşayan bizler dinimizin temellerine aykırı olmadan doğru yolda ilerliyor muyuz? Cevabı ise hayırdır. Biz bazı çalışmalar yapıyoruz fakat mevcut eğitim sistemimiz, kültürümüzden uzak ve sosyal hayatımızın gerçek amaçlarına ulaştırmaktan aciz bir sistemdir. Bu nedenle eğitim sistemimizde değişiklikler yapılması gerekmektedir.”⁴⁵⁷ Böylece Sri Lankalı Müslümanların eğitim sistemini sorgulayarak dini ortamda modern eğitim sistemine Müslümanları teşvik etmiştir.

⁴⁵⁵Jameel, *Kalânizi Jaya 'vin Kalvip Panihal*, s. 22.

⁴⁵⁶Jameel, *Kalânizi Jaya 'vin Kalvip Panihal*, s. 26.

⁴⁵⁷Jameel, *Kalânizi Jaya 'vin Kalvip Panihal*, s. 23.

Siddi Lebbe gibi Jaya da bu dönemde Sri Lankalı Müslümanların en çok ihtiyacı olan şeyin eğitim olduğuna inanmıştır. Bu eğitim ise sadece geleneksel ilk eğitim ya da bir tarafı kabul ederek diğer tarafı reddeden bir eğitim değildir. Bilakis kahramanları, liderleri, düşünürleri, filozofları ve aydınları yetiştirebilecek bir eğitime ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Böylece o eğitim, Sri Lanka’da azınlık bir toplum olarak yaşıyor olsak da bizi her alanda ilerlemiş, güçlü ve parlak bir toplum yapacaktır.⁴⁵⁸

Siddi Lebbe’nin dini ortamda modern eğitim görüşünü Jaya kabul ederek bu çerçevede Müslümanların eğitimine ilişkin kendi görüşleri ortaya koymuştur. Jaya’nın Müslümanların eğitimine ilişkin dört temel görüşü vardır:

1. Öğrencinin anadilinde eğitim alması
2. İngilizcenin önemi
3. Dini ortamda modern eğitim
4. Kadın eğitimi

Jaya, Müslümanlar için dini ortamda eğitim verilmesi gerektiğini Yasama Konseyinde de dile getirmiştir. Fakat bu düşüncesini bazı konsey üyeleri kabul etmemişlerdir. Jaya, bu itirazlara Sri Lanka tarihinden deliller getirerek cevap vermiştir. Sri Lanka’da Budizm yerleştiği günden itibaren dini ortamda eğitim verilmiştir. Ülkeye gelen Avrupalılar döneminde bile dini ortamda eğitim verilmiştir. Yasama Konseyi üyelerinin çoğu misyonerlik okullarından mezun olmuşlardır. Misyonerlik okullarında dini ortamda eğitim verilmektedir. Durum böyleyken neden bu ülkede yaşayan Müslümanlar dini ortamda eğitim almasınlar? Böylece Jaya, Sri Lankalı Müslümanların dinini muhafaza ederek eğitim alanında ilerlemelerini sağlamıştır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸Mahroof, “Muslim Leaders of Sri Lanka”, s. 18.

⁴⁵⁹Jalaldeen M.S, *T.B. Jaya A. National Hero of Sri Lanka*, Law Publishers Association, Colombo, 1996, s. 14.

Jaya, Müslüman öğrencilerin her zaman dini ortamda eğitim almalarını ısrarla vurgulamıştır. Çünkü Jaya'ya göre öğrenciler İslam'ın gölgesinde büyüdüklerinde özgüven ve sorumlulukla hayatı karşılayabilecek hale gelecekler ve aldıkları eğitimle kendi toplumlarının ilerlemesine ve kalkınmasına hizmet edecekler. Bu ahlak dini ortamda eğitim verirken öğrencilerde oluşturulabilmektedir. Jaya, Sri Lankalı vatandaşların çocuklarını dini ortamda bulundurmakla beraber, diğer inançlara da saygı gösteren bir nesil yetişmesi için Müslüman, Hindu, Budist ve Hristiyan okullarının gayret göstermeleri gerektiğini her zaman belirtmiştir.⁴⁶⁰

Jaya'nın Müslümanların eğitimine ilişkin diğer önemli görüşü ise kadın eğitimidir. Jaya, Sri Lankalı Müslüman toplumun kapsamlı bir şekilde gelişmesi ve ilerlemesi için kadınların eğitiminin çok önemli bir faktör olduğuna inanmıştır. Bu görüşünü 1919 konferansında şöyle dile getirmiştir:

“Eğitimle beraber ortaya çıkan faydalardan ve kültürel manada zengin bir hayattan annelerimizi ve eşlerimizi mahrum bırakmamamız gerekir. Kadınlara eğitim olanağının verilmesini dinimiz emretmiştir. Eğitimde erkeklerin ve kadınların eşit olduğunu söyleyen bir dine sahibiz. Bu din Hz. Hatice ve Hz. Ayşe gibi yüce ahlaka ve ilme sahip örnekler yetiştirmişti. İslam medeniyeti dünyada zirvedeyken kadın entelektüeller ve önemli şahsiyetler ortaya çıkarmıştır.”⁴⁶¹

Siddi Lebbe'nin liderliğinde Müslüman aydınların çabaları neticesinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren Sri Lanka'daki devlet okullarında Arapça'nın öğretimi resmi olarak kabul edilmiştir. Böylece Müslümanlar, çocuklarını modern eğitim veren okullara göndermeleri konusunda ikna edilebilmişlerdir. Siddi Lebbe'nin bu başarısı o dönemin Genel Öğretim Müdürü tarafından yazılan bir mektupta şöyle açıklanmıştır:

⁴⁶⁰Azeez A.M.A, “Al-haj T.B. Jayavin Muzalavazu Maraivu Tinam”, *Tinaharan*, 1961.05.31.

⁴⁶¹Jameel, *Kalanizi Jaya 'vin Kalvip Panihal*, s. 26.

“Kandy Devlet okulunda uygulanan yeni Müslüman eğitim sistemi konusundaki proje oldukça başarılı olmuştur. 1 Ocak 1886 tarihinde bahsedilen okula bir Arapça öğretmeni atanmıştır. Müslüman ailelerin çocukları örgün eğitime başlamadan önce yaygın eğitimle Kur'an'ı Kerim'i öğreniyorlar. Daha sonra örgün eğitime dâhil olan Müslüman öğrenciler bir saat Arapça öğreniyorlar ve geri kalan saatlerde diğer devlet okullarındaki genel eğitimi alıyorlar. Bu yeni eğitim sisteminden dolayı çok sayıda Moor (Müslüman) öğrenci okula devam etmiştir.”⁴⁶²

İslam ilimleriyle ilgili derslerin akademik düzeyde okul müfredatına yerleştirilmesi Sri Lanka'nın eğitim tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Daha sonra 20. yüzyılın başlarında Devlet okullarında İslam Dini dersi zorunlu ders olmuştur. 1930 yılında yapılan Anayasal reformda bu değişiklikler kabul edilmiştir⁴⁶³. Bu yeni sistem sayesinde çok sayıda Müslüman öğrenci okula devam etmiştir. 1885 yılında devlet okullarında Müslüman öğrencilerin sayısı 250 iken 1889 yılına gelindiğinde Müslüman öğrencilerin sayısı 488'a yükselmiştir.⁴⁶⁴ Bu durum dini ortamda modern eğitim anlayışının başarısını göstermektedir.

3.1.2. Müslümanlara Ait Okulların Kurulması

19. Yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları eğitim açısından Sri Lankalı Müslümanlar için oldukça önemli bir dönemdir. Çünkü bu dönemde Sri Lanka'da Müslüman öğrencilerin devlet okullarına gitme arzularının artmasıyla birlikte Müslümanların kendi eğitim müesseselerini kurdukları bir dönemdir. Bu dönemde Sri Lanka'da devlet okulları, özel okullar ve yardım edilen okullar olarak üç tip okul sistemi bulunmaktadır. Bu üç tip okuldan 1884'e kadar Müslüman topluma ait hiç bir okul yoktu. Ayrıca bu dönemde devlet okullarında sadece iki tane Müslüman öğretmen bulunmuştur. Genel olarak durum böyle iken Müslümanlar 1884'lü yıllarda erkek ve kız eğitimin ayrı

⁴⁶²S.L.N.A, *Administration Report of the Director of Public Instruction for 1886*, Colombo Government Print, pt.2, s. 20.

⁴⁶³Mahroof, M.M.M, “İslamic Foundation of Sri Lankan Muslims Education”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M. Mahroof*, ed. Cader M.L.M, South Eastern University of Sri Lanka, 2015, s. 320.

⁴⁶⁴Mahroof, “Muslim Education in Ceylon (Sri Lanka) 1881-1901”, s. 406.

olduğu okullara sahip olmaya başlamıştır.⁴⁶⁵ Öncelikle Siddi Lebbe ve toplumun bazı ileri gelen kişileri tarafından Kandy bölgesinde okullar açılmaya başlanmıştır. Daha sonra diğer bölgelerde okulların kurulması başlamıştır. Sri Lanka’da Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Ampara ve Mattakalappu illerinde 1918 yılında 10 tane Hindu Okulu ve 136 Hristiyan okulu varken hiçbir Müslüman okulu yoktu.⁴⁶⁶

Siddi Lebbe, yeni eğitim sistemini gerçekleştirmek amacıyla Müslüman okullarının kurulması ve modern eğitim veren devlet okullarında Arapça ve Kur'an öğretimi verme görüşünü ortaya koymuştur. Ayrıca kurulacak olan Müslüman okullarının müdürleri de dâhil tüm öğretmenlerin Müslümanlardan oluşturulmasına önem vermiştir. Çünkü öğretmenler sadece eğitim veren kişiler olarak değil, öğrencilerin örnek aldıkları şahsiyetler olduklarından okullarda tamamen İslami bir ortamın oluşmasına dikkat etmiştir. Başlangıçta Kolombo’daki Yeni Sonahat Teru caddesinde 1884 yılında eğitim dili İngilizce olan Muhammedian Okulu Siddi Lebbe tarafından kurulmuştur. Fakat bu okul kısa sürede kapanmıştır.⁴⁶⁷ Aynı yıl 1884 yılında Kolombo’da “El-Medrasatul Hayriyetul İslamiye” adlı bir okul kurulmuştur. Bu okula Müslümanların çocuklarını göndermeleri, daha sonra kurulacak olan Müslüman okullarında da aynı sistemin uygulanması ve İngiliz hükümeti tarafından da bu yeni okul sisteminin kabul görülmesi Siddi Lebbe’nin eğitime yönelik reform faaliyetlerinin başarılı bir başlangıcı olmuştur.⁴⁶⁸

Siddi Lebbe, okullarla birlikte akşam vakitlerinde yetişkinlere yönelik eğitim faaliyetleri yapmak için “Cemiyetul İslamiye” adlı bir dernek kurmuştur. Bu dernek ile yeni yönteme göre Tefsir, Hadis ve diğer İslami dersler vermiştir. gazeteler ve kitaplar yazarak eğitim reformunu sürdürmüştür. Bu faaliyetler neticesinde Sri Lanka Müslüman

⁴⁶⁵Jameel, *Kalânizi Jayavin Kalvip Panihal*, s. 9.

⁴⁶⁶Jameel, S.H.M, *Ampârai Mâvatta Müslimgal*, Ministry of Culture and Religious Affairs, Colombo, 1997, s. 261.

⁴⁶⁷Azeez, *İlangevil İslam*, s.138.

⁴⁶⁸Wimalaratna, “Muslims under British Rule in Ceylon (1796-1948)”, s. 427.

toplumunda eğitim alanında genel bir uyanış olmuştur ve bununla birlikte Siddi Lebbe'nin görüşlerini kabul eden bir öğrenci kitlesi de yetişmiştir. Siddi Lebbe öğrencileriyle birlikte 1892 yılında “Müslüman Eğitim Derneği” adlı bir dernek kurmuştur.⁴⁶⁹ Müslüman kızların eğitim almalarını sağlamak için kız okulları açmıştır. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanların reform sürecinde kurulmuş olan okullarda Siddi Lebbe'nin “dini ortamda modern eğitim” görüşüne göre eğitim verilmiş ve Sri Lanka'da Müslümanlar adına eğitimde dönüm noktası olmuştur.

1891 yılında Kandy bölgesinde ilk Müslüman kız okulu kurulmuştur. Bu okul Siddi Lebbe ve eşi Seyyida Umma tarafından idare edilmiştir. Başlangıçta okula 152 kız öğrenci kayıt yaptırmasına rağmen sadece 82 kız öğrenci düzenli bir şekilde okula devam etmiştir. Bu okulda dört Müslüman öğretmen çalışmaktaydı.⁴⁷⁰ İkincisi; Ağustos 1891 yılında 30 öğrenciyle Gampola'da kurulmuştur. Üçüncüsü ise Kasım 1891 yılında 59 kız öğrenciyle Kurunagala'da kurulmuştur.⁴⁷¹

1891 yılında ülkenin Güney bölgesinde iki tane Müslüman kız okulu kurulmuştur. Birisi 1 Ekim 1891 Galle'de kurulmuştur. Galle Müslüman kız okulunda 108 kız öğrenci kayıtlı olmasına rağmen 77 öğrenci sürekli olarak okula devam etmiştir. Diğeri ise 15 Ekim 1891 yılında Matara'da kurulmuştur. Matara Müslüman kız okulunda 134 kız öğrenci kayıtlı olmasına rağmen 73 öğrenci okula sürekli devam etmiştir.⁴⁷² Bu dönemde Kolombo'da da Müslüman kız okullarının kurulması için çabalar gösterilmiştir. Örneğin 14 Ocak 1892 tarihinde Kolombo'da Kader Sahibu ve Aliyar Marikar'ın öncülüğünde bu konuyla ilgili bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Yasama Konseyinin üyeleri olan Abdurrahman, Wapchy Marikar, İ.L.M Abdülaziz ve Sinna Marikar gibi şahıslar Müslüman okullarının kurulmasının önemine dair görüşlerini paylaşmışlardır. Bu

⁴⁶⁹Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalâtril Arinjar Siddi Lebbe*, s.92.

⁴⁷⁰Mahroof, “Muslim Education in Ceylon 1881-1901”, s. 401.

⁴⁷¹*Muslim Nesan*, 1891.03.16.

⁴⁷²Mahroof, “Muslim Education in Ceylon 1881-1901”, s. 401.

okullarda çalışacak öğretmenleri, temin edilebilirse Sri Lanka'dan yoksa Hindistan'dan getirmeyi düşünmüşlerdir. Fakat bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴⁷³

Urabi Paşa'nın rehberliğiyle Siddi Lebbe, İ.L.M Abdülaziz ve Wapchy Marikar tarafından 1892 yılında Kolombo'da "El-Medrasatuz Zahira" adlı bir kolej kurulmuştur. 1904 yılında kolejin ismi "Maradana Muhammeden Boy's School" olarak 1911 yılında ise "Zahira Koleji" olarak ismi değiştirilmiştir.⁴⁷⁴ Zahira Kolejinin kurulması Sri Lankalı Müslümanların eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Zahira'nın kurulması modern eğitim veren okulların yaygınlaşmasına vesile olmuş ve ülkedeki diğer Müslüman coğrafyada modern eğitime olan ilgiyi artırmıştır.

Zahira Kolejinin kurulmasında Abdülaziz'in önemli katkıları olmuştur. Abdülaziz'in bu katkılarından dolayı Wapchy Marikar ona şöyle teşekkür etmiştir: "Bu kolejin kuruluşu için bana destek veren herkese teşekkür ederim özellikle kıymetli tavsiyeleriyle çok yardımcı olan Abdülaziz'e teşekkürlerimi sunuyorum"⁴⁷⁵ Avukat A.C Muhammed ise Abdülaziz'in Zahira Kolejine verdiği katkıları şöyle özetlemiştir: "Abdülaziz bu eğitim kurumunun dayanak noktasıydı."⁴⁷⁶ Abdülaziz ile ilgili bu görüşler, eğitim alanında Müslümanların kalkınması için onun göstermiş olduğu çabaları göstermektedir.

Zahira Kolejinin yükselişinde T.B. Jaya'nın rolü büyüktür. Ananda Kolejinde çalıştığı sıralarda hem öğretim faaliyetlerinde başarılı olması hem de öğrencilere rehberlik etme konusundaki gayretiyle herkesin takdirini kazanarak Müslümanlar arasında popüler olmuştur. Bu sebeplerle Jaya 1 Eylül 1921 tarihinde Zahira Kolejine müdürü olarak tayin edilmiştir.⁴⁷⁷ Ananda Kolejinin müdürü Kularatna, okulunda eğitim

⁴⁷³Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâşâramum*, s. 68.

⁴⁷⁴*Muslim İzal*, 2011.2-3.12.

⁴⁷⁵Sameem, *A short Sketch of The Life*, s. 17.

⁴⁷⁶Zahir M.C.M, *Nam Munnor*, Sonaha İslamiya Kalachchara Nilayam, Colombo, 1979, s. 13.

⁴⁷⁷Kaleel M.C.M, "Dr Jayah; Great Educationist", *Daily News*, 1984.6.6.

kadrosunun ve öğrencilerin gönüllerini kazanan Jaya gibi başarılı bir hocanın kolejinden ayrılmasını istememiştir. Jaya ise kendi toplumunun kalkınmasının eğitime bağlı olduğuna inanmıştır. Sri Lankalı Müslümanlar için de Hindistan'daki Sir Seyyid Ahmed Han'ın kurduğu Aligarh koleji gibi bir okulun gerektiğini ve “Sri Lanka'nın Sir Seyyid Ahmed Han'ı kimdir” diye her zaman dile getiriyordu. Bu nedenle Jaya Müslüman topluma hizmet etmek için bu teklifi önemli bir fırsat olarak değerlendirmiştir.⁴⁷⁸

Ananda Kolejinde Jaya ile beraber çalışan Budist bir öğretmen Jaya ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

“Jaya, Ananda Kolejinde eğitim kadrosunun lideri gibiydi. Öğretmenler ve öğrenciler onu seviyorlardı ve saygı gösteriyorlardı. Kolejimizin çok popüler bir öğretmeni idi. Jaya, Britanya ve Avrupa'nın kültürlerini ve geleneklerini iyi biliyordu ayrıca Yunan ve Rum edebiyatlarını da çok iyi bir seviyede biliyordu. Bu nedenle onun derslerini öğrencilerden kimse kaçırmıyordu. Fakat kendi toplumundan davet geldiği için Ananda Kolejini bırakıp Zahira Kolejine geçmiştir.”⁴⁷⁹

Bu sözler Jaya'nın yeteneklerini göstermektedir.

Jaya Sri Lankalı Müslüman toplumun kalkınması için öngördüğü projelerini özellikle Müslümanların eğitimine ilişkin görüşlerini Zahira Kolejinde uygulayarak gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Jaya'nın Müslüman topluma verdiği en büyük hizmet olarak Zahira Kolejini başarılı bir okul olarak yükseltmesi olmuştur. Ayrıca Jaya'nın yetiştirdiği öğrenciler 20. yüzyılın ortalarından itibaren Devletin yüksek makamlarında Sri Lankalı Müslümanları temsil etmiştir. Bunlardan bazıları Meclis Başkanı olarak M.A. Bakir Makar, Eğitim Bakanı olarak Bediuddin Mahmud ve M.L.M Abu Sali, Hakim

⁴⁷⁸Shukry M.A.M, “İlangezil Müslim Kalvi Sudarvitteriya Çeiza Mêzey”, *Tinaharan- Jaya Ninaivuch Chirappizal*, 1962.05.31.

⁴⁷⁹Shukry, “İlangezil Müslim Kalvi Sudarvitteriya Çeiza Mêzey”, s. 12.

olarak Abdul Kadir, A.M Ameen ve M.A.M Husain, Arabistan büyük elçisi olarak A.L.M Hashim gibi şahsiyetlerdir.⁴⁸⁰

Jaya Sri Lanka'nın genelinde takip edilen müfredatı eleştirmiştir. İlk olarak ülkedeki okullarda eğitim dilinin yabancı bir dil olmasına karşı çıkmıştır. İkinci olarak Sri Lanka gibi bir doğu ülkesinde Samaskirazam, Pali ve Arap edebiyatlarına önem vermeden Avrupa'nın eski edebiyatına haddinden fazla önem verilmesini eleştirmiştir. Jaya, bir Müslüman öğrenciyi örnek vererek şöyle söylemiştir:

“Bir Müslüman öğrenciyeye büyük kahraman Hz. Ali hakkında sorular sorsanız, böyle bir kahraman tarihimizde yaşad mı diye şaşıracaktır. Hz. Ömer'i tanıyor musun diye sorsanız yine şaşıracaktır. Fakat Homeros ve Virgil gibi insanlar hakkında sorsanız şaşırmadan cevap verecektir. Yunanlılar kime yenildi Romalıların başarıları neler? Sokrates'in öğretileri nelerdir? gibi sorulara hemen yanıt verirler.”⁴⁸¹

Jaya'nın Müslümanların eğitimine ilişkin bu görüşleri Zahira Koleji'nin dini ortamda modern eğitim anlayışına göre ileriye taşınmasına yardımcı olmuştur.

Zahira'ya 1892 yılında 33 öğrenci, 1905 yılında 51 öğrenci kayıt yaptırmıştır. 1907 yılında kayıt yapan öğrencilerin sayısı 142'ye yükselmiştir. T.B. Jaya 1921 yılında müdür olarak görevi başladığında okula kaydolun öğrenci sayısı tekrar 59'e inmişti ve okulda 6 öğretmen çalışıyordu. Jaya'nın çabalarıyla müdür olmasından bir yıl sonra öğrencilerin sayısı 450'ye yükselmiştir. Zahira Koleji eğitim alanında büyük başarılar kaydetmeye başlamıştır. Örneğin 1933-1936 yılları arasında gerçekleştirilen “The London Matriculation, Cambridge Linear” gibi önemli sınavlarda ülkenin diğer ünlü okullarından daha başarılı bir sonuç elde etmişlerdir. Bununla beraber spor alanında da ülke çapında önemli atılımlar sergilemişlerdir. Örneğin “cricket” alanında Hindistan'a birkaç defa

⁴⁸⁰Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarçikku Vittitta Munnôdikal*, s. 100.

⁴⁸¹Jameel, *Kalanizi Jaya 'vin Kalvip Panihal*, s. 25.

gidip başarı elde etmişlerdir. Ayrıca Zahira Koleji ve halk arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla 1922 yılında “Crescent” adlı bir gazete de yayınlanmıştır.⁴⁸²

Jaya, Zahira’ya müdür olarak vazifeyi teslim aldığında 59 öğrenci ve 6 öğretmen ve sadece bir adet bina bulunmaktaydı. 1948 yılında Zahira Kolejinden ayrıldığında 3500 öğrenci, 150 öğretmen ve ülkenin farklı yerlerinde 10 şubesi bulunan ülkenin en popüler kolejlerinden biri haline gelmişti. Zahira Koleji’nin eğitim başta olmak üzere elde edilen bu başarılarından dolayı ülkenin diğer bölgelerinde de Zahira’nın şubeleri kurulmaya başlamıştır. Örneğin; 7 Mayıs 1942 tarihinde ülkenin Batısında yer alan Alutgama’da, 15 Mayıs 1942’de, Kandy bölgesinde yer alan Gampola’da ve Matala’da 1944’de yeni şubeler açılmıştır. Daha sonra 21 Şubat 1945 tarihinde de ülkenin Kuzey Batısında yer alan Puttalam’da şubesi açılmıştır.⁴⁸³

Zahira Kolejinden sonra ülke genelinde Müslümanlara ait çok sayıda okul kurulmuştur. Bu dönemde Müslümanların eğitim alanındaki diğer önemli bir dönüm noktası ise Müslüman öğretmenlerin yetişmeleri için öğretmen yetiştirme kolejlerinin kurulması olmuştur. 1937 yılında Sir Rasik Ferit tarafından Müslümanlar için iki öğretmen yetiştirme kolejinin kurulma talebi hükümete iletilmiştir. Buna binaen 1941 yılında Ampara bölgesinin Addalaichenai ilçesinde ve Kalutara bölgesinin Dharga Town ilçesinde birer adet olmak üzere toplam iki kolej kurulmuştur.⁴⁸⁴ Dolayısıyla bu kolejlerden mezun olanlar Müslüman okullarında görevlerini yerine getirerek eğitimli bir Müslüman neslin yetişmesine yardımcı olmuşlardır.

⁴⁸²Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 92.

⁴⁸³Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 98.

⁴⁸⁴Jameel, *Ampârai Māvatta Müslimgal*, s. 255.

3.1.3. Müslümanlara Ait Okullarda Eğitim Diline İlişkin Görüşler

Sri Lankalı Müslümanların hangi dilde eğitim görmeleri gerektiği bu dönemde tartışma konusu haline gelmiştir. Siddi Lebbe bu konuda Muslim Nesen gazetesinde şöyle yazmıştır:

“Bu ülkede yaşayan biz Müslümanlar için Arapça, Tamilce, İngilizce ve Sinhalice öğrenmek önemlidir. Öncelikle ilk olarak Arapça öğrenmek çok önemlidir çünkü Kur'an Arapçadır. Namaz gibi ibadetler ve diğer önemli dini kaynaklar da Arapçadır. İkinci olarak Tamilce öğrenmeliyiz çünkü Tamilce bizim anadilimizdir. Dolayısıyla anadilini bilmeyen biri kör gibidir ve her zaman başka birinin yardımına ihtiyacı olacaktır. Üçüncü olarak İngilizce öğrenmeye gayret göstermeliyiz çünkü İngilizce bu ülkenin yöneticilerinin anadili ve ülkenin yönetim dilidir. Bu dönemde devlette görev almak istiyorsak İngilizceyi öğrenmeliyiz. Son olarak Sinhalice okumayı da ihmal etmemeliyiz çünkü bu ülkenin büyük bir kısmı Sinhalice konuşuyor. Bu nedenle bu dili de bilmek çok faydalı olacaktır.”⁴⁸⁵

Siddi Lebbe, Arapçayı Sri Lankalı Müslümanların anadili haline getirmek için çok uğraşmıştır. Hayatını bu yola adanmıştır, bu konuyla ilgili olarak şu şekilde bir beyanı bulunmaktadır: “Arapçayı Sri Lankalı Müslümanların anadili haline getirmek ve eğitim alanında Müslüman toplumun kalkınması için hayatımı adadım ve bu ben konuda inatçıyım.”⁴⁸⁶ Siddi Lebbe, İslam kültürünü ülkede yaşatmak için Arapça'yı bir araç olarak görmüştür. Ayrıca Arapça'nın öğrenilmesini kolaylaştırmak için Arapça ve nahiv kitapları yazmıştır. Örneğin, Tühfetun Nahiv ve Usulul Kira'atul Arabiye, Hidayetul Kasimiye, Arabu Muzat Puttaham ve Arabu İrandam Puttaham gibi kitapları telif etmiştir. Bu kitaplar sadece Sri Lanka'da değil Hindistan'da da okutulmuştur.⁴⁸⁷

Jaya, eğitimde belli bir kademeye kadar anadilde eğitim verilmesi gerektiği görüşündeydi. Bunun İngilizceyi önemsiz bulduğu anlamına gelmediğini belirtmiştir. Ancak Jaya'ya göre bir öğrencinin anadilde eğitim alması dil ve düşünme becerilerini

⁴⁸⁵ Muslim Nesan, 1886.03.18.

⁴⁸⁶ ----, *İlangey Müslim Kalvip Pani Munnôdi Mûzarinjar Siddi Lebbe 1838-1898*, Sri Lanka İslamiya Nilayam, Colombo, yyy, s. 3.

⁴⁸⁷ ----, *İlangey Müslim Kalvip Pani Munnôdi Mûzarinjar Siddi Lebbe 1838-1898*, s. 3.

geliştirme imkânı sağlamaktadır. Eğitim temel olarak bildiklerimizden bilmediklerimize geçebilmeyi sağlamalıdır. Bunun için öğrencilerde düşünme becerilerinin gelişmiş olması gerekmektedir. Bu da anadilde eğitim ile mümkündür. Aksi takdirde bu, öğrenciyi papağan gibi eğitmek olur ki öğrenciyi bir papağan gibi eğitmenin uzun süreçte hiçbir faydası yoktur.⁴⁸⁸ İngilizcenin daha fazla önem kazandığı Sinhalece ve Tamilceyle eğitimin azaldığı bir dönemde Jaya'nın bu görüşü halkı derinden etkilemiştir.

Öte yandan Jaya, İngilizce eğitiminin önemini de ortaya koyarak İngilizce öğrenimini de teşvik etmekten geri durmamıştır. Ülkenin sömürgecilik durumu ve modern eğitim dilinin de İngilizce olması nedeniyle Jaya, toplumun ilerlemesi için İngilizce öğrenmenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Sri Lankalı Müslümanlar toplumu olarak İngilizceye hâkim olup iyi bir eğitimi, sosyal beceriyi ve siyasi gücü elde edebilirler.⁴⁸⁹ İngilizlerin kurduğu misyonerlik okulunda Budistler arasında modern eğitim almış ve İngilizceyi öğrenmiş olan Jaya'nın bu görüşleri Sri Lankalı Müslümanlara yeni bir vizyon vermiş ve eğitime teşvik etmiştir.

Abdülaziz ise Müslümanların İngilizce öğrenmelerine önem göstermiştir. Müslümanlar, bu dönemde neredeyse ülkede bulunan İngilizce kitapların tümünün Hristiyanlıkla ilgili olduğunu iddia ederek İngilizce okumayı hoş görmemişlerdir. Abdülaziz, bu görüşün yanlış olduğunu Al-Muslim gazetesinde şöyle ifade etmiştir; “Eğer İngilizce kitapları sırf Hristiyanlıkla ilgili olduğu için İngilizce öğrenemeyiz diyorsanız, Arapça ve Tamilceyle yazılmış olan Hristiyan kitapları da bulunmaktadır. Öyleyse Arapça ve Tamilce de öğrenmek doğru değildir. Müslümanlar, Hristiyanlık dininin yazıldığı dilleri öğrenmekle kalmayıp Hristiyanlık dinini de iyi bir şekilde öğrenmeleri gerekmektedir.”⁴⁹⁰

⁴⁸⁸Shukry, “İlangezil Müslim Kalvi Sudarvitteriya Çeiza Mêzey”, s. 12.

⁴⁸⁹Ameen, *İlangezil Müslimgalin Marumalarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 99.

⁴⁹⁰*Al-Muslim*, 1909.05.11.

Abdülaziz Müslümanların İngilizceyi özellikle öğrenmeleri gerektiğini çeşitli yollarla anlatmaya çalışmıştır. Örneğin; Sri Lankalı Müslümanların ekonomisinde ticaretin payı yüksektir, 20. yüzyılda ortaya çıkan siyasi ve ekonomik değişikliklerden dolayı ticarete kar etmek isteniyorsa İngilizce bilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Sri Lanka'nın Anayasası ve diğer yasalar da İngilizce olarak yazılmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar, yasal haklarını bilme ve bunlardan faydalanabilme sürecinde gereken adımları atabilmeleri için İngilizce bilmeleri gerekmektedir. Ayrıca 20. yüzyılda sadece İngilizce bilenler memur olabilmıştır. Önemli ve yüksek maaşlı işleri bulabilmek için İngilizce bilmek gerekmektedir. Abdülaziz bunun gibi gerekçeleri dile getirerek Sri Lankalı Müslümanları modern eğitime ve İngilizce öğrenmeye teşvik etmiştir.⁴⁹¹ Netice olarak Sri Lankalı Müslümanlar ana dili olan Tamilceyle beraber Sinhalice, İngilizce ve Arapçayı da öğrenmeye gayret göstermişlerdir. Bugün için Müslümanların çoğu bu dört dile de hâkimdir.

3.2. SİYASİ ALANDA YAPILAN REFORM FAALİYETLERİ

Sri Lanka'da Müslümanlar tarih boyunca siyasete ilgi göstermişlerdir. Avrupalı Sömürgecilerin Sri Lanka'yı işgal etmeden önceki dönemde Müslümanlar çeşitli siyasi makamlarda bulunarak ülkenin siyasi istikrarı için katkı sunmuşlardır. Ancak Portekiz ve Hollanda sömürgeciliğinin hâkim olduğu dönemde Müslümanlara siyasi haklar başta olmak üzere hiçbir hak tanınmamıştır. İngiliz sömürgeciliğinin ilk dönemlerinde Müslümanlar bir takım kültürel haklar kazanabilmiş olsalar da siyasi haklarını tam olarak 20. yüzyılda kazanabilmişlerdir. Bunun en önemli sebebi ise Sri Lankalı Müslümanların siyasi alanda bilinçsiz kalmaları olmuştur.

⁴⁹¹*Al-Muslim*, 1909.6.15.

3.2.1. Siyasi Bilincin Ortaya Çıkışı

Colebrooke Komisyonunun tavsiyeleri üzerine Sri Lanka'da 1833 yılında oluşturulan Yasama Konseyinde ülkede yaşayan bütün topluluklara siyaseten temsil hakkı verilmesine rağmen ülkenin ikinci azınlık toplumu olan Müslümanlara siyasette temsil hakkı verilmemiştir. Sri Lankalı Müslümanlarda da bu dönemde siyasi bir bilinç ve millet duygusu yeterince oluşmadığından bu duruma bir tepki göstermemişlerdir. Ancak 19. yüzyılın sonlarında Müslüman aydınların çalışmaları neticesinde Müslümanlar arasında siyasi bir bilinç ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine 1880'li yıllarda Yasama Konseyine üyelerin seçilme yönteminde bazı değişiklikler meydana gelince Müslümanlar da kendi milletlerini temsil edecek bir kişinin Konseyde bulunmasını istemişlerdir.

Ponnambalam Ramanada'nın Yasama Konseyindeki konuşmasından sonra Sri Lankalı Müslümanlar arasında ortaya çıkan bu siyasi bilinç daha da güçlenmiştir. Bu siyasi bilinci geliştirmeye önem veren Siddi Lebbe çıkardığı "Muslim Nesan" gazetesi aracılığıyla siyasi alanda Müslümanları eğitmek amacıyla siyasi makaleler yayınlamıştır. Ayrıca siyasete ilgi gösterenlerin fikirlerini de Muslim Nesan gazetesinde yayınlamak teşvik etmiştir. Örneğin; Nawalapitiya bölgesinden "Ulavan" lakaplı bir Müslüman, Muslim Nesan gazetesine yazdığı bir mektupta:

"Sri Lanka'daki cesur ve çalışkan iki yüz bin Müslüman hükümete yardımcı olmaktadır. Fakat Müslümanlardan sayıca az olan Bergerler gibi diğer azınlıklara Yasama Konseyinde temsil hakkı verilirken en büyük ikinci azınlık olan Müslümanlara temsil hakkı verilmemiştir"⁴⁹²

diyerek Müslüman toplumun siyasi alanda uğradığı haksızlığı dile getirmiştir.

18 Haziran 1885 tarihinde Kandy bölgesindeki Müslümanlar tarafından yaklaşık 200 kişinin imzasıyla İngiliz valisine bir mektup gönderilmişti. Bu mektupta Sri Lankalı

⁴⁹²Muslim Nesan, 1885.09.08.

Müslümanların bayram günleri hükümet tarafından resmi tatil olarak ilan edilmesinden dolayı Valiye teşekkürlerini ilettikten sonra Yasama Konseyinde Müslümanlar için de yer ayrılması ve Müslüman köylere Müslüman muhtarların tayin edilmesi gibi talepler iletilmiştir.⁴⁹³ Aynı şekilde İngiliz Valisi, Badulla bölgesine gittiğinde oradaki Müslümanlar da kendisine bir mektup ulaştırmışlardır. Bu mektupta, ülkede yaşayan diğer milletler kendi milletlerini temsil etmek için Yasama Konseyinde temsilci bulundururken bizim milletimizden hiç kimsenin Yasama Konseyinde bulunmaması büyük bir eksiklik, ⁴⁹⁴ diye ifade etmişlerdir. Muslim Nesan gazetesinde yazan Moottaikkaran lakablı bir yazar da düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Müslümanlarla ilgili önemli meseleler Müslümanların bulunmadıkları bir mecliste ele alınmaktadır. Ayrıca Müslümanların kendi aralarında yaşadıkları bir takım problemler var. Bu problemlerin Yasama Konseyinde Müslüman bir temsilci vasıtasıyla İslam hukukuna göre çözümlenmesi desteklenmelidir.”⁴⁹⁵

Müslüman aydınlarından Siddi Lebbe'nin, Muslim Nesan gazetesi vasıtasıyla yürüttüğü bu kampanyalar, onun Müslümanların siyasi alanda ilerlemesine destek olmak yönündeki gayretlerini göstermektedir. Bu nedenle Kandy bölgesindeki Müslümanlar Yasama Konseyine Siddi Lebbe'nin gönderilmesini uygun görmüşlerdir. Fakat başkent Kolombo'daki bazı ileri gelen Müslümanlar buna tepki göstermişlerdir. Siddi Lebbe'yi destekleyenler Siddi Lebbe'nin bir avukat olduğunu, zamanına hitap eden uygun siyasi bir dile sahip olduğunu, iyi bir eğitimci olduğu ve her zaman Müslüman toplumun iyiliğini düşünen biri olduğunu ve Yasama Konseyinde Müslümanların aleyhine bir karar alınacağı zaman bu karara karşı çıkıp Müslümanların haklarını savunacak yürekli bir insan olduğunu söylediler.⁴⁹⁶ Müslüman toplumun gayretleri ve mücadelesi sayesinde

⁴⁹³ Muslim Nesan, 1885.06.25.

⁴⁹⁴ Muslim Nesan, 1886.02.11.

⁴⁹⁵ Muslim Nesan, 1885.12.03.

⁴⁹⁶ Ameen, *Ilangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s.140.

1889 yılında Yasama Konseyine Müslüman bir temsilcisi alınmıştır. Fakat bu temsil makamına Siddi Lebbe değil Muhammed Kasım Abdur Rahman seçilmiştir.⁴⁹⁷

Sri Lankalı Müslüman aydınlar 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında reform faaliyetlerini sürdürmek amacıyla birkaç dernek kurmuştur. Örneğin; Siddi Lebbe 1886 yılında “Cemiyetul İslamiye” derneğini, Abdülaziz 1900 yılında “Moor Association” derneğini ve bazı Müslüman öncüler 1924 yılında “Ceylon Muslim League” derneğini kurmuşlardır. Bu derneklerin faaliyetlerinin amaçları; Müslüman toplumun eğitim, siyaset, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişimini ve ilerlemesini gerçekleştirmek olmuştur.⁴⁹⁸

3.2.2. Siyasi Bilincin Sonuçları

1900’lü yılların başlarında Sri Lanka halkı arasında oluşan siyasi farkındalık ve milliyetçilik faaliyetleri ülkede bir takım anayasal reformlara yol açmıştır. Bu bağlamda, Müslümanlar arasında da 19. yüzyılın sonlarında Siddi Lebbe’nin liderliğiyle siyasi alanda yapılan faaliyetler neticesinde önemli bir siyasi bilinç oluşmuştur. Bu siyasi bilinç Müslümanları bir takım siyasi faaliyetlerde bulunmaya teşvik etmiştir. Özellikle 19. yüzyılın sonlarında yapılan bu siyasi faaliyetler 20. yüzyılın başlarında önemli meyveler vermeye başlamıştır. Bu dönemdeki anayasal reformlarda Müslümanlara kendilerini Yasama Konseyinde resmi olarak temsil etme hakkı verilmesi bunun en belirgin örneğidir.

20. yüzyılın ilk Anayasal reformu 1910 yılında yapılmıştır. Bu anayasal reform “McCallum Anayasal Reformu” olarak bilinmektedir. Bu anayasal reforma zemin oluşturan sebeplerin en önemlileri dini ve ekonomik sebeplerdir. Dini sebep olarak Avrupalı sömürgeciler ülkeyi ele geçirmeden önce ülkede yaygın olarak bulunan inançlar

⁴⁹⁷Ameen, *İlangey Müslimgalin Valarçikku Vittitta Munnôdihal*, s.104.

⁴⁹⁸Ameen, *İlangey Müslimgalin Valarârum Kalâsâramum*, s.145.

Budizm, Hinduizm ve İslam dinydi. Halk, mevcut inanç farklılıklarına rağmen ortak kültür paydasında barış ve huzur içerisinde yaşıyordu. Fakat Avrupalı sömürgecilerin faaliyetleri neticesinde Avrupalılarla beraber Hristiyanlık dini diğer yerli halk ve dinlerden daha fazla ön plana çıkmıştır. İngilizler döneminde yapılan ilk Anayasal reform olan Colebrooke-Cameron reformlarından sonra bu durum resmileştirilmiştir. Bu durumdan rahatsız olan yerli halk özellikle Budistler valiye “yerel halkın iki yüz bin, Avrupalılarınsa yaklaşık dokuz bin nüfusu olmasına rağmen yerel halktan ziyade azınlık statüsündeki Avrupalılar önemsenmiş ve onlara ayrıcalıklar verilmiştir. Bu adil bir durum değildir.⁴⁹⁹” diyerek yerli halkın haklarını tanıyan bir Anayasal reform istemişler.

Ekonomik sebep olarak 19. yüzyılın başlarına kadar tarım, ülkenin temel geçim kaynağıydı. Colebrooke Anayasal Reform Komisyonunun önerileri referans alınarak ekonomik alanda yapılan bazı reformlarla tarımdan ziyade çay ve kahve gibi fidanlama endüstrisi ekonomik anlamda hâkim olmaya başlamıştır. Fidanlama endüstrisinin gelişmesiyle ithalat ve ihracata dayalı ekonomi canlanmıştır.⁵⁰⁰ Bu gelişmeler orta sınıf yerli halkın gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerle beraber genel bir uyanışın gözleendiği ülkede, her millet kendi dini ve kültürel değerlerini korumak ve vatanın bağımsızlığını kazanmak amacıyla ulusal mücadeleler başlatmıştır. Güçlenen orta sınıf yerli halk mevcut anayasada bazı değişikliklerin yapılması için İngiliz valisi McCallum’a 1909 yılında başvuruda bulundu. Özellikle iki önemli reformun yapılmasını istediler. Birincisi; yasama konseyine üye seçiminde, toplumun belirli sınıflarını temsil eden üyelerin değil bölgeleri temsil edecek nitelikte üyelerin seçilmesi ve Yürütme Konseyinde de gayri resmi üye olarak yerel halktan temsilcilere yer verilmesidir. İkincisi; 1833 yılında yapılan anayasal reformlar 1909 yılına uygun değildir. Çünkü bu süreçte ülkenin nüfusu dört kat artmış ve

⁴⁹⁹Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 207.

⁵⁰⁰Prabaharan K, *İlangey Arasiyal Titta Varalâru*, Kurinchi Publication, Kandy, 2017, s.3.

fıdanlama endüstrisinin gelişmesiyle beraber devletin geliri de sekiz katına çıkmıştır. Bütün bu nedenler mevcut anayasada reformları gerektirmektedir.⁵⁰¹

İngiliz valisi halkın taleplerini başlangıçta reddetse de daha sonra kabul etmek zorunda kalıp sadece Yasama Konseyinde bazı reformlar yapmıştır. Tarihte McCallum Reformları olarak bilinen düzenlemeye göre Yasama Konseyi 11 resmi ve 10 gayri resmi üye olmak üzere toplam 21 üyeden oluşacaktır. Gayri resmi 10 üyeden dördü seçim yoluyla göreve gelecektir. Diğer altı üye devlet tarafından atanacaktır. Sri Lankalı Müslümanlar için resmi olarak ilk kez Müslüman bir üyenin atama yoluyla Yasama Konseyine gelmesi, yapılan bu reformun önemini daha da artırmıştır.⁵⁰² Genel anlamda McCallum anayasal reformları halkın beklentilerini karşılayacak nitelikte bir anayasa sunmasa da Yasama Konseyine bir kısım üyelerin seçimle getirilmesi ülke siyasi tarihi açısından dönüm noktası olmuştur. Bu reformun ülkeye demokrasi ve tam bağımsızlık yolunu açtığı söylenebilir.

Geçici Manning Anayasal Reformu: Sri Lanka halkı, McCallum tarafından yapılan anayasal reformlardan memnun kalmadı. Nitekim daha demokratik bir reform için mücadele etmek amacıyla 1919 yılında ‘Ulusal Kongreyi’ kurdular. Ulusal Kongrenin yeni yasalara yönelik yoğun talepleri, yerli halkın desteğini de arkasına alınca bu duruma kayıtsız kalamayan İngiliz Valisi Williyam Manning 1921’de geçici bir reformu yürürlüğe koymuştur. Bu reforma göre Yasama Konseyi 14 resmi ve 23 gayri resmi olmak üzere toplam 37 üyeden oluşacaktır.⁵⁰³ Ayrıca reformla beraber ülkede azınlık olarak yaşayan Tamiller ve Müslümanlar, çoğunluğu oluşturan Sinhalilerden daha fazla haklara sahip olmuştur. Müslümanlar Yasama Konseyinde ilk defa iki üye

⁵⁰¹Vijayan, s. 206.

⁵⁰²Sivarasa, s. 35.

⁵⁰³Sivarasa, s.35.

bulunduruyorlardı. Bu durumu kabul etmeyen Ulusal Kongre üyelerinin göstermiş olduğu tepkiler sonucunda 1924 yılında birtakım yeni yasalar kabul edilmiştir.

Manning-Devonshire Anayasal Reformu: 1924 yılında yapılan reformlar, İngiliz Valisi William Manning ve Sömürge Sekreteri Devonshire tarafından yapıldığı için Manning-Devonshire Reformları olarak bilinmektedir. Bu reformlara göre Yasama Konseyinin üye sayısı 12 resmi ve 37 gayri resmi olmak üzere toplam 49'a çıkmıştır. Konseyde gayri resmi üyelere, bölgeleri temsil eden 23 kişi, ırkları temsil eden 6 kişi, atama yoluyla seçilen 8 kişi bulunmaktadır. Bölgeleri temsil eden 23 kişiden 16'sı Sinhalilerden, 7'si Tamillere aittir. ırkları temsil eden 6 kişiden 3'ü Sinhalilerden, 2'si Bergerler ve 1'i de Batı bölge Tamillerinden seçilmiştir.⁵⁰⁴

Manning-Devonshire Anayasal Reformunda Müslümanlar kendilerine gereken önemin verilmediğini görmüşlerdir. Bu nedenle "Seylan Müslümanları Derneği" Vali Manning ile görüşüp Müslüman temsilcilerin halk tarafından seçilmesi gerektiğini talep etmişlerdir. Bu talep üç Müslüman temsilciye seçilme hakkı verilmesiyle neticelenmiştir. Yeni reforma göre Yasama Konseyinde üç Müslüman üyenin bulunacak olması Müslümanlar için önemli bir adım olmuştur. Bu üç temsilcilik için N.H.M Abdul Kader, H.M Mekan Marikar, M.L.M Riyal ve T.B Jaya aday olmuşlardır. Bu nedenle bu kişiler ülkede Müslümanların yaşadıkları bölgelerde onlarla görüşmüşlerdir. Bu görüşmeler Müslümanların siyasi malumatlarını artırarak siyasi bilinci olumlu yönde etkilemiştir. Sonuçta H.M Mekan Marikar, M.L.M Riyal ve T.B Jaya Müslümanların temsilcileri olarak Müslüman toplum tarafından seçilmiştir.⁵⁰⁵

Donoughmore Anayasal Reformu: 1924 yılında yapılan Manning-Devonshire Reformları sadece üç yıl yürürlükte kalabilmiştir. İngiltere idari faaliyetlerdeki

⁵⁰⁴Prabaharan, s. 61.

⁵⁰⁵Ameen, *Ilangey Müslimgalin Valarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 106.

başarısızlıkların nedenlerini tespit etmesi ve gerekli Anayasal değişiklikleri önermesi için 1927 yılında Donoughmore'ın başkanlığındaki bir komisyonu Sri Lanka'ya göndermiştir.⁵⁰⁶ Ülkeye gelen Donoughmore Komisyonu dört ay boyunca yerli halkla istişareler yaparak onların görüşlerini almıştır. Bu süreç içerisinde 34 farklı yerde oturumlar düzenlenmiş, bu oturumlarda 141 kişiden siyasi, dini ve ticari alanda öneriler alınmıştır. Daha sonra 1931 yılında Donoughmore Anayasal Reformlarını yürürlüğe koymuştur.⁵⁰⁷ Donoughmore komisyonuna göre 1924'te yapılan reformların en önemli eksiği Yasama Konseyi üyelerine sorumluluk verilmeden iktidarın verilmiş olmasıydı. Yeni reformla beraber Yasama Konseyi üyelerine yetkilerle beraber sorumluluklar da verilmiştir.⁵⁰⁸

Donoughmore komisyonunun önermiş olduğu en dikkat çekici madde 21 yaş üstü erkek ve kadın vatandaşlara oy kullanma hakkının verildiği maddedir. Bu madde ülkenin siyasi tarihinde yüksek bir öneme sahip olmuştur. Bu gelişme 21 yaş üstü erkek ve kadınların ülke siyasetiyle ilgilenmesi noktasında itici rol oynamıştır. Vatandaşlar kendi istedikleri temsilcileri seçebilecek duruma gelmişlerdir. Donoughmore komisyonunun bir diğer önerisiyse Yasama Konseyine seçilecek üyelerin ırklarının değil bölgelerinin esas alınmasıdır. Bu reform, Sinhalalı milliyetçilerin uzun zamandır istediği seçim anlayışının yürürlüğe girmesini sağlamıştır.⁵⁰⁹

Donoughmore Komisyonu, Yürütme ve Yasama Konseylerini kaldırarak 61 kişiden oluşan bir kabine kurmuştur. Kabine hem Yürütme hem de Yasama yetkisine sahiptir. Bu yeni reformla beraber ırkları temsil eden üyeleri içeren konsey anlayışından bölgeleri temsil eden üyeleri içeren konsey anlayışına geçilmiştir. Bu üyelere elli seçim yoluyla

⁵⁰⁶Colonial Office Committee, *Ceylon: Report of the Commission on Constitutional Reform*, His Majesty's Stationery Office, London, 1945, s. 12.

⁵⁰⁷Sivarasa, s. 44.

⁵⁰⁸*Colonial Office Committee Report*, s. 12.

⁵⁰⁹Bunniyameen B.M, *Ilangeyyin Arasiyal Titta Varalâru*, Sindanai Vattam, Udatavinna, 1993, s. 12.

göreve gelmiştir. Azınlık konumundaki topluluklardan sekiz kişi ve İngilizleri temsil eden üç kişi de vali tarafından atanmıştır. Kabine yedi ayrı gruptan oluşmaktadır. Bu gruplar kendi aralarında bir kişiyi lider olarak seçecek ve bu lider bakan olacaktır. Dolayısıyla kabine İç İşleri Bakanlığı, Tarım ve Toprak Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Aile Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı olmak üzere yedi bakanlıktan oluşmuştur.⁵¹⁰ Azınlıkları tatmin edecek nitelikte olmamasına rağmen Donoughmore Reformlarının ülke siyasi tarihinde önemli bir yeri vardır.

3.2.3. Müslüman Siyasi Temsilcileri

20. Yüzyılın başlarından itibaren Müslümanlar hem merkezi Yasama Konseyinde hem de yerel Belediye Meclislerinde kendilerini temsil etme fırsatını bulmuşlardır. Yukarıda bahsedildiği gibi Colebrooke Komisyonunun tavsiyesi üzerine yapılan ilk anayasal reform neticesinde 1833 yılında ülkede Yasama Konseyi kurulmuştur. Ancak 1899 yılına kadar Müslümanlar bu konseyde yer almamışlardır. 1899 yılında Yasama Konseyinde bir temsilciye sahip olan Müslümanlar 1924 yılına kadar üç temsilciye sahip olmuşlardır. Fakat 1924 yılına kadar Müslüman temsilciler atama yoluyla konseye alınmışlardır. 1931’de Donoughmore Komisyonunun önerileriyle Yasama Konseyindeki Müslüman temsilcilerin sayısı üçten bire düşürülmüştür.

Yasama Konseyinde Müslüman temsilci sayısının düşmesinin en önemli sebebi Donoughmore Komisyonunun önerisiyle etnik grupları temsil eden konsey anlayışından bölgeleri temsil eden konsey anlayışına geçilmesidir. Çünkü Müslümanlar her yerde diğer milletlerle beraber dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Zira bölgesel seçimlerde bir Müslümanın seçilmesi imkansız hale gelmişti. Bu nedenle 1931 yılında yapılan seçimde Müslümanları temsilen sadece bir Müslüman konseye dâhil olmuştur. Mekan Marikar

⁵¹⁰Kazirkamanaden, *İlangey Varalâru Birittâniyar Âtçik Kâlam- 1796- 1948*, Varadar Veliyidu, Yalpanam, 1967, s. 198.

adlı bu temsilci ülkede Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Mattakalappu bölgesinden seçilmiştir. Aynı zamanda bu seçimde T.B Jaya, başkent Kolombo'dan aday olup 11500 oy almasına rağmen seçimi kaybetmiştir. Bu nedenle Müslümanlar tekrar İngiliz valisine başvurarak iki Müslüman temsilci daha tayin edilmesini talep etmişlerdir. Müslüman toplumun bu talebi vali tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine 1936 yılında T.B Jaya ile A.R.M Rasik Ferit Müslüman toplumun temsilcileri olarak meclise kabul edilmişlerdir.⁵¹¹

Yasama Konseyine atanan ilk Müslüman üye M.C. Abdur Rahman olmuştur. Abdur Rahman 1889 yılından 1899 yılına kadar 10 yıl görevde kalmıştır. Bu dönemde Abdur Rahman'ın Müslüman toplumun bir temsilcisi olarak önemli katkısı da Müslümanların bireysel haklarıyla ilgili önemli değişikliklerin yapılması gerektiğine Yasama Konseyini ikna etmek olmuştur. M.C. Abdur Rahman'dan sonra Kolombo Müzesi'nin inşasından sorumlu ve ülkede meşhur bir müteahhit olan A.M. Wapachcha Marikar'ın oğlu W.M.A. Rahman 1900 ve 1917 yıllar arasında temsilcilik görevine atama yoluyla gelmiştir. Rahman, Yasama Konseyinde bulunduğu dönemde devletin ekonomik girişimlerine yönelik güçlü görüşlere sahip olduğundan çeşitli alanlarda aktif çalışmalar sürdürmüştür.⁵¹²

W.M.A. Rahman, Müslüman toplumun önemli ihtiyaçlarına dikkat çekmiştir. Daha sonra N.H.M Abdul Cader, Rahman'ın yerini almış ve 1923 yılına kadar üye olarak kalmıştır. Abdul Cader, 1924 yılında Yasama Konseyine seçilen üç Müslüman temsilciden biriydi. Diğer bir temsilci Savcı M.T. Akber bu dönemde Müslümanların eğitim ve siyasi alanda ilerlemesine katkıda bulunmuştur.⁵¹³

⁵¹¹Ameen, *İlangey Müslimgalin Valarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 107.

⁵¹²Kamil Asad, s. 78.

⁵¹³ De Silva K.M, "Muslim Leaders and the Nationalist Movement", *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah İnst., Beruwala, 1986, s. 458.

Sri Lankalı Müslümanların siyasi tarihine damgasını vuran bir diğer Müslüman siyasi figür ise T.B. Jayadır. Jaya'nın siyasi hayatı İngiliz valisi tarafından 1924 yılında Yasama Konseyine atanmasıyla başlamıştır. 1924 yılından 1951 yılında Pakistan'a elçi olarak gidinceye kadarki süreci Jaya'nın siyasetle ilgilendiği dönem olmuştur. Bu dönemde Ceylon Muslim League'ne başkanlığı kendisi yapmıştır. Jaya'nın siyasi hayata girmesi için "Ceylon Muslim League" ve Zahira Koleji itici güç olmuştur.⁵¹⁴ 1931 Donoughmore Anayasa Reformuna göre Müslümanların seçimlerde kazanma ihtimali yoktu. Bu nedenle Müslümanların talepleri üzerine Müslüman temsilciler vali tarafından aday üye olarak atanmışlardır. 1931'de kabine kurulduğunda eski Yasama Konseyinin Müslüman üyeleri Kabinenin üyesi olmuşlardır. Dolayısıyla Jaya 1931'de kabinede yer almıştır. Jaya'nın 1936'dan 1945'e kadarki süreçte kabinedeki vazifesi devam etmiş olup daha sonra 1947 yılında Kolombo merkez seçim bölgesinin ikinci üyesi olarak birinci Parlamente'ye seçilmiştir. 1947 yılında da D.S. Senaanyaka'nın kabinesinde Çalışma Bakanı olmuştur.⁵¹⁵

T.B. Jaya Sri Lankalı Müslümanların hem eğitim hem de siyasi alanda haklarını korumak için çaba göstermiştir. Yasama Konseyine ve kabineye üye olarak seçilenlerden sadece T.B. Jaya, iş ya da ticaret geçmişi olmayan tek eğitimci olmuştur. Siyasi ve anayasal reformlarla ilgili Müslümanların sözcüsü olarak ortaya çıkmıştır. 1925'de Yasama Konseyinde devlet memurlarına Cuma namazına gitmeleri için izin verilmesi gerektiğini öneri olarak sunduğunda hükümet tereddüt etmiştir. Jaya ise; hükümetin bu yasayı onaylamasında çekinmelerine gerek olmadığını çünkü İngilizlerin egemenliği altındaki diğer ülkelerde bu yasanın uygulandığını belirtmiştir. Örneğin Hindistan

⁵¹⁴Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 102

⁵¹⁵Ameen, *İlangey Müslimgalin Marumalarçikku Vittitta Munnôdihal*, s. 112.

Medrasta bu yasa geçerlidir⁵¹⁶ diyerek hükümeti ikna etmiştir. Böylece Müslümanların haklarını koruyan bir ses olarak siyasi faaliyetlerini sürdürmüştür.

3.3. EKONOMİK ALANDA YAPILAN REFORM FAALİYETLERİ

Müslümanlar, Sri Lanka'ya sadece ticaret amacıyla gelmişlerdir. Sri Lanka'da ne siyasi ne de misyonerlik maksatları vardı. Müslümanlar ülkeye yerleştikten sonra ülkenin topraklarında da herhangi bir emelleri yoktu. O dönemde geniş bir deniz gücüne sahip olan Müslümanlar isteselerdi Sri Lanka'da bir Müslüman devleti kurabilirdi. Bu vakıayı batılı ünlü tarihçi Emerson Tennet şöyle ifade etmiştir: “Hızlı bir şekilde Müslümanların elde ettikleri güç ve fırsatlar neticesinde Sri Lanka'da Hristiyan İngiliz hükümeti yerine Arapların başkanlığında bir Muhammedî hükümeti kurulabilirdi.”⁵¹⁷ Dolayısıyla Müslümanlar, Avrupalı sömürgecilerin yaptıkları gibi ülkeyi işgal edip kaynakları sömürmemiş bilakis ticareti geliştirerek devlet ekonomisinin kalkınması için katkıda bulunmuşlardır.

Tarih boyunca Sri Lankalı Müslümanlar arasında en yaygın mesleğin ticaret olduğu bu durumun en belirgin kanıtıdır. Avrupalı sömürgeciler Sri Lanka'yı işgal etmeden önce ülkedeki iç ve dış ticaret Müslümanların elinde olmuştur. Devlet de Müslümanlara ticaret konusunda güvenmiş ve ticaret sahasını Müslümanlara bırakmıştır. Örneğin; iki ülke arasındaki ticari ilişkileri müzakere etmek için, Sinhali Kralı tarafından Ebu Osman, Müslüman bir elçi olarak Mısır'a gönderilmiştir.⁵¹⁸ Richard Brohier, Sri Lanka'nın dış ticaretinde Müslüman tüccarların nüfuz sahibi olduklarını belirtmiştir.⁵¹⁹

Sömürme amacıyla Sri Lanka'ya gelen Avrupalı sömürgecilerin bölge ticaretini tekelleştirme çabası Müslümanlarla sömürgecileri karşı karşıya getirmiştir. 16. yüzyılda

⁵¹⁶Jameel S.H.M, *Kalânizi Jayavin Kalvip Panihal*, s. 21.

⁵¹⁷Tennet, s. 4.

⁵¹⁸Dewaraja, *Muslims of Sri Lanka*, s. 7.

⁵¹⁹Brohier R.L, *Changing face of Colombo*, Visidunu Prakashakayo, Boralessgamuwa, 1984, s. 2.

Portekizlerin Sri Lanka'yı işgal ederek kendi egemenliklerini kurmaları Sri Lankalı Müslümanları her alanda etkilemiş özellikle de ekonomik alanda olumsuz etkileri olmuştur. Bu zamana kadar huzurlu bir şekilde devam eden Hint Okyanusunun ticari faaliyetleri Portekizlilerin bölgeye girmeleriyle kavgalı, rekabetçi bir duruma dönüşmüştür. Zira Sri Lanka dâhil olmak üzere Hint Okyanusundaki Müslümanların ticari faaliyetleri çökmeye başlamış ve Avrupalı sömürgecilerin etkisi güçlenmeye başlamıştır.⁵²⁰ Avrupalı sömürgeciler adaya geldiklerinde Kolombo'da ticaretle meşgul olan ve bölgedeki diğer etnik gruplarla huzur içerisinde yaşayan kalabalık bir Müslüman nüfusla karşılaştılar. Müslümanları hem rakip hem de düşman olarak gördükleri için 1526'da Müslümanları liman şehirlerinden atarak dış ticareti ellerine geçirdiler. Ayrıca bu dönemde Müslümanlar ülkenin iç bölgelerine yerleşerek birçoğu tarım ve hayvancılık gibi işlerle meşgul olmaya başlamışlardı.

19. yüzyılda İngiliz döneminden itibaren Sri Lankalı Müslümanlara yönelik baskıların ve bazı özel yasaların kaldırılması Müslümanların ekonomi alanında bazı reformlar yapmalarına zemin hazırlamıştır.⁵²¹ Örneğin; 1833 yılına kadar Sri Lankalı Müslümanların, ülkenin ticari merkezi olan Kolombo'da gayrimenkule sahip olma hakkı yoktu. Bu yasadan dolayı Portekiz ve Hollanda döneminde Sri Lankalı Müslümanlar şehirleri terk edip ülkenin kırsal bölgelerinde yaşamaya ağırlık vermişti. İngilizler 1833 yılında, Müslümanların Sri Lanka'da gayrimenkullere sahip olma hakkını yasaklayan maddeyi anayasadan kaldırdılar.⁵²² Gayrimenkule sahip olma hakkını engelleyen bu yasanın kaldırılmasından sonra Sri Lanka Müslümanları yavaş yavaş ticari merkezlerin

⁵²⁰Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 45.

⁵²¹Faleel S.L.M, *Poruliyal Ameyppum Piraççineyhalum Ezirkâlamum*, Ministry of State for Muslim Religious and Cultural Affairs, Colombo, 1997, s. 397.

⁵²²Wickremeratne, s. 143.

olduğu kentsel bölgelere yerleşmeye başladılar. Müslümanlar, İngiliz egemenliğinin ilk zamanından beri ticari faaliyetlerini canlandırmaya başlamışlardır.⁵²³

İngilizler, Sri Lankalı Müslümanların aleyhindeki yasaları kaldırarak ticaretle ilgilenmelerinin önündeki engelleri kaldırmışlardır. Ayrıca İngiliz hükümeti ülkenin ekonomik sistemini kapitalizm ekonomik düzenine dönüştürmüştür. Bununla beraber fidanlama endüstrisinin gelişmesi, kara yolları ve demir yollarının yapılması ülkede ticaret için iyi bir altyapı oluşturmuştur. Ülkede ticaret faaliyetlerin canlanması Müslüman topluma farklı bir karakter kazandırmıştır. Müslümanlar kapitalist ekonomi anlayışına uyum sağlayabilmişlerdir. Ayrıca ülkede çalışkanlıkları ve başarılarıyla tanınan Müslüman tüccarlar, bu dönemde tutumlu davranmakla kalmayıp başarılı işadamları olmak isteyen diğer Sinhala ve Tamil topluluklarına da öğütler vermişlerdir. Bu dönemde üç tür Müslüman tüccar vardı. Birincisi denizciler, ikincisi kalıcı olarak bir köye veya kasabaya yerleşen esnaflar ve üçüncüsü ise çoğunluğu oluşturan seyyar satıcılarıdır.⁵²⁴

Siddi Lebbe, Sri Lankalı Müslümanlara bu durumu iyi bir şekilde değerlendirmeleri gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“Avrupalı zenginlerin yaptıkları gibi Müslüman zenginler de bir araya gelip şirketler kurarak ticaret ve fidanlama alanlarında çalışabilirlerse ekonomik alanda daha da ilerleyebilir. Eğer böyle bir proje gerçekleşirse Müslümanlar Avrupalılardan daha çok kar edebilir ayrıca Hindistan cevizi bahçelerine sahip olabilirler.”⁵²⁵

Aynı şekilde Siddi Lebbe çocuklara meslek ilmini öğretmenin farz olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Allah ebeveynlere çocuklarını eğitmeyi ve geçimlerini sağlayan bir

⁵²³Van Sanden, s. 67.

⁵²⁴Ali, “Muslims and Capitalism in British Ceylon (Sri Lanka): the Colonial Image and Community's Behavior”, s. 313.

⁵²⁵*Muslim Nesan*, 1885.01.22.

meslek öğretmeyi farz kılmıştır.”⁵²⁶ İ.L.M Abdülaziz de 1890 yılında Sri Lankalı Müslümanlara şöyle hitap etmiştir: “Sri Lanka’daki en popüler tüccarlardan kaç Müslümandır?”⁵²⁷ diyerek Müslümanları ticaret alanında büyük atılımlarda bulunmaya teşvik etmiştir.

3.3.1. Müslümanlarının İç Ticaret Sektöründeki Faaliyetleri

Sri Lankalı Müslümanlar yıllardan beri ülkenin ticaretinde önemli rol oynamışlardır. Sri Lankalı halk arasında Müslümanlar ticaret konusunda en yüksek isteğe sahiptirler. Sinhaliler genel olarak ticarete ilgisiz kalmışlardır. Bu nedenle Portekizli tarihçi Queyroz Sinhalileri tembel olarak nitelendirmiştir. Öte yandan düşünürler Sri Lankalı Müslümanları anlatırken aktif, enerjik, çalışkan, girişimci, maceracı, tutumlu, müteyakkız gibi sıfatlardan bir veya daha fazlasını kullanmışlardır.⁵²⁸ 1901 yılında yapılan nüfus sayımında toplum olarak ticaret yapma oranları Sinhaliler %7,4, Tamiller % 3,1, Müslümanlar ise % 33,3 olarak görülmüştür.⁵²⁹

Müslüman tüccarlara ait malların talep edildiği ülkenin her yerine ulaştığı görülmektedir. Müslüman tüccarlar o kadar yaygındı ki Müslüman tüccarlarla ilgili şöyle bir yerel tabir bulunmaktadır: “Müslüman tüccarların ve kargalarının bulunamayacağı yer yoktur.”⁵³⁰ Müslüman tüccarların ülkenin ekonomik hayatında özellikle de iç kesimlerde oynadıkları önemli rol küçümsenemez. Bu seyyar satıcılar, ülkenin kıyı bölgelerinden başlayarak iç bölgelerdeki kasaba ve köylere malları ve yerel ürünleri hayvanların sırtlarında taşımışlardır. Kandy bölgesindeki köylerin gıda konusunda kendi kendilerine

⁵²⁶Muslim Nesan, 1885.08.29

⁵²⁷The Muslim, 1909.2.15.

⁵²⁸The Muslim, 1909.2.15.

⁵²⁹Ceylon, Superintendent of Census and Sir Ponnambalam Arunachalam, The Cenus of Ceylon, 1901, Cottle, Colombo, 1902.

⁵³⁰Asiff Hussein, Springs of Saylan The Muslim Contribution to Sri Lanka, Sailan Muslim Foundation, Colomobo, 2018, s. 98.

yetmelerine rağmen tuz, kuru balık ve kumaş gibi ürünlerde Müslüman tüccarlara bağımlı oldukları görülmüştür.⁵³¹

1855 yılından itibaren Sri Lanka’da devletin farklı makamlarında bulunmuş bir İngiliz olan Liesching Louis “A Brief Account of Ceylon” adlı kitabında Müslümanlar hakkında şöyle ifadeler kullanmıştır:

“Onlar Tamilce konuşan Muhammedîliğe tabi olan bir topluluktur. Onların mesleği ise ticaret ve takas etmektir. Bu adada yaşayan tüm vatandaşlardan Müslümanlar ticaret konusunda pek cesur ve başarılılardır. Müslümanların dükkânlarında istediğiniz her şeyi bulabilirsiniz. Ülkenin çok yerlerinde ticaret faaliyetlerinde bulunan Müslümanlar ülkenin her yerine mallarını götürüp takas ediyorlar. En uzak köylere tuz, bıçak ve kahve gibi malları taşıyorlar. Aşağı yukarı bütün şehirlerde Müslümanların dükkânları bulunuyor ve seyyar satıcılık işlerini de onlar yapıyorlar.”⁵³²

Gamini Punchihewa, Gal-Oya bölgesinin Sinhalilerin yaşadıkları köylülerinden bahsederken seyyar Müslüman satıcıları şöyle ifade etmiştir:

“Birkaç yıl öncesine kadar evlerine gelen tek tüccarın halk arasında ‘orman gemisi’ olarak bilinen bir öküz arabasıyla (Tavalam) gelen seyyar Müslüman satıcı olmuştur. Kurutulmuş et, arı balı, portakal ve ürünleri karşılığında takas için kumaşlar, elbiseler, betel ağacının yaprakları ve areka fıstığı gibi mallar getirmiştir. Çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşan Sinhalî köylülerin, ürünlerini gezici Müslüman tüccarlara sattıkları da bilinmektedir.”⁵³³

Dolayısıyla Sinhalî köylüleri ürettikleri eşyaları Müslüman tüccarlara satıyorlardı onlar ise o malları şehirlere getirip satıyorlardı. Bu tarz seyyar satıcı işlemleri Müslümanlar arasında hala devam etmektedir.

⁵³¹Lorna Dewaraja, *The Kandyan Kingdom of Sri Lanka, 1707-1782*, Lake House Investments, Colombo, 1988, s. 119.

⁵³²Liesching L.F, *A Brief Account of Ceylon*, Ripley & Strong, Jaffna, 1861, s. 28.

⁵³³Punchihewa G, *Souvenirs of a Forgotten Heritage*, Department of Information of Sri Lanka, Colombo, 1989, s.76.

Sri Lankalı Müslümanlar mallarını ve ürünlerini bir yerden diğer bir yere taşımak için geleneksel olarak “tavalam” olarak bilinen bir ulaşım sistemini uygulamışlardır.⁵³⁴ Bu ulaşım sistemi için öküzler kullanılmıştır. Bu ulaşım sisteminin kalıntıları Puttalam ve Kalpitiya bölgelerinde hala mevcuttur. Sri Lankalı Müslümanlar şüphesiz bu sistemi, eski Arapların mallarını deve veya eşek gibi hayvanlar aracılığıyla taşımalarını örnek alarak hayata geçirmişlerdir. Daha sonra 1762 yılı gibi erken bir tarihte, Hindistan’dan Sri Lanka’ya gönderilen İngiliz elçisi John Pybus, Trincomalee'den Kandy'ye giderken 20 ila 30 arasında mal yüklü öküz bulunan bir Müslüman tüccar kervanıyla karşılaştığını ifade etmiştir.⁵³⁵

Kumari Jayawardena’ya göre 19. yüzyılda ülkenin ekonomisinin kilit sektörleri yabancılar ve yerel azınlık gruplar özellikle de Müslümanlar tarafından kontrol edilmiştir. Bu durum 19. yüzyılın sonları ve sonraki on yılların siyaseti üzerinde derin bir etkiye sahip olacaktı. Fidanlama sektörü ve müttefik yarı işleme endüstrilerinin temel alanları, ithalat, toptan ticaret bankacılığı ve kredi ağırlıklı olarak Avrupalılar veya Hintliler tarafından kontrol edilirken, iç ticaret yerel Müslümanlar tarafından yönetiliyordu. Sinhaliler ve Tamiller bu önemli ekonomik sektörlerde sadece zayıf bir şekilde temsil ediliyordu.⁵³⁶ Liesching ve Jayawardena gibi kimselerin bu görüşleri Sri Lankalı Müslümanların bu dönemde ticaretle nasıl yoğun bir şekilde ilgilendiklerini ve ülke ekonomisindeki yerini göstermektedir.

Tarih boyunca Sri Lanka’nın ticari başkenti olarak kalan Kolombo’da Müslümanlar yoğun bir şekilde yerleşerek ticaretle ilgilenmişlerdir. Ticari merkez olan Pettah’da topraklara sahip olmuş ve zamanla Hollandalılara ait topraklara da Müslümanlar sahip

⁵³⁴Mahroof M.M.M, “Porulazara Nilai, Tolil”, *Anurâdapura Māvatta Müslimgal Varalârum Pârambariyamum*, ed. Jameel S.H.M, Ministry of State for Muslim Religious and Cultural Affairs, Colombo, 1992, s. 99.

⁵³⁵ Hussein, *Springs of Saylan*, s. 99.

⁵³⁶Jayawardena, *Nobodies to Somebodies*, s. 261.

olmuştur. 1866 yılında Pettah'da ileri gelen 29 Müslüman tüccar bulunmuş ve 1875 yılında Pettah'da sadece ana caddesinde 73 adet ticari merkeze sahip olmuşlardır. Aynı şekilde Kandy, Matala, Galle ve Nuwereliya gibi önemli şehirlerde ticari merkezlere sahip olmuşlardır. Bu dönemde ülke genelinde özellikle kumaş ticaret yapan 1356 adet tüccarın çoğu Müslümandır. Bu dönemde Kandy'de ticaret yapan 23 tüccardan 14'ü Müslümandı. Aynı şekilde ülkenin diğer bölgelerinde de önemli sayılarda Müslüman tüccarlar bulunmuştu. Badulla'da Bakir Sahibu adlı bir Müslüman büyük bir şirkete sahipti. Gıda ve kumaş ürünleri üretip dağıtmıştır. Aynı kişi 120 hektar çay bahçesinin de sahibiydi.⁵³⁷

Bu dönemde Sri Lankalı Müslümanlar değerli taş ve mücevherat ticaretinde çok meşhur olmuştu ve değerli taş ticareti Müslümanların tekelindeydi. 1911 yılında ülkedeki değerli taş tüccarlarının toplam sayısı 979'dur. Bunlardan 866'sı Müslümandır. Mücevherat tüccarlarının toplam sayısı ise 849'dur. Bunlardan 411'i Müslümandır.⁵³⁸ Ayrıca dünya çapında popüler değerli taş tüccarları yetişmiştir. Örnek olarak N.D.H Abdulgafur verilebilir. Abdulgafur bir elmas ve değerli taş tüccarıdır. Aynı zamanda altın ve gümüş ustasıdır. 1893 yılında değerli taş ticaretini başlayan Abdulgafur 11 yıl sonra meşhur bir değerli taş tüccarı olmuştur. 1904 yılında Kolombo'da yapılan St. Louis sergisinde değerli taşları için altın madalya kazanmıştır. Abdulgafur'un firması özel bir emirle değerli taşlarını ve sanat eserlerini 1901 yılında Kandy'ye gelen Prens ve Prensese sergileme ayrıcalığını sağlamıştır. Wright'a göre Abdulgafur, dünyadaki herhangi bir müzenin gurur duyacağı bir antika Kandyan mücevher koleksiyonuna sahipti ve tasarımı da gerçekten oryantal bir görüntü oluştururdu.⁵³⁹

⁵³⁷Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 47.

⁵³⁸Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum* s. 48.

⁵³⁹Wright A, *Twentieth Century Impressions of Ceylon: Its History, People, Commerce, Industries, and Resources*, Asian Educational Services, Madras, 1999, s. 460.

Diğer bir örnek ise, O.L.M. Mekan Marikar'dır. 1870 yılında kendi değerli taş ticaret merkezini Kolombo'da kurmuş ve ithalat yapmaya başlamıştır. İngilizler tarafından himaye edilerek işletmesi büyük boyutlara ulaşmıştır.⁵⁴⁰ Müslümanlar, ülke bağımsızlık kazandıktan sonra da değerli taş ticaretine öncülük yapmaya devam etmektedir. Naleem Hacı bunlardan en önemlisidir. Değerli taş ticareti için Naleem Hacıya İngiltere, Fransa, Amerika, Japonya, Çin ve Almanya gibi ülkelerden geliyorlardı.⁵⁴¹ Kraliçe II. Elizabeth 1981'de Sri Lanka'yı ziyaret ettiğinde ona en kıymetli değerli taşı hediye etmiştir.⁵⁴² Ayrıca diğer önemli bir konu ise Naleem Hacı 1974 yılında Sri Lanka devletinin yabancı para birimine karşı çöküş yaşadığında, 1.500.000 yabancı para birimini devlete hediye etmiştir. Bu olay Sri Lankalı Müslümanların ekonomi alanındaki reformdan dolayı ekonomik alanda ne kadar ilerlemiş olduklarını göstermektedir.⁵⁴³

3.3.2. Müslümanlarının Dış Ticaret Sektöründeki Faaliyetler

Sri Lanka, doğal güzelliklere ve tropikal bir iklime sahip olduğu gibi tarihsel süreç içerisinde de her daim stratejik bir konuma sahip olmuştur. Zira bu konumu, ipek ve baharat yollarının güzergâhında olması sebebiyle uluslararası ticaret açısından da oldukça önemlidir. Ayrıca Sri Lanka'nın karanfil ve çeşitli baharatları, tarçın, tıbbi otlar, sandal ağacı ve değerli taşlar gibi dünya çapında çok ünlü ürünleri bulunmaktadır. Bunlar Elf Leyla ve Leyla gibi ünlü dizilerde de bahsedilmektedir. Bu ürünleri Sri Lanka'dan dünyaya taşıyanlar hep Müslümanlar olmuştur⁵⁴⁴ Hindistan ile olan ticaret Malabari Müslüman tüccarların elinde olduğunu söyleyen tarihçi De Silva Malabari,

⁵⁴⁰Wright, s. 462.

⁵⁴¹Shukry M.A.M, *Nalim Hâciyar Vâlvum Paniyum*, Rahuman Publishers, Colombo, 1993, s. 60.

⁵⁴²Shukry, *Nalim Hâciyar Vâlvum Paniyum*, s.170.

⁵⁴³*Times of Ceylon*, 1974.8.19.

⁵⁴⁴Husein, *Springs of Saylan*, s. 90.

Müslümanların Mannar, Galle ve Batticaloa gibi şehirlerde kan bağları olan akrabalarının olduğunu ve onların çifte vatandaşlıkları olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴⁵

19. yüzyıl, İngiliz gözetiminde ülkenin kendi kendine yetebilen bir ekonomiden, İngiliz İmparatorluğuna güvenli bir şekilde kaynaklanmış bir ihracat-ithalat ticari varlığına dönüşmesi açısından önemlidir. Bunun diğer en önemli sebebi ise İngilizlerin liberalizm ekonomi anlayışını benimsemeleridir. Bu anlayış Müslüman toplumun ticari alanda ilerlemesinde büyük rol oynamış ve Müslümanlar adanın ticari hayatında özellikle ithalat ve ihracat alanında yeniden önemli bir yer edinmeye başlamışlardır. Zira bu dönemde Müslümanların ticari faaliyetleri yeniden gelişmeye başlamıştır.⁵⁴⁶

19. yüzyılda başlangıçta Sri Lanka'nın ithalat ve ihracat sektöründe tarçın, arpa, inci, tütün, areka fıstığı ve hindistan cevizi ve hindistan cevizi ürünleri olmak üzere altı ürün ana ihracat ürünleri olmuştur. Bunları Ameer Ali: “O zamanın geleneksel ihracat ürünleri”⁵⁴⁷ olarak nitelendirmiştir. Ancak 1830'lardan sonra bu ürünlerin yerine kahve geçmiştir. Kahve 1880'in ortalarına kadar ihracatın ana ürünü olmuştur. Ayrıca bu dönemde çay, kauçuk ve kakao başta olmak üzere başka ürünler de çokça ihraç edilmeye başlanmıştır. Bu ihracat girişiminde Müslümanlar bu ticari faaliyetlere yıllardır kazandıkları tecrübeleriyle büyük ölçüde katkıda bulunmuş ve çeşitli ölçülerde rol oynamışlardır.⁵⁴⁸

Sri Lankalı Müslümanlar ekonomik alanda ortaya çıkan yeni fırsatları iyi bir şekilde değerlendirebilmek için bir dizi Müslüman şirket kurmuşlardır. Sri Lanka'daki ilk Müslüman şirketlerin ofislerinin hepsi Kolombo'da Pettah'ta bulunuyordu. Daha sonra

⁵⁴⁵De Silva, K.D, *A History of Sri Lanka*, s. 175.

⁵⁴⁶Mahroof M.M.M, “The World of Sri Lanka Gems: Then and Now- part-1”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed.by Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, 2015, s. 823.

⁵⁴⁷Ameer Ali, “Muslim Participation in the Export Sector of Sri Lanka 1800-1915”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah Inst., Beruwela, 1986, s. 240.

⁵⁴⁸De Silva K.D, *A History of Sri Lanka*, s. 289.

bazıları, Sri Lanka valisinin resmi ikametgâhının bulunduğu bölge olan, Müslümanların da çoğunlukla yaşadığı Galle kalesinde Müslüman şirketler kurulmuştur. O.L.A.L.M. Alim tarafından 1820 yılında kurulan şirketi Sri Lanka'nın ilk Müslüman şirketi olarak bilinmektedir.⁵⁴⁹

“Twentieth Century Impressions of Ceylon” adlı eserinde 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında toplumda ithalat ve ihracat şirketlerine sahip olanlar ve zengin işadamları sıralanmıştır. Bunlar arasında Müslüman şirketleri de yer almıştır. Örneğin; A.H.S Jeeyunjee & Co. adlı ithalat ve ihracat şirkettir. Bu şirket 1903 yılında Abdul Hussain Sheikh tarafından Kolombo Pettah’da kurulmuş ve bu firma Hindistan ve Maldivlerde de şubelere sahiptir. Bu şirketin ortaklarının tamamı Müslümandır. Bu şirket, Sri Lanka ticaretinin gereksinimlerine uygun pirinci Hindistan ve Burma’dan ithal edip adadaki yerli ve Avrupalı tüccarlara satıyordu. Her yıl yaklaşık olarak 200.000 torba ithalat yapılmıştır. Ayrıca Maldivlerden aylık 60 ton kurutulmuş balık ithalatı yapılmıştır ve un Bombay’dan ithal edilirken areka fıstığı, çay, kakule, hindistan cevizi yağı ve Sri Lanka’nın diğer ürünlerinin ihracatı yapılıyordu.⁵⁵⁰

Sri Lankalı Müslümanların bazıları başlangıçta küçük işletmeler olmalarına rağmen diğer Asya ülkelerindeki bağlantıları sayesinde kendi işletmelerini hızlı bir şekilde büyütmüşlerdir. Örneğin; Galle Face civarında mütevazı bir terzi olarak hayata başlayan A.s. İdroos, 25 yıl içerisinde Galle Face Hotel’e bağlı önde gelen terzi ve teçhizatçı olmuştur. Onun altında çalışan 20 eleman vardır. A.S. İdroos ülkede askerlere ve sivil halka her türlü üniforma ve kıyafeti tedarik etmiştir. Ayrıca Kolombo limanına gelen turistler ve tüccarların da kılık kıyafetlerini tedarik etmiş ve Hindistan ve Avustralya gibi ülkelere hazır giyim ihracatı yapmıştır.⁵⁵¹

⁵⁴⁹Kamil Asad, s. 110.

⁵⁵⁰Wright, s. 486.

⁵⁵¹Wright, s. 489.

Kamil Asad ise “The Muslims of Sri Lanka Under the British Rule” adlı eserinde 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılda ithalat ve ihracat sektöründeki Müslümanlara ait ünlü şirketleri sıralamıştır. Bunlardan 1840 yılında kurulan S.M Assena Marikar & Co. şirketi donanım ve ev eşyalarını ithal ediyordu, İ.L.M Noordeen Hadjiar & Co. şirketi ise demir, çelik, metal eşya, hırdavat ve elektrikli eşya ithalatı yapıyordu. 1859 yılında kurulan S.L Naina Marikar & Co. şirketi de tekstil ürünleri ithalatı yapıyordu. Daha sonra şirket 1920 yılında İngiltere ve Avrupa'dan motorlu taşıtlar ve otomobil yedek parçaları ithal etmiştir. Abdul Raheem & Sons 1872 yılında ev eşyaları, hırdavat mobilyalar ve elektrikli ürünler ithal etmiştir.⁵⁵²

Hint alt kıtasının İngiliz egemenliğine girmesiyle bölgenin tüm halkı İngiliz tebaası haline gelmiştir. Bu yüzden diğer ülkelerden özellikle Hindistan'dan çok sayıda göçmen ekonomik maksatlarla ülkeye gelip yerleşmişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde ülke'ye Hindistanlı Müslüman tüccarların girişi artmıştır. Bu durum ülkede sosyal ve dini açıdan bazı olumsuz etkilere neden olmasına rağmen ekonomik kalkınma konusunda yetkinlik sahibi kimselere çok büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle ülkeye yerleşen iki önemli Müslüman ticaret topluluğu ithalat sektörünün gelişmesine, Sri Lankalı Müslümanların yanı sıra önemli ölçüde katkı sağlamışlardır. Bunlar bir zamanlar, deniz ticaretinde önemli bir rol oynayan, güçlü bir deniz ticareti geleneğine sahip olan Batı Hindistan'daki Gujarat kökenli Memonlar ve Bohralardır.⁵⁵³

Ticari amaçla Sri Lanka'ya gelen bu Müslüman şirketlerinin, Hindistan ve Burma gibi ülkelerde şubeleri bulunmuş ve Sri Lanka'da da ofislerini kurmuşlardır. 1907 yılında adada bulunan “Janoo Hassan” adlı şirket bunun bir örneğidir. Bunların ana ticari malı kumaştır. Sri Lanka'ya yerleşen birçok Müslüman tüccar, kendilerini Müslüman nüfusa entegre etmişlerdir. Bu tüccarlar ilk adaya gelirken bekâr olarak geliyorlardı. Daha sonra

⁵⁵²Kamil Asad, s.116.

⁵⁵³Shukry, *Muslims of Sri Lanka*, s. 7.

yerel Müslüman bir kadınla evlenip kan bağları kuruyorlardı. Dolayısıyla onun evlendiği kişinin ailesi de ticari faaliyetlerine dâhil olmuşlardır.⁵⁵⁴ 19. ve 20. yüzyıllarda Sri Lanka Müslümanlarının ülkenin ithalat ve ihracat sektöründe aktif rol oynadığı görülmektedir.

3.4. DİNİ HAYATTA YAŞANAN GELİŞMELER

Sri Lankalı Müslümanlar, toplumda herhangi bir değişimin olmasına izin vermemiş ve gelenekselliğe karşı gelen her şeye şüpheyle bakmışlardır. Ayrıca Müslümanlar arasında cenazenin 7. gün, 40. gün ve birinci ölüm yıldönümünde hatim okutup yemek dağıtmak, tekke ve türbelerde kurban kesmek ve onlardan şifa beklemek, kahve falına bakmak, falcı ve büyücülere gitmek gibi birçok hurafe ve batıl inançlar yayılmıştır. Bazıları bunu din adına samimi bir şekilde savunmuş ve hatta bu davranışı "hakiki dindarlık", bunlara karşı çıkmayı ise "inançsızlık" olarak kabul etmişlerdir.⁵⁵⁵

Müslüman aydınları, bu dönemde Müslüman toplumda yayılmış olan bid'atlar, hurafeler ve din diye tabir olunan Hindu kaynaklı gelenekleri ortadan kaldırmak için çeşitli faaliyetlerde bulunduğu gibi gerçek dinlerini Müslüman topluma öğretmeyi ve din adamlarının gelişmelerini hedeflemiştir. Örneğin; Siddi Lebbe, Muslim Nesan gazetesinde yayınlamış olduğu "İnanılmaz Eğlenceler" başlıklı bir makalesinde şöyle yazmıştır: "İnsanlar ip bağlama, sihirbazlık ve limon kesme gibi şeylerin insanlığa faydalı olup olmadığını mantıklı bir şekilde düşünüp kavrayamadıkları için pek çok zarar görüyorlar. Bir insan hastalansa ona hayalet musallat olmuş zannederek tedavi yolunu seçmek yerine sihirbazlık yapmak ve ip bağlamak gibi saçmalıklar yapılıyor. Eğitim ve reformda ilerlemiş olan Türkiye ve Avrupa'da ne sihirbazlık ne de hayalet var. Nerede eğitimsizlik ve cehalet yaygınsa oralarda her şey olabilir. Bu işleri bazı ahmaklar

⁵⁵⁴Moosajee A.S, "Recent Arrival of Muslim Trading Communities in Sri Lanka", *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah İnst., Beruwela, 1986, s. 315.

⁵⁵⁵*Muslim Nesan*, 1884.11.12.

yapıyorlar diyerek biz uzak durabiliriz fakat bu imanımıza da zarar getirmektedir. Bu nedenle halkın imanını kurtarmak adına biz bunları konuşuyoruz.”⁵⁵⁶

Abdülaziz de, Sri Lanka Müslümanlarının dini hayatta bazı gelişmelerinin gerçekleşmesi gerektiğine inanmıştır. İlk olarak camilerde âlimlerin verdikleri vaazların Müslüman halk taraftan anlaşılabilir bir dilde olması için geleneksel âlimler arasında bir kampanya yürütmüştür.⁵⁵⁷ Örneğin; 1921 yılında Yalpana’ya gittiğinde orada cuma namazından sonra Müslümanlara hitap ederken hutbeleri halkın anlaması için Tamilceyle yapılması gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁵⁸ Mappillay Lebbe Alim ise, Arapçada yapılan hutbeleri halkın anlayabileceği dil olan Tamilceye çevirmiştir. Bu döneme kadar Cuma hutbeleri Arapça olarak yapılmıştır. Fakat Müslümanlar Arapçayı bilmedikleri için anlayamıyorlardı. Bu durumu gören Mappillay Lebbe Alim İbn Nabata’nın “Khutbas” adlı kitabını Arabut Tamilcesine çevirmiş ve kitap hutbelerde okunmaya başlamıştır. Böylece Sri Lankalı Müslümanların dini hayat uyanışına büyük katkılar sağlanmıştır.⁵⁵⁹ Ayrıca Müslümanların yaptıkları ibadetler Arapça ile yapıldığından dolayı ne okunduğunu anlayamıyorlardı. Namaz kılarken kalp başka bir alemde olup anlamadığı bazı harfleri dile getirip ben namazımı kıldım demek yanlıştır. Bu nedenle Namazda okunacak ezkarların anlamlarını öğrenmek gerekmektedir. Bununla beraber dua ederken kişinin anlayacağı dilde dua etmek gerektiğini söylemişlerdir.⁵⁶⁰

Bununla birlikte, Hindistan'da olduğu gibi Sri Lanka’da da İslam'a ait olmayan bazı bidatlar ve hurafelerden Müslüman halkı korumaya çalışmıştır. Hz. Peygamber ve ailesini övüyor diyerek İslamın temellerine aykırı olan birkaç adete ve Kanturi adlı törenlere karşı mücadele etmiştir. Ayrıca Hindu toplumundan Müslüman topluma intikal eden

⁵⁵⁶ *Muslim Nesan*, 1886.2.25.

⁵⁵⁷ *The Muslim*, April. May. June.1910.

⁵⁵⁸ Shukry, *İlangey Müslimgal*, s. 86.

⁵⁵⁹ Azeez, *The west Reappraised*, s. 53.

⁵⁶⁰ Siddi Lebbe, *Asrârul Âlam*, s. 42-43.

evlenirken kadının ailesinden ev ve para isteyen “dewry” sistemine karşı çıkmış ve dewry alanları kınamıştır. Ayrıca Kur’an’ı anlamak için tercümesini de beraber okumaya teşvik etmiştir.⁵⁶¹ Bu görüşleri Sri Lankalı Müslüman toplumda dini hayat alanda büyük bir uyanışa yol açmıştır.

Bununla beraber Sri Lanka Müslümanlarına rehberlik ve liderlik etme vazifesi genel olarak âlimlerin elindeydi. Fakat din ve dünya yolunu aydınlatma görevini üstlenmiş olan bu âlimlerin ilim seviyesi ülkedeki gelişmelere göre rehber olabilecek nitelikte değildi. İngilizce okumanın, avukatlık ve noterlik işleri yapmanın, gayrimüslimlerin otellerinde yemek yemenin ve dünya işleriyle meşgul olmanın haram olduğuna dair fetva vermeleri bu gibi âlimlerin ilim seviyesini gösteren en belirgin örneklerdir.⁵⁶² Sri Lankalı Müslümanların bu duruma düşmelerinin en önemli sebebi ise her alanda olduğu gibi Portekiz ve Hollanda dönemi olarak adlandırılan üç yüzyıllık süre içerisinde Sri Lanka Müslümanlarının çektikleri zorluklar ve İslam dünyasıyla olan dini ve kültürel ilişkilerinin kopması gösterilebilir.

1505 yılında Portekizliler ülkenin sahil bölgelerini ele geçirmeden önce Sri Lanka Müslümanlarının dini ve kültürel hayatının şekillenmesinde Yemen, İran ve Mısır gibi İslam dünyasından ülkeye gelen âlimlerin rolü büyüktür. Bunun en net örneği ise; Sri Lanka’daki Müslümanlar İslamiyet’i öğrenebilmek ve doğru bir şekilde yaşayabilmek için halifeliğin merkezi olan Bağdat’tan hoca talep ettiğinde Bağdat’taki halifenin, âlim olan Ebu Bakaya’yı vazifelendirmesidir. Ebu Bakaya Sri Lanka’ya gelerek orada bir süre İslam’ı öğrettikten sonra 948 yılında vefat etmiştir.⁵⁶³ Portekizli ve Hollandalı sömürgeciler döneminde Sömürgecilerin İslam dünyasından gelen âlimleri memleketlerine geri göndermeleri ve dışarıdan Müslümanların ülkeye girmelerini

⁵⁶¹Müslim Pâzuhâvalan, 1907.10. 21.

⁵⁶²*Sarvajana Nesan*, 1887.07.19

⁵⁶³Sameer, s. 9.

yasaklamaları Sri Lanka Müslümanlarının dini alanda büyük baskı ve zulümlere maruz kalmaları dini alanda duraklamanın en önemli nedenleri olmuştur.

Bunun bir neticesi olarak 16. yüzyıldan itibaren Sri Lanka Müslümanları ve İslam dünyası arasında yıllardır süren ilişkiler kopmuştur. Sadece Güney Hindistanla ilişkiler devam edebilmiştir. Bu süreçte Sri Lanka Müslümanlarının sosyal, kültürel ve dini hayatı; Güney Hindistan Müslümanlarının muhafazakâr, geleneksel ve sınırlı dini ilimleriyle daralmaya maruz bırakılmıştır.⁵⁶⁴ Güney Hindistan'dan Sri Lanka'ya gelip dini eğitim veren âlimlerin ilim seviyesini Abdülaziz şöyle eleştirmiştir: “Dini eğitim veren bu âlimler genel olarak Güney Hindistan'dan gelen yeteneksiz insanlardır. Bu âlimler sadece Kur'an'ı öğretebiliyorlar ve başka herhangi bir eğitim vermiyorlar. İyi bir şekilde Arapça öğretebilecek seviyede de değiller.”⁵⁶⁵

Sri Lankalı Müslümanların dini alandaki bu durumunu değiştirebilmek için Siddi Lebbe tarafından Gnana Deepam adlı bir gazete, Sri Lankalı Müslüman topluma manevi eğitim verilmesi amacıyla 1892 yılında yayımlanmıştır. Siddi Lebbe, Abdül fatih El-Yemani ve Mappillay Lebbe Alim gibi tasavvuf anlayışına bağlı olan alimler tarafından yetiştirilmiş ve yoğun bir manevi eğitim almıştır. Ayrıca Muhyiddin İbn Arabi'nin “Fusus El-Hikem”, “El-Futuhat el Mekkiye”, Gazzali'nin “İhya Ulumiddin”, AbdülKerim Al-Jili'nin “İnsan-El Kamil” ve Abdülvehhab Eş-Şa'rani'nin “El-Yevâkît ve El-Cevâhir” gibi eserlerini sık sık mütalaa edip manalarını iyi bir şekilde kavramaya çalışırdı.⁵⁶⁶ Bu eserleri okuyup elde ettiği bilgilerle Muslim Nesan'da bazı makaleler yazmıştır.

Gnana Deepam'ın ilk sayısında Allah'ın zat ve sıfatlarıyla ilgili konular ele alınmıştır. Siddi Lebbe, Gnana Deepam'ın amacını şöyle ifade etmiştir:

⁵⁶⁴Azeez, “The Muslim Tradition in Education in Ceylons”, s. 1148.

⁵⁶⁵Muslim Nesan, 1909.06.15.

⁵⁶⁶Siddi Lebbe, *Asrârul Âlam*, s. 3.

“Bu ülkedeki Müslümanların çoğunun imanı taklidi imandır. Bunun sebebi ise ülkemizde yazılan kitapların çoğunda Kur’an-ı Kerim ayetleri ve Hadis-i Şerifler berekete vesile olması temennisiyle yazılmıştır ve aynı şekilde bu eserlerde ilmi bir mana ifade etmeyen masallar da yer almıştır. Fakat akli kullanarak Kur’an ve Hadisleri anlatan ve anlamaya teşvik eden kitaplar yok denilecek kadar azdır. Birçok Müslüman ibadetlerini yerine getirmesine rağmen ibadetlerin uygulaması olan günlük hayatta gözlenmesi beklenen olumlu davranış örüntülerini gösterememiş, kötü ahlaklarından kurtulamamıştır. Çünkü onlar taklidî imanı, kelam ilmi vasıtasıyla tahkiki imana çevirmeyi başaramamışlardır. Bu nedenle biz hakikatları bu gazete vasıtasıyla anlatacağız.”⁵⁶⁷

Gnana Deepam gazetesi o zamana göre geniş bir aboneliğe sahip olmuştur. İlk yayında beş bin satılmış ve sonraki yayında ise üç bin beş yüz civarı satılmıştır. Gnana Deepam’ın aboneliğiyle ilgili Siddi Lebbe şu ifadelerde bulunmuştur: “Gnana Deepam güzel bir cennet bahçesidir. Oraya yaklaşık üç bin kişi girebilmiştir.”⁵⁶⁸ Siddi Lebbe’nin gazetede yayımlanan bazı fikirleri bir kısım Müslümanlar tarafından eleştirilere hedef olmuştur. Fakat abonelik rakamlarından da anlaşıldığı üzere toplumun önemli bir kesiminden fikirlerinin rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Siddi Lebbe’nin çalışmaları Sri Lankalı Müslüman toplumun reform hareketleri üzerinde başarı sağlamıştır denilebilir.

3.4.1. Dini Eğitim Alandaki Gelişmeler

Sri Lanka Müslümanları fen ilimlerinde geri kaldıkları gibi dini eğitim alanında da çok geri kalmış durumdaydılar. Temizlik, namaz ve oruç gibi temel ibadetlerini yerine getirebilecek ilmihal bilgisini bile çoğu Müslüman doğru bir şekilde bilmiyordu. Sri Lanka’da yaşayan Müslümanlar Arapça bilmedikleri için dinin ana kaynaklarını okuyup anlayamazlardı. Ayrıca Tamilce birkaç kitap yazılmıştır fakat bu kitaplarda kullanılan dil çok iyi olmadığından dinini iyi bir şekilde öğrenmek için yeterli olmamıştır. Bununla ilgili Siddi Lebbe Muslim Nesan’de şöyle yazmıştır:

⁵⁶⁷Gnana Deepam, 1892.7.1.

⁵⁶⁸Gnana Deepam, 1892.10.1.

“Sri Lanka’da din adamları tarafından telif edilmiş olan eserlerde dil bozuklukları olduğundan onların yazılarını okuyanların ilmi artmaktan ziyade zihinleri karışmaktadır. İnsanların kılık kıyafetleri ve alışkanlıkları nasıl zamanın değişimine göre değişiyorsa dil de aynı şekilde değişmektedir.”⁵⁶⁹

Din adamları yazdıkları dilde Telugu ve Arapça kelimeleriyle beraber Lehçeyi kullanıyorlardı. Bu nedenle eserler telif edenlere fasih bir Tamilce kullanmalarını teşvik etmiştir.

Bu dönemde toplumda yerleşmiş olan dini eğitim anlayışı da Müslümanların dini alanda geri kalmaların en önemli nedeni olmuştur. Siddi Lebbe, bu anlayışı şöyle ifade ederek eleştirmiştir: “Müslümanlar Kuran-ı Kerim’i düzgün bir şekilde okumayı ve belli dini ritüelleri öğrenmeyi dini eğitim olarak yeterli zannetmişlerdir. Düşündükleri eğitim sisteminin haricinde herhangi bir eğitim sistemini kabul etmemişlerdir.”⁵⁷⁰ Başka bir yerde şöyle devam etmiştir:

“İlim sadece bir dile ait harfleri okumayı öğrenmekle ilgili bir şey değildir. Bilakis ilim; okuduğunu anlamak ve kavramak aynı zamanda kişisel gelişimi sağlamak için yardımcı bir unsurdur. Kur’anı anlayarak ona göre yaşamak önemlidir. Kur’an’ın tamamını anlamadan okumaktansa Fatiha Suresini anlayarak okumak daha faziletlidir. Ayrıca verimli bir eğitim verilebilmesi için öğrencinin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde modern yöntem ve teknolojinin kullanılması da oldukça önemlidir.”⁵⁷¹

1880 yılına kadar Sri Lanka’da Müslümanların eğitim sistemiyle ilgili A.M.A Azeez şöyle ifade etmiştir:

“Bu dönemde Müslümanların eğitimi her zaman Kur’an merkezli olmuştur. Bu gerçekten de Müslüman geleneğinin özelliğidir. Çünkü İslam’da eğitim Kuran’la başlar ve Kuran’la biter. Bu nedenle ister tam olarak teolojik, isterse geniş anlamda bilimsel olsun, tüm bilgi dallarının ilham kaynağı Kuran’dır.”⁵⁷²

⁵⁶⁹Muslim Nesan, 1885.6.11.

⁵⁷⁰Azeez, *İlangayil İslam*, s. 101

⁵⁷¹Azeez A.M.A, “Arinjar Siddi Lebbe”, *İlakkiyap Pâdattittattukkuriya Pâda Nul*, yey, Colombo, 1967, s.103-108.

⁵⁷²Azeez, “The Muslim Tradition in Education in Ceylons”, s.1146.

Dolayısıyla Müslüman toplumun eğitim anlayışı Kur'an'la başladığından dolayı camiiler kutsal sayılmış ve bu kutsal bilginin aktarılması için kutsal bir yerin seçilmesi belki de kaçınılmazdı. Nitekim Müslümanların eğitim faaliyetleri camiilerde olmuştur.

Sri Lanka'da Portekiz ve Hollanda dönemlerinde camii faaliyetleri ve camii merkezli eğitim çalışmaları gizli yapılmıştır. 19. yüzyılda İngilizler ülkenin egemenliğini devraldıktan sonra dini kısıtlamaların kaldırılmasının bir sonucu olarak Müslümanlar, yaşadıkları her yerde camiiler inşa etmişler ve Hollanda döneminde tahrip edilen camiileri tamir etmişlerdir. O dönemde tamir edilen camilerden Kolombo Büyük Camii'ni 1825 yılında ziyaret eden İngiliz yetkililer, caminin mimarisine hayran kalmışlardır.⁵⁷³

Camilerin inşası Sri Lankalı Müslümanların sadece dini ve kültürel alanda değil siyasi, sosyal, eğitimsel ve ekonomik alanlarda da gelişmelerine yol açmıştır. Bilindiği gibi camiler, çok fonksiyonlu dini müesseselerdir. İslam geleneğinde, ibadet yerleri olmalarının yanında; cemaatin bir araya geldiği, tanıştığı, toplumsal ve dini meselelerin görüşüldüğü, Müslümanların hayatlarının merkezinde olan kurumlardır. Bu nedenle neredeyse Sri Lanka'daki her camide mektepler kurulmuştur. 1893 yılında mekteplerin sayısı 5910'a ulaşmıştır.⁵⁷⁴ Ayrıca 20. yüzyılın başlarında Sri Lankalı Müslümanların gelişmesi ve kalkınması amacıyla kurulan Sivil Toplum Kuruluşlerin ilk faaliyet merkezleri camiler olmuştur.

Sömürgecilik döneminden önce camiler geleneksel olarak sadece ibadetleri yerine getirmek amacıyla kullanılan yerler olmuştur. Ancak Portekiz rejiminden itibaren batı misyonerlik faaliyetlerine karşı Müslümanları İslam'a bağlı kılmak için camiler sadece ibadethaneler olarak değil eğitim merkezleri, dayanışma, danışma ve yargılama büroları

⁵⁷³Van Sanden, s.140.

⁵⁷⁴Shukry, *Ilangey Müslimgal*, s. 81

gibi faaliyetler için de merkez olmuştur. Her camide dini ilimlerle beraber fen ilimlerini de öğretmek amacıyla medreseler kurulmuştur.⁵⁷⁵ Camiler sadece ilim ve eğitim faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp camilerin bulunduğu Müslüman köyleri ve şehirleri yöneten idare merkezi sıfatı da vardı. Bu durum Sri Lanka'da hala devam etmektedir.

Camiler, İslam tarihinde çok fonksiyonlu dini müesseselerdir. İslam geleneğinde, ibadet yerleri olmalarının yanında; cemaatin bir araya geldiği, tanıştığı, toplumsal ve dini meselelerin görüşüldüğü, din mensuplarının hayatlarının merkezinde olan kurumlardır. Hz. Muhammed Medine'de inşa ettirdiği Mescid-i Nebevi'nin hemen yanında Suffe okulunu kurmuş, özellikle gençleri bizzat kendisi eğitmiştir.⁵⁷⁶ Sri Lankalı Müslümanlar İslam tarihindeki bu gerçeklerinden ilham alarak neredeyse Sri Lanka'daki her camide genel olarak Müslümanlara özellikle gençlere ve çocuklara yönelik eğitim alanında özel çalışmalar yapmıştır. Dolayısıyla bugüne kadar gelen sivil toplum çalışmalarının çoğunun tarihi camilerden başlamış ve daha sonra camilerden başka yerlere taşınmış olması bu durumun en belirgin örneğidir.

Sri Lankalı Müslüman toplumunda ibadethaneler, camiler ve mescidler olarak iki kısma ayrılabilir. Mescidlerde sadece beş vakit namazlar yerine getirilmektedir. Hutbeler ve nikah gibi törenler sadece camilerde yapılmaktadır. Cuma günü köyde ya da şehirdeki her Müslüman camilerde toplanır. Herhangi bir köyde birkaç mescit bulunabilir fakat cami sadece bir tane bulunabilir. Sri Lanka'da cami ve mescidler Müslüman toplumun sembolü durumuna gelmiştir. Bu nedenle Müslümanlar cami yada mescidin etrafına yerleşmeyi ve ezan sesini duyabilecek kadar yakınında olmayı arzu ederlerdi. Bu nedenle ideolojik düzeyde her Müslüman topluluk bir camiyle tanımlanır, tüm evler belirli bir camiye bağlı olarak konumlanır ve caminin idarecileri tarafından köy

⁵⁷⁵Mahroof, M. M. M, "The Study and Teaching of Islam and Arabic in Sri Lanka; A Centenary Appraisal", *Journal of Muslim Education Quarterly*, Cambridge, 3/1, 1985, s. 71.

⁵⁷⁶İrfan Aycan ve Arkadaşları, *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s. 91.

yönetilir.⁵⁷⁷ Camiler dini rolleriyle beraber Müslüman toplumun düşünce ve kanaatinin merkezi haline gelmiştir. Başka bir ifade ile camiler Müslümanların sözcüsü olmuştur. Camiler bulunduğu bölgede yaşayan Müslümanların gönüllü katkılarıyla idare edilir. Sri Lanka devleti tarafından maddi herhangi bir destek verilmemektedir.⁵⁷⁸

Sri Lankalı Müslümanların dini eğitime yönelik camii merkezli iki ana faaliyeti vardı. Birincisi mektepler (Kur'an kursları). İkincisi tarikat faaliyetleridir. Sri Lanka'da Mektepler halk arasında "Kur'an Medrese" ve "Palli Kudam" olarak tanınmaktadır. Müslümanların yaşadığı bölgedeki tüm Müslüman çocuklar için dini eğitim verilmek amacıyla camilerde kurulmuş olan müesseselerdir. Bu mekteplere; 5-16 arası yaş çocuklar katılmaktadır. Her sınıf 30-50 arası öğrenciden oluşmaktadır. Bu medreselerde İslam'a göre bir Müslümanın günlük hayatı ve temel dini bilgiler öğretilmiştir denilebilir.⁵⁷⁹ Ayrıca bu medreselerde Arapça yazma ve okuma dersleri, hadis, tefsir gibi dini dersler verilmekle kalmayıp matematik dersleri de verilmiştir. Bu eğitim sistemi bazı değişikliklerle beraber Müslümanların yaşadığı her bölgede bugüne kadar devam etmektedir. Bu müesseseler; Kur'an okumayı, hafızlığı ve bir Müslümanın bilmesi gereken temel dini ilimlerin tahsil edilmesini sağlamaktadır.

Başlangıçta sömürgecilerin kendi çıkarları için ülkede oluşturduğu eğitim sistemine karşı direnmek amacıyla güçlendirilen bu mektepler zamanla Sri Lankalı Müslüman toplumunda okuryazarlığın yayılması ve temel eğitimin verilmesi için etkili bir müessese haline gelmiştir. Toplumun manevi ihtiyacını karşılamak için hem organizasyon hem de müfredat açısından yerel camilerle yakından ilişkiliydi. Bu, mekteplerin ister kentsel ister kırsal olsun hiçbir müslüman bölgenin sadece kendine ait mektebi olarak kalmamasını

⁵⁷⁷Smith L.F, *Islamic Ideology and Religious Practice among Muslims in a Southern Sri Lankan Town*, Unpublished PhD thesis, University of London, 1999, s. 144.

⁵⁷⁸Mahroof M.M.M, *The Ambience of Mosques in An Ethnological Survey of the The Muslims of Sri Lanka from Earliest Times to Independence*, Sir Razik Fareed Foundation, Colombo, 1986, s. 186.

⁵⁷⁹Shukry M.A.M, "İslâmiya Kala Nilayangalin Totramum Valarçiyum", *Mishkatul Bari Nutrandu Sirappu Malar*, Weligama, 1984, s. 69.

sağlamıştır. Bu müesseselere hükümetten herhangi bir mali destek veya herhangi bir rehberlik olmadan tamamen yerel halk ve ebeveynlerin desteğiyle hayatta kalabilmiştir.⁵⁸⁰ Dolayısıyla mektepler, 19. yüzyılda Sri Lankalı Müslümanların eğitimsel başarıları için kalıcı bir temel oluşturduğu söylenebilmektedir.

Bir çocuk Kur'an medreselerinden 16 ya da 17 yaşında ayrıldığında eğitimi durmamıştır. Camilerde yetişkinler için verilen bir tür ileri eğitim sistemi vardı. Bu eğitim tarikat yoluyla veriliyordu. Hemen hemen her Müslüman bir tarikatın üyesi ve katılımcısıydı. Her tasavvuf tarikatı, dini öğrenme ve manevi eğitim merkezi olarak işlev gören cami merkezli "Zaviye" ve "Tekke" olarak bilinen kendi dini merkezlerine sahipti. Sri Lanka Müslümanlarının ilk dönem dini ve kültürel yaşamında tasavvufi tarikatlerin ve fikirlerin etkisi büyüktür. Kadiriye, Şazeliye, Rifaiye, Ciştiye ve Nakşibendiye gibi Sufi tarikatleri Güney Hindistanlı Müslümanlar tarafından Sri Lanka'ya gelmiştir. Tarikatler ve tarikat alimlerinin kelam, hukuk ve tefsir üzerine hem Arapça hem de Tamilceyi Arap alfabesiyle yazarak (Arvi) yapmış olduğu çalışmalar ve eserler Sri Lanka Müslümanlarının dini düşüncelerinin ve sosyal yaşamlarının şekillenmesinde güçlü bir etki yapmıştır.⁵⁸¹

19. yüzyılda İslami ilimleri öğretmek için ülkenin farklı yerlerinde çeşitli isimlerde dini yüksek kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlar genel olarak "Arabic Colleges", Arap Kolejleri olarak bilinmektedir. Aynı şekilde bu türlü İslami ilimler veren dini kurumlar "Medrese", "Küllie" ve "Jamiah" olarak adlandırılmıştır. Bu tür dini kurumların ortaya çıkması Müslümanların dini alanda kalkınmasına vesile olmuştur. Sri Lanka Müslümanlarının İslami ilimleri doğru bir şekilde almalarını sağlamak için "Medresetul Bari Bi Mescidil Buhari Ala Nehril Cari" adlı medrese Mappillay Lebbe Alim tarafından 1884 yılında Weligama'da kurulmuştur. Buhari medresesi olarak bilinen bu medrese Sri

⁵⁸⁰Azeez, *The Muslim Tradition*, s. 1146.

⁵⁸¹Shukry, *Muslims of Sri Lanka*, s. 102.

Lanka Müslümanlarının İslam tarihinde ilk medresesi olmuştur.⁵⁸² 1892 yılında Galle’de “Bahjat-ul- İbrahimiyya”, 1899 yılında Kinniya’da “Medrasatus Sayeediye” ve 1901 yılında Kolombo’da “Medrasatu Menbaul Hayrat” adlı medreseler kurulmuştur.⁵⁸³ Daha sonra yüzlerce medreselerin Sri Lanka’da ortaya çıkmasına bu medreseler vesile olmuştur. Günümüzde ülkede üç yüzden fazla medrese bulunmaktadır. Bu medreselerde öğretilen müfredatların konu çeşitliliği geniş görünmektedir. Ancak gerçekte kurs iki büyük gruba ayrılabilir; birincisi İslam ilimleri ve Arap dilbilimi. İkincisi fen ilimleridir. Hendese, matematik ve astronomi gibi konular daha az olsa da ilgi görmüştür.⁵⁸⁴

Arap kolejlerinden mezun olanlar iyi bir seviyede Arapça ve diğer İslami ilimleri aldıkları için 1 Kasım 1938 yılından itibaren bu Arap kolejlerinden mezun olanlar Arapça ve din öğretmeni olarak devlet okullarında görev almışlardır. Neticede Arapça Sri Lankalı Müslümanların ikinci dili olarak kabul edilmiştir. 1942 yılında hükümetin bütçesinden her bir Arap koleji için aylık 1000 Rs ödenmiştir. Ayrıca devlet okullarda Arapça ve İslami ilimleri öğretmek için sadece Arap kolejlerinden mezun olanları öğretmen olarak atamıştır.⁵⁸⁵ Bu durum Arap kolejlerinin başarılı olduğunu göstermektedir. Bununla beraber 1942’de kurulan Seylan Üniversitesinde Arapça öğretimine de yer verilmiştir. Bunun için Arapça hocaları hükümet tarafından atanmıştır. Bu gelişmeyle bir anlamda Arapça, Sri Lanka’da laik yüksek öğretimin ana müfredatına girmiştir.⁵⁸⁶

3.4.2. Dini Eğitimde Arabut Tamil

Arabut Tamilcesinin diğer bir ismi ise "Lisanul Arvi"dir.⁵⁸⁷ Türkiye'deki Osmanlıcaya benzeyen bir dil olduğu söylenilebilir. Manawai Mustafa, Arabut Tamil’i

⁵⁸²Azeez, *The west Reappraised*, s. 53.

⁵⁸³Jameel, *Ampârai Māvatta Müslimgal*, s. 128.

⁵⁸⁴Mahroof M.M.M, “A Millanium of Madrasa Education in Sri Lanka”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, SEUSL, Oluvil, 2015, s. 340.

⁵⁸⁵Jameel, *Ampârai Māvatta Müslimgal*, s. 129.

⁵⁸⁶Mahroof, “A Millanium of Madrasa Education”, s. 347.

⁵⁸⁷Shuayb, s. 100.

şöyle tanıtmıştır: “Tamilcenin Arap harfleriyle yazılmasıdır.”⁵⁸⁸ M.İ.M Ameen’e göre Sri Lankalı Müslümanların Arabut Tamilcesini ilk ne zaman kullanmaya başladığını kanıtlayacak deliller henüz bulunmamaktadır.⁵⁸⁹ Fakat 19. yüzyılın sonlarında yoğun olarak Arabut Tamilcesi kullanılmaya başlanmıştır diyebiliriz. Çünkü günümüzde halen bulunan Arabut Tamilcesi eserlerinin neredeyse hepsi 19. yüzyılın sonlarına aittir. Özellikle Mappillai Lebbe Alim’in 1935’te Sri Lanka’ya gelmesi Arabut Tamil tarihinde bir dönüm notkası olup zirveye çıktığı görülmektedir.

Arabut Tamilcesinin ortaya çıkmasının nedeniyle ilgili farklı görüşler iddia edilmektedir. Bazılarına göre Tamilce okumayı bilmeyen Müslümanlara dini eğitim vermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Çünkü her Müslüman Kuran okumayı biliyordu. Dolayısıyla Arapça harfleri bildikleri için öğrenme güçlüğü çekilmedi.⁵⁹⁰ Bazılarına göre ise Müslümanların sosyal ve dini kimliklerini muhafaza etmek amacıyla kullanılmıştır. Tamil dilindeki dini kavramlar ve kullanımlar Hinduizm ile bağlantılı olduğundan İslamiyet’in hakikatleri o kavramlar ve kullanımlarla anlatılırken İslamiyet’ten ziyade Hinduizm anlaşılıyordu. Bu nedenle Arabut Tamilcesi ortaya çıkmıştır.⁵⁹¹ Her iki görüş doğru olsa da dini eğitim vermek amacıyla Arabut Tamilcesinin geliştirildiğini rahat bir şekilde ifade edebilmekteyiz.

Bu dönemde Sri Lankalı Müslümanlar arasında ana dilleri olan Tamilce ya da diğer diller açısından okuma yazma oranı çok düşük bir seviyedeydi. Ancak Arapça bilmeseler de dini gereği dolayısıyla neredeyse bütün Müslümanlar Kur’anı düzgün bir şekilde okumak için Arapça harfleri iyi bir şekilde okuyabilir durumdaydılar. Bu nedenle Müslümanlar ana dili olan Tamilceyi Arapça harflerle yazarak dini eğitimi vermeye

⁵⁸⁸Manawey Mustafa, *İslamiya Kalanjiyam*, Meera Pazippaham, Chennai, 1991, s. 19.

⁵⁸⁹Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 221.

⁵⁹⁰Nuhman M.A, *Arabut Tamil Oru Vifarana Ayyu*, İnkilap, Vol-4, yey ve yyy, s. 82.

⁵⁹¹Mazahir S.M.M, *Arabut Tamilum Arabut Tamil Âkkangalum*, Students Research Forum, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2018, s. 53.

çalışmışlardır. Bununla beraber dini alanda yeterince ilim tahsil edemediklerinden dolayı 20. yüzyılın başlarına kadar tefsir ve din kitaplarını Arapça harflerden başka bir alfabeyle yazmayı doğru bulmamışlardır. Ayrıca Müslümanlar Kur'an'dan ötürü Arap harflerini kutsal olarak görmüşlerdir. Örneğin; Arapça harflerinin yerde bulunmasının ve onlara basılmasının günah olduğunu düşünüyorlardı. Arapça olarak yazılan kitaplara “Kitap” demişler; Tamilce ve diğer dillerde yazılan kitaplara Tamilce kelimesi olan “Puttaham” demişlerdir.⁵⁹²

Müslümanların Arapçaya karşı bu saygısından dolayı Arabut Tamilcesiyle yazılan kitaplara hürmet edilmesi okunmalarına vesile olmuştur. Bu nedenle bu dönemde Müslümanlara dinini öğreten temel kaynak Arabut Tamilcesi olmuştur. Arabut Tamilcesinde tefsir, hadis, fıkıh, akait ve tasavvuf gibi İslami ilimlerle ilgili yüzlerce kitap yazılmıştır. Bununla beraber astronomi, mantık, tarih ve tıp gibi fen ilimleriyle ilgili kitaplar da ortaya konulmuştur.⁵⁹³ Yukarıda bahsedildiği gibi Portekiz ve Hollanda dönemlerinde Müslümanların hayatında huzursuzluk ve duraklama olmuştur. Din alanında geleneksel olarak süregelen dini vecibelerini yerine getirmişlerdir fakat inançları zayıflamış, ibadetleri ve İslam'ın hükümlerini yeterince öğrenememişlerdi. 19. Yüzyılın sonlarında Müslümanları eğitmek için hem dini hem modern ilimlere hakim olan alimler din ile ilgili kitaplar ve gazeteler yayınlamışlardır.⁵⁹⁴

Sri Lankalı Müslümanlar dini eğitimde geri kalmış olsa da İslam hukukunu ve ibadetlerle ilgili kuralları öğrenmek için istekliyidiler. Mappillay Lebbe Alim bu durumla ilgili şunu ifade etmiştir:

⁵⁹²Nuhman, *Arabut Tamil- Oru Viifarana Aivu*, s. 82.

⁵⁹³Mazahir, s. 113.

⁵⁹⁴Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum kalâsâramum*, s. 222.

“Sri Lanka’da yaşayan Müslümanların din meselelerini, ibadetlerin erkanlarını, tasavvufu ve akaidi öğrenmek için susadıklarını gördüm. Fakat temel kaynakları okuyup dini ilmi almak için gerekli Arapçayı bilmiyorlardı. Diğer dilleri de okumaya hakim değildiler. Bu nedenle onların bildiği Arabut Tamilcede bu eseri ortaya koyuyorum.”⁵⁹⁵

Dolayısıyla Müslümanların okuyabildikleri dil olan Arabut Tamilcede yayımlanan kitaplar doğru bir şekilde din eğitimi vermek ve toplumda yerleşmiş olan hurafe ve bidatları ortadan kaldırmak gibi amaçlarla yazılmıştır.

3.4.3. Müslümanların Bireysel Hukuki Sistemini Geliştirmesi

Sri Lanka’da Müslümanlar tarih boyunca azınlık olarak yaşadıkları için ülkeyi zaman zaman sömürenlerin ve yerli gayrimüslimlerin kültürlerinden etkilenmemek amacıyla İslam hukukundan bir kısmını bireysel hukuk olarak uygulayagelmişlerdir. Sri Lanka’ya gelen İdrisi’nin görüşüne göre 12. yüzyılında Sri Lanka’da yaşayan Müslümanlar dini özgürlüğe sahiptiler. Müslümanlar arasında ortaya çıkan sıkıntıları kendi dinlerine göre çözebilmişlerdir.⁵⁹⁶ 1776 yılında bazı Hindistanlı Müslüman alimler tarafından ortaya koyulan nikah, boşanma ve mirasla ilgili İslam hukukunu Hollandalılar kabul ederek Hollandalı mahkemelerde Müslüman toplumu için sadece bu hukukların geçerli olduğunu ilan etmişlerdir. Dolayısıyla Sri Lankalı Müslümanları arasında uzun zamandır uygulanan İslam hukukunun bir kısmı 18. yüzyılda resmi olarak kabul edilmiştir.⁵⁹⁷

1796 yılında İngilizler ülkenin sahil bölgelerinin idaresini Hollanda’dan devraldıktan sonra yeni bir yasal sistemi ortaya konuncaya kadar Hollanda dönndeki yasalar devam edecek diye 1799 yılında İngiliz valisi North tarafından ilan edilmiştir. Daha sonra 1806’da müslümanların evlilik, boşanma ve miras gibi özel hukuk alanıyla

⁵⁹⁵Seyyid Muhammed A, *Fath’d Deyyan Fi Fıkhı Khairil Adyan*, yey ve yy s.2.

⁵⁹⁶İdrisi, *Nuzhatul Muştak Fi İhtirak Al-Áfak*, Maktabat-us Sakafa Ad-Diniye, Kahire, Vol.1, 2002, s. 74.

⁵⁹⁷Nadaraja T, *The Legal System of Ceylon in its Historical Setting*, Brill Archive, Netherlands, 1972, s. 49.

ilgili problemlerine çözüm getirmek amacıyla yeni bir kanun çıkarıldı. 1805 yılında Vali Maitland'nın talimatıyla baş hakim Alexander Johnston tarafından Müslüman hukuku hazırlanmış ve belge tamilce, Arabut-Tamilce ve İngilizce olarak tercüme edilerek basılı kopyaları ana camilerde Müslümanlara sergilenmiştir. Ağustos 1806 yılında Johnston, hükümetin ilgili makamına Müslümanlarla ilgili "Özel Kanunlar" başlıklı yasayı sunmuştur. Bu önerinin Kolombo vilayetindeki Müslümanlar tarafından gözlemlendiği, toplumun mevcut kullanımlarına uyarlandığı, aralarında yirmi tanınmış Müslüman liderin imzalarını taşıdığı ve eyaletin baş Müslümanları tarafından kabul edildiği ifade edildi.⁵⁹⁸ Böylece Müslüman hukukunun devlet tarafından kabul edilmesiyle Sri Lanka'da Müslüman toplum öz kültüre sahip bir millet olarak görülmüş ve İslami hukuka göre yaşama hakkına sahip olan bir toplum olarak İngiliz hükümeti tarafından kabul görmüştür.

Sri Lanka'da İslam hukukunun bir kısmı kabul görmeden önce de Müslümanlar nikah, boşanma ve miras gibi alanlarda ortaya çıkan sıkıntıları camilerde çözmeye çalışmışlardır. Nikah ve boşanmaları "Kaduttam" adı verilen bir sistemle kayda geçirip camilerde muhafaza etmişlerdir. Muslim Nesan gazetesindeki şu yazı bunu göstermektedir:

"Bizim bildiğimiz kadarıyla Sri Lanka'da Katpiti bölgesinde Müslümanlardan önde gelenler bir araya gelip nikahları kaduttam sistemiyle güzel bir şekilde yapıyorlar. Kolombo'da Marikarlar ve Lebbeler olarak iki grup bulunmaktadır. Bunlar bir araya gelip bizim dini hayatımızı düzenlemek için bu iki gruptan oluşan bir dernek kurdular. 14 alim ve Müslüman önderin kararıyla, bir erkek eşine boş ol dediye boşanma gerçekleşmiştir. Tekrar o kadınla birlikte olursa haram işlemiştir diye bir fetva vermişlerdir."⁵⁹⁹

Cuma namazına gelmeyenler hakkında caminin imamı yada caminin idarecilerine şikayet edilirse o kişiye haftalık 25 kırş ceza uygulamışlardır. Cuma namazına gelmeyen

⁵⁹⁸Nadaraja, s. 193.

⁵⁹⁹Muslim Nesan, 1884.09.29.

bazı kişiler bu cezayı kabul ederek parasını ödemişlerdir. Eğer bu düzeni kabul etmeyenler olursa onların evinde olan düğün ya da cenaze gibi törenlerde ne imam ne de camilerden kimse katılmazdı.⁶⁰⁰ Bu davranışlar 19. yüzyılda Müslüman toplumun dini hayatı iyileştirmek amacıyla camii merkezli çaba gösterdiklerine bir delildir. Fakat burada Müslümanlar dine göre bir hayat kurmaya çalışmış olsalarda da zamanla İslam hukukuna uymayan bazı gelenek ve görenekler de toplumda yerleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla İngilizler tarafından hazırlanan Müslüman hukukunda eksikler ve İslam hukukuyla çelişen bazı yasalar olduğu tartışma konusudur. Çünkü Johnston bunu hazırlarken İslam hukuku kaynaklarına dayanarak hazırlamamıştır. Sadece Müslümanların hayatlarına, gelenek ve göreneklerine bakarak hukuki bir sistem hazırlanması ne kadar uygun olabilir sorusunun akla gelmesi kaçınılmazdır.

Sri Lanka'nın baş hakimlerinden biri olan H.W. Thambia şöyle eleştirmiştir: “Burada oluşturulan Muhammadiya İslami hukukunda çok eksik bulunmaktadır. Bu telif İslami hukukunu tam olarak ifade etmemekle beraber İslam hukukuna uymayan bazı yasalar da bulunmaktadır.”⁶⁰¹ Dolayısıyla Müslüman hukuk sistemi hükümet tarafından kabul gördüğü için İslami hukukuna aykırı bazı gelenek ve görenekler de Müslüman toplumda yerleşmiştir. Örneğin; bir erkeğin evlenirken kadına mehir vermesini İslam hukuku emrederken, erkekler kadınlardan para, mal ve ev gibi şeyler istiyorlardı. Bunu “Sizanam” adı verilmektedir. Müslüman topluma Hinduların geleneklerinden gelen bu “Sizanam” uygulamasını, buradaki Müslüman hukuku kabul etmektedir.⁶⁰²

⁶⁰⁰ *Muslim Nesan*, 1884.11.13.

⁶⁰¹ Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 95.

⁶⁰² Ameen, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum*, s. 95.

Müslüman hukuku 1862 yılında ülkenin her yerindeki Müslümanları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bundan önce Kandy'deki Müslümanlara Kandy krallığında, İngilizler tarafından ele geçirilmeden önce kanun getirildiği bahane edilerek Kandyan hukuku uygulanmıştır. Bu durum Kandy bölgesinde yaşayan Müslümanları rahatsız etmiştir. Dolayısıyla durumu hükümete ilettikten sonra hükümet ülkedeki her Müslüman için Müslüman hukukunun uygulanmasını emretmiştir.⁶⁰³ Böylece İngiliz hükümeti altında Sri Lankalı Müslümanların dini hukuku bazı eksiklere rağmen iyiye doğru ilerlemiş denilebilir.

⁶⁰³*Muslim Nesan*, 1891.04.22.

SONUÇ

1505 – 1796 yılları arasında Sri Lanka’da sömürgecilik yapan Portekizler ve Hollandalıların zulüm ve baskıları neticesinde; Sri Lanka Müslümanları kendi ülkesi içinde göçe zorlanmış ve dış dünyayla olan ticari ve kültürel ilişkileri kesilmiştir. Bu dönemde Müslümanlar toplum olarak izole edildiler. Bu durum Müslümanların her alanda geri kalmalarına yol açmıştır. Üç yüzyıl gibi uzun bir süre boyunca bu durumda kalmaları, Müslüman toplumu muhafazakâr bir şekilde hayatlarını idame ettirmeye zorlamış ve gelişmelerinin önünde en büyük engel olmuştur. Müslümanların uzun süre devam eden bu durumu; İngiliz sömürge döneminin ortalarından itibaren yavaş yavaş değişmeye başlamış ve 1880’li yıllardan sonra reform faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile birlikte Sri Lanka Müslüman toplumunda gerçekleşen değişimi etkileyen çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Sri Lanka Müslümanlarının reform faaliyetlerini etkileyen en önemli faktör; İngiliz sömürgecilerin, kalıcı düzen kurmak için yaptıkları çalışmalar ve uyguladıkları politikalarıdır. Bu politikalar; yol açmış olduğu birçok olumsuz etkiyle beraber farklı din, dil ve etnik kökenlere ev sahipliği yapan adanın; siyasi, sosyal, eğitimsel ve ekonomik olarak gelişmesi ve kalkınması açısından diğer sömürgecilere kıyasla olumlu yönde etkiye sahiptir. Sri Lanka’da azınlık olarak yaşayan Müslümanlar da bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenmişlerdir.

İngilizler ülkede kendi sömürge düzenini kurmak için Sri Lanka Müslümanlarını kullanmaya çalıştılar. Bu durum Müslümanlara pek çok zarar getirmekle birlikte Müslümanların reformuma ve kalkınmasına da sebep olmuştur. İngilizler öncelikle siyasi ve coğrafi olarak bölünmüş olan ülkenin bütünlüğünü sağlamışlardır. Daha sonra bin yıldan fazla bir süredir ayrımcılık yapmadan birlik içinde yaşayan toplulukları ırk, din ve dil gibi olguları referans göstererek parçalamaya başladılar. İngilizlerin uyguladığı

bu ayrımcılık politikasından en fazla olumsuz etkilenen toplum Müslümanlar olmuştur. Çünkü Portekiz ve Hollanda, Müslümanları yerlerinden ettikleri zaman onlara sahip çıkıp ekmeklerini paylaşan ve bin yıldan fazla bir süredir kardeş olarak yaşayan Sinhala halkı İngiliz döneminde Müslümanları düşman bellediler. Neticesinde Sinhaliler ve Müslümanlar arasında etnik çatışma ve toplumsal ayrışmalar meydana gelmiştir. Müslümanlar, İngilizlerin neden olduğu bu etkilerden hala kurtulmuş değiller.

İngilizler, Sri Lanka Müslümanlarını diğer toplumlardan koparıp kendilerine bağlamak için iki önemli faaliyette bulundular. Birincisi; Portekiz ve Hollanda sömürge döneminde yasaklara ve aleyhte yasalara maruz kalan Müslüman halkın, temel haklarını tanıyarak her alanda önlerini açtılar. İkincisi; Müslümanların devlet kademelerinde önemli vazifeler almalarını sağlamışlardır. Ülkede çoğunluk olarak yaşayan Budist ve Hindu topluluklardan azınlık olarak yaşayan Müslümanlara bazı imtiyazlar sağladığı için bu durum başta Budistlerin ve diğer grupların tepkisini çekmiştir. Bu icraatler her ne kadar İngilizlerin çıkarlarına hizmet etse de Müslümanların da sosyal değişimine yol açmıştır. Dolayısıyla Müslümanlar yeniden eski haklarına ve konumlarına kavuşup diğer yerli gruplar gibi özgürce yaşamaya başlamışlardır. Özellikle ticaret alanında ülkede tekrar söz sahibi olmuşlardır. Bu durumla beraber Müslümanları dış ticarete önemli bir unsur haline gelmiştir.

Misyonerlik faaliyetleri; Sri Lanka'da yaşayan Budist ve Hindu toplulukların reform faaliyetlerini doğrudan etkilerken Müslümanların reform faaliyetlerini ise dolaylı olarak etkilemiştir. Çünkü; misyonerler, yerli halkı Hristiyanlaştırma faaliyetlerini modern eğitim veren kurumlar üzerinden yürüttüler. Bu kurumlarda eğitim gören Budist ve Hindu topluluklarından pek çok insan Hristiyan oldu. Bunun yanında Budist ve Hindu toplulukların bir kısmı; misyonerlik faaliyetlerine aldırmandan modern eğitimi hedefleyerek bu kurumlardan faydalandılar. Diğer bir kısım ise ülkedeki misyonerlik faaliyetlerine tepki olarak Budist ve Hindu topluluklarında reform faaliyetlerini başlatmış

ve kendilerine göre modern eğitim veren kurumlar kurmuşlardır. Her iki durum neticesinde ise eğitim alanında Budist ve Hindu topluluklar ilerleme ve gelişme kaydetmişlerdir.

Sri Lanka Müslümanları ise misyonerlerin eğitim sistemine direniş gösterip misyonerler tarafından yönetilen okullara çocuklarını göndermediler. Dolayısıyla misyonerler; modern eğitim veren okullar kurarak Budist ve Hindu topluluklarda istedikleri amaçları elde etmelerine rağmen Müslüman toplumda hedeflerine ulaşamadılar. Fakat bu modern eğitime karşı Müslüman toplumun direniş i ülkede modern eğitimin getirdikleri değişimlere ayak uyduramamayı ortaya çıkarmıştır. Bu durum Müslümanların beraber yaşadıkları Budist ve Hindulara göre eğitim alanında ve sosyal hayatta alt bir seviyede bulunmalarıyla kendini göstermiştir. Devlet kademelerinde görev ve vazife alamayan Sri Lanka Müslümanları ülkede başta eğitim ve bir çok alanda gerçekleşen reformlara önem vermeye başladılar. Ayrıca bu dönemde Sri Lanka Müslümanlarının İslam dünyasıyla gerçekleşen siyasi ve kültürel ilişkileri reform faaliyetlerinin ilham kaynağı olmuş ve bu reformlara manevi bir meşruiyyet kazandırmıştır.

Müslümanların Sri Lanka'da öz kimliklerini şekillendirilmesi reform sürecinin en önemli kazancı olmuştur. 19. yüzyılın sonunda Ponnambalam Ramanadan, Sri Lanka Müslümanlarının Tamil ırkından olduğunu iddia edene kadar Müslümanlar kendi ırklarına ilgisiz kaldılar. Çünkü belli bir ırka mensup olduklarını söyleme ihtiyaçları yoktu. Bu iddiadan maksat Müslümanların çeşitli haklarının özellikle siyasi haklarının gasp edilmek istenmesiydi. Bu nedenle Müslümanlar kendi siyasi hakları başta olmak üzere diğer haklarını da kaybetmemek için Tamil ve Sinhali ırklarından farklı olarak kendilerine has bir ırk arayışında bulundular. Sonuçta Müslümanlar kendilerinin Arap soyundan geldiklerini ilan etmek zorunda kaldılar. Bu sonuç ne kadar Müslümanlara siyasi ve bazı diğer hakları kazandırmış olsa da ülkede Müslümanları ister istemez

ötekileştirdi ve başka bir yerden gelip Sri Lanka'ya yerleşen bir millet olarak algılanmasına neden oldu.

M.C. Siddi Lebbe, İ.L.M Abdülaziz ve T.B Jaya Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecinde bilinen en önemli aydınlarıdır. Bu aydınların herbiri farklı farklı yollardan Sri Lanka Müslümanlarının ilerlemesi ve gelişmesi için büyük gayretler gösterdiler. Fakat bu aydınlar arasında M.C. Siddi Lebbe Sri Lanka Müslümanlarının reform hareketinin öncüsü olmuştur. Abdülaziz ve Jaya reform hareketlerine yeni ilkeler eklemiş olsalar da Siddi Lebbe'nin ortaya koyduğu reform düşüncesi üzerine kendi reform faaliyetlerini inşa etmişlerdir.

Bunun yanında Sri Lanka Müslümanlarının reform hareketine yön veren başka önemli bir şahsiyet de Mısır'dan Sri Lanka'ya sürgün edilen Urabi Paşa'dır. Siddi Lebbe erken dönemlerde reform hareketlerini başlatmış olsa da Urabi Paşa'nın yardımıyla bu reformlar toplum nezdinde yavaş yavaş tesir etmeye başlamıştır. Çünkü Sri Lanka Müslümanların nazarında Urabi Paşa'ya karşı büyük bir saygı ve hürmet vardı. Ayrıca Urabi Paşa'nın hükümetle olan ilişkisi, devlet tecrübesi ve Mısır'daki reformcularla olan ilişkileri Sri Lanka'da Müslümanların reform faaliyetlerini yönlendirmek için önemli katkı sağlamıştır. Bu nedenle Müslüman aydınlar Urabi Paşa'nın desteğiyle reform hareketlerini hızlandırabilmişlerdir.

20. yüzyılın ortalarına doğru Sri Lanka’da Müslüman toplumunda her alanda büyük reformlar yaşanmıştır. Bu değişimin ana faktörü eğitim alanında yapılan reform faaliyetleridir. Aydınlar tarafından neşir edilen kitaplar ve gazeteler sayesinde Sri Lanka Müslümanlarının modern eğitime dair bakış açıları değişmiştir. Siddi Lebbe’nin ortaya koyduğu “*Dini Ortamda Modern Eğitim Anlayışı*” modern eğitime karşı direnen Müslüman toplumun bu alana girmesine ve Müslümanlara ait modern eğitim kurumlarının kurulmasına vesile olmuştur. Böylece Müslümanlar dinini ve kültürünü muhafaza ederek eğitim alanında diğer topluluklar ile rekabet edecek duruma gelmişlerdir. Müslümanların eğitim alanındaki bu başarıları ekonomiye, siyasete ve dini alanlara da yansımıştır ve ilerlemelerine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdul Azeez, İ.L.M., *A Criticism of Mr. Ramanathan's Ethnology of the Moors of Ceylon*, Moors İslamic Culture Home, Colombo, 1957.
- Abdul Azeez, İ.L.M., *The Moor's Union and The Sultan's Silver Jubilee*, Ganesha Printory Works, 1900.
- Abeyasinghe, Tikiri, *Portuguese Rule in Ceylon 1594-1612*, Lake House Investments Ltd., Colombo, 1966
- Ahmed Abdurrahman Mustafa, *Es-Sevra El- Urabiye*, Darul Kalem, 1961.
- Alaxander J, *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Vol, 2, yey, London, 1827.
- Ali, Ameer, "Muslim Participation in the Export Sector of Sri Lanka 1800-1915", *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah İnst., Beruwela, 1986, ss. 235-252.
- Ali, Ameer, *Plural Identities and Political Choices of the Muslim Community: The Survival Game*, Marga Institute, Colombo, 1989.
- Alicia, Schrikker, *Dutch and British Colonial Intervention in Sri Lanka 1780-1815 Expansion and Reform*, Brill, Leiden-Bosten, 2007.
- Ameen, M.I.M, *İlangey Müslimgalin Marumalarççikku Vittitta Munnôdihal*, Alhasanath Pazippaham, Hemmatagama, 2010.
- Ameen, M.I.M, *İlangey Müslimgalin Varalârum Kalâsâramum (1870-1915)*, Islamic Book house, Colombo, 2000.
- Ameen, M.I.M, *İlangey Müslimgalin Varalâtril Arinjar Siddi Lebbe*, Al-hasanath Publication, Hemmatagama, 1997.

- Amills, L, *Ceylon under the British Rule 1795-1935*, Frankcass, London, 1933.
- Ananda, G.W.P, *Return to Righteousness: A Collection of Speeches, Essays and Letters of the Anagarika Dharmapala, Anagarika Dharmapala Birth Centenary Committee*, Ministry of Education and Cultural Affairs, Ceylon, 1965.
- Anas, M.S.M, *Abu Bekir Muhammed Abdul Azeez 1911-1973*, Kumaran Book House, Colombo, 2009.
- Anas, M.S.M, *M.C. Siddi Lebbe*, Kumaran Book House, Chennai, 2013.
- Anthony, B, *A View Of The Agricultural, Commercial, And Financial Interests Of Ceylon: with an appendix, containing some of the principal laws and usages of the Candians, port and custom-house regulations, tables of exports and imports, public revenue and expenditure*, Black, London,1817.
- Ashby Eric, *Universities: British, Indian, African – A Study in the Ecology of Higher Education*, Harvard University Press, 1966.
- Asoka, B, *Colonialism in Sri Lanka: The Political Economy of The Kandyan Highlands, 1833–1886*, Mouton Publishers, Burlin, 1950.
- Aycan İrfan ve arkadaşları, *Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.
- Azeez, A. M. A, *The Muslim Tradition in Education in Ceylon, A centenary vol. 3*, Ministry of Education, Colombo, 1969.
- Azeez, A. M. A, *The West Reappraised*, Saman Publishers, Colombo, 1964.
- Azeez, A.M.A, “Arinjar Siddi Lebbe”, *İlakkiyap Pâdattittattukkuriya Pâda Nul*, yey, Colombo, 1967, ss.103-108.
- Azeez, M.A.M, *İlangevil İslam*, Kumaran Puttaha İllam, Colombo, 2007.

- Aziz, Ahmad, *Islamic Modernism in India and Pakistan, 1857-1964*, Oxford University Press, London, 1967.
- Blackburn, A.M, *Locations of Buddhism: Colonialism and Modernity in Sri Lanka*, University of Chicago Press, Chicago, 2010.
- Blaze, L.E, *The History of Sri Lanka*, Asian Educational Services, New Delhi, 1995.
- Blaze, L.E, *The History of Sri Lanka*, Asian Educational Services, New Delhi, 1995.
- Brohier, R.L, *Changing Face of Colombo*, Visidunu Prakashakayo, Boralesgamuwa, 1984.
- Bunniyameen, B.M, *Īlangayyin Arasiyal Titta Varalaru*, Sindanai Vattam, Udatlavinna, 1993.
- Büzürk b. Şahriyar, *Acaibul Hint Barruha ve Bahruha ve Cuzuruha*, Darul Kutup Al-Vataniyya, Abu Dabi, 2010.
- Ceylon, *Census of The Island of Ceylon -1871: General Report*, Government Printer, Colombo, 1873.
- Ceylon, *Superintendent of Census and Sir Ponnambalam Arunachalam*, *The Census of Ceylon*, 1901, Cottle, 1902.
- Chaudhuri, K.N, *The English East India Company: The Study of an Early Joint-stock Company 1600-1640. Vol. 4*, Taylor & Francis, London, 1999.
- Colonial Office Committee, *Ceylon: Report of the Commission on Constitutional Reform*, His Majesty's Stationery Office, London, 1945.
- Coomaraswamy, M, *British Shadows and Sri Lankan Dreams*, Low & Society, Colombo, 1991.
- Dammabandu, T.S., *Pancha Maha Vadaya Boudha Kristiyani Depaksha Ataravu Maha Vada Pasa*, Unpublished Document.

- Dasanayaka, Rohitha, *Arabs in Serandib; Trade Relations between Sri Lanka and West Asia from Ancient time to 15th Century A. D. Historical and Archaeological Survey*, S. Godage & Brothers (Pvt) Ltd., Colombo, 2017.
- De Silva, C.R, *Ceylon under the British occupation, 1795-1833. Vol.1*, Apothecaries' Company, Colombo, 1953.
- De Silva, C.R, *The Portuguese in Ceylon, 1617–1638*, H. W. Cave and Company, 1972.
- De Silva, K.D, *A History of Sri Lanka*, University of California Press, California, 1981.
- De Silva, K.M, “Muslim Leaders and the Nationalist Movement”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah Inst., Beruwala, 1986, ss. 453-472.
- De Silva, K.M, *History of Ceylon, Vol. III*. University of Ceylon, Peradeniya, 1973.
- De Souza, A, *Hundred Days in Ceylon under Martial Law in 1915*, translated By Yasपाल Vanasinha, S, Godage saha Sahodaraya, Colombo, 2005.
- Denham, Edward Brandis, *Ceylon at the Census of 1911*, HC Cottle, government printer, Ceylon, 1912.
- Deraniyagala, P. E. P, *The Pybus Embassy to Kandy 1762*, Printed at Government Press Ceylon, Colombo, 1958.
- Derek, H, and Muhd Khairudin Aljunied, *Singapore in global history*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2011.
- Dewaraja, Lorna, *The Kandyan Kingdom of Sri Lanka 1707-1782*, Lake House Investments, Colombo, 1988.
- Dewaraja, Lorna, *The Muslims of Sri Lanka: one Thousand Years of Ethnic Harmony: 900-1915*, Lanka Islamic foundation, Colombo, 1994.
- Dharmabandu, T.S, *Pancha Maha Vadaya*, M .D.Gunasena & Co., Colombo, 1992.

- Dharmadasa, K.E.O, *Language, Religion, and Ethnic Assertiveness: The Growth of Sinhalese Nationalism in Sri Lanka*, University of Michigan Press, Michigan 1992.
- DoCaSS Lanka, Census of Population and Housing Sri Lanka 2012, Department of Census and Statistics, Sri Lanka, 2012.
- Düzgün, Şaban Ali, *Seyyid Ahmed Han ve Entellektüel Modernizmi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Ebü'l-hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Futûhu'l-buldan*, Mektebetü'l-Hilal, Beyrut, (Mektaba Şamila, 1431), 1988.
- El- Bazci Halim ve arkadaşları, *Buhus Fil Fikr El-Kavmi El- Arabi, El-Mahad'l İnma'l Arabi*, Beyrut, 1985.
- Er-Rafii, Abdurrahman, *Es-Sevratul Urabiye vel İhtilal El-İngiliziyeye*, Darul Maarif, Kahire, 1983.
- İlangey Müslim Kalvip Pani Munnôdi Mûzarınjar Siddi Lebbe 1838-1898, Sri Lanka İslamiya Nilayam, Colombo, yyy
- Faleel, S.L.M, *Poruliyal Amaippum Pirachchinaikalum Ezirkalamum*, Ministry of State for Muslim Religious and Cultural Affairs, Colombo, 1997.
- Farmer, B. H, *Ceylon: A Divided Nation*, Oxford University Press, Oxford, 1963.
- Ghani, R.P.M, *İslamiya İlakkiyam*, yey, Madras, 1963.
- Gooneratne, Y, *English Literature in Ceylon 1815-1878*, Tisara Prakasakavo, Dehiwela, Tisara Prakaakavo, 1968.
- Görgün, Hilal, “Urâbî Paşa”, *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, C: 42, ss. 167-169.
- Hans, D.E, *Buddhism and British Colonial Policy in Ceylon, 1815-1875*, The Mannheim School of Economics, London. 1964.

- Hardy, R. S, *The Legends and Theories of the Buddhists: Compared with History and Science: with Introductory Notices of the Life and System of Gotama Buddha*, Asian Educational Service, New Delhi, 1993.
- Hasan, S.M.A, *Ílangeyil Urabi Paşavum Sahakkalum*, Urabi Paşa Foundation, Kandy, 2010.
- Hassan, M.C.A, *Sir Razid Fareed: the political and personal life of Sir Razik Fareed*, Sir Razik Fareed Foundation, Colombo, 1968.
- Hussain, Asiff, *Sarandib an Ethnological Study of The Muslims of Sri Lanka*, A.J. Printers (Pvt) Ltd, Dehiwala, 2007.
- Hussain, Asiff, *Springs of Saylan The Muslim Contribution to Sri Lanka*, Sailan Muslim Foundation, Colombo, 2018.
- Hussainmiya, B.A., *Orang Rejimen The Malays of the Ceylon Rifle Regiment*, Penerbit University Kebangsaan, Malaysia, 1990.
- Ídrisi, *Nuzhatul Muştak Fi Íhtirak Al-Áfak, Vol:1*, Maktabatus Sakafa Ad-Diniye, Kahira, 2002.
- *Education First Sri Lanka*, Ministry of Education Sri Lanka, Isurupaya, 2013.
- Ínglehart, R.F, and Woodward, M, *Language Conflicts and Political Community*, Cambridge University Press, 1967.
- Jalaldeen, M.S, *T.B. Jaya A. National Hero of Sri Lanka*, Law Publishers Association, Colombo, 1996.
- Jameel, S.H.M, *Ampârai Mâvatta Müslimgal*, Ministry of Culture and Religious Affairs, Colombo, 1997.

Jameel, S.H.M, *Kalânizi Jayavin Kalvip Panihal*, Islamic Book Publishing Center, Sainthamaruzu, 1994.

James C.A.M, *A Description of Ceylon, Containing an Account of The Country, Inhabitants, And Natural Productions: With Narratives of A Tour Round The Island In 1800, The Campaign In Candy In 1803, And A Journey To Ramisseram in 1804*, Vol.1, Longman, Hurst, Rees, and Orme, London, 1807.

Jayasekera, P. V. J, *Social and Political Change in Ceylon, 1900-1919*, University of London, Unpublished PhD thesis, 1970.

Jayasekera, P. V. J, *Confrontations with Colonialism: Resistance, Revivalism and Reform under British Rule in Sri Lanka: 1796-1920, Vol. I*, Vijitha Yapa, Collombo, 2017.

Jayawardena, Kumari, *Ethnic and Class Conflict in Sri Lanka*, Centre for Social Analysis, Colombo, 1986.

Jayawardena, Kumari, *Nobodies to Somebodies the Rise of the Colonial Bourgeoisie in Sri Lanka*, The Social Scientists's Association, Colombo, 2000.

Jayawardena, Kumari, *The Rise of the Labor Movement in Ceylon*, Duke University Press, 1972.

Jebanesan, S, *America Mission 'num Ilangeyil Tamil Valarçiyum*, America mission press, Thellippalai, 1983.

Kamil Asad, M.N.M, *The Muslims of Sri Lanka Under The British Rule*, Windsor Publication, Colombo, 1996.

Kandayya, Kunarasa, *İlangey Şurukka Varalâru from 6th Century to 2007*, Kamalam Pazippaham, Yalpanam, 2008.

Kasim M, *M.C. Siddi Lebbe Marikar Avarhalin Vâlkey Varalâru*, yey, Colombo, 1955.

- Kazirkamanaden, *İlangey Varalâru Birittâniyar Âtçik Kâlam- 1796- 1948*, Varadar Veliyidu, Yalpanam, 1967.
- Khalideen K.M.H, *İlangey Müslimgalin Varalâru*, Ahila İlangay Katipmârhal Sammelanam, Colombo, 1986.
- Kitsiri M, *Buddhism in Sinhalese Society 1750-1900 a study of religious revival and change*, University of California Press, London , 1976.
- Kotelawele D.A, “Muslims under Dutch Rule in Sri Lanaka 1638-1796”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Nalemiah Inst., Beruwala, 1986, ss. 167-188.
- Kutlutürk, Cemil, *Hint Düşüncesinde İslam Algısı Bhakti Örneği*, Hermes Ofset, Ankara, 2018.
- Liesching, L.F, *A Brief Account of Ceylon*, Ripley & Strong, Jaffna, 1861.
- Lokubandara, W.J.M & Kaleel, M.C.M, *Dr. T.B. Jaya*, National İnstitute of Education, Maharagama, 1990.
- Lowe W.N.S, *Evolution of the Compulsory Service System (Rajakariya) in Sri Lanka*, Proceedings of the Annual Research Symposium 2007- Faculty of Graduate Studies, University of Kelaniya,
- Ludowyk, E.F.C, *The Modern History Of Ceylon*, Weidenfeld & Nicholson London, 1966.
- Mahmmud El-Hafif, *Faslun Fi Tarihis Sevra El-Urabiyye*, Muassasatu Handavi li talimi ve Sekafa, Kahira, 2012.
- Mahroof M.M.M, “Muslim Education in Ceylon 1780-1880”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, ss. 420-438.

- Mahroof M.M.M, “Porulazara Nilai, Tolil”, *Anurâdapura Mâvatta Müslimgal Varalârum Pârambariyamum*, ed. Jameel S.H.M, Ministry of State for Muslim Religious and Cultural Affairs, Colombo, 1992, ss. 93-103.
- Mahroof M.M.M, “Varalâtrup Pârampariyam”, *Gampaha Mâvatta Müslimgal*, ed. Jameel S.H, Department of Muslim Religious and Cultural Affairs, Colombo, 1998, ss.1-31.
- Mahroof, M.M.M, “Impact of European Christian Rule on the Muslims of Sri Lanka: a Socio – Historical Analysis” *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, ss. 99-120.
- Mahroof, M.M.M, “Muslim Education in Ceylon (Sri Lanka) 1881-1901” *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, ss. 391-419
- Mahroof, M.M.M, “Sir Syed Ahmed Khan and Allama İqbal in Sri Lanka”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, ss.59-68.
- Mahroof, M.M.M, “The Ayurvedic System and the Muslim of Sri Lanka: a Note on Orientations”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, s. 778-797.
- Mahroof, M.M.M, “The Sub-Communities of The Muslims of Sri Lanka: a Classificatory Narrative”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2015, ss. 1-13.
- Mahroof, M.M.M, “The World of Sri Lanka Gems: Then and Now- part 1”, *Exploring Sri Lankan Muslims Selected Writings of M.M.M Mahroof*, ed. Cader M.L.A, South Eastern University of Sri Lanka, 2015, ss. 823-829.

- Mahroof, M.M.M, *Muslim Education in an Ethnological Survey of The Muslims of Sri Lanka*, Sir Razik Fareed Foundation, Colombo, 1986.
- Mahroof, M.M.M, *Muslim Leaders of Sri Lanka, No.2 Dr T.B. Jaya*, Bureau of Publication All Ceylon Y.M.M.A, Colombo, 1980.
- Mahroof, M.M.M, *The Ambience of Mosques in An Ethnological Survey of the The Muslims of Sri Lanka from Earliest Times to Independence*, Sir Razik Fareed Foundation, Colombo, 1986.
- Majeed, A, “Kalvi”, *Amparai Mawatta Müslimgal*, ed. Jameel S.H.M, Department of Muslim Religious& Cultural Affaires, Colombo, 1997, ss.253-281.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Marikar, A.İ.L, *Glimpses From the Past of the Moors of Sri Lanka*, Moors İslamic Cultural Home, Colombo,1976.
- Mazahir, S.M.M, *Arabut Tamilum Arabut Tamil Ákkangalum*, Students Research Forum, South Eastern University of Sri Lanka, Oluvil, 2018.
- Medagama, R.S, *Dr. C.W.W Kannangara Memorial Lecture-25 A Review of Educational Reforms in the Post - Kannangara Era*, Department of Research & Development National Institute of Education, Maharagama, 2014.
- Mendis, G. C, *The Colebrooke-Cameron Papers: Documents on British Colonial Policy in Ceylon, 1796-1833*, Vol.2, Oxford University Press, New York, 1957.
- Mendis, G.C, *Ceylon under the British*, Educational Publishers, Colombo, 1944.
- Mikhail Sharubim Bek, *El-Kafi Fi Tarihi Mısır El-Kadim vel Hadis, vol: 4*, Mektabtu Medbula, Kahire, 1898.
- Mohan, Vasundhara, R, *Identity Crisis of Sri Lankan Muslims*, Mittal Publication, İndia, 1987

- Moosajee A.S, “Recent Arrival of Muslim Trading Communities in Sri Lanka”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah İnst., Beruwela, 1986, ss.311-317.
- Muhammed b. *Cerîr et-Taberî, Târihu'r-rasûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebul Fadlİbrahim, Dâru'l-Meârif, Mısr, C. I, 1967.
- Munasinghe, İ, *The Development and History of Transportation in Ceylon*, Unpublished PhD thesis, University of London, 1972.
- Mustafa, Manawey, *İslamiya Kalanjiyam*, Meera Pazippaham, Chennei, 1991.
- Muttukumaraswamy, Y, *Sri La Sri Arumuga Navalar-The Champion Reformer of the Hindus (1822-1879): A Biographical Study*, Navalar Kottam, Jaffna, 1965.
- Nadaraja, T, *The legal system of Ceylon in its historical setting*, Brill Archive, Leiden, Netherlands, 1972.
- Nadvi, Sulaiman, *El-Alâkât Beynel Arap vel Hint Fi Ağvârit Tarih*, Daru Vahyıl Kalem, Dimeşk, 2013.
- Nahiya, A.M, *Azeezum Tamilum*, İqra Publishers, Ninthvur, 1991.
- Najimudeen A.M, *Müslimgalum Kalavara Şulalum 1815-1915*, Najimudeen Publication, Matala, 2002.
- Najimudeen, A.M, *Kandy İrâççıya Müslimgalin Sinhala Vamsâvalip Peyarhal*, Najimudeen, Matala, 1998.
- Najimudeen, A.M, *Kasâvattai Âlim Pulavar*, Tamil Mandram, Galhinne, 2000.
- Neill, S, *Colonialism and Christian missions*, Lutterworth Press, London, 1966.
- Nuhman, M.A, *Arabut Tamil Oru Vifarana Ayvu*, İnkılap, Vol-4, yey ve yyy.
- Nuhman, M.A, *Sri Lankan Muslims Ethnic İdentıty Within Cultural Diversity*, International Centre for Ethnic Studies, Colombo, 2007.

- Nuhman, M.A, *Understanding Sri Lanka Muslims Identity*, International Center for Ethnic Studies, Colombo, 2002.
- Olcott, H.S, *Old Diary Leaves, 2nd series, 1878-1883*, Theosophical Publishing House, 1954.
- Özcan, Azmi, “İngiliz Sömürgeciliği”, *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, c. XXII, ss. 299-302.
- Özcan, Azmi, *Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1924)*, TDV, Ankara, 1997.
- Pearson, R, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, Verso Book, London, 1991.
- Peebles, P, *The History of Sri Lanka Connecticut*, Greenwood Publishing Group, 2006.
- Pemaratana, Soorakkulame, *Bringing The Buddha Closer: The Role of Venerating The Buddha in The Modernization of Buddhism in Sri Lanka*, University of Pittsburgh, Unpublished PhD thesis, 2017.
- Penson, L. M., and Harold T. Vazeille Temperley, *A century of diplomatic Blue Books 1814-1914*, Frank Cass & Co Ltd, London, 1966.
- Philalethes, A. M. O, *The history of Ceylon: From the Earliest Period to the Year MDCCLXXV; with Characteristic Details of the Religion, Laws, \& Manners of the People and a Collection of Their Moral Maxims \& Ancient Proverbs*, Printed For Joseph Mawman, Ludgate Street, London, 1817.
- Potts, E. D, *British Baptist Missionaries in India, 1793-1837: the history of Serampore and its missions*, Cambridge University Press, London, 1967.
- Prabakaran, K, *İlangai Arasiyal Titta Varalaru*, Kurinchi Publication, Kandy, 2017.
- Puloogasingam, P, *Eelam Thantha Navalalar*, yey, Chennai, 1993.

Punchihewa, G, *Souvenirs of a Forgotten Heritage*, Department of Information of Sri Lanka, Colombo, 1989.

Qadr, Ismail, “Unmooring Identity: The Antinomies of Elite Muslim Self-Representation in Modern Sri Lanka”, *Unmaking the Nation: The Politics of Identity & History in Modern Sri Lanka*, ed. Pradeep J & Ismail Q, SSA, 1995, ss. 55-105.

Queyroz, F.D, *The Temporal and Spiritual Conquest of Ceylon*, translated. SG Perera, A.C Richard Acting Government Printer, Colombo, 1930,

Rachaka, *A Short History of the Y.M.B.A. 1898-1958*, The Budist, Colombo, 1958.

Rajmohan, Gandhi, *Understanding the Muslim Mind*, Penguin Books, India, 2000.

Ramanadan, Ponnambalam, *Riots and Martial Law in Ceylon, 1915*, Asian Educational Services, New Delhi, 2003.

Roberts, M, and Jeronis P., *Facets of Modern Ceylon History Through the Letters of Jeronis Pieris*, Hansa Publishers, Colombo, 1975.

Rubera, R, *Lanka Adyapanaye Britanya Yugaya 1776-1947*, Apotakarasi Smagama, Colombo, 1988.

Russell R.R & Andrea M.S, *Sri Lanka: A Country Study*, Federal Research Division Library of Congress, Washington, 1990.

Samarawira, V., *Aspects of The Muslim Revivalist Movement in Late Nineteenth Century Sri Lanka*, “Muslims of Sri Lanak Avenues to Antiquity” Ed. By M.A.M. Shukry, Jamiah Naleemiah Institution, Beruwela, 1986, ss.363-383.

Sameem, M, *A Short Sketch of The Life of I.L.M.A. Azeez*, yey, Colombo, 1915.

Sameem, M, *Oru Sirupânmay Samûhattin Piraççineyhal*, Kumaran Publishers, Chennai, 1997

Sameer M, “Archaeological Evidence of Early Arabs in Ceylon”, Moors Islamic Cultural Home 21th Anniversary Souvenir, Moors Islamic Cultural Home, Colombo, 1965, ss. 31.38.

Sarkar, N. K, *The Demography of Ceylon*, Printed at the Ceylon Government Press, Colombo, 1957.

Selim Halil Nakkaş, *Mısır Lil Mısıryyin*, Ceridetul Mahrusa, İskenderiye, 1883.

Seyyid Muhammed, A, *Fath'd Deyyan Fi Fıkhı Khairil Adyan*, yey, yy.

Shuayb, T, *Arabic, Arvi and Persion in Serendib and Tamil Nadu*, İmamul Arus Trust, Madras, 1993.

Shukry M.A.M, “İslâmiya Kala Nilayangalin Totramum Valarçiyum”, Mishkatul Bari Nutrandu Sirappu Malar, Weligama, 1984, ss. 65-73.

Shukry M.A.M, “Muslims of Sri Lanka- A Cultural Perspective”, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. Shukry M.A.M, Jamiah Naleemiah İnst., Beruwala, 1986, ss.337-361.

Shukry, M.A.M, *İlangey Müslimgal Tonmeykkâna Varalâtrup Pâzey*, A.J. Printers, Colombo, 2010.

Shukry, M.A.M, *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, Jamiah Naleemiah İnst., Beruwala, 1986.

Shukry, M.A.M, *Nalim Hâciyar Vâlvum Paniyum*, Rahuman Publishers, Colombo, 1993.

Siddi Lebbe, M.C, *Asenbey Sarittiram*, Punaivakam Publishers, Colombo, 2010.

Siddi Lebbe, M.C, *Asrârul Âlam*, yey, Colombo, 1928.

Sivarasa, A, *İlangeyin Arasiyal Tittangal 1833-1978*, Siva Printers, Keitadi, 1980.

Sivasundaram, S, *Islanded: Britain, Sri Lanka, and the Bounds of an Indian Ocean Colony*, University of Chicago Press, Chicago, 2013.

- Sivathamby, K, *Hindu Reaction to Christian Proselytization and Westernization in 19th Century Sri Lanka*, Social scientists' Association, Colombo, 1979.
- Smith, L.F., *Islamic Ideology and Religious Practice Among Muslims in a Southern Sri Lankan Town*, Unpublished PhD thesis, University of London, 1997.
- Tennent, J.M, *Christianity in Ceylon*, Clowest & Sons, London, 1850.
- Thawfeeq M.M, "The Fight for the Fez", *Glimpses from the Past of the Moors of Sri Lanka, Moors*, ed. Marikar A.İ.L ve arkadaşları, İslamic Cultural Home, Colombo, 1976. ss. 214-222.
- Tunç, Şafak, *Son Evrensel Hükümdar Sultan 2. Abdulhamid Han*, Motto Yayınları, İstanbul, 2017.
- Tushani P. K, *History of University Education in Sri Lanka: a Literature Review*, Centre for Poverty Analysis, Colombo, 2017.
- Urabi Paşa, *Muzekkiratu Za'im Ahmed Urabi: Keşfus-Sitar an Sırril-esrar fin Nehdatil Misriyye el Meşhur bi Sevratul Urabiya, Vol: 1*, Darul Kutup vel Vesaik el kavmiyye, 2005.
- Vamadevan, V, *The Story of the Sri Lanka Muslims*, Vamadevan Publication, Sydney, 1999.
- Van Sanden, J.C, *Sonahar- A Brief History of The Moors of Ceylon*, Van Sanden & Wright, Colombo, 1926.
- Vasanthakumar, M.S, *The Legacy of the Controversies: The Continuing Impact on Interfaith Encounters in Sri Lanka of Nineteenth-Century Controversies Between Buddhists and Christians*, Unpublished PhD Thiss, The Open University, Colombo. 2001.

- Vijayan V, A, *Ilangey Sarittira Vilakkam 1500-1957*, Vadalanga Puttahasalai, Parittiturai, 1957.
- Vimalananda, T, *The British Intrigue in the Kingdom of Ceylon*, M.D. Gunasena LTD., Colombo, 1973.
- Vythilingam M, *The Life of Sir Ponnambalam Ramanathan*, Ramanathan Commemoration Society, Colombo, Vol.1, 1971.
- Wickramasinghe, N, *Sri Lanka in the Modern Age: a History of Contested Identities*, University of Hawaii Press, Hawaii, 2006.
- Wilfrid S.B, *My Diaries. Being a personal Narrative of events 1888-1914*, Alfred A. Knopf, New York, 1923.
- Wilfrid, S.B, *Et- Tarih's Sirri Li'l İhtilal'l İngilizi Mısır*, Mektabtul Adab, Kahire, 1938.
- Willemijn, W, *Colonial Education: A Case Study of Education in Late-Colonial Ceylon from the 1930s until independence*, Unpublished Research, Universiteit Leiden, 2018.
- Wimalaratne K.D.G, "Muslims under British Rule in Ceylon (Sri Lanka) 1796-1948", *Muslims of Sri Lanka Avenues to Antiquity*, ed. M.A.M Shukry, Jamiah Nalemiah Inst., Beruwala, 1986, ss. 415-442.
- Wright, A., *Twentieth Century Impressions of Ceylon: Its History, People, Commerce, Industries, and Resources*, Asian Educational Services, Madras, 1999.
- Zahir, M.C.M, *Nam Munnor*, Sonaha İslamiya Kalachchara Nilayam, Colombo, 1979.
- Zoltan, B, and Alan, *Sri Lanka at the Crossroads of History*, UCL Press, London, 2017.

Makaleler

Akalın, Durmuş, “Osmanlı Devleti’nin Son Dönemlerinde Seylan Adası Müslümanları ile Minasebetler”, *Belgi Dergisi*, S.10, 2015, ss.1361-1392.

Ali, Ameer, “Muslims and Capitalism in British Ceylon (Sri Lanka): The Colonial Image and Community's Behavior”, *Journal of Institute of Muslim Minority Affairs*, 8/2, 1987, ss. 311-344.

Ali, Ameer, “The 1915 Racial Riots in Ceylon (Sri Lanka): A Reappraisal of Its Causes”, *Journal of South Asian Studies*, 4/2, 1981, ss. 1-20.

Ames, M, “Ideological and social change in Ceylon”, *Journal of Human Organization*, Society for Applied Anthropology, 22/1, 1963, ss.45-53.

Anas M.S.M, “İmpact Of Modern Education upon Muslim Community and A.M.A Azeez’s Reflections on This Venture”, *All Ceylon Muslim Educational Conference 45th Anniversary Souvenir*, 2009, ss.65-69.

Arasaratnam, S, “A Note on Periathamby Marikkar A Seventeenth-Century Commercial Magnate”, *Journal of Tamil Culture*, Vol.11, 1964, ss.51-57.

Azeez, A. M. A, “I.L.M Abdul Azeez Birth Centenary Address”, *Moors Islamic Cultural Home Silver Jubilee Souvenir*, Moors Islamic Cultural Home, Colombo, 1970, ss.17-20.

Corea, J. C. A, “One Hundred Years of Education in Ceylon”, *Journal of Modern Asian Studies*, Cambridge University Press JSTOR, 3/2, 1969, ss.151-175.

Doğan, Ayhan, “Maraş’ta Misyonerlik Faaliyetleri (19. Yüzyılın İkinci Yarısıve 20. Yüzyılın Başlarında)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.11, 2004, ss. 271-285.

- Gündüz, Ahmet, “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler ‘Örtadoğu Örneği’”, *Tarih Okulu Dergisi*, 9/15, 2016, ss.763-784.
- Hussain I, “The Sri Lankan Muslims–The Problem of a Submerged Minority”, *Sri Lanka: Global Challenges and National Crises, Proceedings of the Hector Abhayavardhana Felicitation Symposium*, Ecumenical Institute for Study and Dialogue and Social Scientists’ Association, Colombo, 2001, ss. 245-264.
- Jayawardena, Kumari, “Economic and Political Factors in the 1915 Riots”, *The Journal of Asian Studies*, 29/2, 1970, ss. 223-233.
- Mahroof, M. M. M, “The Study and Teaching of Islam and Arabic in Sri Lanka; A Centenary Appraisal”, *Journal of Muslim Education Quarterly*, Cambridge, 3/1, 1985, ss. 61-75.
- Mahroof, M.M.M, “The Enactment of Muslim Marriage and Divorce in Sri Lanka; the Low in Context”, *Journal Institute Muslim Minority Affairs*, London, 8/1, 1988, ss. 161-175.
- Mahroof, M.M.M, “To be an elite; Some Aspects of Social Organizations and Hierarchical Structure among Muslims of Ceylon 1901-1912”, *Journal of Serendib Islamic Review*, 1/1, 1981, ss. 17-49.
- Mahroof, M.M.M. “Impact of European-Christian Rule on the Muslims of Sri Lanka: A Socio-Historical Analysis”, *Journal of Islamic Studies*, 29/4, 1990, ss. 353-373.
- McGilvray D.B, “Arabs, Moors and Muslims: Sri Lankan Muslim Ethnicity in Regional Perspective”, *Journal of Contributions to Indian Sociology*, 32/2, 1998, ss. 433-483.
- Michael M.A, “The Impact of Western Education on Religion and Society in Ceylon”, *Journal of Pacific Affairs*, Pacific Affairs, University of Columbia, 40/1/2, 1967, ss. 19-42.

- Noeline S.R, “Beginings of University Education in Sri Lanka; in Retrospect”,
Vidyodaya: Journal of Social Science, University of Sri Jayewardenepura,
 Colombo, 5/1-2, 1991, ss. 87-97.
- Pieris R, “Universities, Politics and Public Opinion in Ceylon”, *Journal of Minerva*, 2/4,
 1964, ss. 435-454.
- Punchi L, “Resistance Towards The Language of Globalization–The Case Of Sri Lanka”,
Journal of International Review of Education, Springer, 47/3-4, 2001, ss. 361-378.
- Ramanathan, Ponnambalam, “The Ethnology of the ‘Moors’ of Ceylon”, *Journal of the
 Royal Asiatic Society*, Ceylon Branch, 10/36, 1888, ss. 420-423.
- Roberts, Michael, “Elite Formation and Elites1832-1931”, *Journal of Sri Lanka:
 Collective Identities Revisited*, Marga Institute, Colombo, Vo.1, 1997, ss. 191-265.
- Samaraweera, Vijaya, “Arabi Pasha in Ceylon 1883–1901”, *Journal of Islamic Culture*,
 50/3, 1976, ss. 219-227.
- Sivasundaram, S, “Tales of the Land: British Geography and Kandyan Resistance in Sri
 Lanka, 1803–1850”, *Journal of Modern Asian Studies*, 41/5, 2007, ss. 925-965.
- Thowfeek, M.I.M, “Negotiating the Sri Lankan Muslim Identity through Choice of
 Clothing: Emerging Trends and Tensions”, *Sri Lanka Journal of Sociology*, Vol.1,
 2019, ss. 155-172.
- Wickramasinghe N, “Sri Lanka's Conflict: Culture and lineages of the Past”, *Journal of
 International Affairs*, 60/1, 2006, ss. 107-124.
- Wickremeratne U.C, “The English East India Company and Society in the Maritime
 Provinces of Ceylon 1796-1802”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great
 Britain and Ireland*, 1/2, 1971, ss. 139-155.

Gazeteler

Al-Muslim

Ceylon Government Gazette

Daily News

Gazette of The Central Province of Ceylon

Gnana Deepam

Muslim İzal

Muslim Nesan

Muslim Pazukhavlan

Sarvajana Nesan

Sunday Observer

Tinaharan

WEB SİTELER

<http://www.fransizcasozluk.gen.tr/sozluk.php?word=reform>

https://tamilnation.org/conferences/tamil_studies/iatr66_kuala_lumpur/azeez.htm

ÖZET

Mohamed Hussain Farook, *Sri Lanka Müslümanlarının Reform Süreci (1798-1948)*,

Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hasan KURT, 239 s.

Bu çalışma giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmuştur. Tezin giriş bölümünde; konunun önemi, amacı, araştırma nedeni, konu sınırları, kullanılan metotlar ve kaynaklar anlatılmıştır. Ayrıca reform sürecine kadar Sri Lanka Müslümanlarının tarihi genel olarak ele alınarak Sri Lanka'ya İslamın girişi, Portekiz ve Hollanda dönemlerinde Müslümanların durumu ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecini etkileyen faktörler değerlendirilmiştir. İngilizlerin ülkeyi işgal altına almaları ve ülkede sömürge düzenini kurmak için yaptıkları çalışmalar işlenmiştir. Misyonerlik faaliyetlerinin yerli halk üzerindeki etkileri incelenmiştir. Budist ve Hindu toplulukların reform hareketleri ele alınmıştır. 19.yüzyılda Sri Lanka Müslümanları ve İslam dünyası arasında gerçekleşen ilişkiler ve etkileşimlere değinilmiştir.

İkinci bölümde Sri Lanka Müslümanlarının kimlik sorunu ve Müslüman aydınların ortaya çıkışı ele alınmıştır. Bin yıldır ayrımcılık yapmadan beraber yaşayan yerli halk arasında meydana gelen toplumsal ayrışım ve Müslümanların kökeni ile ilgili tartışmalar incelenmiştir. Sri Lanka'da önde gelen Müslüman aydınların hayatları anlatılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde; eğitim, ekonomi, siyaset ve din alanlarında yapılan reform faaliyetleri işlenmiştir. Özellikle eğitim alanında yapılan çalışmalara geniş yer verilmiştir. Tezin sonuç kısmında Sri Lanka Müslümanlarının reform sürecine dair tespitlere yer verilmiştir.

ANAHTAR KALİMELER: Sri Lanka, Müslümanlar, Reform, Süreç, Sömürgeciler, İngilizler, Portekizler, Hollandalılar.

ABSTRACT

Mohamed Hussain Farook, *The Reform Process of Sri Lankan Muslims (1798-1948)*, PhD Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Hasan KURT, 239 p.

This study comprises three chapters with an introduction. The introduction chapter presents the importance and purpose of the study; it includes the research problem, the methods, and sources of the work involved. In addition, the study discusses on history of Muslims until the reform periods, also briefly discussed on merging Islam with Sri Lanka, as well as the study emphasizes on ground situation of Muslims in the Portuguese and Dutch periods.

The first chapter deals with the factors that affecting the reform process of Sri Lankan Muslims. It comprehensively studies the works and reforms conducted by the British in order to occupy and colonize the country; it examines the impact of missionary activities on host community and reform movements of Buddhist and Hindu communities, respectively. Moreover, the study shed the light on the relationship between the Sri Lankan Muslims and the Islamic world in the 19th century.

The second chapter provides the details for the identity crisis of Sri Lankan Muslims and the emergence of Muslim reformers and prominent scholars. It also examines the social segregation and the origin of Muslims in Sri Lanka who are the host community lived without any hatred and discrimination for thousand years with others.

The third chapter analyses the reform activities in the fields of education, economy, politics, and religions. Particularly, it focuses more on reform activities the field of education. The chapter reports and discusses the findings of the reform process of Sri Lankan Muslims, and eventually provides the conclusion and recommendations.

KEY WORDS: Sri Lanka, Muslims, Reform, Process, Colonists, British, Portuguese, Dutch.